

TEGH

COMMEMORATING 350 YEARS OF MARTYRDOM

SRI GURU TEGH BAHADUR KHALSA COLLEGE
University of Delhi

Sri Guru Tegh Bahadur (1621–1675)

ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਗਿਆਨੀ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨਿ ॥

*He, who fears no one, nor makes others afraid;
says Nanak, O mind, He alone is wise, who knows his God.*

TEGH 2024–25

Patron

Prof. Gurmohinder Singh (Principal)

Editor-in-Chief

Dr. Ravinder Kaur Bedi

Associate Editor

Ms. Armeen Kaur Ahuja

STUDENT EDITORS

Garvit Chawla, B.A. (Hons.) English, III yr.
Naman Taggar, B.Sc. (Hons.) Mathematics, III yr.
Amrita Kaur, B.A. (Hons.) English, II yr.
Vyakhya Paliwal, B.A. (Hons.) English, II yr.

STUDENT GRAPHIC DESIGNERS

Anubhav Dutt Lakhera, B.Com. (Hons.), II yr.
Gurleen Kaur, B.Sc. (Hons.) Mathematics, II yr.
Harman Sobti, B.Sc. (Hons.) Mathematics, II yr.
Tannish Khurana, B.Com. (Prog.), I yr.

COVER PAGE CREDITS

Avleen Kaur Anand
B.A. (Hons.) Business Economics, III yr.

PHOTOGRAPHY CREDITS

Official Photographer: Satvik Upadhyay, B.A. (Hons.) History, III yr.
Assistant Photographer: Gurmehar Singh, B.Sc. (Hons.) Chemistry, I yr.

LITERARY SECTIONS

TEACHER EDITORS

Punjabi

Dr. Ravinder Kaur Bedi
Dr. Paramjit Kaur

English

Mr. Ritwick Bhattacharjee
Dr. Guntasha K. Tulsi

Hindi

Prof. Nagesh Nath Das
Dr. Kanvaljit Kaur

Magazine Core Committee

Ms. Parminder Kaur
Dr. Jasneet Kaur Wadhwa
Dr. Preeti Kaur
Dr. Amarendra Kumar Pandey

STUDENT EDITORS

Punjabi

Avneet Kaur
Amanjot Singh
Harleen Kaur
Kawalneet Kaur

English

Vibhor Jain
Swakshi Dhembla
Namleen Kaur
Ashmeet Kaur
Sai Amruta Mohanty

Hindi

Aniket Mishra
Anshu Kumar
Piyush Singh
Aayushi Singh
Divya Upadhyay
Akriti Awasthi
Jivesh

TABLE OF CONTENTS

1	CREATING THE VISION	3
	Messages from the Governing Body Message from the Principal Messages from the Editors Sikh Guru Series	
2	A LEGEND OF FAITH AND FREEDOM	13
	Special Issue: Observing 350th year of Sri Guru Tegh Bahadur Ji's Martyrdom	
3	COLLEGE AT A GLANCE	47
	Welcoming the Principal Boards & Committees Executive & Non-Teaching Staff New Initiatives	
4	CAMPUS CHRONICLES	59
	Annual Prize Distribution Function Annual Day Events at Khalsa Lashkara - The Annual College Festival Khalsa in Press	
5	MILESTONES	91
	Faculty Achievements Silver Years Promotions Academic Toppers Sports Victors Champion Cadets Notes from Alumni	
6	BIDDING ADIEU	111
	Retirements: Teaching & Non-Teaching Obituary to Former PM: Dr. Manmohan Singh Obituaries	
7	COLLEGE BODIES	119
	GAD: Malviya Mission Teacher Training Centre Viksit Bharat Ambassador Club Rajbhasha Prabhaag Internal Complaints Committee Students' Welfare Committee NCC NSS Lakshya - The Enabling Unit Students' Union Social Media Committee Environment and Sustainability Committee Women Development Cell Girls Common Room Mata Gujri Library	
8	ACADEMIC SOCIETIES	133
	Sciences Commerce Humanities Languages	
9	ECA SOCIETIES	150
	Art Culture Co-Curricular	
10	LITERARY SECTIONS	166
	English Hindi Punjabi	

CREATING VISION

PRESIDENT'S MESSAGE	4
GENERAL SECRETARY'S MESSAGE	5
CHAIRMAN'S MESSAGE	6
TREASURER'S MESSAGE	7
PRINCIPAL'S MESSAGE	8
EDITOR IN CHIEF'S MESSAGE	9
ASSOCIATE EDITOR'S MESSAGE	10
MESSAGE FROM THE STUDENT EDITORIAL BOARD	11
SIKH GURU SERIES- GURU ANGAD DEV JI	12

President's Message

Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College stands as a distinguished institution deeply rooted in the profound principles of Sikhism, while simultaneously embracing a forward-thinking approach towards higher education. Our core mission is to cultivate an inclusive and dynamic learning environment, where students from diverse backgrounds feel welcomed, valued, and empowered to achieve their full potential.

With the inculcation of a liberal attitude towards diversity, the college actively promotes values of compassion and resilience, aligned with the teachings of our Gurus. This year, as we observe the 350th year of Sri Guru Tegh Bahadur ji's martyrdom, we are reminded of the ultimate sacrifice made to uphold these very values. His unwavering commitment to righteousness and the protection of religious freedom serves as a powerful inspiration for our students. We strive to empower future generations to contribute meaningfully to society, equipped with both knowledge and integrity, reflecting the courage and conviction embodied by Guru Tegh Bahadur.

Beyond spiritual growth we also focus on developing the talents of the students. Sant Harchand Singh Longowal Sports Complex stands as a testament to our commitment to fostering excellence in various sporting disciplines. We work with dedication in creating and encouraging a healthy lifestyle among the students; Khel Utsav is one such initiative where the students from various disciplines are encouraged to participate in inter-departmental sporting events ensuring an over-all development of the student.

The college community is empowered by DSGMC, which aims to create an environment where students emerge as dignified and successful individuals, guided by the enduring wisdom of our spiritual leaders. We are dedicated to ensuring that the legacy of service and excellence continues to thrive within the institution. To this end, we provide not merely academic instruction, but a holistic development that includes ethical guidance, community engagement, and a deep understanding of our cultural heritage. We envision our graduates as individuals who will not only achieve professional success but will also contribute meaningfully to the betterment of society, carrying forward the torch of service and excellence for the future generations.

S. Harmeet Singh Kalka
President

Delhi Sikh Gurudwara Management Committee

General Secretary's Message

Established by the Delhi Sikh Gurudwara Management Committee (DSGMC), Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College embodies the ideals of service and sacrifice exemplified by Guru Tegh Bahadur Sahib Ji. We maintain a firm belief in the transformative power of education, guided by the principles of 'Sewa' and community engagement. Our dedication to providing quality education extends to all, with a specific focus on supporting marginalized students through scholarships and comprehensive assistance.

As we integrate the Sikh values, we also mark the 350th year since Sri Guru Tegh Bahadur's martyrdom. This is the time to reflect on his profound legacy. His act of supreme sacrifice, defending the right to faith, stands as a testament to courage and conviction. We, at this institution, seek to cultivate in our students the same unwavering commitment to justice and the willingness to stand for what is right, drawing inspiration from his enduring example. It is in this spirit of upholding core values, that we draw inspiration from the ultimate sacrifice of our Gurus.

Our commitment to induce these values extends beyond the confines of the curriculum. We are deeply invested in the comprehensive well-being of our student body and strive to establish a network of support, encompassing counseling services and extracurricular activities, with the aim of fostering a sense of belonging and ensuring that every student feels valued and supported.

Implementation of the National Education Policy (NEP) has also contributed to the evolution in our pedagogical methodologies. Our focus is directed towards ensuring that our students are not only academically proficient but also possess the practical acumen demanded by contemporary professional landscapes. This commitment to practical application is deeply intertwined with our dedication to the holistic development of our students.

Ultimately, our role is to ensure the efficient and effective operation of the college, with an unwavering focus on the needs of our students and the broader community. We are committed to the stewardship of this institution, ensuring its continued prosperity and its enduring positive influence for generations to come.

S. Jagdip Singh Kahlon
General Secretary

Delhi Sikh Gurudwara Management Committee

Chairman's Message

With a legacy deeply rooted in the ideals of service, truth, and compassion, Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College has been a beacon of knowledge and empowerment for generations. As Chairman, it is my privilege to witness the continued growth and evolution of this esteemed institution. In the college, we strive to induce value systems in our students, inspired by the Gurus of Sikh philosophy, and their legacy.

Our college is indeed a space where we encourage consistent learning and blend the strong traditions of Sikhism with a forward-looking approach to education. This year, as we commemorate the 350th Martyrdom of Sri Guru Tegh Bahadur ji, we are reminded of his profound sacrifice for human dignity and religious freedom. His courage and unwavering commitment to justice serves as a powerful example for our students.

With the deeply rooted Sikh values, our dedicated faculty members are passionate about sharing their knowledge and inspiring students to think critically and creatively. And hence we are deeply committed to creating a welcoming and supportive environment for all our students. We believe in providing an education that goes beyond textbooks, focusing on developing well-rounded individuals who are not only academically successful but also compassionate and responsible members of society.

We recognize that students need support in all aspects of their lives. That's why we've strengthened our resources by bringing in a dedicated counseling psychologist and a medical practitioner, ensuring comprehensive care for both mental and physical well-being. We understand that the path to knowledge can be challenging, and we are committed to providing the guidance and support our students need to thrive. Under the capable leadership of Principal Prof. Gurmohinder Singh, we are confident in our ability to continue this mission, ensuring the college's continued growth and success.

S. Tarlochan Singh

Chairman

Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College

Former Chairman National Minority Commission & Member of Rajya Sabha

Treasurer's Message

Guru Tegh Bahadur Sahib's life serves as a symbol of courage and unwavering commitment to righteousness. His supreme sacrifice was not merely for his own faith, but for the fundamental right of individuals to practice their chosen beliefs without fear or giving up. He stood firm against tyranny, championing the cause of religious freedom and secularism centuries ago. This profound act of martyrdom resonates deeply within the ethos of the college, reminding everyone of the importance of upholding justice, equality, and respect for everyone.

In the spirit of Guru Sahib's unwavering resolve, the commitment to the growth and progress of Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College remains steadfast. There is confidence that with collective effort and divine guidance, the college will continue to serve as a shining example of an institution that blends academic excellence with profound ethical values.

The financial affairs of Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College are managed with profound humility and a deep sense of responsibility. As an institution deeply rooted in the ideals and teachings of the Ninth Sikh Guru, Sri Guru Tegh Bahadur Sahib Ji, the college's financial leadership is guided not only by principles of sound management but also by the timeless values he so valiantly upheld.

The financial health of the college is a collective responsibility. Sincere gratitude is extended to the management, faculty, staff, students, alumni, and all well-wishers for their continued support and contributions. It is through their unwavering faith and generosity that the college is able to sustain and enhance the educational experience offered.

In navigating the financial landscape of this esteemed institution, there is constant mindfulness of the legacy inherited. The aim is to manage the resources entrusted with transparency, accountability, and utmost prudence. These funds are utilized effectively to support the academic pursuits, holistic development, and overall well-being of the students. The commitment is to fostering an environment where knowledge flourishes, and where the values of compassion, service, and inclusivity, inspired by Guru Sahib's teachings, are deeply ingrained.

S. Inderpreet Singh Kochhar
Treasurer

Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College

Principal's Message

At Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College. We believe that true education is not merely the accumulation of facts or the acquisition of degrees, but the illumination of inner self, the awakening of the intellect, and the cultivation of a spirit that seeks knowledge and understanding. It is this inner light, this 'Parkash' that we strive to ignite in each of our students.

Our college stands as a bastion of learning, deeply rooted in the rich traditions of Sikhism, yet embracing a progressive vision for the future. In commemoration of the 350th Martyrdom of Sri Guru Tegh Bahadur Ji, our college magazine has released a special issue, reflecting on his timeless message of courage and sacrifice. This edition serves as a poignant reminder of his unwavering commitment to human dignity, and aims to inspire our students to embody the same spirit of resilience and righteousness in their own lives.

The embodiment of his philosophies strengthens us in fostering an inclusive and nurturing environment where students from all walks of life find not only academic excellence but also a profound sense of belonging. We believe that true education transcends the boundaries of the classroom, extending to the development of character, the cultivation of empathy, and the fostering of a sense of social responsibility.

We understand that the journey of learning is not always smooth. There will be challenges, setbacks, and moments of doubt. We encourage our students to persevere, to seek guidance, and to never give up on their pursuit of knowledge and understanding. We are committed to providing our students with the support and resources they need to succeed, both academically and personally.

We also understand that the students mental well being is just as important as the physical. Therefore we strive to create an environment that is conducive to healthy mental states, and offer support when needed. To further strengthen our commitment to student well-being, our college is now empowered with the addition of a dedicated counseling psychologist and a medical practitioner, ensuring comprehensive support for both mental and physical health, contributing to creation of a prosperous campus.

Prof. Gurmohinder Singh
Principal

Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College

EDITOR IN CHIEF'S

Message

As we proudly present the 72nd edition of TEGH, we at Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College remain deeply anchored in the timeless principles of Sikhism, even as we embrace a progressive vision for education. Our unwavering mission is to cultivate a vibrant intellectual environment where students from diverse backgrounds can flourish, nurtured by the Sikh values of compassion, resilience, and liberalism. With this all-encompassing approach, our students are prepared to evolve into thoughtful, compassionate individuals, grounded in purpose and ready to make a profound and positive contribution to the world around them. As we commemorate the 350th anniversary of Sri Guru Tegh Bahadur Ji's supreme martyrdom, we reflect upon the profound legacy he bequeathed to us:

"ਧਰਮ ਹੇਤ ਸਾਕਾ ਜਿਨ ਕੀਆ॥ ਸੀਸ ਦੀਆ ਪਰ ਸਿਰੁ ਨਾ ਦੀਆ॥"

His fearless stand for righteousness and religious freedom continues to inspire generations. His life serves as a potent reminder that upholding truth and justice demands immense courage and unwavering conviction—ideals we strive to instill in our students, equipping them with knowledge, integrity, and an unshakeable moral compass.

The Sikh Guru series of TEGH magazine has been built upon the enduring legacy of courage and conviction exemplified by Sri Guru Tegh Bahadur Ji through his supreme martyrdom. Yet, this year's edition of TEGH is dedicated to the profound life and contributions of Sri Guru Angad Dev Ji.

The values imparted by the Gurus are not only honoured in word but are deeply woven into the ethos of our college, shaping the character, conscience, and conduct of the students. As a proud alumna of this prestigious college, I am honored and grateful to contribute to TEGH. This magazine consistently strives to cultivate the creative and editorial talents of its students, empowering them to articulate their aspirations and perspectives with impact. TEGH stands as more than just a publication—it is a distinguished platform where thought meets expression, enabling students to transform their emotions, reflections, and diverse experiences into powerful narratives that resonate with both heart and intellect. Under the visionary leadership of our Principal, Prof. Gurmohinder Singh, the college continues its ascent to new heights of academic and cultural distinction. In the light of his patronship, I also express my sincere gratitude to the dedicated editorial team of the respective literary sections: Mr. Ritwick Bhattacharjee and Dr. Guntasha K. Tulsi from English; Prof. Nagesh Nath Das and Dr. Kanvaljit Kaur from Hindi; and Dr. Paramjit Kaur from Punjabi, for their unwavering commitment and creativity in shaping this publication. Special appreciation is due to our committed student editors—Naman, Garvit, Amrita, Anubhav, Gurleen, Harman, Tannish, and Vyakhya—for their insightful contributions. I am also deeply indebted to Ms. Armeen K. Ahuja, Associate Editor, for her invaluable insights and steadfast support. I also offer my sincere and heartfelt thanks to our Vice Principal Prof. Harbans Singh and society convenors, whose insightful contributions have brought depth and distinction to these pages, and to all who have lent their voices and efforts to shaping this historic edition. A special mention to the Core Committee of the magazine—Ms. Parminder Kaur, Prof. Jasneet Kaur Wadhwa, Dr. Preeti Kaur, and Dr. Amarendra Kumar Pandey—for their unwavering dedication, creative vision, and relentless hard work that made this publication possible.

As we embark on new endeavors, may the wisdom of our Guru Tegh Bahadur Sahib illuminate our path.

Dr. Ravinder Kaur Bedi
TEGH - Editor in Chief
Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College

ASSOCIATE EDITOR'S *Message*

This year's magazine is published in honour of Guru Tegh Bahadur Sahib Ji and his steadfast commitment to the principle of human rights. The process of creating this edition became a thoughtful engagement with the ideals of secularism, freedom, and the pursuit of absolute truth.

Working closely with the student editorial team gave me an opportunity to share the history and context of Guru Tegh Bahadur Ji's martyrdom and that of other Sikh disciples. Through these dialogues, multiple dimensions of history emerged. While his courage is frequently celebrated, the moral force that inspired it is often overlooked. His bravery was rooted in love- especially love as a transformative force - Reflecting on his life reminded us that to fight for others, one must first deeply love them. How vast a heart must be to embrace all, to stand for all, and to oppose tyranny without fear of consequence. This edition, therefore, serves not only as a tribute to his sacrifice but also as an ode to the redemptive power of love.

Understanding the dynamics of a digital ecosystem, we have also included a QR code linking the video of the college students reciting Guru Tegh Bahadur Ji's bani, assuring that his legacy enfolds us from all sides . To honour his legacy, the team diligently researched and curated images of the murals present in various monuments across Punjab and Haryana, where history is preserved through visual art. These appear in the magazine's 'special issue', aiming to revive a view of history as a continuum of legend and memory. Alongside these preserved visuals, selected excerpts from the Indian Constitution have been included as a reminder of the debt we owe Guru Sahib for spearheading a vision that later shaped the idea of "fundamental human rights."

Beyond the special issue- the magazine is created with a vision to bring the college community together- where the contributions, efforts, and achievements of all members find a recognition. Compiling such a magazine is hence calls for a rigorous effort- which cannot be accomplished by one individually. I extend my sincere gratitude to the team members of the magazine's editorial board, who readily furnished their responsibilities, the convenors of all the departments and the ECA societies, Literary Section editors, and all student contributors whose dedication made this publication possible. Special thanks to the student editorial team—Garvit, Amrita, Vyakhya, Naman, Anubhav, Gurleen, Tannish, and Harman—who worked tirelessly with remarkable commitment and passion. These students have designed each and every page with a very sincere vision and religious efforts, ensuring an honest representation of student perspective. I am also especially grateful to Dr. Ravinder Kaur Bedi, whose calm and unwavering guidance anchored the editorial process, and to Prof. Gurmohinder Singh, Principal, whose insightful supervision and constant encouragement illuminated our path and enabled this endeavour to take meaningful shape.

May this edition inspire reflection, dialogue, and a renewed commitment to the values we hold dear.

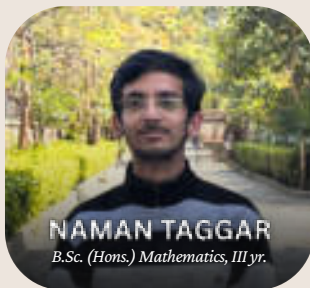
Armeen Kaur Ahuja
TEGH - Associate Editor
Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College

Student Editorial Board Speaks

GARVIT CHAWLA
B.A. (Hons.) English, III yr.

NAMAN TAGGAR
B.Sc. (Hons.) Mathematics, III yr.

AMRITA KAUR
B.A. (Hons.) English, II yr.

VYAKHYA PALIWAL
B.A. (Hons.) English, II yr.

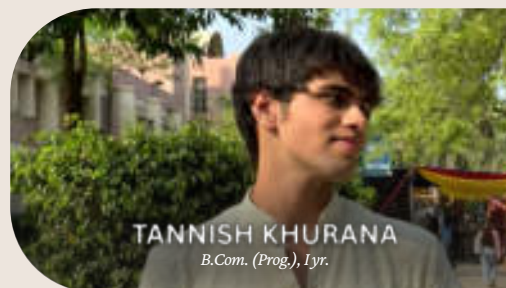
ANUBHAV DUTT LAKHERA
B.Com. (Hons.), II yr.

GURLEEN KAUR
B.Sc. (Hons.) Mathematics, II yr.

HARMAN SOBTI
B.Sc. (Hons.) Mathematics, II yr.

TANNISH KHURANA
B.Com. (Prog.), I yr.

TEGH — THIS annual magazine of our college has a legacy of 72 years with the first issue dating back to 1953. continuing it and curating this representation of the college is an honour that we deeply cherish. Our college stands as a place where emphasis is laid not only on mainstream education but also on the overall development of the student. This is duly reflected in the entirety of this magazine, making *it* special in its own right as well. This year, the magazine is being presented as a tribute to the 350th martyrdom year of Sri Guru Tegh Bahadur Sahib Ji — a momentous occasion that calls for remembrance and reflection. In addition to being a tribute to the Ninth Guru's supreme sacrifice, this special issue is also a celebration of his timeless message of courage, compassion, and righteousness.

In the words of our Editor-in-Chief Ravinder Ma'am, "Reading magazines should not just be a fleeting activity but rather a cultural practice that fosters intellectual curiosity, creativity, and a deeper connection with communities." In light of that view, Tegn magazine influences students by being a valuable source of information about the diverse activities and opportunities available to them through-out the year. In particular, it serves as a guide to newly admitted first-year students who may be unfamiliar with the vibrant college-life. Moreover, it sheds light on the various events organised in the college, including the

ones held in Gurudwara Sahib, which promote cultural values among students.

Working on Tegn has been a journey that was as rewarding as it was challenging. One of the most enriching parts of the experience has been the opportunity to connect with our teachers on a deeper level and collaborate with incredibly talented and kind peers. The hustle between lectures and deadlines, and the constant balancing of schedules are memories we'll carry with us. Collaborating with societies and committees to ensure everyone's voice was properly represented taught

us the value of responsibility & care — specially for sections like the Hall of Fame where even minor details mattered a lot. Above all, we've come away from this experience with lasting friendships and joy of learning from everyone we met along the way. We are grateful to our Editor-in-Chief, Ravinder Ma'am and Associate Editor, Armeen Ma'am whose guidance and support made this issue possible. May the legacy of Sri Guru Tegh Bahadur Sahib Ji continue to illuminate our paths.

Warm Regards,
Student Editorial Board
Tegn 2024–25

GURU ANGAD DEV JI

ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ॥

(Air is the Guru, Water is the Father, and Earth is the Great Mother of all.)

Guru Angad Dev Ji, the second Guru of the Sikhs was born at Matte di Sarai, Sri Mukhtsar Sahib, Punjab on 31st March, 1504 to Bhai Pheru Mall Ji and Mata Sabhrai Ji and was named Lehna. Later on, he married Mata Khivi Ji and was blessed with two sons, Datu Ji and Dasu Ji along a daughter, Bibi Amro Ji.

Bhai Lehna Ji's divine journey took a turn on a day when he was passing-by Kartarpur and heard the recitation of hymns of Asa Di Var from a distance. After following the source he closely listened to the recitations by Bhai Jodha and was left impressed; so-much-so that he decided to travel to Kartarpur Sahib to meet Guru Nanak Dev Ji. Upon meeting the Guru, Bhai Lehna ji was so profoundly affected by Guru Nanak's philosophy and his missions that he completely surrendered to him and embraced the thought-school of Sikhism.

His discipleship was subjected to various tests by Guru Nanak Dev Ji himself, following which he came to be renowned as an embodiment of obedience and service to the Guru and humanity. His unconditional devotion earned him the name of 'Angad' - meaning 'guru's own limb' or 'part'. This name signifies the unwavering commitment shown by Bhai Lehna ji towards his Guru and his teachings. Before passing away, Guru Nanak Dev Ji installed Guru Angad Dev ji as his successor, on 13 June, 1539.

Besides maintaining and upholding the traditions laid forth by Guru Nanak Dev Ji, the second Guru also created Gurmukhi script, a medium through which the writings and teachings of Sikh Gurus could be compiled and disseminated. This revolutionised the circulation of Sikh philosophy and literature, further shaping the creation of Guru Granth Sahib, which in turn helped building a distinctive identity of Sikhism. Guru Granth Sahib Ji also features 63 *saloks* penned by Guru Angad Ji. His efforts to spread teachings of Guru Nanak Dev Ji far and wide also improved literacy among the Sikhs and culminated in inception of a school at Khadur Sahib with the objective to teach Gurmukhi to the public.

He strengthened the institution of Langar started by Guru Nanak Dev Ji by establishing a community kitchen and encouraging the Sikhs to do selfless service to the human race and surrender to the Will of God. Embodiment of generosity, guruji's wife Mata Khivi Ji is also known for serving the *sangat* in *langar* to promote human equality.

Guru Angad Dev Ji also took keen interest in physical fitness, and encouraged his devotees to be involved in sports after their morning prayers. He encouraged everyone to be involved in wrestling bouts or Mal Akharas to compete in physical fitness competitions.

All his teachings are a guiding light to thinkers, philosophers and ordinary people searching for the Truth. His verse reflecting the emphasis on equality in humanity summarises the tenets of his teachings.

ਮੰਦਾ ਕਿਸ ਨੇ ਆਖੀਐ ਜਾਂ ਸਭਨਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕੁ॥

(Guru Granth Sahib Ji, Ang : 1238)

How can anyone be called bad? We all have only one Lord and Master.

Guru Angad Dev Ji bestowed Guruship on Guru Amar Das Ji rejecting the tradition of primogeniture. He left for heavenly abode at Khadur Sahib on 29 March, 1552

Gurleen Kaur

B.Sc. (Hons.) Mathematics, II Year

COMMEMORATING 350
YEARS OF MARTYRDOM
Sri Guru Tegh Bahadur Ji

ਤਿਲਕ ਜੰਝੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾਕਾ ॥ ਕੀਨੇ ਬਡੇ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ ॥
ਸਾਧਨ ਹੇਤਿ ਇਤੀ ਜਿਨਿ ਕਰੀ ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ ॥ ੧੩॥

(1621–1675)

Artwork by Parneet Kaur
B.Com. (Prog.), III year

Sis Ganj Sahib, Delhi

*Art work by Jasmeet Kaur
B.A (Hons.) History, 1 year*

Divine Verses of the Ninth Guru

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯

Salok Mahalla 9 is featured from Ang 1426 to 1429 in Sri Guru Granth Sahib Ji. Usually recited in Bhairavi Raag.

ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ ਗਾਇਓ ਨਹੀ ਜਨਮੁ ਅਕਾਰਥ ਕੀਨੁ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜੁ ਮਨਾ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਜਲ ਕਉ ਮੀਨੁ ॥੧॥

ਬਿਖਿਅਨ ਸਿਉ ਕਾਹੇ ਰਚਿਓ ਨਿਮਖ ਨ ਹੋਹਿ ਉਦਾਸੁ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਜੁ ਹਰਿ ਮਨਾ ਪਰੈ ਨ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸ ॥੨॥

ਤਰਨਾਪੇ ਇਉ ਹੀ ਗਾਇਓ ਲੀਓ ਜਰਾ ਤਨੁ ਜੀਤਿ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਜੁ ਹਰਿ ਮਨਾ ਅਉਧ ਜਾਤੁ ਹੈ ਬੀਤਿ ॥੩॥

ਬਿਰਧਿ ਭਇਓ ਸੂਝੈ ਨਹੀ ਕਾਲੁ ਪਹੂਚਿਓ ਆਨਿ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਰ ਬਾਵਰੇ ਕਿਉ ਨ ਭਜੈ ਭਗਵਾਨੁ ॥੪॥

ਧਨੁ ਦਾਰਾ ਸੰਪਤਿ ਸਗਲ ਜਿਨਿ ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ ਮਾਨਿ ॥
ਇਨ ਮੈ ਕਛੁ ਸੰਗੀ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਜਾਨਿ ॥੫॥

ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਭੈ ਹਰਨ ਹਰਿ ਅਨਾਥ ਕੇ ਨਾਥ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਜਾਨੀਐ ਸਦਾ ਬਸਤੁ ਤੁਮ ਸਾਥਿ ॥੬॥

ਤਨੁ ਧਨੁ ਜਿਹ ਤੇ ਕਉ ਦੀਓ ਤਾਂ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਨ ਕੀਨ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਰ ਬਾਵਰੇ ਅਬ ਕਿਉ ਡੋਲਤ ਦੀਨ ॥੭॥

ਤਨੁ ਧਨੁ ਸੰਪੈ ਸੁਖ ਦੀਓ ਅਰੁ ਜਿਹ ਨੀਕੇ ਧਾਮ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ ਸਿਮਰਤ ਕਾਹਿ ਨ ਰਾਮੁ ॥੮॥

ਸਭ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਰਾਮੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹਿਨ ਕੋਇ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਤਿਹ ਸਿਮਰਤ ਗਤਿ ਹੋਇ ॥੯॥

ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਗਤਿ ਪਾਈਐ ਤਿਹ ਭਜੁ ਰੇ ਤੈ ਮੀਤ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ ਅਉਧ ਘਟਤ ਹੈ ਨੀਤ ॥੧੦॥

ਪਾਂਚ ਤਤ ਕੇ ਤਨੁ ਰਚਿਓ ਜਾਨਹੁ ਚਤੁਰ ਸੁਜਾਨ ॥
ਜਿਹ ਤੇ ਉਪਜਿਓ ਨਾਨਕਾ ਲੀਨ ਤਾਹਿ ਮੈ ਮਾਨੁ ॥੧੧॥

Guru Gobind Singh Ji included Salok Mahalla 9 in the final compilation of Guru Granth Sahib Ji (Damdamī Bīr) in 1706 at Damdamā Sahib.

These saloks were composed and recited by Guru Tegh Bahadur Ji during his imprisonment in 1675.

EXPOSITION: SPECIAL ISSUE

A MARTYRDOM THAT ECHOES THROUGH TIME

What does it mean to live without fear, to stand steady in the face of both suffering and celebration? - Guru Tegh Bahadur Ji's bani does not ask us to escape life's trials but to transcend them—to walk through the world untethered by its fleeting joys and sorrows, untouched by the weight of praise or blame. His words are not just teachings; they are a way of being, a quiet revolution of the soul.

Three hundred and fifty years ago, his execution was not an act of defeat, but the highest assertion of truth and freedom. He did not only accept martyrdom; he embraced it- because his principles were greater than his self. He proved that real strength is not in weapons or wealth, but in the very ability to remain resolute under the face of oppression.

As we open this special issue, we honor Guru Tegh Bahadur Ji, a beacon of unswerving faith and moral courage. November 2025 marks 350 years since his supreme sacrifice, a timeless testament to the power of conviction and the resilience of the human spirit. More than a remembrance, this edition is a tribute to a legacy that continues to shape our present and future. His defiance against tyranny was not just an act of resistance but a profound declaration that truth and freedom must always prevail. His teachings remain as vital today as ever, guiding those who seek justice and uphold their truth with quiet strength, even when the world stands against them.

The student editorial board chose to make this a special issue because Guru Tegh Bahadur Ji's legacy is more than a historical event—it is a call to action. His resolute stand against oppression speaks directly to the challenges of our times. In an era where truth is often distorted, and standing firm comes at a cost, his sacrifice serves as a powerful reminder of the strength found in selflessness and moral clarity. This edition is an invitation to engage with his teachings, reflect on their relevance today, and embrace the courage and conviction that he exemplified.

ਘਟ ਘਟ ਮੈ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੈ ਸੰਤਨ ਕਹਿਓ ਪੁਕਾਰਿ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਭਜੁ ਮਨਾ ਭਉ ਨਿਧਿ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ ॥੧੨॥

Power often cloaks itself in control, demanding silence and submission. But his vision offered something far more profound—a quiet, unshakable strength, a freedom rooted in truth, not fear. His legacy does not rest in the past; it shapes the present, guiding those who walk with conviction. His legacy etched in the hearts that stand firm against injustice. His sacrifice did not mark an end—it ignited a beginning and his bani further carries this legacy through time, resonating wherever truth prevails and wherever freedom finds its voice.

This edition offers more than reflection—it is a call to embrace his teachings, to live his message. What does it mean to walk through life unshaken? To uphold truth, even when the path demands everything? His wisdom breathes not within these pages, but in those who carry it forward.

Amrita Kaur
B.A. (Hons.) English, II year
Student Editorial Board

ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਜਿਹ ਪਰਸੈ ਨਹੀ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ ਸੇ ਮੂਰਤਿ ਭਗਵਾਨ ॥੧੩॥

BRIEF HISTORICAL PERSPECTIVE

Martyrdom of Guru Tegh Bahadur Ji: The Sacrifice Unparalleled

In the quiet corridors of Indian history, where emperors built empires and revolutions changed regimes, one figure stood not with an army, but with stillness; not with wrath, but with resolve. Guru Tegh Bahadur—ninth in the line of Sikh Gurus—emerges not merely as a religious leader, but as the moral lighthouse for humanity, when darkness threatened to engulf the very idea of free will.

Born in 1621 at Amritsar to Guru Hargobind and Mata Nanaki, Tyag Mal was immersed early in discipline, devotion, and spiritual insight. Trained in scripture and warfare alike, he embodied the ideal of Miri-Piri. At just thirteen, he displayed immense bravery in the Battle of Kartarpur, earning the name Tegh Bahadur—Master of the Sword. But his true power lay not in arms—but in surrendering ego, embracing silence, and walking the path of sacrifice.

Guru Tegh Bahadur Ji meditated in solitude at Bakala for nearly two decades. But destiny found him. After Guru Har Krishan's passing in 1664, he subtly pointed to his successor with the words "Baba Bakale." Amidst a crowd of imposters, it was Makhan Shah Lubana, a devoted Sikh, who recognized the true Guru. When Tegh Bahadur reminded him of his silent vow to offer 500 gold coins, Makhan Shah cried out, "Guru ladho re!" - 'The true Guru had been found.'

With humility and resolve, Guru Tegh Bahadur accepted the mantle of Guruship. But instead of asserting control over rival factions, he stepped away from conflict. He began a profound journey—across Punjab, Haryana, Uttar Pradesh, Bihar, Bengal, and Assam—spreading the mission of Guru Nanak. His presence became synonymous with service: wells were dug, trees were planted, hungry were fed, and broken spirits uplifted.

ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਿਆ ਨਾਹਿ ਜਿਹਿ ਕੰਚਨ ਲੋਹ ਸਮਾਨਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਮੁਕਤਿ ਤਾਹਿ ਤੈ ਜਾਨਿ ॥੧੪॥

Guru Tegh Bahadur established a new settlement near the banks of the Satluj in 1672. Named Chak Nanaki in honor of his mother, it later came to be known as Anandpur Sahib—the City of Bliss. This became a sanctuary of spiritual growth, community service, and the unfolding Sikh destiny.

During Aurangzeb's oppressive reign, forced conversions and religious persecution intensified. Deeply troubled, Guru Tegh Bahadur toured Malwa, Jullundhur, and Doaba—strengthening the resolve of the masses. He provided physical aid—wells, cows, trees—and spiritual support, urging them to stand firm with the strength of God's name.

In 1675, a group of Kashmiri Pandits arrived at Anandpur Sahib. Victims of persecution, they sought protection from Guru Tegh Bahadur. Moved by their plight, he realized this was not just about religion—but about humanity's right to exist freely. When he discussed this with his son Gobind Rai, the young child responded, “Who could be more suitable to make this sacrifice than you, Father?” And thus began his final journey—not toward survival, but toward immortality.

Accompanied by his devoted Sikhs—Bhai Mati Das, Bhai Sati Das, Bhai Dayala, Bhai Gurditta, and Bhai Jaita—Guru Tegh Bahadur headed to Delhi. Arrested and imprisoned, he watched as his companions were tortured and killed before his eyes. Yet he remained unshaken.

Aurangzeb offered three choices: convert, perform a miracle, or die. Guru Tegh Bahadur chose the fourth—Truth. On 24th November 1675, in Chandni Chowk, he was beheaded. His body was secretly cremated by Lakhi Shah, and his head carried to Anandpur by Bhai Jaita. These heroic acts were immortalized in Gurdwaras Sis Ganj and Rakab Ganj.

ਹਰਖੁ ਸੋਗੁ ਜਾ ਕੈ ਨਹੀ ਬੈਰੀ ਮੀਤ ਸਮਾਨਿ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਮੁਕਤਿ ਤਾਹਿ ਤੈ ਜਾਨਿ ॥੧੫॥

Before his execution, Guru Tegh Bahadur sent a coconut and five paisa through Bhai Gurditta to his son Gobind Rai, symbolically passing the spiritual flame. At just nine years old, Gobind Rai became Guru Gobind Singh—the Tenth Guru—and the architect of Khalsa. His father's martyrdom laid the foundation for a new era of saint-soldiers.

Guru Tegh Bahadur's writings—59 shabads and 57 saloks—composed in 15 raags, were later enshrined in the Guru Granth Sahib by his son. They call for fearlessness (nirbhau), love beyond enmity (nirvair), and detachment from maya. His philosophy teaches us to live fully in the world—yet remain untouched by its illusions. It is a call to rise beyond ego and to stand for others—even if it means standing alone.

Guru Tegh Bahadur is rightfully remembered as Hind di Chadar—the Shield of India. But his sacrifice transcends community or creed. He didn't die for one religion—he lived and died to protect the right of every human being to believe, to choose to profess any faith, and to live freely without any fear. Poet Senapat aptly wrote:

“ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ
ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਪੈ ਢਾਪੀ ਚਾਦਰ॥”

(Guru Tegh Bahadur appeared, and covered all creation with his protective sheet.)

Guru Gobind Singh later proclaimed:

“ਧਰਮ ਹੇਤ ਸਾਕਾ ਜਿਨਿ ਕੀਆ ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰ ਸਿਰਰੁ ਨ ਦੀਆ”

(He sacrificed himself for righteousness, gave his head but not his principles.)

Guru Tegh Bahadur's martyrdom is not a relic—it's a living flame. It continues in every act of sewa, every stand for justice, every voice that rises against oppression. His life was a call to humanity to be fearless, selfless, and compassionate.

Let us not just remember his sacrifice. Let us live it. Let us become the echo of his truth.

Dr. Roopam Jasmeet Kaur

Dr. Ravinder Kaur Bedi

THE FIGHT FOR HUMAN RIGHTS

11th November, 1675, a large crowd gathered all over central Delhi; the roads of Chandni Chowk were stained with the blood of Bhai Mati Das Ji, ashes of Bhai Sati Das Ji and Bhai Dayala Ji's bones. Terror seized everyone except Guru Tegh Bahadur Ji, the supreme lord. Everyone gathered at the chowk, not only for Guru Ji's '*darshan*' but also to witness his martyrdom. Guru Ji was imprisoned in a spiked cell, unable to stand or sit properly. He had lost his three beloved Sikhs the day before- namely bhai Math Das, Sati Das and Dyala ji. The Mughals once again posed the same three questions: convert to Islam, perform a miracle as a proof of divine power, or accept death. Guru Sahib replied pointing out the absurdity of their questions, saying that the answers had been given already the day before when his Sikhs willingly embraced death. Guru Ji was asked if he had any last wish, and he wished to take a bath. After bathing in a well, (which still exists in Sis Ganj Gurudwara, marking the scared site), he was made to sit under a banyan tree, where he started reciting the omnipotent bani - Japji Sahib. As he spoke the last two lines, the executioner struck one fatal blow on the neck, separating Guru Ji's head from his body.

Guru Tegh Bahadur Ji's sacrifice for humanity is unmatched. He laid down his life defending a faith system which was not directly aligned to the philosophy and ideology of the Sikh school of thought - making his martyrdom selfless and altruistic. Another uniqueness of his martyrdom was his cremation. The Mughals wanted to cut his body in four parts and display them at the city's gates. However, the devoted Sikhs did not let this happen. Bhai Lakhi Shah Vanjara, with the help of his brother, took the body to his house and burnt his mansion to cremate the body of Guru Sahib. This took place on the night of 11th November in Delhi, where today Gurudwara Rakabganj Sahib is situated. While Guru Ji's head (sis) was taken to Anandpur Sahib by Bhai Jaita ji, his head was respectfully cremated in Anandpur Sahib, where his son Guru Gobind Singh Ji, later honored his sacrifice - It was done on 17th November 1675. There has been no other instance in history where there is one body but two cremations, one in Delhi and the other in Anandpur, with a difference of seven days.

It has been rightly said by Guru Gobind Singh Ji:

ਤਿਲਕ ਜੰਊ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾਕਾ ॥ ਕੀਨੋ ਬਡੇ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ ॥

He protected the forehead mark and sacred thread (of the Hindus) which marked a great event in the Iron age.

"ਸਾਧਨ ਹੇਤਿ ਇਤੀ ਜਿਨਿ ਕਰੀ ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ ॥੧੩॥"

For the sake of saints, he laid down his head without even a sigh.

"ਧਰਮ ਹੇਤ ਸਾਕਾ ਜਿਨਿ ਕੀਆ ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰ ਸਿਰਰੁ ਨ ਦੀਆ ॥"

For the sake of dharma, he sacrificed himself. He laid down his head but not his creed.

ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਕੀਏ ਕੁਕਾਜਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਲੋਗਨ ਕਹ ਆਵਤ ਲਾਜਾ ॥ ੧੪॥

The saints of the Lord abhor the performance of miracles and malpractices.

Bismet Singh Sikka
B.Com. (Prog.), III year

ਜਿਹਿ ਬਿਖਿਆ ਸਗਲੀ ਤਜੀ ਲੀਓ ਭੇਖ ਬੈਰਾਗ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ ਤਿਹ ਨਰ ਮਾਥੈ ਭਾਗੁ ॥੧੭॥

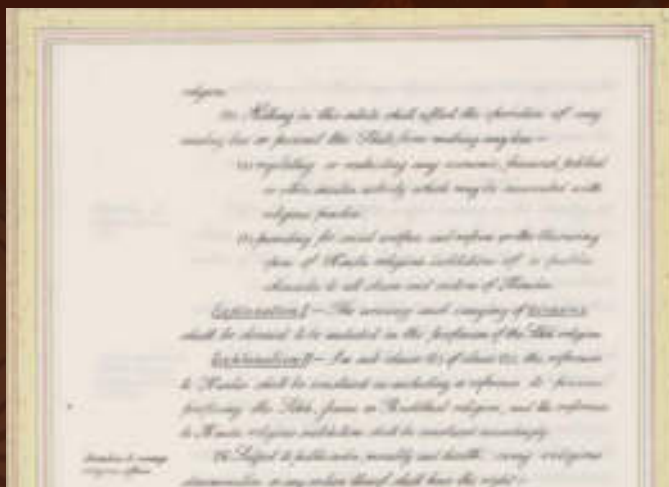
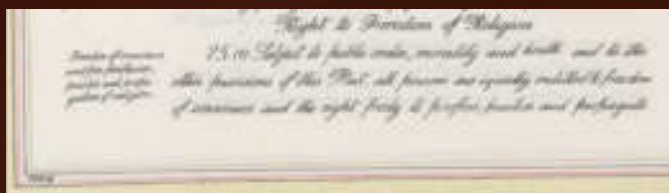

Highlights: Life and Principles

Guru Tegh Bahadur Sahib Ji's Life and Philosophy: A Brief Overview

“ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਿਮਰਿਐ ਘਰ ਨਉ ਨਿਧਿ ਆਵੈ ਧਾਇ ॥
ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੋਇ ਸਹਾਇ ॥ ੧॥”

Guru Tegh Bahadur Ji was the youngest child of Guru Hargobind Ji and was named Tyag Mal at birth - meaning the one who is able to make a great sacrifice, this boy later became the ninth Guru of the Sikhs and was known by the name Guru Tegh Bahadur. He was a great thinker and poet who provided thorough explanations on the nature of God, body, mind and worldly attachments, among other spiritual matters. His compositions are enshrined in the sacred scripture, 'Guru Granth Sahib' in the form of 116 poetic hymns called Salokas and Couplets, - these were added posthumously by Guru Gobind Singh Ji. Guru Tegh Bahadur ji undertook the supreme sacrifice for the protection of the most fundamental of human rights - the right to Freedom of Religion and was executed on the orders of Aurangzeb in 1675. At the site of his execution stands Gurdwara Sis Ganj Sahib in Delhi. His wife Mata Gujri ji played a central role in the history of Sikhism. Her life was a compelling narrative of resilience, sacrifice, and unwavering devotion to the Sikh faith. She died in the "Thanda Burj" at the fort of Sirhind on the same day as her grandsons were bricked alive, after being imprisoned.

It is important to note the continuance of the philosophy of Guru Tegh Bahadur ji through his son Guru Gobind Singh Ji, who established the Khalsa Panth, emphasizing the tenets of equality, courage of standing for human rights and selfless service. His teachings inspire millions globally, advocating justice, faith in one God, and compassion for all. In 1708, he was assassinated after being stabbed by a Pathan in Nanded, Maharashtra, on the orders of Mughal ruler Nawab Wazir Khan of Sirhind. His four sons Baba Ajit Singh, Baba Jujhar Singh, Baba Zorawar Singh, and Baba Fateh Singh learned the skills of a soldier, saint, scholar, and statesman at the feet of their glorious father and continued the war of preserving human rights. The elder two sons, Ajit Singh and Jujhar Singh, died in the Battle of Chamkaur, while the younger two, Zorawar Singh and Fateh Singh, were executed in Sirhind after following the footsteps of their grandfather and refusing the forceful conversion to Islam under the dictums of the tyrant emperor.

Sahejpreet Kaur
B.A. (Hons.) English, II year

ਜਿਹਿ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਤਜੀ ਸਭ ਤੇ ਭਇਓ ਉਦਾਸੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ ਤਿਹ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਵਾਸੁ ॥੧੮॥

गुरु तेग बहादुर जी : जीवन दर्शन

गुरु तेग बहादुर जी का धार्मिक कार्य और उपदेश

गुरु तेग बहादुर जी ने अपने जीवन में धार्मिक कार्यों और समाज सुधार की दिशा में कई महत्वपूर्ण कदम उठाए। उन्होंने 'सच्चे धर्म' की स्थापना का प्रचार किया और अपने अनुयायियों को एकता, भाईचारे और सत्य के मार्ग पर चलने की प्रेरणा दी। वे सिख धर्म के सिद्धांतों के प्रति अपनी अडिग निष्ठा रखते हुए समाज के गरीब, असहाय, शोषित और पीड़ित वर्ग की सेवा में व्यस्त रहे। गुरु तेग बहादुर जी ने हमेशा धर्म की रक्षा की बात की। उन्होंने समाज में व्याप्त अंधविश्वास, जातिवाद और भेदभाव के खिलाफ आवाज उठाई। उनका संदेश था कि सच्चा धर्म वही है, जो सभी मानवता को समान दृष्टि से देखे और व्यक्ति की आंतरिक पवित्रता पर आधारित हो, न कि बाहरी आचार-व्यवहार या जाति-धर्म पर।

मुगल साम्राज्य और धार्मिक स्वतंत्रता के संघर्ष में गुरु तेग बहादुर जी का योगदान

गुरु तेग बहादुर जी के समय भारत में मुगलों का शासन था और सम्राट औरंगजेब ने हिन्दू धर्म को समाप्त करने और इस्लाम धर्म को फैलाने के लिए कठोर कदम उठाए थे। औरंगजेब ने हिन्दू धर्म के अनुयायियों पर कई तरह के जुल्म ढाए और उन्हें मुसलमान बनने के लिए बाध्य किया। गुरु तेग बहादुर जी ने इस अत्याचार का विरोध किया और धर्म की स्वतंत्रता की रक्षा के लिए संघर्ष किया। एक दिन कुछ कश्मीरी ब्राह्मण उनके पास आए और उनसे मदद की प्रार्थना की। ब्राह्मणों ने बताया कि औरंगजेब ने कश्मीर के हिन्दुओं को मुसलमान बनने के लिए मजबूर किया है। गुरु तेग बहादुर जी ने उनका साथ देने का वचन दिया। गुरु जी ने यह स्पष्ट किया कि धर्म परिवर्तन को किसी भी रूप में सहन नहीं किया जा सकता और यह उनके सिद्धांतों के खिलाफ था। वे कश्मीरी ब्राह्मणों के साथ धर्म की स्वतंत्रता की रक्षा के लिए दिल्ली पहुंचे और वहां औरंगजेब के सामने खड़े हो गए।

शहादत

गुरु तेग बहादुर जी ने धर्म की रक्षा के लिए अपने प्राणों की आहुति दी। औरंगजेब ने उन्हें गिरफ्तार किया और कड़ी यातनाएं दीं, लेकिन गुरु जी ने अपने सिद्धांतों से एक इंच भी पीछे नहीं हटे। उन्होंने धर्म के नाम पर किसी भी प्रकार के बलिदान को स्वीकार किया, लेकिन धर्म परिवर्तन के लिए कभी भी झुके नहीं। अंततः 11 नवम्बर 1675 को गुरु तेग बहादुर जी को दिल्ली में चांदनी चौक पर शहीद कर दिया गया। उनकी शहादत ने भारतीय समाज को एक नई दिशा दी और धार्मिक स्वतंत्रता की महत्वाकांक्षी स्थापित किया। गुरु जी का बलिदान सिर्फ सिख समुदाय के लिए ही नहीं, बल्कि पूरे देश के लिए प्रेरणास्त्रोत बन गया। उन्होंने यह सिद्ध कर दिया कि सत्य और धर्म के लिए कोई भी बलिदान किया जा सकता है। उनकी शहादत ने भारतीय समाज में एक नई जागरूकता और धार्मिक स्वतंत्रता की चेतना को जन्म दिया।

गुरु तेग बहादुर जी के उपदेश

गुरु तेग बहादुर जी ने अपने जीवन में जो उपदेश दिए, वे आज भी मानवता और सिख धर्म के मूल सिद्धांतों के रूप में मौजूद हैं। उन्होंने हमेशा यह कहा कि सत्य और धर्म की रक्षा के लिए हमें कभी भी बलिदान देने से पीछे नहीं हटना चाहिए। उनके उपदेशों में: सच्चाई की ताकत: गुरु जी ने हमेशा सत्य बोलने और सच्चाई के मार्ग पर चलने का उपदेश दिया। धर्म की स्वतंत्रता: उन्होंने यह स्पष्ट किया कि हर व्यक्ति को अपनी धार्मिक मान्यताओं के पालन का अधिकार है और धर्म परिवर्तन का दबाव किसी भी रूप में स्वीकार नहीं किया जा सकता। न्याय और समानता: गुरु जी ने समाज में समानता की बात की। उन्होंने जातिवाद और भेदभाव को नकारते हुए समाज में समानता का आदर्श प्रस्तुत किया। सेवा का महत्व: उन्होंने अपने अनुयायियों को सिखाया कि सेवा सबसे बड़ा धर्म है। एक सच्चा व्यक्ति वह है जो दूसरों की मदद करता है और समाज के लिए कार्य करता है।

Karamdeep Singh
B.A. (Hons.) History, II year

ਜਿਹਿ ਪ੍ਰਾਨੀ ਹਉਮੈ ਤਜੀ ਕਰਤਾ ਰਾਮੁ ਪਛਾਨਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਵਹੁ ਮੁਕਤਿ ਨਹੁ ਇਹ ਮਨ ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ ॥੧੯॥

LIFE'S JOURNEY

GURU TEGH BAHADUR JI'S EARLY LIFE

Born in the holy city of Amritsar in a house known as Guru ke Mahal. He had four brothers Baba Gurditta Ji, Baba Suraj Mal Ji, Baba Ani Rai Ji, Baba Atal Rai Ji and one sister Bibi Veero Ji. He was the fifth and the youngest son of Sri Guru Hargobind Sahib Ji and Mata Nanki Ji. His childhood name was Tyag Mal (Master of Renunciation) and he spent his childhood at Amritsar.

Guru Sahib Ji had a regular schooling from the age of six, where he also learnt classical, vocal and instrumental music. In his early years he learned Gurmukhi, Hindi, Sanskrit and Indian religious philosophy from Bhai Gurdas ji, and archery and horsemanship from Baba Budha Ji while his father Guru Hargobind Ji, Master of Miri and Piri taught him swordsmanship.

The Battle of Kartarpur was fought between Sikhs and Mughals. The Sikhs fought this battle under the leadership of Guru Hargobind Sahib Ji and Mughals were lead by Qutub Khan (faujdar of Jalandar) and Painda Khan. This Battle took place in 1635 CE. In this battle Sikhs under the supremacy of Guru Hargobind Sahib Ji defeated the Mughals. In this battle Guru Tegh Bahadur Ji had also participated. The father, Guru Hargobind Sahib Ji was much pleased with the heroic performance of his son. In a thrill of exuberance of joy, he changed his son's name from Tyag Mal to Tegh Bahadur meaning hero of the sword.

From the very childhood Sri Guru Tegh Bahadur Ji used to sit inside the house and spend most of his time in meditation. Due to the rich religious atmosphere at home he developed a distinct philosophical bent of mind. He delved into his studies and spent his time in meditation living up to his given name - Master of Renunciation. He was married to Mata Gujri Ji at Kartarpur in 1632.

Guru Har Rai Ji became Guru Hargobind's successor in 1644. Shortly after this Guru Hargobind asked Tegh Bahadur Ji to move with his wife and his mother to the village of Bakala. He had told his wife, who had wanted her son to follow the father as Guru, that one day he would become Guru and have a son and that both of them would become renowned for their fight for justice. During the stay at Baba Bakala, Sri Guru Tegh Bahadur Ji paid visits to many holy and historical places like Goindwal, Kiratpur Sahib, Haridwar, Prayag, Mathura, Agra, Kashi (Banaras) and Gaya etc.

For the next 20 years the 'Master of Renunciation' spent most of his time in an underground cavern absorbed in meditation. Before Guru Har Krishan Ji passed away, he indicated that his successor would be found in Bakala. Then a wealthy trader Mukhan Shah Lubhana introduced Guru Tegh Bahadur Ji as the 9th Guru of Sikhs.

Gurleen Kaur

B.Sc. (Hons.) Mathematics, II year

ਭੈ ਨਾਸਨ ਦੁਰਮਤਿ ਹਰਨ ਕਲਿ ਮੈ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ॥ ਨਿਸਿ ਦਿਨੁ ਜੋ ਨਾਨਕ ਭਜੈ ਸਫਲ ਹੋਹਿ ਤਿਹ ਕਾਮ ॥੨੦॥

JOURNEY TO MARTYRDOM

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ (ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਗਰਾ ਤੱਕ) ਸ਼ਹੀਦੀ ਯਾਤਰਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਦੌਰੇ ਕੀਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੌਰਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਦਾ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਪਿੰਡ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਵਰੋਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਲਗਭਗ ਹਰ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਹਰਿਦੁਆਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਹਾਟੀ ਤੱਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨ-ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਕੂਲ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਰਹੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ੪ ਉਦਾਸੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਾ ਮਾਝਾ ਅਤੇ ਦੁਆਬਾ, ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਾ ਪੂਰਬੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦਾ, ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆਸਾਮ ਤੇ ਉੜੀਸਾ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਲਵੇ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗੁਜਰਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਗਰਾ ਤੱਕ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਯਾਤਰਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਯਾਤਰਾ ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਰਾਹ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਨਵੰਬਰ 1675 ਤੱਕ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਗਰਾ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਏ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਤਹਿ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਸ਼ਹੀਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਦਿੱਤੀ। ਇਸੇ ਮੰਤਵ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ੪ ਜੁਲਾਈ 1675 ਨੂੰ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਕੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦੀ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਨਵੰਬਰ 1675 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਥਾਪਤ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਸਾਂਝੀ ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਾਸਾਨੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ।

ਜਿਹੜਾ ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਹੁ ਕਰਨ ਸੁਨਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਪਰਹਿ ਨ ਜਮ ਕੈ ਧਾਮ ॥੨੧॥

ਹੇਠਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾਵਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਗਰਾ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ 24 ਪੜ੍ਹਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਆਗਰਾ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਜੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

1. ਪਹਿਲਾ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ, ਪੰਜਾਬ
2. ਦੂਜਾ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਪਿੰਡ ਭਰਤਗੜ੍ਹ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ, ਪੰਜਾਬ
3. ਤੀਜਾ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਪਿੰਡ ਸੈਫਾਬਾਦ, ਬਹਾਦਰਗੜ੍ਹ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬ
4. ਚੌਥਾ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਕਿਲ੍ਹਾ ਸੈਫਾਬਾਦ, ਬਹਾਦਰਗੜ੍ਹ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬ
5. ਪੰਜਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਪਿੰਡ ਰਾਏਪੁਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬ
6. ਛੇਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਪਿੰਡ ਲਹਿਲ, ਪਟਿਆਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬ
7. ਸੱਤਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਮੋਤੀਬਾਗ ਸਾਹਿਬ, ਪਟਿਆਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬ
8. ਅੱਠਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਸਮਾਣਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬ
9. ਨੌਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਪਿੰਡ ਗੜ੍ਹੀ ਨਜ਼ੀਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੈਥਲ, ਹਰਿਆਣਾ
10. ਦਸਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਪਿੰਡ ਕਰਹਾਲੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬ
11. ਗਿਆਰ੍ਹਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਪਿੰਡ ਚੀਕਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੈਥਲ, ਹਰਿਆਣਾ
12. ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ, ਕੈਥਲ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੈਥਲ, ਹਰਿਆਣਾ
13. ਤੇਰ੍ਹਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਸੇਠਾਂ ਮੁਹੱਲਾ, ਕੈਥਲ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੈਥਲ, ਹਰਿਆਣਾ
14. ਚੌਦ੍ਹਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਪਿੰਡ ਕਰ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ, ਹਰਿਆਣਾ
15. ਪੰਦਰ੍ਹਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਪਿੰਡ ਧਮਤਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੀਂਦ, ਹਰਿਆਣਾ
16. ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਪਿੰਡ ਖਰਕ ਭੂਰਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੀਂਦ, ਹਰਿਆਣਾ
17. ਸਤਾਰ੍ਹਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਪਿੰਡ ਖਟਕੜ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੀਂਦ, ਹਰਿਆਣਾ
18. ਅਠਾਰ੍ਹਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਜੀਂਦ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੀਂਦ, ਹਰਿਆਣਾ
19. ਉਨ੍ਹੀਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਪਿੰਡ ਲਾਖਣ ਮਾਜਰਾ, ਰੋਹਤਕ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਹਤਕ, ਹਰਿਆਣਾ
20. ਵੀਹਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਬਾਬਰਾ ਮੁਹੱਲਾ, ਰੋਹਤਕ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਹਤਕ, ਹਰਿਆਣਾ
21. ਇੱਕੀਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਕਲਾਲਾਂ ਮੁਹੱਲਾ, ਰੋਹਤਕ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਹਤਕ, ਹਰਿਆਣਾ
22. ਬਾਈਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਮਥੁਰਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਥੁਰਾ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼
23. ਤੇਈਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਆਗਰਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਆਗਰਾ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼
24. ਚੌਵੀਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ: ਸਿਕੰਦਰਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਆਗਰਾ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ 24 ਪਵਿੱਤਰ ਪੜ੍ਹਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਹਰ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਉੱਚੇ ਆਧਿਆਤਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧੀਰਜ, ਅਤੇ ਧਰਮ ਲਈ ਖਲੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੱਚ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਡਰ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਜੀਵਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ:

ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਗਿਆਨੀ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨਿ ॥

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯

Meharpreet Kaur
B.A. (Hons.) Punjabi, II year

ਜੇ ਪ੍ਰਾਨੀ ਮਮਤਾ ਤਜੈ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਆਪਨ ਤਰੈ ਅਉਰਨ ਲੇਤ ਉਧਾਰ ॥੨੨॥

LITERARY LEGACY

ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ : ਬਾਣੀ ਅਧਿਐਨ

ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਵਿ ਵਿਚਲੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਕਵੀ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਕਾਵਿਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਪਰ ਜੋਤ-ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਗਈ ਕਾਵਿ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਹੀ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦੇ ਹਨ। ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਪ ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਕਾਵਿਕ ਸਰੂਪ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕਾਵਿ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਵਿਚੋਂ ਹੋਂਦ ਧਾਰਨ ਵਾਲੀ ਉਹ ਦੈਵੀ-ਕਿਰਤ ਹੈ ਜੋ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਦੁਰਲਭ ਸੰਜੋਗ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 15 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ 59 ਸ਼ਬਦ (ਪਦੇ) ਅਤੇ 57 ਸਲੋਕ ਦਰਜ ਹਨ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:

1	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ	੯ ਸ਼ਬਦ
2	ਰਾਗੁ ਆਸਾ	੧ ਸ਼ਬਦ
3	ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	੩ ਸ਼ਬਦ
4	ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ	੧ ਸ਼ਬਦ
5	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ	੧੨ ਸ਼ਬਦ
6	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ	੪ ਸ਼ਬਦ
7	ਰਾਗੁ ਜੈਤਸਰੀ	੩ ਸ਼ਬਦ
8	ਰਾਗੁ ਟੋਡੀ	੧ ਸ਼ਬਦ
9	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ	੩ ਸ਼ਬਦ
10	ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ	੩ ਸ਼ਬਦ
11	ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ	੩ ਸ਼ਬਦ
12	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ	੩ ਸ਼ਬਦ
13	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ	੧ ਸ਼ਬਦ
14	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ	੪ ਸ਼ਬਦ
15	ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ	੪ ਸ਼ਬਦ
16	ਰਾਗੁ ਜੈਜਾਵੰਤੀ	੪ ਸ਼ਬਦ

ਕੁਲ 59 ਸ਼ਬਦ

ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਦੋ ਮੁੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਾਗ-ਬੰਦਿਸ਼-ਸਹਿਤ ਬਾਣੀ ਤੇ ਰਾਗ-ਬੰਦਿਸ਼-ਰਹਿਤ ਬਾਣੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਾਗ-ਬੰਦਿਸ਼ ਰਹਿਤ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਲੋਕ ਦੁਤਕੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਲੋਕ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਵਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕਤਾ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਲੋਕ ਦੇ ਦੁਤਕਾ ਰੂਪ ਨੂੰ ਹੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਕਾਵਿ-ਛੰਦਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੋਰਠਾ ਅਤੇ ਦੇਹਰਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਾਗ ਬੰਦਿਸ਼ ਸਹਿਤ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੁਪਦੇ, ਦੁਤਕੇ ਤੇ ਤਿਪਦੇ ਤਿੜਕੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਿਆਂ ਵਿਚ ਹਰਿਪ੍ਰਿਅ ਛੰਦ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਪ੍ਰਗਤਿਕ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਪਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕਸੁਰਤਾ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

Listen to the Bani of Guru Tegh Bahadur Ji beautifully recited by the students of the college.

ਜਿਉ ਸੁਪਨਾ ਅਰੁ ਪੇਖਨਾ ਐਸੇ ਜਗ ਕਉ ਜਾਨਿ ॥

ਇਨ ਮੈ ਕਛੁ ਸਾਚੇ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਭਗਵਾਨ ॥੨੩॥

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਦਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਾਉ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਪੱਧਰ ਦੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦਕਿ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਰਹਾਉ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਰਾਗ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਗਬੱਧ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਾਉ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਗ ਬੰਦਿਸ਼ ਰਹਿਤ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਦ ਹੀ (ਰਹਾਉ) ਦਾ ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਜਾ ਪਦ (ਰਹਾਉ) ਦਾ ਪਦ ਹੈ।

ਆਪ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਾਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ, ਗਉੜੀ, ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ, ਬਿਹਾਗੜਾ, ਸੋਰਠਿ, ਧਨਾਸਰੀ, ਜੈਤਸਰੀ, ਟੋਡੀ, ਤਿਲੰਗ, ਬਿਲਾਵਲ, ਰਾਮਕਲੀ, ਮਾਰੂ, ਸਾਰੰਗ, ਬਸੰਤ, ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਆਦਿਕ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਰਾਗ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਅਜਿਹਾ ਰਾਗ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਆਪ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ, ਭਗਤ ਜਾਂ ਭੱਟ ਨੇ ਇਸ ਰਾਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕਾਰਨ ਬਾਣੀ ਕਾਵਿਮਈ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਮਈ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ:

" ਰਾਮੁ ਸਿਮਰਿ ਰਾਮੁ ਸਿਮਰਿ ਇਹੈ ਤੇਰੈ ਕਾਜਿ ਹੈ॥
ਮਾਇਆ ਕੇ ਸੰਗੁ ਤਿਆਗੁ ਪ੍ਰਭ ਜੂ ਕੀ ਸਰਨਿ ਲਾਗੁ॥
ਜਗਤ ਸੁਖ ਮਾਨੁ ਮਿਥਿਆ ਝੂਠੇ ਸਭ ਸਾਜੁ ਹੈ॥ ਰਹਾਉ॥ " (ਰਾਗ ਜੈਜਾਵੰਤੀ, ਅੰਗ 1352)

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪੰਦਰਾਂ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਕਤੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਪੰਕਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਹਾਨ ਕਾਵਿਕ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਆਰੰਭਕ ਪੰਕਤੀ ਆਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਭਾਵੇਂ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਵ ਦੀ ਸੁਹਜਾਤਮਕਤਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਇਹ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਗੁਰੂਆਂ, ਭਗਤਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਿਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਵਾਰਥੀ ਤੇ ਲੋਭੀ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਅਮਲਾਂ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਣ ਨੂੰ ਰਚਿਤ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੰਬੋਧਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

" ਰੇ ਮਨ ਓਟ ਲੇਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮਾ॥ " (ਰਾਗ ਰਾਮਕਲੀ, ਅੰਗ 901)
" ਮਨ ਕਹਾ ਬਿਸਾਰਿਓ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ॥ " (ਰਾਗ ਬਸੰਤ, ਅੰਗ 1186)
" ਸਾਧੇ ਮਨ ਕਾ ਮਾਨੁ ਤਿਆਗਉ॥ " (ਰਾਗ ਗਉੜੀ, ਅੰਗ 218)

ਇਉਂ. ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਰੰਭਕ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਮਨ ਸਾਧ, ਮਾਈ, ਪਾਨੀ, ਹਰਿ, ਨਰ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਆਦਿ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਉੱਤਰ ਸਾਹਵੇਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਤਮਕ ਸੁਰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

" ਜਾਗ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮਨਾ ਜਾਗ ਲੇਹੁ ਕਹਾ ਗਾਫਲ ਸੋਇਆ॥ " (ਰਾਗ ਤਿਲੰਗ, ਅੰਗ 726)
"ਹਰਿ ਗੁਨ ਕਾਹਿ ਨ ਗਾਵਹੀ ਮੂਰਖ ਅਗਿਆਨਾ॥" (ਰਾਗ ਤਿਲੰਗ, ਅੰਗ 726)

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮੁੱਚੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਰਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਤਮਕ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਇਉਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:

" ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿਆ ਸੇ ਸੁਨੁ ਰੇ ਭਾਈ॥
ਨਾਨਕ ਕਹਤ ਪੁਕਾਰਿ ਕੈ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਭ ਸਰਨਾਈ॥ " (ਰਾਗ ਤਿਲੰਗ, ਅੰਗ 727)

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਭਾਵਪੂਰਤ ਵਾਕ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਖਾਣ ਬਣਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੁਝ ਪੰਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਨਿਸਿ ਦਿਨੁ ਮਾਇਆ ਕਾਰਨੇ ਪ੍ਰਾਨੀ ਡੋਲਤ ਨੀਤ ॥ ਕੋਟਨ ਮੈ ਨਾਨਕ ਕੋਊ ਨਾਰਾਇਨੁ ਜਿਹ ਚੀਤਿ ॥੨੪॥

" ਬਿਪਤਿ ਪਰੀ ਸਭ ਹੀ ਸੰਗੁ ਛਾਡਿਤ ਕੇਉ ਨ ਆਵਤ ਨੇਰੈ॥ " (ਰਾਗ ਸੋਰਠਿ, ਅੰਗ 634)

" ਸੁਖ ਮੈ ਬਹੁ ਸੰਗੀ ਭਏ ਦੁਖ ਮੈ ਸੰਗਿ ਨ ਕੋਇ॥ " (ਸਲੋਕ, ਅੰਗ 1428)

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਾਵਿ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਹਿੰਦਵੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਆਪ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਾਵਿ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਸ ਸੁੰਦਰ ਮਿਸ਼ਰਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਰਟਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਂ-ਵੀ ਦੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਆਪ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਕੋ ਰੂਪ ਸਾਕਾਰ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਨੇ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਉਪ-ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਤੇ ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਰਲਵੀਂ-ਮਿਲਵੀਂ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਡੰਬਰਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ-ਮੰਡਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਨੂੰ ਰਚਨਾ-ਜੁਗਤ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਰਾਮ-ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੈਰਾਇਕ ਕਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ-ਮਿਥਿਹਾਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਚਿੰਨ੍ਹ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਆਪ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

" ਰਾਮੁ ਗਇਓ ਰਾਵਨੁ ਗਇਓ ਜਾ ਕਉ ਬਹੁ ਪਰਵਾਰੁ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਕਛੁ ਨਹੀ ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਸੰਸਾਰੁ॥ " (ਸਲੋਕ, ਅੰਗ 1429)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸੰਖੇਪਤਾ ਲਈ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ: ਹੈ-ਹਰਨ, ਪਤਿਤ-ਉਧਾਰਨ, ਮਾਨਸ-ਦੇਹ, ਮਾਨਸ-ਜਨਮ, ਰਾਮ-ਸਰਨ, ਰਾਮ-ਭਜਨ ਜੀਵਨ-ਮੁਕਤ ਜਗ-ਰਚਨਾ, ਗੋਬਿੰਦ-ਹਨ, ਨਾਮ-ਰਤਨ, ਸੁਖ-ਦਾਤਾ ਆਦਿ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਧ-ਭਾਖਾ ਵਿਚ ਬਣੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਸਤੂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਸਮਾਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ: ਭਤਿ-ਭਗਵਾਨ, ਰੂਪ-ਰਾਮ, ਰਤਨ-ਗਿਆਨ, ਰਤਨ-ਜਨਮ, ਮੁਕਤੀ-ਭਗਵਾਨ, ਪਦ-ਨਿਰਬਾਨ, ਸੁਪਨਿ-ਰੋਨਾਈ ਆਦਿ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਮ, ਪ੍ਰਭੂ, ਗੋਬਿੰਦ, ਨਾਰਾਇਨ, ਬ੍ਰਹਮ, ਰਾਮ, ਨਾਥ, ਕਰੁਨਾਏ, ਕ੍ਰਿਪਾਸਿਧਿ, ਦੁੱਖ ਭੋਜਨ, ਨਿਰਲੇਪੀ ਆਦਿ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਬੜੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਕਾਵਿ-ਬਿੰਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਿੰਬ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਦਿਸ਼ਾ ਜਾਂ ਰੂਪ ਬਿੰਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਰੂਪ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਿੰਬ ਸਿਰਜੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

" ਕਾਲ ਬਿਆਲੁ ਜਿਉ ਪਰਿਓ ਵੇਲੇ ਮੁਖੁ ਪਸਾਰੇ ਮੀਤ॥

ਆਜੁ ਕਾਲਿ ਫੁਨਿ ਏਹਿ ਗ੍ਰਸਿ ਹੈ ਸਮਝਿ ਰਾਖਉ ਚੀਤਿ॥ " (ਸਲੋਕ, ਅੰਗ 1429)

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਨੁਪ੍ਰਾਸ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਉਪਮਾ, ਰੂਪਕ ਆਦਿ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਇਕ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਲੰਕਾਰ-ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਵਾਂਗ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਥੇ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਲੰਕਾਰ-ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਅਲੰਕਾਰ ਸਹਿਵਨ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਰਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਕ ਗੱਲ ਧਿਆਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਰੁਣਾ, ਅਦਭੁਤ, ਬੀਰ, ਸ਼ਾਂਤ, ਬੀਭਤਸ, ਭਿਆਨਕ ਰਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੰਭੀਰ ਰਚਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਾਸ ਰਸ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ:-

ਜੈਸੇ ਜਲ ਤੇ ਬੁਦਬੁਦਾ ਉਪਜੈ ਬਿਨਸੈ ਨੀਤ ॥

ਜਗ ਰਚਨਾ ਤੈਸੇ ਰਚੀ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਮੀਤ ॥੨੫॥

" ਸੰਗ ਸਖਾ ਸਭਿ ਤਜਿ ਗਏ ਕੇਉ ਨ ਨਿਬਹਿਓ ਸਾਥਿ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਪਤਿ ਮੈ ਟੇਕ ਏਕ ਰਘੁਨਾਥ ॥੫੫॥ "

(ਸਲੋਕ, ਅੰਗ 1429)

" ਜਬ ਹੀ ਹੰਸ ਤਜੀ ਇਹ ਕਾਇਆ ਪ੍ਰੇਤ ਪ੍ਰੇਤ ਕਰਿ ਭਾਗੀ॥
ਇਹ ਬਿਪਿ ਕੋ ਬਿਉਹਾਰੁ ਬਨਿਓ ਹੈ ਜਾ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਲਗਾਇਓ॥ "

(ਰਾਗ ਸੋਰਠਿ, ਅੰਗ 634)

" ਰਾਮੁ ਭਜੁ ਰਾਮੁ ਭਜੁ ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਤੁ ਹੈ॥
ਕਹਉ ਕਹਾ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਮਝਤ ਨਹ ਕਿਉ ਗਵਾਰ॥
ਬਿਨਸਤ ਹਨ ਲਗੇ ਬਾਰ ਓਰੇ ਸਮ ਗਾਤੁ ਹੈ॥ ਰਹਾਉ॥ "

(ਰਾਗ ਜੈਜਾਵੰਤੀ, ਅੰਗ 1352)

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਰਸੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਕਾਵਿ ਰਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾ- ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ 22 ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ, ਜੋ ਮੁੱਢਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਉਸ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੁਕਮ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ। ਇਹ ਪੱਤਰ ਆਦੇਸ਼ਮਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਪੂਰਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਪਟਨੇ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹੱਤਵ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ 22 ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 17 ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ਬਾਕੀ 5 ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੈ ਪਰ ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੀ ਹਨ। ਸਾਹਿਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੇ ਲਿਖਣਢੰਗ ਦਾ ਵੀ ਬਿਉਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ;

ਪਟਣੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਂ

(ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲਿਖਤ)

ਗੁਰੂ ਰਖੇਗਾ ਭਾਈ ਬਠਾ ਸਰਬਤਿ ਸੰਗਤਿ ਪਟਣ ਦੀ
ਗੁਰੂ ਸੰਗਤਿ ਕੀ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰੇਗਾ ਸੰਗਤ ਦਾ
ਗੁਰੂ ਰੁਜਗਾਰੁ ਕਰੇਗਾ ਸਭ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ
ਹੋਨਗੇ ਸਰਬਤਿ ਸੰਗਤਿ ਦੀਵਾ
ਲੀ ਨੇ ਦਰਸਨਿ ਆਵਣਾ ਜੁ
ਸਿਖ ਦਰਸਨਿ ਆਵਗੁ ਸੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਗੁ
ਪਟਣ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾ
ਲਸਾ ਹੇ ਗੁਰੂ ਸਰਬ ਸੁਖ ਦੈਗੁ ਭਾਈ ਬਠਾ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਪੁਤ੍ਰੁ ਹੇ ਜੁ ਆਖੇ ਸਰਬਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮਨਣਾ ਬਾਹੁੜੀ

(ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਮਾਰਗ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਨਾ 90)

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ-ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੀ ਗੁਰਮਤਿ-ਕਾਵਿ-ਪਰੰਪਰਾ ਦੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਆਤਮਕ ਕਾਵਿ-ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਦੀ ਬਾਣੀ-ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਕਾਵਿਕ-ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬੇਦੀ

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ

MORALITY IN GURU TEGH BAHADUR JI'S

BANI

ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨੈਤਿਕਤਾ

ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਰੂਹਾਨੀ ਖਜਾਨਾ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਛੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ 'ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ' ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਰਖਿਅਕ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜੇ ਜਾਂਦੇ ਨੌਵੇਂ 'ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ (1621-1675) ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ 59 ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ 57 ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕੁੱਲ 15 ਰਾਗਾਂ (ਗਉੜੀ, ਆਸਾ, ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ, ਬਿਹਾਗੜਾ, ਸੋਰਠਿ, ਧਨਾਸਰੀ, ਜੈਤਸਰੀ, ਟੋਡੀ, ਤਿਲੰਗ, ਬਿਲਾਵਲ, ਰਾਮਕਲੀ, ਮਾਰੂ, ਬਸੰਤ, ਸਾਰੰਗ, ਜੈਜਾਵੰਤੀ) ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਰਚੇ ਹੋਏ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਭਗਤ-ਕਵੀ ਨੇ ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਰਚੀ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵੱਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਤਿਆਗ, ਧਰਮ-ਰੱਖਿਅਕ, ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ, ਤਪੱਸਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਨ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਬੀਤਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਰੱਬੀ-ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਸੰਸਾਰਕ ਸੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਦੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵ-ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਮਾਨਵ-ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਬੁਰਾਈ ਲਾਲਚ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਲੋਕ-ਕਲਿਆਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਬੋਧ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਰੰਭਕ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਵਾਨੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲਾਲਚ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮਾਨਵ-ਕਲਿਆਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਦੱਸਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਲਚ ਲਈ 'ਲੋਭ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ:

ਕਰਣੇ ਹੁਤੇ ਸੁ ਨਾ ਕੀਓ ਪਰਿਓ ਲੋਭ ਕੈ ਫੰਧ॥
ਨਾਨਕ ਸਮਿਓ ਰਮਿ ਗਇਓ ਅਬ ਕਿਉ ਰੋਵਤ ਅੰਧ॥ (ਸਲੋਕ ੩੬)

ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਅਭਿਮਾਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਇੰਨੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਾਏ ਵਿਚ ਵੀ ਫ਼ਰਕ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਭਿਮਾਨ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ 'ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

ਜਿਹਿ ਪ੍ਰਾਨੀ ਹਉਮੈ ਤਜੀ ਕਰਤਾ ਰਾਮੁ ਪਛਾਨਿ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਵਹੁ ਮੁਕਤਿ ਨਹੁ ਇਹ ਮਨ ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ॥ (ਸਲੋਕ ੧੯)

ਕਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਗੁਸਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਅਕਤੀ ਸਹੀ-ਗ਼ਲਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਿਕਾਰ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਕਾਮ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇੰਨਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੀ ਝਲਕ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਾਸਤਵਿਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ:

ਸਾਧੋ ਮਨ ਕਾ ਮਾਨੁ ਤਿਆਗਉ॥
ਕਾਮਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਸੰਗਤਿ ਦੁਰਜਨ ਕੀ ਤਾ ਤੇ ਅਹਿਨਿਸਿ ਭਾਗਉ॥ (ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ਨੌਵਾਂ)

ਜਉ ਸੁਖ ਕਉ ਚਾਹੈ ਸਦਾ ਸਰਨਿ ਰਾਮ ਕੀ ਲੇਹ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਦੁਰਲਭ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹ ॥੨੭॥

ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧਨਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਚਾਹੇ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਚਰਿੱਤਰਹੀਣ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅੰਤਿਆਚਾਰੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਲੋਕ ਉਹਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਧਨ ਹਥਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਧਨ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਧਨੁ ਦਾਰਾ ਸੰਪਤਿ ਸਗਲ ਜਿਨਿ ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ ਮਾਨਿ॥

ਇਨ ਮੈ ਕਛੁ ਸੰਗੀ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਜਾਨਿ॥

(ਸਲੋਕ ੫)

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੋਹ-ਮਮਤਾ ਤੋਂ ਵੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਛਿਣ-ਭੰਗਰਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ:

ਲੋਭ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਫੁਨਿ ਜਿਹ ਘਟਿ ਮਾਹਿ ਪਛਾਨਉ॥

(ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ਨੌਵਾਂ)

ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਉਹ ਸੰਸਾਰਕ ਵਸਤੂਆਂ- ਧਨ, ਜਵਾਨੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਡੰਬਰ ਤੇ ਪਾਖੰਡ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸੇ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਸਥਾਈ ਅਤੇ ਛਿਣ-ਭਰ ਲਈ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੌਲਤ ਜਾਂ ਸਾਕ-ਸਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚ ਮਨ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਅਸਥਿਰ ਹਨ। ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਗ਼ਮੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਂ ਭਲਾਈ ਤੇ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਕਤ ਖੁਸ਼ ਜਾਂ ਉਦਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਹੀ ਇਸ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

Avneet Kaur

B.A (Hons.) Punjabi, III year

ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ

ਲਾਜ-ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ, ਨਿਤਰੇ ਜੱਗ ਤੋਂ ਨਿਆਰੇ,
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਸੱਚ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਪਿਆਰੇ।

ਚੌਂਕ-ਚਾਂਦਨੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਸਿਰਫ਼ ਦੀ ਢਾਲ ਬਣਾਈ,
ਬੁਕਿਆ ਨਾ ਸਿਰ,ਡੋਲਿਆ ਨਾ ਮਨ, ਸ਼ਹਾਦਤ ਲਾਸਾਨੀ ਪਾਈ।

ਧੀਰਜ ਧਾਰ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਾਹਿਬ, ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸ਼ਸਤਰ,
ਰੱਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ, ਜੂਲਮਾਂ ਉੱਤੇ ਅਸਤਰ।

ਕਸ਼ਮੀਰੋਂ ਤੁਰ ਆਏ ਪੰਡਿਤ, ਲੈ ਦੁੱਖ ਦੀ ਫਰਿਆਦ,
ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਨੇ ਰੱਖੀ ਲਾਜ।

ਬਿਨਾਂ ਭੈ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਹੋਕੇ, ਧਰਮ ਦੀ ਲਾਜ ਰਖਾਈ
ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਾਰਨ, ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਗਵਾਈ।

ਪੀੜਤਾਂ ਦੇ ਬਣ ਰਾਖੇ ਨਿਤਰੇ, ਭੈ ਮੁਕਤ ਕੀਤੀ ਲੋਕਾਈ
ਪੂਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਮਿਸਾਲ ਨਾ ਅਜਿਹੀ ਪਾਈ।

ਲਿਖਕੇ ਇਸ ਗੀਤ ਨੂੰ ਮੈਂ, ਨਮਨ ਕਰਾਂ ਉਸ ਬੀਰ,
ਜਿਸ ਕਿਹਾ ਭਾਵੇਂ ਸੀਸ ਜਾਏ, ਪਰ ਨਾ ਜਾਵੇ ਧੀਰ।

-ਸ਼ਰਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਦੰਦੀਵਾਲ

ਬੀ.ਐੱਸ.ਸੀ. (ਆਨਰਜ਼) ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਾਇੰਸ

OTHER SIKH MARTYRS

ਨਦੀ ਤਰੰਦੜੀ ਮੈਡਾ ਖੋਜੁ ਨ ਖੁੰਭੈ ਮੰਝਿ ਮੁਹਬਤਿ ਤੇਰੀ ॥ (Ang 520, Guru Arjan Dev ji.)
Crossing the stream, my foot does not get stuck – I am filled with love for You.

Meditating on the Guru's Name, courage rises to fight again with devotion and faith. Bhai Sati Das Ji, Bhai Mati Das Ji, and Bhai Dyala Ji fought for the people to restore the sanctity of a forgotten face. All the above-mentioned names are poignant figures in Sikh history and martyrdom, who gave their lives by being burned alive, sawn in half, and boiled alive in a cauldron of water. These acts of sacrifice took place at Chandni Chowk, in front of their beloved companion and belief — Guru Tegh Bahadur Sahib Ji — to whom Bhai Mati Das Ji, Sati Das Ji, and Dyala Ji offered their diligence and testified to their spirituality as sewadars (volunteers) in the Guru's abode, proving:

"ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਫਲ ਹੈ ਜੇ ਕੋ ਕਰੇ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥" - (Ang 111, Guru Amar Das Ji)

Signifying that the service of the True Guru is fruitful if one does it with a devoted mind.

Bhai Sati Das Ji and Bhai Mati Das Ji were brothers, born to Hira Nand Ji, Brahmins hailing from the Chibber clan of the village of Karyala, where the Chibbers had a stronghold in Jhelum District, Punjab (now in Pakistan). Their grandfather, Paraga Ji, had embraced Sikhism during the reign of Guru Hargobind Ji by assisting him on the battlefield against the Mughal forces.

Their uncle, Dargah Mal, served Guru Har Rai Ji and Guru Har Krishan Sahib Ji as Diwan. This lineage shows how the family had embraced the Sikh faith in its truest form while working for humanity.

Further, Bhai Sati Das Ji, who served as a sewadar in the Guru's abode, also accompanied Guru Sahib during his eastern travels and was issued imperial warrants because of his association with him. Yet, this did not waver Sati Das Ji's faith. He raised his voice against the Mughals and Aurangzeb for forcibly converting non-Muslims — specifically Kashmiri Brahmins — to Islam. Sati Das Ji, along with Guru Tegh Bahadur Ji, Bhai Dyala Ji, and Bhai Mati Das Ji, was martyred by being wrapped in cotton and burned alive at Chandni Chowk on 24th November 1675.

Like Sati Das Ji, Mati Das Ji too was martyred on the same day by being sawn in half. Bhai Mati Das Ji had immense courage and rebuked the Mughals to their faces. He praised his Guru, calling him Tegh Bahadur — the Brave Swordsman — who had, at the mere age of fourteen, repulsed Mughal forces. According to Sikh history, Bhai Mati Das Ji was repeatedly asked before his execution whether he would give up his faith for the comforts Islam would provide. But Mati Das Ji stood firm, saying he had already tasted the comforts of life — his wealthy background, parents, wife, and children — and now wished to taste the teeth of the saw.

ਜੇ ਪ੍ਰਾਨੀ ਨਿਸਿ ਦਿਨੁ ਭਜੈ ਰੂਪ ਰਾਮ ਤਿਹ ਜਾਨੁ ॥

ਹਰਿ ਜਨ ਹਰਿ ਅੰਤਰੁ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ ॥੨੯॥

This enraged the Mughals. Before being sawn, Bhai Ji requested that he be killed as slowly as possible, so that he could complete the paath of Japji Sahib before the light left his eyes. This shocked the Mughals, for never had they seen a man who requested a slow death while his body vibrated in God's Name.

Seeing the bravery of Mati Das Ji, it is said that Guru Tegh Bahadur Ji bestowed upon him the title of "Bhai," which was later adopted by the people of the Chibber clan.

Bhai Dyala Ji, a very loving companion of Guru Sahib, was the chief of the sangat at Patna Sahib and oversaw the masands (religious preachers) in the East. He was martyred by being boiled alive in a cauldron of water until his flesh left his bones, on 24th November 1675. Dyala Ji was the son of Bhai Mai Das Ji, and his grandfather was Bhai Balu Ram, brother of Bhai Mani Singh Ji — all of whom fought for Sikhism and humanity, attaining martyrdom just as he did. His lineage too comprised those who lived for others and instilled Gurbani within their lives — not merely for name's sake.

Bhai Dyala Ji, even while facing unbearable torture, continued to recite Japji Sahib and Sukhmani Sahib, remembering the True Lord in the face of adversity.

Alongside Guru Sahib, Bhai Mati Das Ji, Sati Das Ji, and Dyala Ji devoted themselves to selfless service of God and humankind, meditating deeply on the importance of Naam. During their martyrdom, they remained completely calm, reciting Japji Sahib and the jaap of 'Waheguru,' their faces turned towards Guru Tegh Bahadur Ji, accepting God's will, showing no signs of grief. This was the strength they had attained through Naam and their unwavering faith.

The sacrifice of Bhai Dyala Ji, Bhai Sati Das Ji, and Bhai Mati Das Ji stood like a rock in the face of the Mughals, who sought to distort their beliefs — but they stood firm, protecting the janeu and tilak alongside Guru Sahib, who himself was not only proud but found them immensely blessed to go before him in the ultimate sacrifice.

To Guru Sahib, it was more his devotees being the chosen ones to go and stand firm for human rights. To him, it seemed the Almighty was pleased with their devotion. As this line from Guru Granth Sahib Ji suggests:

"ਸਤਿਗੁਰ ਆਗੈ ਸੀਸੁ ਭੇਟ ਦੇਉ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੇ ਭਾਵੈ ॥" - (Ang 523, Guru Ram Das Ji)

From Sati Das Ji being a sewadar in the Guru's abode — teaching Persian and offering care — to Mati Das Ji, his very own brother, who served as Diwan managing the finances of Guru Ghar, and Dyala Ji, who took charge of the forces — each of them stood united, fighting for the people and a greater purpose.

They rightly dedicated their lives to upholding the teachings of Guru Sahib and the honour of Sikh values and history.

They are not just shining examples of the past — they are living souls within us.

Because through them, we live.

Through them, we stand strong today, with no one able to make us embrace anything that goes against the calling of our hearts.

Prabhleen Kaur

B.A. (Hons.) English, III year

ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਮੈ ਫਧਿ ਰਹਿਓ ਬਿਸਰਿਓ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮੁ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਜਨ ਜੀਵਨ ਕਉਨੇ ਕਾਮ ॥੩੦॥

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਤਾ

ਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ 350ਵੀਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਇਹ ਲੇਖ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਅਧਿਐਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਆਤਮਿਕ ਯਾਤਰਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਨੈਤਿਕ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰੀਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ 'ਚੋਂ "ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ 9" ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਿਆਨਯੋਗ ਹੈ। ਇਹ ਸਲੋਕ ਆਤਮ-ਵਲੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਸਥਿਰਤਾ, ਮਾਇਆ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਲੋਕ ਸੰਖੇਪ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਹਿਰਾਈ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਦੁੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਵਿ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੰਵਾਦ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਵਰੂਪ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ। ਅੱਜ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ, ਅਸਥਿਰ ਜੀਵਨ, ਨੈਤਿਕ ਪਤਨ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਖਾਲੀਪਨ ਭਰੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਨੈਤਿਕਤਾ, ਆਤਮ-ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਅਸਲ ਮਾਨਵਤਾ ਵੱਲ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਧਨੁ ਦਾਰਾ ਸੰਪਤਿ ਸਗਲ ਜਿਨਿ ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ ਮਾਨਿ ॥
ਇਨ ਮੈ ਕਛੁ ਸੰਗੀ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਜਾਨਿ ॥੫॥

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯

ਇਹ ਸਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੌਲਤ, ਵਹੁਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਿੱਛੇ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਭੱਜਿਆ ਨੱਠਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਚ ਨੈਤਿਕ ਪਤਨ, ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਖੋਲਾਪਨ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਤੋੜ ਆਮ ਗੱਲ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਬਾਹਰੀ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਉੱਚੇ ਸਿਖਰਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਡਿੱਗਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਅੱਜ ਮੌਤ ਦੀ ਗੱਲ ਇੱਕ ਡਰ ਵਜੋਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਨੇ:

ਜਿਉ ਸੁਪਨਾ ਅਰੁ ਪੇਖਨਾ ਐਸੇ ਜਗ ਕਉ ਜਾਨਿ ॥
ਇਨ ਮੈ ਕਛੁ ਸਾਚੇ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਭਗਵਾਨ ॥੨੩॥

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯

ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਫਨੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਅਜਿਹੀ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਧੀਰਜ, ਤਿਆਗ, ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਵੱਲ ਤੋਰੇ। ਅੱਜ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇੱਕ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੌੜ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਨੇਕਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਜਤਨ ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਕੇ ਕੀਏ ਦੁਖ ਕੇ ਕੀਓ ਨ ਕੋਇ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਹਰਿ ਭਾਵੈ ਸੇ ਹੋਇ ॥੩੯॥

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਨੇ ਇਨਸਾਨ ਆਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜਿਹੜਾ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੁਖਾਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਚਿੰਤਾ ਨੇ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਖਲਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਚਿੰਤਾ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਨੇ:

ਚਿੰਤਾ ਤਾ ਕੀ ਕੀਜੀਐ ਜੋ ਅਨਹੋਨੀ ਹੋਇ ॥
ਇਹੁ ਮਾਰਗੁ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਨਾਨਕ ਬਿਰੁ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥੫੧॥

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਤਦ ਹੀ ਫ਼ਿਕਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹੀ ਜਗਤ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹੀ ਅਟੱਲ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਹੀ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਹੈ। ਜਦ ਇਨਸਾਨ ਇਸ ਅਟੱਲ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਲਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਫ਼ਿਕਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਦੀਵੀ ਆਤਮਿਕ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਸਲੋਕ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਂਦੇ ਨੇ ਸਗੋਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਚਮਕ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਅੱਜ ਦਾ ਇਨਸਾਨ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਬੋਝ ਥੱਲੇ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵੀਂ, ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੇ ਸਹਿਜ ਭਰੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕੇ ਪਖ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਕ ਚਾਨਣ ਤੇ ਚਲਣਾ ਪਵੇਗਾ।

Chatter Singh, B.A. Prog. III year
Jaspreet Singh, B.A. Prog. III year

A CONTINUED RESILIENCE

ਸ਼ਹਾਦਤ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੂੰ ਬੇਮਿਸਾਲ ਬਹਾਦਰੀ, ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਧਰਮ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਤੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਚਾਰੋਂ ਪੋਤਰਿਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਡੇ ਸਨ ਤੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ। ਚਾਰੋਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਉਹ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਬੜੇ ਹੀ ਦਲੇਰ ਸਨ। ਚਾਰੋਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲੋਂ ਮੌਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਆਰੀ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਖਾਤਰ ਝੁਕਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੇ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਉਹ ਮੁੜ ਨਾ ਮਿਲ ਪਾਏ।

ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਆਖ਼ਰੀ ਦਮ ਤੱਕ ਲੜਦਿਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਭਾਵੇਂ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਨਿੱਕੇ ਸੀ ਪਰ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਨਾ ਮੰਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਠੰਡੇ ਬੁਰਜ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਦੀ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਦੀਵਾਰ ਵਿਚ ਚਿਣਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਸਭ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਠੰਡੇ ਬੁਰਜ ਵਿਖੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਚਾਰੋਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਦੇ ਹਨ -

ਇਨ ਪੁਤ੍ਰਨ ਕੇ ਸੀਸ ,
ਪਰ ਵਾਰ ਦੀਏ ਸੂਤ ਚਾਰ
ਚਾਰ ਮੁਏ ਤੋਂ ਕਿਆ ਹੂਆ ,
ਜੀਵਤ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ

ਇਹ ਘਟਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਦੁਖਦਾਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਸੱਚਾਈ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਟਲ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬੇਮਿਸਾਲ ਬਲਿਦਾਨ ਸੀ।

Hargun Kaur

B.A. (Hons.) English, II year

ਸੁਖ ਮੈ ਬਹੁ ਸੰਗੀ ਭਏ ਦੁਖ ਮੈ ਸੰਗਿ ਨ ਕੋਇ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜੁ ਮਨਾ ਅੰਤਿ ਸਹਾਈ ਹੋਇ ॥੩੨॥

CARRYING ON THE LEGACY OF REVOLUTION:

Guru Gobind Singh Ji and the Fight for Secularism

Guru Tegh Bahadur Ji's sacrifice was not an end—it was a spark. Guru Gobind Singh Ji took that spark and ignited a fire, shaping the Khalsa Panth into a living force of courage and righteousness. If Guru Tegh Bahadur Ji defined the price of faith, Guru Gobind Singh Ji ensured no one would ever have to pay it again in helplessness. The Khalsa became the answer to tyranny, embodying both the saintly wisdom of Guru Tegh Bahadur Ji and the warrior spirit needed to defend it. His teachings did not fade; they became the battle cry of the fearless.

ਸਫ਼ਰ-ਏ-ਸ਼ਹਾਦਤ

ਸਰਬਸਦਾਨੀ, ਸਾਹਿਬਕਮਾਲ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿੰਨਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਖਾਤਰ ਆਪਣਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਰਨ ਵਿਚ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਜੰਗ 'ਚ ਤੋਰ ਦਿੱਤੇ, ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇਰਿਆ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ ਸੀਸ ਨਾ ਝੁਕਾਉਣ

ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਾ ਛੱਡਣ ਖਾਤਰ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿਵਾਰ ਵਿਚ ਚੁਣਵਾ ਲਿਆ, ਸੁਹਣੀਆਂ ਮਲੂਕ ਜਿਹੀਆਂ ਜਿੰਦਾ, ਨੀਂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਖਲੋ ਗਈਆਂ, ਖੂਨੀ ਕੰਧ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਕੰਥ ਉੱਠੀ, ਧਾਰਾ ਮਾਰਕੇ ਇੱਟਾਂ ਵੀ ਰੋ ਪਈਆਂ, ਹੋਈਆਂ ਵੱਖ ਰੂਹਾਂ ਜਦ ਜਿਸਮ ਨਾਲੋਂ, ਇੱਟਾਂ ਨਾਲ ਲਹੂ ਦੇਸੀ ਧੋ ਗਈਆਂ। ਹੱਥ ਜੋੜ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰੇ ਜਿਸਦਾ, ਨੀਂਹਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਬਲੀਦਾਨ ਨਾਲ ਹਿੰਮਤ ਵੱਧੀ ਸੀ,

ਹੌਸਲਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਾ ਹੋਇਆ।

ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰਾਹ ਤੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੇ,

ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਾ ਕਦੇ ਛੋੜਿਆ।

ਜਿੱਥੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਭੈੜੀ ਨੀਅਤ

ਉਥੇ ਵੀਰ ਯੋਧੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜੇ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਤੇ ਅਜੀਤ

ਜਿੱਥੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਪਾਇਆ ਸੀ ਸ਼ੇਰ

ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਡੱਟ ਕੇ ਖੜੇ ਤੇ ਲੜੇ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਚਮਕੌਰ

ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਨਾ ਗੌਰ

ਡਰਕੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਨੂੰ ਸਿਰਮੌਰ,

ਆਪਣੇ ਪੋਤਿਆ ਨਾਲ ਕੈਦ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ, ਠੰਡੇ ਬੁਰਜ, ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵੀ ਛੋਟੇ ਲਾਲਾ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਪਾਇਆ ਨਾ ਸ਼ੇਰ, ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆ ਤੇ ਚੱਲਿਆ ਨਾ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਦਾ ਜ਼ੋਰ, ਦੀਵਾਰ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟਨ ਲੱਗੇ ਵੀ ਪਾਇਆ ਨਾ ਸ਼ੇਰ।

ਤੋਰਨ ਤੋ ਪਹਿਲਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ,

ਅੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੂਲਾ ਬਣਾ ਦਵਾਂ,

ਚੱਲੋ ਹੋ, ਆਉ ਤੁਹਾਡੀ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਕਲਗੀ ਸਜਾ ਦਵਾਂ।

ਦਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟ ਦਿੱਤਾ, ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਲਾਲਾ ਨੂੰ

ਰੋ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਦਿਲ ਜਦ ਸਾਡੇ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਨਹੀ ਪਤਾ ਸਾਡੇ ਬਾਲਾ ਨੂੰ।

ਸੁਹਣੀਆਂ ਜਿੰਦਾ ਮਲੂਕ ਜਿਹੀਆਂ, ਨੀਂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ ਆ ਕੇ ਖਲੋ ਗਈਆਂ।

ਖੂਨੀ ਕੰਧ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਕੰਥ ਉੱਠੀ, ਧਾਰਾ ਮਾਰਕੇ ਇੱਟਾਂ ਵੀ ਰੋ ਪਈਆਂ।

ਹੋਈਆਂ ਵੱਖ ਰੂਹਾਂ ਜਦ ਜਿਸਮ ਨਾਲੋਂ,

ਇੱਟਾਂ ਨਾਲ ਲਹੂ ਦੇਸੀ ਧੋ ਗਈਆਂ। ਹੱਥ ਜੋੜ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰੇ ਜਿਸਦਾ, ਨੀਂਹਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ,

ਨੀਂਹਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਜਾਕੇ ਦੇਖੋ ਫ਼ਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ

“ ਇਨ ਪੁਤਰਨ ਕੇ ਸੀਸ ਪਰ ਵਾਰ ਦੀਏ ਸੁਤ ਚਾਰ, ਚਾਰ ਮੁਏ ਤ ਕਿਆ ਭਯਾ ਜੀਵਤ ਕਈ ਹਜਾਰ॥ ਜੀਵਤ ਕਈ ਹਜਾਰ॥

Akashdeep Singh, Jaskamal Singh, and Maskeen Kaur

B.A. (Hons.) English, II year

MONUMENTS OF A JOURNEY

MONUMENTS OF THE LEGACY: GURU TEGH BAHADUR JI'S GURUDWARAS

Guru Tegh Bahadur Ji, the 9th Sikh Guru earned the title “Hind Di Chadar”—the Shield of India—a protector of faith, freedom and humanity for fighting for the oppressed and supporting the masses from forced conversions to Islam.

At the heart of Guru Tegh Bahadur Ji's legacy is his supreme sacrifice to save the Kashmiri Pandits from the Mughal emperor Aurangzeb's tyranny. Facing brutal religious persecution, they sought refuge in Guru Ji, who reassured them with unshakeable resolve: “If the Mughal emperor succeeds in converting me then you all can follow suit. But if I remain steadfast, then it will protect your faith and be a shield for religious freedom in this land.” With these words, Guru Ji put himself as the lone barrier against oppression, he reflected his unparalleled courage and his unwavering commitment to justice and righteousness.

Determined to uphold truth, Guru Tegh Bahadur Ji travelled to Delhi to resist Aurangzeb's forced conversions, accompanied by loyal companions. Guru Ji was arrested and tortured in an inhumane manner, every attempt was made to break his will, yet he remained unbroken. Despite immense suffering, he upheld the sanctity of religious freedom, asserting that no spirit could bend him down to break his principles. There was no power to force Guru Ji to forsake his ideals. On November 11, 1675, at Chandni Chowk in Delhi, Guru Ji embraced his martyrdom- his Guruship became an immortal stand against oppression. His selflessness safeguarded the faith of countless others, thus making him indisputable as a protector of faith and humanity.

The exemplary journey of Guru Tegh Bahadur Ji's life concluded in martyrdom, but his spirit dwells in the heart of people. His teachings, his undying resistance against oppression, and his ultimate sacrifice are told through Gurudwaras that do more than commemorate: They ensure his philosophy will stand the test of time. His places of solace are not mere architectural wonders; they serve as direct inspiration in which his spirit resides. As we turn the page, we journey through the sacred spaces that keep his legacy alive—each Gurudwara, a testament to his courage, and each monument, a keeper of his truth.

ਜਤਨ ਬਹੁਤੁ ਮੈ ਕਰਿ ਰਹਿਓ ਮਿਟਿਓ ਨ ਮਨ ਕੇ ਮਾਨੁ ॥ ਦੁਰਮਤਿ ਸਿਉ ਨਾਨਕ ਫਧਿਓ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਭਗਵਾਨ ॥੩੪॥

Sacred Sites Related to Guru Tegh Bahadur Ji:

1. GURUDWARA GURU KE MAHAL, AMRITSAR

Located near Harmandir Sahib in Amritsar, this sacred site is the birthplace of Guru Tegh Bahadur Ji, born to Guru Hargobind Ji and Mata Nanaki Ji on Baisakhi 1621 AD. It is also associated with Guru Ram Das Ji, Guru Arjan Dev Ji, and Guru Hargobind Ji.

2. GURUDWARA BABA BAKALA SAHIB, AMRITSAR

This sacred site marks Guru Tegh Bahadur Ji's revelation as the Ninth Guru. Before his departure, the preceding Guru hinted that the next Guru was in Bakala, leading Bhai Makhān Shah Lubhana to joyfully proclaim, "Guru Ladho Re!"

3. GURUDWARA DHUBRI SAHIB, ASSAM

First visited by Guru Nanak Dev Ji, this site was later established by Guru Tegh Bahadur Ji in 1666. It holds special significance as the place where he received the news of his son's birth—Guru Gobind Singh Ji.

4. GURUDWARA GURU KA BAGH SAHIB, VARANASI

Visited by Guru Nanak Dev Ji, Guru Tegh Bahadur Ji, and Guru Gobind Singh Ji, this site is home to Gurdwara Guru Ka Bagh, where Guru Tegh Bahadur Ji performed a miracle, bringing forth water from stone for Kalyan Das.

5. GURUDWARA GURU KA TAAL, AGRA

A place of great sacrifice, where Guru Tegh Bahadur Ji voluntarily offered himself for arrest to Aurangzeb. Built over a former reservoir (Taal), the Gurudwara stands as a symbol of resilience in Sikh history.

6. GURUDWARA SIS GANJ SAHIB, DELHI

On November 11, 1675, Guru Tegh Bahadur Ji was beheaded on Aurangzeb's orders, a day after his disciples—Bhai Mati Das Ji, Bhai Sati Das Ji, and Bhai Dayala Ji—were brutally executed. This Gurudwara stands as an enduring symbol of his supreme sacrifice for faith and ideals.

7. GURUDWARA RAKAB GANJ SAHIB, DELHI

It marks the sacred cremation site of the revered Dhan Shri Guru Tegh Bahadur Sahib Ji. The great Bhai Lakhi Shah Vanjara secretly brought Guru Sahib's severed body to his house and set his house on fire and performed the sacred funeral rites.

ਬਾਲ ਜੁਆਨੀ ਅਰੁ ਬਿਰਧਿ ਫੁਨਿ ਤੀਨਿ ਅਵਸਥਾ ਜਾਨਿ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਬਿਰਥਾ ਸਭ ਹੀ ਮਾਨੁ ॥੩੫॥

8. GURUDWARA SIS GANJ SAHIB, TARAORI, KARNAL

Bhai Jaita Ji on his way from Delhi to Anandpur Sahib carried the sacred head of Guru Tegh Bahadur Ji and reached Taraori. Bhai Jaita Ji halted here for a night at his disciple, Deva Ram's place.

9. GURUDWARA SIS GANJ SAHIB, AMBALA

Bhai Jaita Ji on his way to Anandpur Sahib stayed at Ambala in his disciple's place with Guru Tegh Bahadur Ji's Sis.

10. GURUDWARA NABHA SAHIB, ZIRAKPUR

This Gurudwara is built in the memory of, Jaita Ji's halt for a night carrying Guru Tegh Bahadur Ji's sacred head.

11. GURUDWARA BIBANGARH SAHIB, KIRATPUR

Here, Guru Gobind Singh Ji, along with Mata Gujri Ji and Mata Nanaki Ji, received Guru Tegh Bahadur Ji's sacred head from Bhai Jaita Ji, honoring him as "Ranghrete Guru Ke Bete." The head was then taken to Anandpur Sahib for cremation.

12. GURUDWARA ANANDPUR SAHIB

This Gurudwara is about the last rites of Guru Tegh Bahadur Ji's sacrosanct Human Head being carried to Anandpur along with its procession. The head was carried in Kasul and other reed tubes by the holy wives from Gurdwara Rakab Ganj Sahib to Anandpur on September 10, 1675.

13. GURUDWARA PATNA SAHIB

Also known as Takht Sri Harmandir Sahib, this Takht in Patna, Bihar, is the birthplace of Guru Gobind Singh Ji and marks the stay of Guru Tegh Bahadur Ji with his family. Established by Maharaja Ranjit Singh, it enshrines sacred relics, reflecting Sikh history and faith.

14. GURUDWARA DUKHNIWARAN SAHIB, PATIALA

In 1672, Guru Tegh Bahadur Ji visited the place where people were suffering from a mysterious disease. He stayed there and meditated under the Banyan tree by the side of the pond for a few days. With the blessing of Guru Ji, the people were cured from this illness. Henceforth, this place came to be known as Dukhniwaran Sahib.

15. GURDWARA BAHER SAHIB, PATIALA

Guru Tegh Bahadur Ji, on his journey from Nandpur-Kalaur to Dadu Majra-Bhagrana, rested at this spot, he saw a grieving mother carrying the body of her dead son. She told Guru Sahib that a demon had taken her child's life. Guru Ji calmly said the child was only asleep and sprinkled water on him. Miraculously, the boy came back to life and the demon vanished forever. Guru Sahib named the village Baher, and today, Gurdwara Baher Sahib stands in its memory.

16. GURUDWARA MOTI BAGH SAHIB, PATIALA

This Gurdwara is associated with Guru Teg Bahadur Ji's teachings. It was built in 1852 by Maharaja Narinder Singh and is famous for halting the movement of wild animals when Guru Ji gave teachings here.

17. GURUDWARA SANGAT TOLA SAHIB, DHAKA

Here, Guru Ji visited a woman who first refused his offering but later humbly served prasada. It was at this site that he received news of Bal Gobind's birth. Due to encroachment and the Gurdwara's dilapidation, its sacred relics are now preserved at Gurdwara Nanakshahi.

18. GURUDWARA LAKHNAUR SAHIB, AMBALA

This city is the birthplace of Mata Gujri Ji and the maternal home of Guru Gobind Singh Ji. Guru Gobind Singh Ji passed through Lucknow on his way to Anandpur Sahib. The family stayed here for six months before continuing their journey.

19. GURUDWARA DAMDAMA SAHIB, AMRITSAR

Damdama—meaning a place to pause and breathe, Guru Gobind Singh Ji in 1705 after immense battles and heartbreak stayed there, and he compiled the final version of the Guru Granth Sahib Ji, adding the Bani of his father, Guru Tegh Bahadur Ji, transcribed by Bhai Mani Singh. Today, Gurudwara Damdama Sahib stands as one of the five Takhts.

Millions of pilgrims are profoundly inspired from the sight of these sites, and they keep on remembering the eternal reminders of Guru Ji, and his teachings. There are more than 182 Gurudwaras dedicated to Guru Tegh Bahadur Ji, and a few of them have been listed above, each one playing a pivotal role in preserving the eternal essence of his teachings, and life.

Guru Tegh Bahadur Ji's life is a testament to wisdom, courage, and selfless sacrifice. His words illuminate the path of truth, urging humanity to rise above fear and falsehood. More than a protector of any one faith, he upheld the universal right to belief, embodying the highest ideals of justice and compassion. His martyrdom was not an end but an eternal light, guiding generations toward righteousness and divine consciousness. "ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਿਮਰਿਐ ਘਰ ਨਹਿ ਨਿਧਿ ਆਵੈ ਧਾਇ ॥ ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੋਇ ਸਹਾਇ॥੧॥"

Amrita Kaur
B.A. (Hons.) English, II year

ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਮੈ ਰਮਿ ਰਹਿਓ ਨਿਕਸਤ ਨਾਹਿਨ ਮੀਤ ॥ ਨਾਨਕ ਮੂਰਤਿ ਚਿਤ੍ਰ ਜਿਉ ਛਾਡਿਤ ਨਾਹਿਨ ਭੀਤਿ ॥੩੭॥

GURUDWARA SIS GANJ SAHIB THROUGH TIME

Gurudwara Sis Ganj Sahib of Chandni Chowk was first time built in 1783, when Krora Singhia Misl Sardar Baghel Singh signed a treaty with Mughal Emperor Shah Alam II to construct 7 historic Gurudwaras in Delhi.

Story goes on that after Sikhs took control of Delhi in 1783, Baghel Singh didn't know where Guru Tegh Bahadur attained Shaheedi, until an old Muslim water carrier woman approached him and told him that her father was the one who washed and cleaned the execution site, pointed towards the place adjacent to a Mughal Kotwali at Chandni Chowk, and Baghel Singh constructed a small shrine in memory of the Guru.

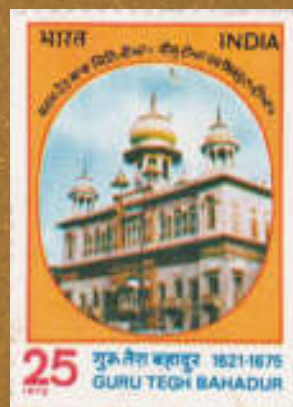
2018

2025

2022

From 1783 to 1857, Shrine remained an important pilgrimage site, but after Sikh forces along with the British smashed into Delhi, Sikh forces took control of entire Chandni Chowk and shrine was renovated and expanded by the Maharajas and Rajas of Patiala, Jind and Nabha. In 1930, as Lutyens Delhi was built, one of its contractors, Sardar Narain Singh decided to built a much more modern and grand Gurudwara, in then famous Art Deco style, which gave way to present building. In 1960s, Gurudwara was an important site of launching Punjabi Subah Morcha & In 1984, Gurudwara was torched by the mobs in Sikh pogroms in November, but survived and stands in the once prosperous roads of Old Delhi.

■ - Panth Prakash Rattan Singh Bhangu, Sicques, Tigers or Thieves: Eyewitness Accounts of the Sikhs, the last Mughal, the fall of Delhi

ਨਰ ਚਾਹਤ ਕਛੁ ਅਉਰ ਅਉਰੈ ਕੀ ਅਉਰੈ ਭਈ ॥

ਚਿਤਵਤ ਰਹਿਓ ਠਗਉਰ ਨਾਨਕ ਫਾਸੀ ਗਲਿ ਪਰੀ ॥੩੮॥

FOR TODAY AND TOMORROW

Reflections: Why Does His Sacrifice Still Matter?

Sacred Defiance: Guru Tegh Bahadur Sahib's Stand for Universal Rights

On the fateful day of November 24, 1675, Guru Tegh Bahadur Ji was martyred on the orders of the despotic Mughal ruler Aurangzeb for standing against tyranny carried out in the name of religion and upholding the ideals of universal solidarity and brotherhood. As we approach his 350th martyrdom anniversary, it is imperative to revisit his legacy and strive to embody his principles of universal love, brotherhood, solidarity, and oneness in our lives.

Guru Tegh Bahadur's life was a testament to active resistance against injustice. His martyrdom symbolizes the enduring fight for religious freedom and human dignity. His defiance of forced conversions was not just opposition to oppression but an assertion of the sovereignty of conscience—faith must be a choice, never forced.

In an era of growing intolerance and diminishing freedoms, his sacrifice reminds us to defend moral agency and stand against tyranny. His unwavering commitment to human rights continues to inspire, proving that true courage lies in standing for righteousness, even at the cost of one's life.

Assispal Singh Daswal

B.A. (Hons.) Political Science, II year

ਜਤਨ ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਕੇ ਕੀਏ ਦੁਖ ਕੇ ਕੀਓ ਨ ਕੇਇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਹਰਿ ਭਾਵੈ ਸੇ ਹੋਇ ॥੩੯॥

BEYOND BEHEADING: GURU TEGH BAHADUR'S MARTYRDOM AND ITS MODERN RELEVANCE

“ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰ ਸਿਰੁ ਨ ਦੀਆ” (Sees Diya Par Sirar Na Diya)
(I sacrificed the head, but not my dignity) - Guru Tegh Bahadur Sahib Ji

This line was written by Guru Tegh Bahadur ji; the Ninth Guru of Sikhism, as his last message to the world, defining how the beheading might take away his head but cannot take away his honor, dignity and the strong belief in God that fuels the spirit of his followers. His sacrifice is a testament to his strong principles, embracing diversity and devotion to Waheguru, the formless and the omnipresent God.

Today, as we witness the 350th year of his martyrdom, we look back at how this event in history has defined or had an impact on the days that we live today, in this modern world. Guru Tegh Bahadur's sacrifice is not just a symbol of great courage and devotion but also signifies how he truly believed in social and religious diversity. When Kashmiri Pandits, in hundreds came to him, carrying the last ray of hope. He assured them of protection, embracing the idea that all must have freedom in what they practice. Today, we witness the deterioration of the ideals that were set by Guru Tegh Bahadur, for the world to follow and praise each other's strengths and cover the weaknesses.

Indian history and society has witnessed great sacrifices, but at the same time it has also witnessed great communal tensions, intolerance and enmity amongst the citizens of the country. This reflects how important it becomes for us, as a society to look back at Guru Tegh Bahadur's Martyrdom and learn from what he stood for, and how he and his three followers; Bhai Sati Das Ji, Bhai Mati Das Ji and Bhai Dyala Ji sacrificed themselves, to save the very notions of secularism, devotion, justice and equality.

This huge gap in the society from his ideals also stems from the shift in the larger emotional sensibility of the country. What we witness today is a rise of nationalistic fervour but a decline in the understanding and acceptance of diverse viewpoints, that collectively contributes to more tolerant social settings. These settings must include a just law and order, religious and social sensibility and the acceptance of equality.

Garvit Chawla
B.A. (Hons.) English, III year

ਜਗਤੁ ਭਿਖਾਰੀ ਫਿਰਤੁ ਹੈ ਸਭ ਕੇ ਦਾਤਾ ਰਾਮੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਮਨ ਸਿਮਰੁ ਤਿਹ ਪੂਰਨ ਹੋਵਹਿ ਕਾਮ ॥੪੦॥

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯ ॥

Salok Mahalla 9 is recited from Ang 1426 to 1429 of Sri Guru Granth Sahib Ji. Usually recited in Bhairavi Raag.

ਝੂਠੈ ਮਾਨੁ ਕਹਾ ਕਰੈ ਜਗੁ ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਜਾਨੁ ॥
 ਇਨ ਮੈ ਕਛੁ ਤੇਰੇ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਕਹਿਓ ਬਖਾਨਿ ॥੪੧॥
 ਗਰਬੁ ਕਰਤੁ ਹੈ ਦੇਹ ਕੇ ਬਿਨਸੈ ਛਿਨ ਮੈ ਮੀਤ ॥
 ਜਿਹਿ ਪ੍ਰਾਨੀ ਹਰਿ ਜਸੁ ਕਹਿਓ ਨਾਨਕ ਤਿਹਿ ਜਗੁ ਜੀਤਿ ॥੪੨॥
 ਜਿਹ ਘਟਿ ਸਿਮਰਨੁ ਰਾਮ ਕੇ ਸੇ ਨਰੁ ਮੁਕਤਾ ਜਾਨੁ ॥
 ਤਿਹਿ ਨਰ ਹਰਿ ਅੰਤਰੁ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ ॥੪੩॥
 ਏਕ ਭਗਤਿ ਭਗਵਾਨ ਜਿਹ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕੈ ਨਾਹਿ ਮਨਿ ॥
 ਜੈਸੇ ਸੂਕਰ ਸੁਆਨ ਨਾਨਕ ਮਾਨੇ ਤਾਹਿ ਤਨੁ ॥੪੪॥
 ਸੁਆਮੀ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹੁ ਜਿਉ ਸਦਾ ਸੁਆਨ ਤਜਤ ਨਹੀ ਨਿਤ ॥
 ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਧਿ ਹਰਿ ਭਜਉ ਇਕ ਮਨਿ ਹੁਇ ਇਕ ਚਿਤਿ ॥੪੫॥
 ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਅਰੁ ਦਾਨ ਕਰਿ ਮਨ ਮੈ ਧਰੈ ਗੁਮਾਨੁ ॥
 ਨਾਨਕ ਨਿਹਫਲ ਜਾਤ ਤਿਹ ਜਿਉ ਕੁੰਚਰ ਇਸਨਾਨੁ ॥੪੬॥
 ਸਿਰੁ ਕੰਪਿਓ ਪਗ ਡਗਮਗੇ ਨੈਨ ਜੋਤਿ ਤੇ ਹੀਨ ॥
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਧਿ ਭਈ ਤਊ ਨ ਹਰਿ ਰਸਿ ਲੀਨ ॥੪੭॥
 ਨਿਜ ਕਰਿ ਦੇਖਿਓ ਜਗਤੁ ਮੈ ਕੇ ਕਾਹੂ ਕੇ ਨਾਹਿ ॥
 ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹੈ ਤਿਹ ਰਾਖੇ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥੪੮॥
 ਜਗ ਰਚਨਾ ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ ਜਾਨਿ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮੀਤ ॥
 ਕਹਿ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਨਾ ਰਹੈ ਜਿਉ ਬਾਲੂ ਕੀ ਭੀਤਿ ॥੪੯॥
 ਰਾਮੁ ਗਇਓ ਰਾਵਨੁ ਗਇਓ ਜਾ ਕਉ ਬਹੁ ਪਰਵਾਰੁ ॥
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਕਛੁ ਨਹੀ ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਸੰਸਾਰੁ ॥੫੦॥
 ਚਿੰਤਾ ਤਾ ਕੀ ਕੀਜੀਐ ਜੋ ਅਨਹੋਨੀ ਹੋਇ ॥
 ਇਹੁ ਮਾਰਗੁ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥੫੧॥
 ਜੋ ਉਪਜਿਓ ਸੇ ਬਿਨਸਿ ਹੈ ਪਰੇ ਆਜੁ ਕੈ ਕਾਲਿ ॥
 ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ਲੇ ਛਾਡਿ ਸਗਲ ਜੰਜਾਲ ॥੫੨॥

Guru Gobind Singh Ji included Salok Mahalla 9 in the final compilation of Guru Granth Sahib Ji (Damdamī Bīr) in 1706 at Damdamā Sahib.

These saloks were composed and recited by Guru Tegh Bahadur Ji during his imprisonment in 1675.

The Torchbearers of Faith

These rare murals offer a glimpse into the lives and teachings of the ten Sikh Gurus, the spiritual architects of Sikhism. From Guru Nanak Dev Ji's vision of Oneness each Guru carried forward a legacy of devotion, equality, and fearless sacrifice. They created sacred spaces out of nothing, fought against what was unjust, nurtured the spirit of service, and ultimately entrusted the eternal light to the Guru Granth Sahib. This visual journey invites you to walk alongside their timeless path — a path that continues to inspire millions with its message of truth, resilience, and unity.

CREDIT FOR CURATING ALL MURAL
ARTWORK PRESENTED IN THE
MAGAZINE: ARMEEN KAUR AHUJA

SOURCE: KANG, KANWARJIT SINGH. VANISHED
AND VANISHING WALL PAINTINGS OF PUNJAB
AND HARYANA. UNISTAR BOOKS, 2022.

COLLEGE AT GLANCE

EMBRACING A NEW CHAPTER IN LEADERSHIP:
WELCOMING THE PRINCIPAL
GOVERNING BODY
BOARDS AND COMMITTEES
THE EXECUTIVE AND NON-TEACHING STAFF
NEW INITIATIVES

48
49
50
54
57

EMBRACING A NEW CHAPTER IN LEADERSHIP: WELCOMING THE PRINCIPAL

Leadership at Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College has never been just about administration—it has always been about purpose, integrity, and a deep commitment to the college community. From the early years under our first Principal, Prof. S. Gurdeep Singh Randhawa (1971–1988), who laid the groundwork for academic excellence and institutional discipline, to the leaders who followed and shaped the college with wisdom and clarity—the journey has been one of steady growth and meaningful change. In August 2024, this journey entered a new chapter with the appointment of Prof. Gurmohinder Singh as the Principal. An alumnus of this very college, Prof. Singh brings with him not just academic experience, but a strong sense of belonging and responsibility toward the institution. After completing his Ph.D. from the University of Delhi in 1996, he has contributed to academia through numerous international publications in the fields of Sikh religious history, Punjabi poetry, philosophy, and education. In terms of his academic contributions, he is currently member of University Court and a notable part of University Admission Committee for the art courses.

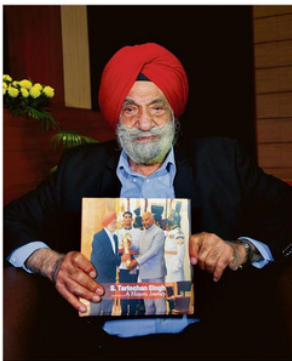
Prof. Singh has a clear vision for the college—one that balances tradition with progress. He believes in nurturing potential, whether that's by pushing for academic improvements, supporting infrastructural developments, or simply making small, consistent changes that create a more inclusive and enriching learning environment. Under his leadership, the college continues to grow not just in scale, but in spirit. His recent recognition—the Shaheed Bhagat Singh International Award on 25th March, 2025—was a proud moment for the entire college. It did not only acknowledged his academic contributions, but also quietly celebrated the kind of leadership that builds, supports, and uplifts. In Prof. Singh, we see a principal who leads with thoughtfulness and care. Someone who walks alongside the college community, not ahead of it. His presence reminds us that effective leadership isn't always about grand gestures—it's often about consistency, clarity, and genuine connection.

Governing Body

SRI GURU TEGH BAHADUR KHALSA COLLEGE 2024-25

Padma Bhushan S. Tarlochan Singh
Chairman, Governing Body

S. Rishipreet Singh Sachdeva
Vice Chairman

S. Inderpreet Singh Kochhar
Treasurer

Prof. Gurmohinder Singh
Principal

S. Inderjeet Singh Monty
Member

Mrs. Rupinder Kaur
Member

Prof. Surendra Kumar Sia
Member

Dr. (Mrs.) Anuradha Gupta
Teacher Representative

Dr. Daljeet Singh Bajaj
Teacher Representative

Mr. Jaspal Singh
Non-teaching Representative

S. Nirmal Singh
Member

S. Balinder Singh (Vicky)
Member

BOARDS & COMMITTEES

ACADEMIC AFFAIRS COMMITTEE

(Left to Right): Dr. Puneet Singh Lamba, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Bipin Kumar Thakur, Dr. Gurpreet Kaur, Dr. Manpreet Kaur, Ms. Rigzin Kang, Ms. Gurvinder Kaur

ADMISSION COMMITTEE

(Left to Right): Dr. Harpreet Singh Raina, Ms. Sakeena Shahid, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Manoj Kumar Nimesh, Dr. Gurdeep Kaur Sura, Dr. Deepali Joon

ANNUAL DAY COMMITTEE

(Left to Right): Dr. Roopam Jasmeet Kaur, Dr. Rajwant Kaur, Dr. Daljeet Singh Bajaj, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Dr. Jeepinderjeet Kaur, Dr. Gurdeep Kaur Sura, Dr. Kushneet Kaur, Dr. Shefali Gupta, Prof. Savinder Kaur, Ms. Rigzin Kang, Dr. Lakhwinder Kaur

Sitting (Left to Right): Dr. Abha Kumar, Dr. Poonam Bedi, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Dr. Parminder Kaur Narang, Dr. Nimmi Singh, Prof. Smita Mishra

Standing (Left to Right): Dr. Radhika Warikoo, Dr. Harmeet Kaur, Dr. Gurdeep Kaur Sura, Dr. Kushneet Kaur, Dr. Daljeet Kaur, Dr. Pawandeep Singh, Ms. Saheb Kaur, Dr. Bishwaranjan Mohanti, Dr. Rupali Bhalla Mathur, Dr. Harshdeep Kaur

ART & CULTURE COMMITTEE

CALENDAR COMMITTEE

(Left to Right): Dr. Tarun Kumar, Dr. Kanvaljit Kaur, Dr. Kawaljeet Kaur, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Dr. Gaganjot Singh, Dr. Harpreet Singh Raina, Dr. Inderpreet Singh, Dr. Gurveen Kaur, Mr. Ritwick Bhattacharjee

CANTEEN COMMITTEE

(Left to Right): Dr. Bunny Singh, Dr. Amandeep Singh, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Dr. Gagandeep Kaur, Dr. Paramjit Kaur, Dr. Pawandeep Singh, Dr. Jagdish Singh S. Gurkirpal Singh, Dr. Anupreet Kaur Mokha

GARDEN COMMITTEE

Sitting (Left to Right): Dr. Preeti Kaur, Dr. Gurjeet Kaur, Dr. Gurpreet Kaur, Prof. Surinder Kaur, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Dr. Anjana Sagar, Dr. Harmeet Kaur, Dr. Priyanka Srivastava, Dr. Rajwant Kaur Dr. Inderpreet Kaur

Standing (Left to Right): Gardners: Mr. Pappu Kashyap, Mr. Maheshwar Naik, Mr. Aman, Mr. Tara Chand, Lab Staff: Mr. Amarjeet Singh Sodhi

GIRLS COMMON ROOM (GCR) COMMITTEE

(Left to Right): Dr. Kanvaljit Kaur, Dr. Gagandeep Kaur, Prof. Jasneet Kaur Wadhwa (Bursar), Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Dr. Roopam Jasmeet Kaur, Dr. Indulekha Roy Burman, Ms. Ashween Kaur Anand, Dr. Jasleen Kaur, Dr. Jasdeep Kaur

HOSTEL COMMITTEE

Sitting (Left to Right): Dr. Ravinder Kaur Bedi, Prof. Kuldeep Kumar, Dr. Nimmi Singh, Mr. Virender Kumar Mehra, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Dr. Parminder Kaur Narang, Dr. Inderpreet Kaur Nanda, Mr. Ritwick Bhattacharjee, Dr. Parkash Singh

Standing: Dr. Gurdeep Kaur Sura

INTERNAL QUALITY ASSURANCE CELL

(Left to Right): Dr. Puneet Singh Lamba, Prof. Amanpreet Singh Gill, Prof. Manoj Kumar Nimesh, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Surinder Kaur, Prof. Smita Mishra, Dr. Gurpreet Kaur, Dr. Ruchi Kaur, Prof. Satish Verma, Mr. Param Dev Sharma, Ms. Rupinder Kaur, Prof. Gajendra Singh, Prof. Ruchi Das (Maths, DU), Prof. Dharmendra Kumar, Prof. Savinder Kaur, Prof. Sukhvir Singh, Prof. Bibhu Prasad, Mr. Manjeet Singh, Dr. Darshan Kaur Cheema (former faculty).

MAINTENANCE COMMITTEE

(Left to Right): Mr. Virender Kumar Mehra, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Amanpreet Singh, Dr. Ravinder Kaur Bedi, Dr. Nimmi Singh, Prof. Sukhvir Singh, Prof. Inderdeep Kaur, Prof. Bibhu Prasad Sahoo, Dr. Manpreet Kaur

PROCTORIAL BOARD

Sitting (Left to Right): Mr. Saikat Ghosh, Prof. Bipin K. Thakur, Dr. Nimmi Singh, Prof. Manoj Kumar Nimesh, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Ms. Gurvinder Kaur, Dr. Neelam Anand, Dr. Jeepinderjeet Kaur, Dr. Anjana Sagar

Standing (Left to Right): Dr. Prakash Singh, Dr. Gaganjot Singh, Dr. Inderpreet Kaur, Dr. Jasleen Kaur, Dr. Gurpreet Kaur, Dr. Kamaldeep Kaur, Mr. Virendra Kumar Mehra, Mr. Prateek Saini, Dr. Jagir Kaur, Prof. T. Venugoplan, Ms. Rigzin Kang, Dr. Satvinder Kaur, Dr. Amarendra Kumar Pandey, Prof. Kuldeep Kumar

PURCHASE COMMITTEE

(Left to Right): Dr. Manpreet Kaur, Prof. Kuldeep Kumar, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Ms. Sakeena Shahid, Dr. Deepali Joon, Dr. Priyanka Srivastava, Prof. Sukhvir Singh, Dr. Jasneet Kaur

RAJBHASHA PRAKOSHT

Sitting (Left to Right): Dr. Puneet Singh Lamba, Dr. Amarendra Kumar Pandey, Prof. Nagesh Nath Das, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Smita Mishra, Dr. Gagandeep Kaur, Dr. Kanvaljit Kaur, Prof. Kuldeep Kumar

Standing (Left to Right): Ms. Armeen Kaur Ahuja, Ms. Sakeena Shahid, Dr. Gurdeep Kaur Sura

SAMARTH BOARD

(Left to Right): Dr. Neelam Anand, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Surinder Kaur

SPORTS BOARD

(Left to Right): Dr. Nimmi Singh, Mr. Virender Kumar Mehra, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Dr. Inderpreet Kaur Nanda, Dr. Parminder Kaur Narang, Mr. Ritwick Bhattacharjee

STAFF ASSOCIATION

Sitting (Left to Right): Dr. Jagdish Singh, Prof. Kuldeep Kumar, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Smita Mishra, Dr. Nimmi Singh, Mr. Pawandeep Singh, Dr. Inderpreet Kaur Nanda

Standing (Left to Right): Dr. Gurjeet Kaur, Ms. Sakeena Shahid, Dr. Inderpreet Singh, Dr. Ujjwal Mukherjee

STAFFROOM COMMITTEE

(Left to Right): Dr. Bunny S. Bhatia, Ms. Parveen Kaur Lamba, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Ms. Mansi Bansal, Dr. Sumita Lohia, Ms. Gurneet Kaur, Dr. Akhilesh Kumar, Dr. Banti M Singh, Dr. Kulvinder Kaur Mr. Ujjawal Mukerjhee,

STUDENT UNION ADVISORY

Sitting (Left to Right): Dr. Ravinder Kaur Bedi, Dr. Nimmi Singh, Prof. Gurinder Singh, Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Jasneet Kaur Wadhwa, Dr. Inderpreet Kaur Nanda, Ms. Poonam Bedi, Dr. Parminder Kaur Narang, Dr. Amrendra Kumar Pandey, Dr. Amarpreet Kaur, Dr. Inderpreet Singh, Dr. Radhika Warikoo, Dr. Kanwalkeet Singh, Dr. Parkash Singh, Dr. Guntasha Kaur Tulsi.

Standing (Left to Right): Abhiraj Rana, Akash, Jasvir Singh, Anurag Tomar.

EXECUTIVE & NON TEACHING STAFF

ACCOUNTS

Sitting (Left to Right): Ms. Sumeet Kaur, Ms. Simy Manoj, Mr. Harmeet Singh Ghai, Mr. Chiranji Lal, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Jasneet Kaur Wadhwa, Mr. Vijay Shankar, Mr. Gurminder Singh, Mr. Harminder Singh

Standing (Left to Right): Mr. Nitish Vishwakarma, Mr. Sukhvinder Singh, Mr. Jitender Kumar, Mr. Amarjeet Singh Chahal, Mr. Manjeet Singh, Ms. Neha Rani

ADMINISTRATION STAFF

Sitting (Left to Right): Ms. Simy Manoj, Mr. Harmeet Singh, Mr. Bhagwati Parsad, Mr. Chiranji Lal, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Jasneet Kaur Wadhwa, Mr. Rishpal Singh, Mr. Jagdish Singh

Standing (Left to Right): Ms. Baldeep Kaur, Ms. Sumit Kaur, Mr. Nitish, Mr. Jitender Pal Singh, Mr. Sukhvinder Singh, Mr. Ashok Kumar, Mr. Rahul Kumar, Mr. Harminder Singh, Mr. Manish Tiwari, Ms. Neha Rani, Mr. Gurminder Singh, Mr. Jaspreet Singh, Mr. Bhagwant Singh, Mr. Anil Kumar, Mr. Mukesh, Mr. Harpreet Singh, Mr. Hardeep Singh, Mr. Sanjeev Kumar, Mr. Avtar Singh, Mr. Vijay Shankar Pal, Mr. Maheshwar Naik, Mr. Raja Singh, Mr. Dinesh Rai, Mr. Tara Chand, Mr. Mukesh

EDP ROOM COMMITTEE

(Left to Right):
Ms. Neha Rani,
Prof. Harbans Singh (Vice Principal),
Prof. Gurmohinder Singh (Principal),
Mr. Sandeep

PRINCIPAL ROOM (ADMINISTRATIVE STAFF)

(Left to Right):
Prof. Jasneet Kaur Wadhwa,
Prof. Harbans Singh (Vice Principal),
Prof. Gurmohinder Singh (Principal),
Mr. Amarjeet Singh Chahal,
Ms. Baldeep Kaur,
Mr. Manish Tiwari

EVALUATION AND EXAMINATION COMMITTEE

Sitting (Left to Right): Bhagwati Prasad, Dr. Ruchi Kaur, Dr. Parminder Kaur Narang, Dr. Nimmi Singh, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Jasneet Kaur (Bursar), Rishipal Singh, Mr. Mukesh Kumar Giri, Mr. Sanjeev Kumar, Mr. Sandeep Kumar

Standing (Left to Right): Mr. Sukhvinder Singh, Mr. Avtar Singh (Jr.), Mr. Satinder Singh, Mr. Avtar Singh, Mr. Prabhjeet Singh, Mr. Radhe Shyam, Mr. Nitin Kumar, Mr. Vijay Shankar, Mr. Jagdish Singh, Mr. Anil Kumar, Mr. Mukesh Kumar, Mr. Balvinder Singh, Mr. Hardeep Singh

BOTANY LAB STAFF

Sitting (Left to Right): Ms. Jasvinder Kaur, Mr. Mukesh Kumar Giri, Mr. Ravinder Singh Bal, Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Mr. Amarjeet Singh Sodhi, Mr. Balvinder Singh

Standing (Left to Right): Mr. Loknath, Mr. Avtar Singh, Jr. Mr. Pabhjeet Singh, Mr. Avtar Singh, Sr. Mr. Gagandeep Singh, Mr. Sandeep Kumar, Mr. Amarjeet Singh

CHEMISTRY LAB STAFF

Sitting (Left to Right): Mr. Kuldeep Singh, Mr. Manoj Singh, Mr. Shamsheer Singh, Mr. Surinder Pal Singh, Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Mr. Daljeet Singh, Mr. Naveen Kumar, Mr. Karamjeet Singh, Mr. Hardip Singh

Standing (Left to Right): Mr. Raja Ram, Mr. Deepak Kumar, Mr. Kabir, Ms. Navjot Kaur, Mr. Simarjeet Singh, Mr. Malkendar Singh Saini, Mr. Harbhajan Singh

COMPUTER SCIENCE LAB STAFF

(Left to Right): Mr. Nitin Kumar, Mr. Harsimran Singh, Mr. Harpreet Singh, Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Mr. Avtar Singh, Ms. Baldeep Kaur

ELECTRONICS LAB

(Left to Right):
Mr. Radhe Shyam,
Mr. Kanwalbir Singh,
Prof. Gurmohinder Singh (Principal),
Prof. Harbans Singh (Vice Principal),
Mr. Gurdeep Singh,
Mr. Dev Kumar

LIBRARY STAFF

Sitting (Left to Right): Ms. Suman Sharma, Mrs. Rajni Hans, Mr. Jaspal Singh, Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Mr. Tajinder Singh, Mr. Davinder Singh Panesar, Mr. Amarjot Singh Chandiok

Standing (Left to Right): Ms. Neelam, Mr. Deepak, Mr. Tapan Singh,
Mr. Pawanjeet Singh Hanspal, Mr. Raju, Mr. Inderjeet Singh Bhatia

ZOOLOGY LAB STAFF

(Left to Right):
Mr. Desh Raj Meena,
Mr. Bharat Bhushan Sharma,
Prof. Harbans Singh (Vice Principal),
Prof. Gurmohinder Singh (Principal),
Mr. Krishan Lal,
Mr. Vijay Kumar,
Mr. Gurmeet Singh,
Mr. Sundar Singh,
Mr. Sunil Kumar

Sitting (Left to Right):
Prof. Harbans Singh (Vice Principal),
Prof. Gurmohinder Singh (Principal),
Mr. Anil Kumar

Standing (Left to Right):
Mr. Sandeep Kumar, Mr. Ashok Kumar

SECURITY STAFF

NEW INITIATIVES

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY COMMITTEE

(Left to Right): Ms. Armeen Kaur Ahuja, Dr. Tarun Kumar, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Manoj Kumar Nimesh, Dr. Rupali Sharma, Dr. Deepali Joon, Ms. Rigzin Kang

ENVIRONMENT & SUSTAINABILITY COMMITTEE

Sitting (Left to Right): Dr. Inderpreet Kaur Nanda, Ms. Gaganpreet Kaur, Dr. Ravinder Kaur Bedi, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Surinder Kaur, Dr. Lakhwinder Kaur, Dr. Manpreet Kaur, Dr. Indulekha P. Roy Burman

Standing (Left to Right): Dr. Jasleen Kaur, Dr. Rajwant Kaur, Dr. Parkash Singh, Dr. Gurpreet Kaur, Mr. Prateek Saini, Dr. Ishleen Kaur, Dr. Gurneet Kaur, Dr. Jasleen Kaur, Dr. Sukhbinder Singh

Sitting (Left to Right): Dr. Gagandeep Kaur, Ms. Armeen Kaur Ahuja, Dr. Amarendra Kumar Pandey, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Dr. Ravinder Kaur Bedi, Dr. Inderpreet Kaur, Dr. Kawaljeet Kaur, Dr. Gurjeet Kaur, Dr. Roopam Jasmeet Kaur

Standing (Left to Right): Ms. Sakeena Shahid, Mr. Ritwick Bhattacharjee, Ms. Radhika Warikoo, Ms. Shweta Khilnani, Mr. Amrendra Kumar Pandey

SOCIAL MEDIA COMMITTEE

WEBSITE COMMITTEE

(Left to Right): Mr. Ritwick Bhattacharjee, Ms. Armeen Kaur Ahuja, Prof. Manoj Kumar Nimesh, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Surinder Kaur, Dr. Ravinder Kaur Bedi, Dr. Gurdeep Kaur Sura, Dr. Deepali Joon

WOMEN DEVELOPMENT CELL

Sitting (Left to Right): Dr. Gurjeet Kaur, Dr. Satnam Kaur, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Dr. Roopam Jasmeet Kaur, Dr. Mansi Bansal, Dr. Sumita Lohia, Dr. Kanvaljit Kaur
Standing (Left to Right): Ms. Armeen Kaur Ahuja, Ms. Rupali Sharma, Dr. Amarpreet Kaur Kalra, Prof. Jasneet Kaur Wadhwa, Dr. Ravinder Kaur Bedi, Prof. Rajshree Dhali, Ms. Gurvinder Kaur, Ms. Amarpreet Kaur Sabharwal, Prof. Jagir Kaur, Dr. Inderpreet Kaur

Guru Tegh Bahadur Sahib Ji Mural in Gurudwara Baba Bir Singh, Naurangabad

Source: Kang, Kanwarjit Singh. Vanished and Vanishing Wall
Paintings of Punjab and Haryana. Unistar Books Pvt. Ltd., 2022.

CAMPUS CHRONICLES

ANNUAL PRIZE DISTRIBUTION	60
ANNUAL DAY	61
VOICES OF FREEDOM	62
ORIENTATION PROGRAMME 2024-25	63
LITERARY TRANSLATION WORKSHOP	64
KHEL UTSAV	65
INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICAL SCIENCES AND ITS APPLICATIONS	66
INTERNATIONAL SEMINAR- SAHITYA KI SHATI UPASTITHI: SHRI RAMDARASH MISHRA	67
PRAKASH PURAB GURU NANAK DEV JI	69
FOUNDER'S DAY	70
MARTYDOM COMMEMORATION OF MATA GUJRI JI AND CHOTE SAHIBZADE	71
PRAKASH PURAB GURU GOBIND SINGH JI	72
FRESHER'S PARTY	73
MEET THE AUTHOR: SANWAL DHAMI	74
CONVERSATION WITH SAHITYA AKADEMI AWARDEE: PAUL KAUR	75
BASANT: THE MUSICAL EVENT	76
PARWAAZ: AN INTER-COLLEGE SHORT PLAY COMPETITION	77
BUSINESS CONCLAVE	78
SAHIBZADA ZORAWAR & SAHIBZADA FATEH SINGH T20 TOURNAMENT	80
ONE-DAY NATIONAL SEMINAR ON RE-VISITING PARTITION 1947	81
30-HOUR SHORT-TERM COURSE ON INDIAN DIASPORA: INTERDISCIPLINARY, PERSPECTIVES	82
BABA DEEP SINGH TOURNAMENT: BASKETBALL AND HOCKEY	83
LASHKARA'25	84
KHALSA IN PRESS	86

Annual Prize Distribution

7th & 16th May, 2024

The Annual Prize Distribution Committee aims to create a platform to honour achievements, strengthen community bonds and inspire students. Through speeches and awards, it nurtures academic excellence, extracurricular talent, and leadership-making it a cherished tradition that enriches student life.

The APDF Committee conducted various events during the Academic Year 2024-25.

It organised the ECA Award Ceremony on May 7th, 2024, in the college auditorium. During the event, 1,075 certificates were awarded to student members from 29 societies in recognition of their contributions throughout the academic year 2023-24. The represented societies included various ECA societies and Civic Service societies like NCC, NSS, CDF and ICC. To acknowledge their leadership and commitment, the office bearers of these societies were additionally honoured with trophies.

The 71st edition of TEGH: The annual magazine of college was also released during the annual day function, wherein over 500 copies were distributed to the college students, faculty and staff members.

Annual Day

The Annual Prize Distribution Ceremony of Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College was hosted on May 16th, 2024, by the APDF Committee. The event was honoured by the presence of Sardar Harmeet Singh Kalka, President of the Delhi Sikh Gurudwara Management Committee, as the Chief Guest. The Guests of honour of the day were Sardar Jagdeep Singh Kahlon, General Secretary of the Delhi Sikh Gurudwara Management Committee, and Professor Balram Pani, Dean of Colleges at Delhi University. The dignified gathering also included Padma Bhushan Sardar Tarlochan Singh (Former MP and Chairman, Governing Body), Sardar Inderpreet Singh Kochar (Treasurer, Governing Body), and Sardar Rishipreet Singh Sachdeva (Vice Chairman, Governing Body).

Acting Principal, Prof. Surinder Kaur presented the annual report, detailing the college's myriad activities and notable achievements over the past year. In his address, Prof. Balram Pani lauded the college for perpetuating the legacy of Sri Guru Tegh Bahadur Sahib Ji, congratulated and inspired the students to pursue excellence in all fields. Addressing the gathering, Sardar Harmeet Singh Kalka praised Principal, the teaching staff, and the non-teaching personnel for their exemplary efforts in organizing the ceremony and achieving excellence across various domains. He highlighted that the students continue to break new ground in academics, culture, and sports. Padma Bhushan Sardar Tarlochan Singh, in his address, remarked that despite being a minority institution, the college places a strong emphasis on merit-based recruitment and academic excellence. He also commended the contributions of the Sikh Gurudwara Management Committee and other Sikh institutions during the Covid pandemic.

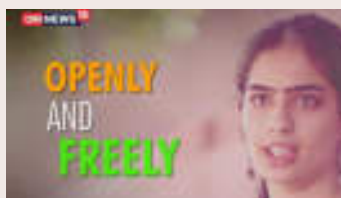
In recognition of enduring service, teachers who have dedicated 25 years to the college were honoured, and former students selected in the 2023 Civil Services Examination were celebrated for their remarkable accomplishments. Their achievements were met with enthusiastic applause from an audience that stood in support, wishing them a bright and promising future.

VOICES OF FREEDOM

9th August, 2024

Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College got the privilege of contributing to the campaign ‘#FreedomToMeIs’ launched by the news channel ‘CNNNews 18’ under their project “Many Voices-One Anthem of Freedom” highlighting the understanding of freedom among the youth. The students spoke on “What does Freedom mean to you?” for the ‘bytes’ recorded by the channel. The initiative was led by Dr. Ravinder Kaur Bedi and Ms. Armeen Kaur Ahuja.

After the channel's reporters arrived, the picturesque locations of the college were traced, following which, the interviews commenced. The students looked confident and enthusiastic to give their views on freedom, not only as a personal aspiration, but a communal necessity that drives the society to progression. Some interviews were taken in the college ground while others were recorded near Nescafe kiosk and the Basketball Court. The reporters made sure that the students were at ease and spoke their minds while getting interviewed. The bytes were telecast on the channel on the occasion of 78th Independence Day, 15th August 2024. The interaction with the journalists turned out to be a valuable experience for the students, broadening the understanding of freedom.

Orientation Programme 2024-25

29th August, 2024

The Orientation Day for the first year students was held in the College auditorium on 29th August, 2024.

Prof. Haneet Gandhi, Dean of Admissions, University of Delhi was the Guest of Honour. The College Principal Prof. Gurmohinder Singh along with the Staff Association Chairperson, Prof. Harbans Singh, Secretary Prof. Kapil Kumar and Prof. Manoj Kumar, Convener of Admission Committee welcomed Prof. Gandhi.

In her address to the students, she congratulated them for securing a seat in the University of Delhi and at the same time guided them to maintain a balance between studies and other activities.

Dr. Parminder Kaur Narang, Convener of Art and Culture Committee, conducted the event, wherein the students were guided to the college life. Dr. P.D. Sharma explained the academic part along with the time table, while Dr. Parminder Kaur briefed them about the various college societies. Dr. Inderpreet Kaur Nanda gave a brief about the sports life and the sport alumni. The programme ended with the vote of thanks by Dr. Nimmi Singh followed by the National anthem.

Literary Translation Workshop

10th October, 2024

A Literary Translation workshop was organized by the Department of Punjabi and Department of English, under the aegis of IQAC at SGTB Khalsa College on October 10, 2024. The workshop commenced with the recitation of Gurbani followed by felicitation of the dignitaries by the members of the organizing committee. The introduction of the workshop was given by Dr. Ravinder Kaur Bedi from the Punjabi Department (Convenor), and Ms. Armeen K. Ahuja from the English Department (Event Coordinator), who shared the chief objectives of the Translation Workshop aligned with NEP 2020, including promoting multilingualism, skill development, cultural exchange, and curriculum enrichment. With an all-encompassing strategy, NEP promises significant changes in our educational system. In his welcome address, Prof. Harbans Singh, Vice Principal, discussed how New Delhi has become the center for literary exchanges between languages, especially after the partition. In that sense, translation is vital to preserve language and cultural cohesiveness.

Prof. Amanpreet Singh Gill, from Political Science department, discussed the politics of translation and the essential role of human talent in machine translation. He also highlighted that being bilingual is crucial for survival. Dr. Amarjeet Kaur (Amiya Kunwar), a poet and translator, delivered a lecture on “Challenges of Translating Poems,” in which she elucidated upon the major challenges in the translation of poetry, since it’s not just word-to-word translation but also the semantic translation that matters. She also focused on the effect of mistranslation due to lack of context, inconsistent translation, and semantic errors. The Chief guests, Ms. Sunanda Mehta, author, translator, and journalist, and Ms. Meera Chadha Borwankar, author and former IPS officer, recited poems from the book Majestic Musings, a collection of poems originally written by Shaheed Charan Singh, which focus on the themes of class, caste, and women’s rights. Sunanda Mehta also shared how she got inspired by her great grandfather Shaheed Charan Singh’s poems and got an urge to translate his poems from Punjabi to English. Closing remarks were given by Mr. Ritwick Bhattacharjee, convenor, Dept. of English, who highlighted the fact that language is fundamental to human existence as it allows us to express thoughts, emotions, and culture, fostering connection and understanding among people. A vote of thanks was given by Prof. Gurinder Singh, Punjabi Department who also highlighted the practicalities of the contemporary world translation. A total of 72 students were engaged in the workshop with vitality and enthusiasm. The workshop was incredibly enlightening and beneficial to the attendees. They stated in their feedback remarks that future translation workshops have to be held frequently and on a larger scale.

KHEL UTSAV

15th-16th OCTOBER, 2024

The Department of Physical Education & Sports initiates the physical activity among students through conducting the annual event of 'Khelutsav' – an Inter department competition among various games in both categories, Men & Women. The motive of the event is to promote fitness, spirit of sportsmanship and team harmony among students. This year the Khelutsav was conducted in Volleyball (M&W), Kho-Kho (W), Football (M), Cross Fit Challenge (M&W) and Relay Race (4X400m) (M& W) on 15th & 16th October, 2024 at college grounds. The preliminary rounds were played on 15th October, 2024 while on 16th October, 2024 a Teaching & Non-teaching Faculty 20-20 Cricket match was played to unite the staff of the college at game front. Khalsa Teaching faculty won the cricket match by 49 runs from Khalsa Non-teaching faculty.

The Inter Department Competition results are as follows:

Volleyball (M): B.A (Prog) - Winners and Comp. Sc (H) - Runners-up

Volleyball (W): B.A (Prog) - Winners and B.B.E- Runners-Up

Football (M): B.Com (H) – Winners and B.Com (Prog) - Runners-Up

KHO-KHO (W): Pol. Sc (H) – Winners and Eco (H) - Runners-Up

Cross-Fit Challenge (M & W)

Women: Sandhya Rani - B.A. (Prog) – Winner and Princy Chaudhary- History (H) - Runner-Up

Men: Manoj - Hindi (H) – Winner and Dhairya – Eng (H) - Runner-Up

Relay Race (4X100m) (M&W)

Women: Pol. Sc (H) – Winners and History (H) - Runners-Up

Men: B.A. (Prog) – Winners and Pol. Sc. (H) - Runners-Up

The winners and runners-up were awarded with trophies, medals and goodies. The students enjoyed the award ceremony followed by refreshments given to all the participants, officials and committee members.

International Conference on Mathematical Sciences and its Applications

15–17th October, 2024

Department of Mathematics organised the International Conference on *Mathematical Sciences and its Applications* (ICMSA 2024) from October 15–17, 2024. On the first day of the conference, inauguration ceremony started with **shabad** recitation to invoke divine blessing.

The ceremony was graced by the chief guest **Prof. Balaram Pani**, Dean of Colleges, University of Delhi, and guests of honour Prof. Eberhard Malkowsky from State University of Novi Pazar, **Serbia** and Prof. Yasunori Kimura from Toho University, **Japan**. Padma Bhushan S. Tarlochan Singh Ji, Chairman, Governing Body welcomed the dignitaries. Principal Prof. Gurmohinder Singh and Vice-Principal Prof. Harbans Singh greeted the guests.

"I am delighted to share that the conference has been a great success. Renowned mathematicians from India and abroad (Serbia and Japan) joined us, and over 90 papers were presented. Special sessions were conducted for presentations from UG/PG students. Even DIPS ma'am was made to forget that she has retired and handled the stage on inauguration. We were truly over-whelmed to see the participants giving such positive feedback immediatly at the end of the valedictory ceremony... The blessings of almighty and well wishes from all seniors, friends and colleagues worked for us."

Dr. Ruchi Kaur
Convener, ICMSA 2024

Each day of the conference began with 2 plenary talks followed by a series of invited talks by eminent mathematicians from institutions such as DRDO, ISI, NEHU, VIT-Bhopal, JMIU, and many others in addition to DU. After the lectures, papers were presented by research scholars and faculty from various universities across the country. Dedicated batches were made for presentations by **under-/post-graduates**. Under the able leadership of senior members of the department including Prof. Satish Verma, Dr. Virender Kumar Mehra, Dr. Sunderjeet Kaur Bhatia, Dr. Jasvinder Bhalla and others, the conference concluded with a valedictory session on the third day wherein Prof. Gurpreet Singh Tuteja, Controller of Examinations, DU was the chief guest. The conference report was read by Dr. Ruchi Kaur, Convener, ICMSA. A photo frame of **Sri Guru Tegh Bahadur Sahib Ji** was gifted to Prof. Tuteja as a token of gratitude. The conference ended with a vote of thanks by Prof. Dharmendra Kumar, Co-Convener, ICMSA 2024.

International Seminar Sahitya Ki Shati Upastithi: Shri Ramdarash Mishra

12th-13th November, 2024

The year 2024 marked a historic milestone in the world of Hindi literature as one of its most revered literary stalwarts, Padmashri Dr Ramdarash Mishra, completed a glorious hundred years. A name synonymous with poetic grace, philosophical depth, and cultural resonance, Dr Mishra has carved a niche for himself through decades of relentless literary contributions. Honoured with numerous national accolades and literary distinctions, he stands tall as a guiding force in contemporary Hindi literature.

To pay homage to this towering figure and to reflect on his expansive literary journey, Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College organized a two-day International Seminar on 12 -13 November 2024, titled “Sahitya Ki Shati Upastithi: Ramdarash Mishra.” The event was held under the aegis of the Department of Hindi and brought together a diverse constellation of writers, scholars, critics, and literature enthusiasts from across India and abroad. The seminar aimed not only to celebrate literary legacy of Ramdarash Mishra, but also to engage critically with the multiple dimensions of his thought-provoking oeuvre.

The inaugural session set the tone for an intellectually rich experience. Illustrious writer and Padma Shri awardee, Ramdarash Mishra, graced this historic occasion with his esteemed presence. The event was graced by distinguished guests, including the Former Union Education Minister of India, Mr. Ramesh Pokhriyal ‘Nishank’, who served as the Chief Guest. His address highlighted the spiritual and socio-cultural relevance of Ramdarash Mishra’s work in today’s world. Eminent literary personalities such as Mr. Surendra Sharma, Ms. Mamta Kaliya, Prof Jitendra Shrivastava, Prof. Ramdev Shukla and several other renowned scholars offered their insights into the poetic and narrative landscapes crafted by Mishra Ji. College Chairman S.Tarlochan Singh and principal Prof. Gurmhinder Singh underlined the historic importance of this event.

Day One was devoted to four comprehensive academic sessions, each delving into a unique aspect of Dr Mishra's writings. The sessions were titled:

1. Ramdarash Mishra ka Kavya-Lok
2. Ramdarash Mishra ke Sahitya Mein Stree
3. Mishra Ji ka Anudit Sahitya
4. Ramdarash Mishra ka Kathethar Gadya Sahitya

These sessions featured scholarly papers, interpretative discussions, and interactive dialogues. The exploration of gender dynamics in his works, the poetic universe he created, his contributions to translation literature, and his prose narratives were thoroughly examined by academicians and students alike. The environment was charged with intellectual fervor and genuine admiration for the depth and diversity of centenary writer's writings. Day Two unfolded with equal intensity and was marked by vibrant academic engagement. The focus shifted to paper presentations, which were conducted in hybrid mode—accommodating both in-person and virtual participants. Three parallel sessions were also held fostering a collaborative academic spirit.

The fifth and sixth academic sessions were dedicated to:

1. Ramdarash Mishra Ka Katha Sahitya
  2. Ramdarash Mishra Ka Kavya: Geyata evam Chhand Vidhan
- Participants presented research papers reflecting the evolution of Mishra Ji's storytelling techniques and the lyrical and rhythmic aesthetics of his poetry. These sessions saw contributions from young scholars and seasoned critics, offering diverse perspectives and fresh interpretations. The seminar provided an encouraging platform for emerging voices to engage with the monumental legacy of Shri Ramdarash Mishra.

The event culminated with the Samapan Satra (Valedictory Session), where heartfelt tributes and reflections were shared by the organizing committee, participants, and invited dignitaries.

PRAKASH PURAB GURU NANAK DEV JI

28th November, 2024

On 28th November, 2024, Anhad-The Divinity Society organised a special Samagam to celebrate the life and teachings of Guru Nanak Dev Ji. The program was initiated with Nitnem by Fateh Society, followed by a soulful Kirtan performance by the students of Anhad, filling the atmosphere with devotional hymns, and spiritual energy. Gurupurabs, in SGTB Khalsa College serve as powerful tools that connect the students with the divine source, instilling in them the values of humility, compassion, and selfless service. The event concluded with Hukumnama and a heartfelt Ardaas, seeking blessings and guidance from the Almighty. Additionally, the Student Union also took their oath during the event, marking their commitment towards upholding values of service and responsibility. The entire gathering was a meaningful and inspiring celebration of Guru Nanak Dev Ji's teachings.

FOUNDER'S DAY

5th December, 2024

On December 5th, 2024, a special event was organised to mark both Founder's Day and the Martyrdom of Sri Guru Tegh Bahadur Ji, the 9th Sikh Guru, also known as 'Hind Ki Chadar.' The event began with the students of Fateh Society reciting the '*Panj Baniyan*' (five sacred prayers), a key spiritual practice in Sikhism. This was followed by a heartfelt recital of Shabads in honor of Guru Tegh Bahadur Ji, performed by the students of Divinity society, highlighting his wisdom and sacrifice.

The event also included a recital of 'Shalok Mahala 9', a series of *saloks* composed by Guru Tegh Bahadur Ji. The spiritual atmosphere was further enhanced by the soulful performance of Bhai Gurmeet Singh Ji Khalsa, whose voice, accompanied by the traditional sarangi, captivated the *sangat*. Bhai Jagjit Singh Ji Babiha also enriched the event with his devotional music, deepening the spiritual experience.

Additionally, prizes were awarded for a quiz competition based on Guru Tegh Bahadur Ji's Life and Legacy organised by the Punjabi Department. S. Tarlochan Singh (Chairman) expressed that an even larger event would be held next year, and Prof. Harbans Singh (Vice Principal) highlighted the importance of Founder's Day in the history of founding of the college.

S. Inderpreet Singh Kochhar (Treasurer) shared a powerful message, stating that no matter how much one studies or earns degrees, without engaging in prayer, '*satsangat*' (spiritual community), and seeking closeness to the divine, one cannot truly be a good human being. Such a person may achieve many milestones but will not embody goodness.

The event concluded with the community coming together for 'Langar', embodying the Sikh principle of selfless service and unity. In a final tribute to Guru Tegh Bahadur Ji's martial spirit, the Tegh Society performed Gatka, celebrating the Guru's legacy of courage and resilience. This day served as a meaningful moment for reflection, remembrance, and recognising oneness of humanity.

Martyrdom Commemoration of Mata Gujri Ji and Chote Sahibzade

26th December, 2024

Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College, Delhi University, organised a Kirtan Samagam commemorating the martyrdom of Mata Gujri ji and the four Sahibzade on December 26, 2024 in the college's Gurudwara Sahib. The event was organised to honor and remember Mata Gujri ji, the revered mother of Guru Gobind Singh Ji, and her four grandsons—Sahibzada Ajit Singh, Sahibzada Jujhar Singh, Sahibzada Zorawar Singh and Sahibzada Fateh Singh's commitment to justice, truth, and faith in the face of unimaginable adversity. The successive sacrifices of Guru Gobind Singh Ji's family are historically recorded to have occurred between 23th to 28th December, with Sahibzada Ajit Singh and Jujhar Singh aged 17 and 14 getting martyred in the battle of Chamkour and Sahibzada Zorawar Singh and Fateh Singh aged 9 and 7 getting executed by immurement on the orders of Wazir Khan, governor of Sirhind. The catastrophe of their martyrdom is a deeply significant event in Sikh history, reflecting courage, sacrifice, and unwavering faith in egalitarian principles.

Organised by the students of 'Anhad'- The Divinity Society, 'Fateh'- The Sikh History Society and an organising team of teachers comprising of Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Amanpreet Singh Gill, Prof. Sukhvir Singh, Prof. Jagir Kaur, Dr. Ravinder Kaur Bedi, Ms. Harneet Kaur, Ms. Armeen Kaur Ahuja, Dr. Kawaljeet Kaur and Mr. Daljeet Singh Bajaj, the event attained fulfillment under the guidance and support of Principal sir, Prof. Gurmohinder Singh. The commemorative event also witnessed enthusiastic participation by the students who came forth to recite the self written poems based on the history of martyrdom and contributed paintings for an exhibition titled- 'Safar-e-Shahadat'.

17th January 2025

PRAKASH PURAB GURU GOBIND SINGH JI

On 17th January 2025, Anhad – The Divinity Society organized a spiritually enriching Samagam to commemorate the Prakash Purab of Sri Guru Gobind Singh Ji, the tenth Guru of the Sikhs. The event began with a powerful recitation of sacred Bani by members of the Fateh and Anhad Societies, invoking a deep sense of divinity and reverence. The congregation was then immersed in a soulful Shabad Kirtan that filled the atmosphere with devotion and spiritual energy.

A thought-provoking Gurmat Vichaar session offered valuable insights into the life, teachings, and enduring legacy of Guru Gobind Singh Ji, inspiring the audience to reflect on his principles of bravery, righteousness, and sacrifice.

The devotional fervor was further elevated through a stirring Kirtan performance by Bhai Sajan Singh Ji, uplifting the spirits of all present. In a captivating display of Sikh martial tradition, the Tegh Society presented a Gatka performance, highlighting the discipline and valor rooted in Sikh heritage. The Samagam culminated with Guru Ka Langar, a humble yet powerful expression of equality, service, and unity. Events like these transcend ritual—they act as guiding lights for the youth, fostering spiritual connection, cultural pride, and a deep-rooted sense of community and purpose.

“ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਸਿੱਖ ਜੋ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਹੋ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ।”

24 JAN 2025

Freshers Party

A special program was organised to welcome the Freshers' batch of the year 2024-25 in the premises of SGTB Khalsa College, University of Delhi.

The programme was organised by the Students' Union of the college on 24th January, 2025, and comprised of a vibrant cultural extravaganza put forth by various college societies. The highlight of the event was a variety of musical and dance performances featuring singers and performers like 'Taalbaaz' and DJ Maya. The performance of the skilled instrumentalist Yogesh Babbar won huge applause for the day.

The cultural extravaganza brought teachers and students together through a range of activities, music, dance and forms of creativity. 'Mr. and Miss Fresher' was the other highlight of the event which energised the young brigade to put in their best foot forward. The event was put together by a team of teachers and students led by Students' Union Advisor, Prof. Jasneet K. Wadhwa, under the able guidance and mentorship of the respected Principal of the college, Prof. Gurmohinder Singh and Vice Principal, Prof. Harbans Singh, and through the cooperation of students and teachers alike.

Meet the Author

Sanwal Dhami

February 7th, 2025

"A Talk on Partition Chronicles and Meet the Author" was held on February 7th, 2025, by the departments of History, Punjabi, and Political Science (under the aegis of the IQAC), focusing on the profound impact of the Partition. The event provided a platform to explore the untold human stories behind the historical event, allowing attendees to connect emotionally with the history.

The event came to fruition due to dedicated efforts of Principal Prof. Gurmohinder Singh, Vice Principal Prof. Harbans Singh, Guest of Honor Kulvir Gojra, along with Dr. Ravinder Kaur Bedi, Prof. Pratibha Chawla, Prof. Bipin K. Thakur, Prof. Jagir Kaur, and Dr. Roopam Jasmeet Kaur. The event began with a spiritual recitation by Anhad- The Divinity Society, where students recited the Shabad, 'Hau Vari Vajha Khaniye Vanjha', setting a reverent atmosphere.

Vice Principal Prof. Harbans Singh spoke on the teachings of Guru Nanak Dev Ji and the resilient spirit of the Sikh community. The highlight of the event was author Sanwal Dhami's poignant sharing of his experiences of interviewing over 700 Partition survivors. His emotional connection to their stories brought to life the immense suffering, loss, and grief they endured, making the history feel deeply personal.

The event reached its emotional peak when Mr. Dhami recounted the tragic story of a family's loss during Partition, which left the room in stunned silence. Mr. Kulvir Singh Gojra, the guest of honor, also commented on Sanwal Dhami's work and devotion, underscoring the importance of remembering and honoring the painful chapters of our shared history.

7th FEB, 2025

CONVERSATION WITH SAHITYA AKADEMI AWARDEE: PAUL KAUR

A session with Dr. Paul Kaur, the Sahitya Akademi Award-winning author, was organized on February 7th, 2025, at Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College, Delhi University (under the aegis of IQAC), in collaboration with the Punjabi Department and the Punjab Arts Council, Chandigarh. The event focused on her award-winning book "Sun Gunvanta Sun Budhvanta (Itihasnama Punjab)", exploring the rich history of Punjab from the Vedic era to Maharaja Ranjit Singh, blending various religious and philosophical traditions such as Sikhism, Jainism, Buddhism, and more.

The programme was coordinated by the Punjabi faculty members—Prof. Gurinder Singh, Dr. Ravinder Kaur Bedi, Dr. Paramjit Kaur, Dr. Gurpreet Kaur, Dr. Kawaljeet Kaur, and Dr. Gurdeep Kaur Sura, under the guidance and vision of Principal Prof. Gurmohinder Singh and Vice Principal Prof. Harbans Singh. The event commenced with a spiritual singing by Anhad- The Divinity Society.

A warm welcome was extended to all the guests, students, and faculty members. Prof. Amanpreet Singh Gill highlighted the book as a confluence of history, religion, and philosophy. Prof. Rawail Singh noted its exploration of Punjabi identity and its challenge to modern geopolitics.

Dr. Kaur shared that the book resulted from 15 years of research and is a historical account written from a poetic perspective. The session concluded with Dr. Kaur reading the selected poems from the book, which were highly appreciated by the audience. Prof. Gurinder Singh concluded the event with a vote of thanks, by thanking all the attendees for their participation.

Basant

The Musical Event

On February 11th, 2025, Music department of Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College hosted 'Basant'—The Music Festival, celebrating music and culture. The event brought together talented musicians and enthusiastic audience resulting in creating a vibrant atmosphere that resonated with the spirit of spring.

11th February, 2025

The festival was graced by esteemed guests, Prof. Rajeev Verma (Dean, Faculty of Music), S. Bhupinder Singh Bhullar (executive member DSGMC) and S. Inderpreet Singh Kochar (Treasurer SGTB khalsa college), whose presence added to the prestige of the occasion. The highlight of the event was a mesmerizing performance by Our Chief Guest Ustad Fareed Hassan Ji (Delhi Gharana), whose classical recital left the audience spellbound, showcasing the depth and beauty of Indian classical music. Additionally, talented students performed various genres, including classical, semi-classical, western, and fusion. From intricate ragas to high-energy western compositions and innovative fusion pieces, the festival reflected musical diversity. Basant 2025 beautifully blended tradition with modernity, reinforcing the power of music to bring people together and celebrate cultural heritage. With its rich variety of performances and an engaging audience, the festival left a lasting impression, making it a truly unforgettable celebration of art.

PARWAAZ: AN INTER-COLLEGE SHORT PLAY COMPETITION

IN COLLABORATION WITH

ROBAROO THEATRE GROUP, VIJAY SURI FOUNDATION

FEBRUARY 12, 2023

Parwaaz, carrying its very essence, stands for giving flight to art and its worshippers—the artists. Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College and Robaroo Theatre Group, Vijay Suri Foundation collaborated under the aegis of IQAC, in alignment with the objectives of the National Education Policy, to organise a short-play competition based on social issues. The event came to life through the ideation of Ms. Kajal Suri, Director of Robaroo Theatre Group and the vision of Dr. Ravinder Kaur Bedi, Prof. Smita Mishra and Ms. Armeen Kaur Ahuja along the organising team comprising of Dr. Gagandeep Kaur, Ms. Saheb Kaur and Dr. Parmjit Kaur. Principal Prof. Gurmohinder Singh and Vice Principal, Prof Harbans Singh's support enabled the success of the event.

The competition saw participation from several teams, including various teams from Delhi University. The short plays and monoacts were judged by a panel of experts comprising of Prof. Kulvir Gojra (Head, Department of Punjabi, Delhi University), Prof. Smitha Mishra (Department of Hindi) and Ms. Vineeta Kambiri (Writer, Translator, All India Radio) as members.

Team Masque from Hindu College secured the 1st position, Team Pratibimb from DTU clinched the 2nd position, and Team Rangayan Stage from ARSD bagged the 3rd position. In the Monoact category, Preeti Singh from Maharaja Surajmal Institute delivered a stellar performance, securing 1st place. The competition which was organised to introduce the college students to understanding drama beyond textbooks remained a success and opened the horizon of experiencing theatre beyond literature.

BUSINESS CONCLAVE

17-18th
FEBRUARY

The Commerce Department's annual flagship event, Business Conclave 2025, organized under the aegis of IQAC, took place on 18th February, 2025 with the theme Incredible India: Leveraging AI and Digitalization for Inclusive Growth. The conclave brought together industry leaders, educators, and influencers for insightful discussions on the future of business and technology.

The event commenced with a soulful Shabad performance by Anhad, followed by a ceremonial lamp lighting. Dignitaries including Padma Bhushan Sardar Tarlochan Singh (Chairman), Principal Prof. Gurmohinder Singh, Vice Principal Prof. Harbans Singh, Dr. Vijender Singh Chauhan, and Major General Yashpal Singh Mor graced the occasion. Prof. Gurmohinder Singh's inaugural address highlighted AI and digitalization's transformative role in India's economic landscape. Sardar Tarlochan Singh emphasized inclusive growth and innovation while also discussing ethical trading practices inspired by the teachings of Guru Nanak Dev Ji. While Major General Yashpal Singh Mor delivered an inspiring speech on leadership, resilience, and service to society.

The keynote speech by Dr. Vijender Singh Chauhan explored the intersection of business, technology, and social impact, setting the stage for an engaging series of discussions. The first panel, Empower Entrepreneurship, featured Harteerath Singh Ahluwalia (Forbes 30 Under 30), Mukul Chhabra (Founder, ScrapUncle), and Jyotiraditya Thakur & Krishbir Singh (Co-Founders, BHAG Club). They shared their entrepreneurial journeys and the role of AI in scaling businesses while ensuring social impact.

The second panel, Enlighten with Educationists, brought together CA Dr. G.S. Grewal, CA Parag Gupta, Mr. Anuj Kumar, and Mr. Arvind Shankar, who discussed evolving teaching methodologies, financial literacy, and the impact of digital learning on commerce education. The final panel, Influence with Impact, featured prominent digital influencers Yashvi Bagga, Jaspreet Kaur Dyora, and Gia Gupta, who explored content creation, branding, and AI-driven marketing strategies. Alumnus Jatan Bawa (Co-Founder, Perfora) shared insights on scaling a startup and brand positioning in the digital age.

The event concluded with a heartfelt vote of thanks, delivered by the organizing team, expressing gratitude to the Padma Bhushan Sardar Tarlochan Singh (Chairman, governing body), Principal Prof. Gurmohinder Singh, Vice Principal Prof. Harbans Singh, Ms. Parveen Kaur Lamba (Convenor, Department of Commerce), Ms. Ashween Kaur Anand (Student Coordinator), Ms. Gurveen Kaur (Student Advisor) and other faculty members. Special appreciation is also extended to the Student Council Rahul Aggarwal, Arth Manuja and Saumil Joshi, and Riddhi Jain for their leadership and contributions in making the event a resounding success.

Business Conclave 2025 stood as a testament to the college's commitment to fostering intellectual discourse and industry-academia collaboration. The event not only ignited thought-provoking discussions but also strengthened the vision of 'Incredible India'—a nation thriving through AI-driven and digital-inclusive growth. With this milestone, Commerce Society continues its legacy of excellence, inspiring the next generation of business leaders, innovators, and changemakers.

SAHIBZADA ZORAWAR & SAHIBZADA FATEH SINGH T20 TOURNAMENT

6 to 28 February, 2025

A thrilling 23 days of the 11th season of the Sahibzada Zorawar Singh & Sahibzada Fateh Singh T20 Cricket Tournament was recently held in the grounds of Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College from the 6th to 28th Feb. 2025. It brought together teams from various colleges and local clubs for competitive and exciting matches. The event, organized by the college's Department of Physical Education, aimed to foster teamwork, sportsmanship, and community spirit. The tournament was inaugurated by Prof. Balram Pani, Dean Colleges, University of Delhi and Padma Shri (Dr.) Ravi Chaturvedi along with Prof Gurmohinder Singh, Principal, SGTB Khalsa College. The tournament featured several closely contested matches among 16 teams, showcasing the talents of both budding and experienced players. The format was league-cum-knockout. This season, the matches were live streamed on the YouTube channel of Clubcricket. The finalists Carpedium India and Delhi Challengers Cricket Club made the last match intense. Both teams displayed excellent batting and bowling skills.

Many International & IPL players were part of this season are Shivam Sharma, Ayush Badoni, Rishi Dhawan, Navdeep Saini, Tejas Barokha, Karan Sharma, Rishi Dhawan, Aakash Madhwal, and many more. The Spectators including students and faculty cheered passionately adding to the lively atmosphere. The chief guest and special invitees for the prize distribution ceremony were Maj. Gen. Dr. Yash Mor, Dr. Susheel Kumar (Assistant Director, University of Delhi), S. Inderpreet Singh Kochhar (Treasurer, SGTB Khalsa College) and Prof. Gurmohinder Singh.

The event was a great success, highlighting the importance of sports in promoting physical fitness and camaraderie. The college's cricket ground proved to be an excellent venue for this thrilling event, with its well-maintained facilities contributing to the overall enjoyment of the tournament.

One-Day National Seminar on Re-visiting Partition 1947: Historical, Socio-Cultural and Political Perspectives

21 March, 2025

Centre for Partition and Independence Studies, in collaboration with Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College (under the aegis of the IQAC) organized a One-Day National Seminar on "Revisiting Partition – 1947: Historical, Sociological, Cultural, and Political Perspectives" on **March 21, 2025**. The seminar aimed to explore the multifaceted impact of the Partition of India, engaging scholars, researchers, and students in discussion on its historical significance and contemporary relevance. The event commenced with the "Welcome Speech" by the Principal, Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College, Prof. Gurmohinder Singh. He emphasized on the importance of holding discussions and deliberations on memories of trauma, led due to lives being torn apart during Partition of 1947.

Highlight of the Introductory Session was the Address given by Prof. Ravi Ravinder Kumar who delved into the historical underpinnings of the 1947 Partition, its long-term consequences, and its representation through historiography, emblems, and discourses. This was followed by two immensely sensitising Plenary Sessions (Plenary Session I and II) which comprised of mesmerising and breath-taking experience recounted by S. Tarlochan Singh, Chairman, Governing Body of SGTB Khalsa College with both a minute-by-minute and historical assessment of political understanding of the sub-continent. S. Inderpreet Singh Kochhar, Treasurer, Governing body continued the narrative of actual lives lost across a whole history of migration and displacement. Prof. Amrit Kaur Basra, Department of History, DCAC College, University of Delhi focused on the significance of oral testimonies, aspect of gender and marginalisation in her articulate and well-developed lecture on the event of Partition

Plenary Session II comprised of "Distinguished Speakers", Prof. Harbans Singh (Department of Punjabi, SGTB Khalsa College) and Prof. Amanpreet Singh Gill (Department of Political Science, SGTB Khalsa College) explicating upon the role of martyrs and multiple dimensions of communal identities in the Partition of 1947. This event was chaired by Prof. Jyoti Trehan Sharma (CIPS, Joint Director) who cemented the entire event and beautifully observed the significance of preserving the legacies of Partition. The event culminated with a comprehensive 'Vote-of-Thanks' by IQAC Coordinator, Prof. Satish Verma, who highlighted the role of team-effort in making the event a success.

30-HOUR SHORT-TERM COURSE ON “INDIAN DIASPORA: INTERDISCIPLINARY PERSPECTIVES”

Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College, University of Delhi, in collaboration with Antar Rashtriya Sahayog Parishad–Bharat (ARSP) and the Diaspora Research and Resource Centre (DRRC), with the support of the Ministry of External Affairs, Government of India organised a 30-Hour Short Term Course on “Indian Diaspora: Interdisciplinary Perspectives”.

The course commenced with a powerful inaugural session featuring distinguished voices from across the globe. A total of 45 participants from 21 institutions joined the course, reflecting the truly diverse nature of this academic initiative. It featured an impressive lineup of over 25 eminent speakers—including senior scholars, ambassadors, journalists, and diaspora leaders—who brought with them decades of experience and international perspectives. The sessions began with providing a foundational overview of the Indian diaspora, followed by a rich exploration of the Role of Language and Culture within the diasporic community focusing on Diaspora Films, and the portrayal of migration in cinema.

On subsequent days, the ambassadors delivered engaging lectures on Diaspora & India’s Soft Power, giving insights on Indian Films and Music - examining the cultural threads that bind diaspora communities to their roots. Sessions on Vishv mein Hindi Bhasha & Sahitya and analysis of Globalization & Diaspora added historical and contemporary layers to the discourse. Sessions on Indian Foreign Policy and Diaspora: Implementations beyond Soft Power, offering a diplomatic and strategic lens. It concluded with a thought-provoking session on “वसुधैव कुटुम्बकम्” एवं प्रवासी भारतीय, reflecting on the global Indian identity and the spiritual ethos of inclusivity.

To ensure continuous engagement and learning, the course included regular quizzes, interactive discussions, participant-led paper presentations as well as essay competition. These activities served as tools of continuous assessment, reinforcing key takeaways while fostering critical thinking, articulation, and application. Through these tools, they were able to actively track and support participant progress and ensure that the student learning outcomes—such as interdisciplinary engagement, cultural understanding, and global awareness—were effectively met. The overwhelmingly positive feedback reflects how participants not only enjoyed the sessions but also benefitted from the diverse and in-depth exploration of diaspora studies. This course stands as a testament to the power of collaborative academic vision, interdisciplinary learning, and meaningful global engagement. May it continue to inspire future endeavours in the study of the Indian diaspora.

BABA DEEP SINGH TOURNAMENT: BASKETBALL AND HOCKEY

17TH - 25TH APRIL, 2025

Annual event 4th chapter of Baba Deep Singh Hockey & Basketball Tournament was organized by SGTB Khalsa College in association with the Petroleum Sports Promotion Board (PSPB). Limited to an inter college level within Delhi state for both men and women teams, this tournament is the only one played under floodlights at this level. The players for both the games play across the professional spectrum and have, historically, displayed excellent hockey and basketball over the years. Beginning on the pleasant afternoon of 17th April 2025, the Hockey tournament was inaugurated by Mr. Ashok Diwan, ex-Olympian (Hockey) and Prof. Gurmohinder Singh, Principal of SGTB Khalsa College. Including both men and women, the tournament saw a total of fourteen teams in Hockey & Basketball from across Delhi University. In hockey, these teams were further divided into two pools respectively of men and women. Of all these 14 teams, in Basketball & Hockey respectively, the three alumni teams, through their respective games, displayed how hockey & basketball is not just a sport but something that keeps people together despite the interventions of time and space.

The final day of the basketball tournament started in the evening of 25th April 2025 by pitting the women's team final match of LSR College against Ramjas. LSR won the match by 49-34. In the final match of men's section, SGTB Khalsa College gave a tough fight to KMC, but they lost against KMC by 81-73. On the final day of the Hockey tournament the DU Alumni team won the women's final match against IGIPESS by 4-3. SGTB Khalsa College won the tournament from Shyam Lal College by 3-2 in Penalty shootouts. The day and the tournament ended by the awarding of the trophies to the runners up teams-IGIPESS and Shyam Lal College- and to the champions of the PSPB 4th Baba Deep Singh Hockey Tournament-SGTB Khalsa College and DU Alumna. Team players and officials were awarded with trophies, goodies and gifts. Along with the tournament awards, the Annual Sports Prize Distribution was also done by the Chief guest. These awards were given honouring the college's outstanding players and teams; especially those who are position holders in the inter college competitions, National, University & State levels.

Annual College Festival

The Inaugural ceremony of Lashkara'25 began by seeking the blessings of the Almighty with a Shabad recital by the students of Anhad, the Divinity Society, which was followed by the lamp lighting ceremony performed by Prof. Gurmohinder Singh, Principal, Prof. Harbans Singh, Vice-Principal, Prof. Jasneet Kaur Wadhwa, Convener for the Students' Union Advisory Board, Prof. Gurinder Singh, Co-convenor of the Students' Union Advisory Board, Dr. Nimmi Singh Jandu, Dr. Ravinder Kaur Bedi, Dr. Ruchi Kaur, Dr. Radhika Warikoo and Dr. Inderpreet Kaur Nanda- members of the Students' Union faculty advisory. The official brochure of Lashkara 2025 was also released. The inaugural ceremony concluded with a brief address by Prof. Gurmohinder Singh, Principal, wherein he urged the students to participate with gusto in the cultural festival.

3 TO 5 APRIL, 2025

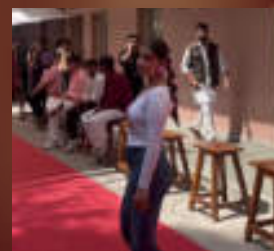
The first day saw the prize distribution ceremony to felicitate and award students who had won the unique competitions of that day. The guests who graced the occasion were the chairman of the college, S. Tarlochan Singh, the treasurer- S. Inderpreet Singh Kochhar, governing body members of the college Mrs Rupinder Kaur, S. Nirmal Singh, and S. Balwinder Singh Kohli. The guests of honour were singers and performers, S. Ramneek Singh Chadha, and S. Nirmal Singh Sethi. The ceremony was organised by the students' union advisory members.

The 3 day event saw an enthusiastic participation from students across the Universities of the city. The first day saw dance competitions organised by both the Western Dance Society and the Bhangra Society. It also witnessed Street Theatre performances by the Theatre Society and exhibitions by the photography and arts and crafts society separately. Other societies, managed by either the students or the college, similarly held their respective events and displayed their talents. The second day was thrilling as the famous singer, Mr. Prabh Gill captivated the hearts of the crowd through his soulful melodies. Following Ms. Kavleen Kaur's band, the main performance by Mr. Gill enthralled the audience so much that his voice resonated throughout the college long after. The final day had events organised by the different departments of the college. The day also saw stage performances by theatre societies from across the university. Lashkara '25 marked the height of the cultural presentation of the college as it gathered students, faculty, staff, and the members from the Governing Body of the college to come and celebrate the spirit of SGTB Khalsa College Delhi University.

KHALSA *in* PRESS

The widespread coverage highlights the college's commitment to excellence in both scholarly and creative pursuits — from international conferences and academic seminars to cultural festivals and art workshops.

Through both traditional and digital media, the college ensures that its achievements and activities reach a wide audience, reflecting its commitment to academic and cultural engagement.

Khalsa College will host 4th Baba Deep Singh Hockey and Basketball tournament from April 17

By bridging tradition with modernity, the college continues to set new benchmarks in education, research, and creative expression. Each feature in the media serves as a testament to the institution's impact on the broader intellectual and cultural landscape.

87

KHALSA *in* PRESS

ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਅੰਦਰੀ ਵਿਰੁਧ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀਵਨਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਖੇ 'ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਯਾਤਰਾਯਾਤਰਾ' ਦੇ 'ਵਿਸ਼ਾਸ' ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦਾ ਆਯੋਜਨ

[illegible]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਮਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿਖੇ 'ਵੰਡ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ' ਵਿਖੇ ਨਾਲ **ਰੁ-ਬ-ਰੁ** ਪ੍ਰਿਤਰਾਮ ਕਰਵਾਇਆ

[illegible]

नगर प्रथा देश-विदेश

श्री गुरु तेग बहादुर खालसा कॉलेज
में नाट्य प्रतियोगिता आयोजित

[illegible]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਖਾਲਸਾ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿੱਚ 'ਚੋੜੇ ਦੇ
ਲਿੰਗਦਾਸ' ਵਿਖੇ ਨਾਲ ੧-੪-੩ ਪੰਜਾਬ ਭਰਵਾਰੀਆ

"I don't think there's a
 single person in the
 world who doesn't
 have a secret passion
 for something," says
 author John Updike.
 "I think that's the
 human condition."
 In his new novel, *Walden*,
 Updike explores the
 theme of passion and
 the human condition.
 The novel is set in
 the 19th century, and
 follows the life of a
 man who is passionate
 about nature and the
 human condition.
 The novel is a masterpiece
 of American literature,
 and it is a must-read
 for anyone who is
 interested in the
 human condition.
 The novel is a masterpiece
 of American literature,
 and it is a must-read
 for anyone who is
 interested in the
 human condition.

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਖਾਲਸਾ ਖਾਲਸ ਵਿਖੇ
ਐਤਰ-ਕਾਲਸ ਲਘੂ ਨਾਟਕ ਮਕਾਬਲੇ ਦਾ ਆਯੋਜਨ

[illegible]

ਫ਼ਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬੇਦੀ ਤੇ ਅਰਮੀਨ ਕੌਰ ਆਹੂਜਾ ਨੇ 'ਭਾਬਾ ਤੇ ਅਨਵਾਦ' ਦੇ ਕੋਰਸਾਂ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

Spring is the ideal time to inspect your roof for damage and make necessary repairs. The weather is mild, and the snow has melted, making it easier to see any problems. A professional inspection can help you identify any issues before they become major problems. If you find any damage, it's important to get it fixed as soon as possible to prevent further damage and ensure the safety of your home.

संस्कृत विद्यार्थी और दिल्ली विश्वविद्यालय के संयुक्त उत्तराधिकार में राष्ट्रीय शिक्षा नीति के उद्देश्यों के साथ मंचाया गया संलग्नक का उत्तर

ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਰਿੱਚ 'ਵਿਜ਼ਨਸ ਕਨਕਲੇਵ-2025' ਸਮਾਗਮ

[illegible]

ਸ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ 'ਚ 'ਵੰਡ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ' ਵਿਖੇ 'ਤੇ ਰੁਬਰੂ

महाराष्ट्र सरकार
एक विशेष समिति
को नियुक्त करके
कोई भी व्यक्ति
को निलंबित नहीं करेगा।
कोई भी व्यक्ति
को निलंबित नहीं करेगा।
कोई भी व्यक्ति
को निलंबित नहीं करेगा।

[illegible]

89

"Sees Patshahi Nauvin Dilli Ton Aya"
Mural at Gurudwara Shish Ganj,
Anandpur Sahib.

Source: Kang, Kanwarjit Singh. Vanished and Vanishing Wall
Paintings of Punjab and Haryana. Unistar Books Pvt. Ltd., 2022.

MILESTONES

FACULTY ACCOMPLISHMENTS
CELEBRATING SILVER YEARS OF DEDICATION
CELEBRATING 35 YEARS OF SERVICE
CELEBRATING PROMOTIONS
ACADEMIC VICTORS
SPORTS VICTORS
NCC CHAMPION CADETS
WHAT KHALSA MEANS TO ME: EXCERPTS FROM THE
ALUMNI

92
93
93
94
96
102
104
106

FACULTY ACCOMPLISHMENTS

BOOK PUBLICATIONS 2024-25

Mr. Ritwick Bhattacharjee

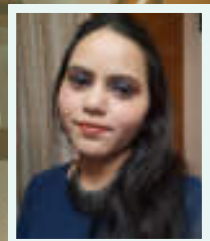
Re-temporalising the Cultural in India is a collection of essays that explore the function of time and temporality in creating and structuring the Indian literary artefacts. It looks at the different ways the temporal features in the existential exigencies of the human located within the definitive boundaries of Indianness.

**Ms. Parveen
Kaur Lamba**

**Ms. Mansi
Bansal**

**Ms. Amanjot
Kaur**

Dr. Jasdeep Kaur

"Finance for Everyone" is designed in alignment with the revised NEP 2020 syllabus. The book Social and Emotional Learning aligns with NEP 2020, emphasizing holistic education, ethical values, and personal growth.

**Dr. Anupreet Kaur
Mokha**

"Digital Marketing- A Practical Approach" book is designed to meet the revised NEP 2020 syllabus requirements, specifically for students pursuing the Skill Enhancement Course (SEC) in Digital Marketing.

FACULTY ACHIEVEMENTS

AWARDS & HONOURS

Prof. Gurmohinder Singh
Principal

Honored with the Shaheed Bhagat Singh International Gaurav Ratna Award-2025 on 25th March, 2025.

Prof. Harbans Singh
Vice Principal

Felicitated by Jagat Punjabi Sabha Canada at Virasat-e-Khalsa, Sri Anandpur Sahib, for his invaluable contribution to the promotion of the Punjabi language and Punjabi culture.

Dr. Nachiketa Singh
Dept. of Political Sc.

Appointed as Principal, Shyam Lal College (Eve.), University of Delhi on 31st July 2024.

Dr. Vimal Rarh
Director, UGC-MMTTC

Appointed as the India Coordinator by NPTC Colleges, Wales, United Kingdom, to lead and coordinate UK-India programmes in Teacher Training.

Appointed as the India Coordinator for the "Level 3 Award in Education and Training" by the Skills and Education Group, United Kingdom.

Dr. Parminder Kaur Narang
Dept. of Zoology

Awarded "In Honour and Recognition of Women for Significant Contribution to Nation Building" on International Women's Day by the Chief Minister of Delhi, Smt. Rekha Gupta, at a ceremony held at the Pradhanmantri Sangrahalaya on 7th March 2025 by Fiem foundation.

CELEBRATING SILVER YEARS OF DEDICATION

Dr. Madhvi Zutshi
Associate Professor
Dept. of English

Prof. Mukesh Kumar
Professor
Dept. of Hindi

Dr. Deepali Sharma
Associate Professor
Dept. of Economics

Prof. Srividya Subramaniam
Professor
Dept. of Economics

Prof. Pratibha Chawla
Professor
Dept. of History

Mr. Param Dev Sharma
Associate Professor
Dept. of Comp. Sc.

Dr. Neelu Sanghi
Associate Professor
Dept. of Comp. Sc.

35 YEARS OF UNWAVERING SERVICE

TEACHING STAFF

Dr. Paramjeet Kaur
Associate Professor
Dept. of Commerce

Dr. Anuradha Gupta
Associate Professor
Dept. of Physics

Prof. Satish Verma
Professor
Dept. of Mathematics

Mr. Virender Kumar Mehra
Associate Professor
Dept. of Mathematics

Ms. Sunderjeet Kaur Bhatia
Associate Professor
Dept. of Mathematics

Ms. Jasvinder Bhalla
Associate Professor
Dept. of Mathematics

Ms. Poonam Bedi
Associate Professor
Dept. of Electronics

NON-TEACHING STAFF

Mr. Ravinder Singh
Lab Asst., Botany

Mr. Shamsher Singh
Lab Asst., Chemistry

Mr. Kanwalbir Singh
Lab Asst., Electronics

Mr. Jaspal Singh
Professional Asst., Library

Ms. Rajni Hans
Semi Prof. Asst., Library

Ms. Jasvinder Kaur
Lab Asst., Botany

Mr. Harbhajan Singh
Lab Asst., Chemistry

Mr. Surinderpal Singh
Lab Asst., Chemistry

CELEBRATING PROMOTIONS

The faculty promotions for the academic year 2024–25 are a result of the dedicated efforts of the Internal Quality Assurance Cell. The college faculty extends sincere gratitude to Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Surinder Kaur, Prof. Satish Verma, and the IQAC team for their efficient facilitation of the promotion process.

PROFESSORS

Prof. Srividya Subramaniam
Dept. of Economics

Prof. Jasneet Kaur Wadhwa
Dept. of Economics

Prof. Rachan Sareen
Dept. of Commerce

Prof. Jagir Kaur
Dept. of Political Sc.

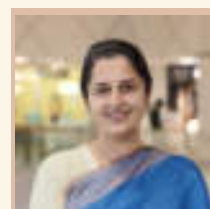

Prof. Mukesh Kumar
Dept. of Hindi

ASSOCIATE PROFESSORS

Dr. Akhilesh Kumar
Dept. of English

Ms. Rigzin Kang
Dept. of Zoology

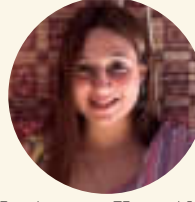
ASSISTANT PROFESSORS

Mr. Ritwick Bhattacharjee
English

Ms. Shweta Khilani
English

Ms. Armeen Kaur Ahuja
English

Mr. Ashwin Rajeev
English

Dr. Guntasha Kaur Tulsi
English

Dr. Indulekha Palchaudhuri Roy Burman
English

Dr. Kanvaljit Kaur
Hindi

Dr. Amarendra Kumar Pandey
Hindi

Dr. Ravinder Kaur Bedi
Punjabi

Dr. Paramjit Kaur
Punjabi

Dr. Gurdeep Kaur Sura
Punjabi

Ms. Kanika Talwar
Economics

Ms. Gaganpreet Kaur Chadha
Economics

Ms. Harneet Kaur
Economics

Dr. Rupali Sharma
Economics

Dr. Roopam Jasmeet Kaur
History

Dr. Tarun Kumar
History

Dr. Rupali Bhalla Mathur
History

Dr. Ruchi Kaur
Mathematics

Dr. Daljeet Singh Bajaj
Mathematics

Dr. Gurpreet Kaur
Botany

Dr. Preeti Kaur
Botany

Dr. Gurjeet Kaur
Botany

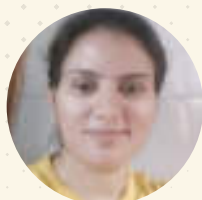

Dr. Priyanka Srivastava
Botany

Dr. Harmeet Kaur
Botany

Dr. Rajwant Kaur
Botany

Dr. Amarpreet Kaur Kalra
Chemistry

Dr. Manpreet Kaur
Chemistry

Mr. Amandeep Singh
Commerce

Ms. Sanchita Dhingra
Commerce

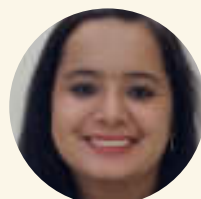
Ms. Ashween Anand
Commerce

Dr. Anupreet Kaur Mokha
Commerce

Dr. Jasdeep Kaur
Commerce

Ms. Gurmeet Kaur
Commerce

Dr. Bunny Singh Bhatia
Commerce

Ms. Gurveen Kaur
Commerce

Dr. Shefali Gupta
Computer Science

Dr. Puneet Singh Lamba
Computer Science

Dr. Inderpreet Singh
Electronics

Dr. Sukhbinder Singh Rait
Electronics

Dr. Harpreet Singh Raina
Zoology

Dr. Gaganjot Singh
Zoology

Dr. Radhika Warikoo
Zoology

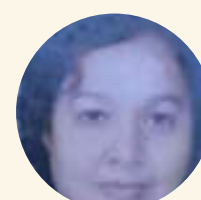
Dr. Deepali Joon
Zoology

Dr. Biswranjan Mohanty
Political Science

Dr. Jagdish Singh
Political Science

Dr. Nidhi Sinha
Physics

Dr. Daljeet Kaur
Physics

Doctoral Journey: Completing PhD

Dr. Daljeet Singh Bajaj
Department of Mathematics

Thesis Title: "Ascent and Descent of Multiplication and Composition Induced Operators on Variable Exponent Lebesgue Spaces"

Non-Teaching Promotions

Mr. Bhagwant Singh
Senior Asst., Admin

Hall of Fame

Academics 2024-25

M.Com., M.A., M.Sc.
Final

Navleen Kaur
1st in M.Com

Kanchi Shridhar
1st in English

Prabhjot Kaur Rayat
1st in Punjabi

Akanksh Agnihotri
1st in Hindi

Abinash Baruah
1st in History

Pooja
1st in Political Sc.

Jyotsna Sharma
1st in Botany

Nidhi Mishra
1st in Chemistry

Isha Doda
1st in Mathematics

Kanak Tyagi
1st in Physics

Bushra Qureshi
1st in Zoology

M.Com., M.A., M.Sc.
Prev.

Riti Goyal
1st in M.Com.

Mitleen Kaur
1st in Punjabi

Namrata Praharaj
1st in English

Nandini Manral
1st in English

Vinay Kumar
1st in Hindi

Harsh Raj
1st in History

Dhritiraj Kalita
1st in Political Sc.

Madhusmita
1st in Botany

Kirti Arora
1st in Chemistry

Aditi Varshney
1st in Mathematics

Shruti Goel
1st in Physics

Kaveri Choudhary
1st in Zoology

Hall of Fame

Academics 2024-25

B.A. (Hons.) Final (2024)
CBCS Course

Shirley Goodwin
1st in English

Nidhi Shukla
1st in Hindi

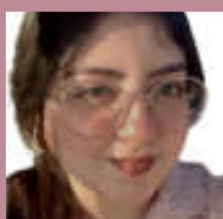
Anuradha Yadav
1st in Punjabi

Tanisha
1st in History

Avineet Grover
1st in Pol. Sc.

Sehajpreet Kour
1st in Pol. Sc.

Ridhi Jain
1st in Economics

Dolly Garg
1st in Business Eco.

B.A. (Prog.) Final (2024)
CBCS Course

Arin Gupta
1st in Aggregate

B.Com. (Prog.) Final (2024)
CBCS Course

Hardik Grover
1st in Aggregate

B.Com. (Hons.) Final (2024)
CBCS Course

Aryan Goyal
1st in CGPA

B.Sc. (Hons. & Prog.) Final (2024)
CBCS Course

Shruti Aggarwal
1st in Botany

Akansh Choudhary
1st in Chemistry

Mayank Sharma
1st in Computer Sc.

Harshit Mittal
1st in Electronics

S. Narayan Tripathi
1st in Mathematics

Hall of Fame

Academics 2024-25

B.Sc. (Hons. & Prog.) Final (2024)
CBCS Course

Saizalpreet Kaur
1st in Physics

Sneha Chopra
1st in Zoology

Nishika Verma
1st in Life Science

Bhawesh Joshi
1st in Physical Sc.

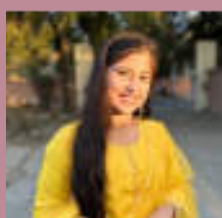
B.A. (Hons.) Part II (2024)
NEP Course

Navin S. Adhikari
1st in English

Priyatam Kumar
1st in Hindi.

Avneet Kaur
1st in Punjabi.

Pratham Pandey
1st in History

Tanisha Jain
1st in Economics.

Hridya Bishnoi
1st in Political Sc.

Srishti Singh
1st in Political Sc.

Bhavleen K. Sachdeva
1st in Political Sc.

Vasu Sachdeva
1st in Business Eco.

B.Com. (Prog.) Part II (2024)
NEP Course

Parth Bansal
1st in CGPA

Arth Manuja
1st in CGPA

B.A. (Prog.) Part II (2024)
NEP Course

Chatter Singh
1st in CGPA

B.Com. (Hons.) Part II (2024)
NEP Course

Geeta Rani
1st in CGPA

Mansi
1st in CGPA

Hall of Fame

Academics 2024-25

B.Sc. (Hons. & Prog.) Part II (2024)
NEP Course

Naincy Singh
1st in Botany

Komalpreet Kaur
1st in Chemistry

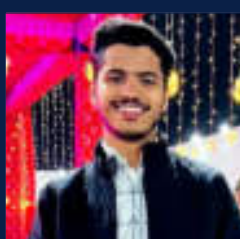
Rashmi Shah
1st in Computer Sc.

Prabhat Mishra
1st in Electronics

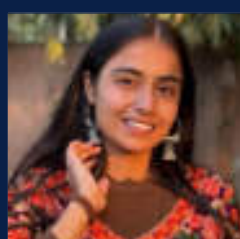
Dipansh Chaudhary
1st in Mathematics

Sarthak
1st in Physics

Sukhleen Kaur
1st in Zoology

Manpreet Kaur
1st in Life Science

Aryan Gupta
1st in Physical Sc.

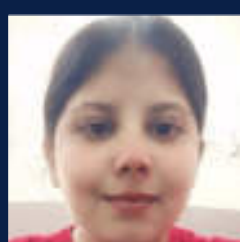
B.A. (Hons.) Part I (2024)
NEP Course

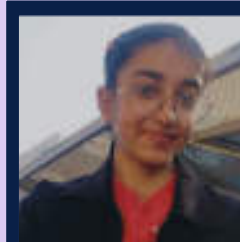
Jaskirat Kaur
1st in English

Aakash Kumar
1st in Hindi

Anjali Rani
1st in Punjabi

Meharpreet Kaur
1st in Punjabi

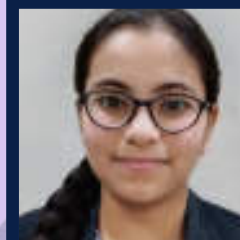
Harshal Sharma
1st in History

Chetna Solanki
1st in Political Sc.

Ojas Bakshi
1st in Economics

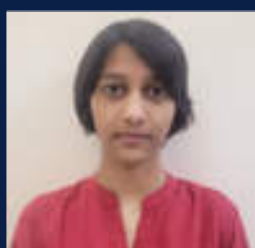
Harshita Sukheja
1st in Business Eco.

Hall of Fame

Academics 2024-25

B.A. (Prog.) Part-1 (2024)
NEP Course

Varuni Agarwal
1st in CGPA

B.Com. (Prog.) Part-1 (2024)
NEP Course

Manisha
1st in CGPA

B.Com. (Hons.) Part-1 (2024)
NEP Course

Swayam Chawla
1st in CGPA

B.Sc. (Hons. & Prog.) Part-1 (2024)
NEP Course

Meharban Singh
1st in Mathematics

Afzal Khalil
1st in Chemistry

Sarthak Mishra
1st in Computer Sc.

Tejaswani Naidu
1st in Electronics

Isha
1st in Physics

Kaushik Roy
1st in Zoology

Vibhuti Nigam
1st in Life Science

Lavanya Sood
1st in Botany

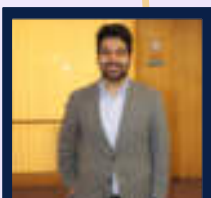
Mohit Negi
1st in Physical Sc.

Hall of Fame

Academics 2024-25

Certificate Courses

Aman Kakkar
1st in French

Vansh Thakur
1st in Japanese

Shubham Tyagi
1st in Spanish

Vaibhav Jain
1st in German

Diploma Courses

Anjali
1st in French

Sahil Mingwal
1st in German

Khalsa's Pride: UPSC Toppers

Riya Kaur Sethi (2016-19)
B.A. (Hons.) Economics
AIR - 89

Anupriya Rai (2016-19)
B.A. (Hons.) History
AIR - 189

BYPL Scholarship Recipients

Navpreet Kaur
B.A. (Hons.) Business Eco.

Naman Taggar
B.Sc. (Hons.) Mathematics

Arpit Gupta
B.A. (Hons.) Economics

Harleen Kaur
B.Sc. (Hons.) Mathematics

Other Achievements

Yashraj Tiwari
B.Com. (Hons.), III yr.

Secured 1st Position in National Level Quiz conducted by RBI to celebrate Digital Payment Awareness Week

Ramneet Singh
B.Com. (Hons.), III yr.

Secured 2nd Position in National Level Quiz conducted by RBI to celebrate Digital Payment Awareness Week

Abhayvir Singh
Kinshuk Vasani

1st rank in a prestigious debate competition organized by IIM (Ahmedabad) during from 10th - 12th January, 2025.

SPORTS VICTORS 2025

ATHLETICS

Amish Nehra

B.A. (Hons.) Pol. Sc., II yr.
1st in 800m & 1500m; 1st in 4
×400m Relay; 2nd in 800m &
1500m at 84th DSAAC.

Nipun

B.A. (Hons.) Pol. Sc., II yr.
Represented DU in 4×400m
Relay in NZIUC; 3rd in
200m; 2nd in 400m; 1st in
4×400m Relay in ICC.

Mayank

B.A. (Prog.), II yr.
1st in 5km, 2nd in 800m, 1st in
4×400m Relay in ICC; 1st in
3km in 84th DSAAC;
participated in 59th NCCC.

Abbreviations DSAAC: Delhi State Annual Athletics Champ.;
NZIUC: North Zone Inter Univ. Champ.; ICC: Inter College
Comp.; NCCC: National Cross Country Champ.; KING: Khelo
India National Games; NBC: National Basketball Champ.;
JNBC: Junior National Basketball Champ; NZISC: North Zone
Inter State Champ; HSBC: Haryana State Badminton Champ.;
AIRBT: All India Ranking Badminton Tournament; AIIUBC:
All India Inter Univ. Badminton Champ.; DSC: Delhi State
Champ.

Md. Taif

B.A. (Prog.), I yr.
Represented DU in
4×400m Relay in NZIUC;
1st in 4×400m Relay in ICC.

Kapish Mahajan

B.Com. (Prog.), I yr.
3rd in 200m (Delhi open
athletics championships).

Akshaj aggarwal

B.Com. (Prog.), II yr.
2nd in 100m; 1st in 200m
under 20 jr. Men's at Open
Delhi State.

BASKETBALL

Nitin Hooda

B.A. (Hons.) History, II yr.
Represented DU &
participated in NZIUC;
represented Delhi in 38th
KING - Basketball (3×3);
member of Delhi team in
U23 NBC.

Sahil Mathur

B.A. (Hons.) Pol. Sc., III yr.
Represented DU &
participated in NZIUC.

Robin Manjhu

B.A. (Prog.), I yr.
Represented Delhi
Basketball Team &
participated in 74th JNBC
in Madhya Pradesh.

Abhishek chugh

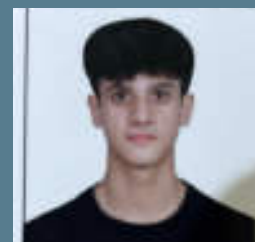
B.Com. (Prog.), I yr.
Participated in 38th youth
national basketball
championship in Puducherry

Hardik Sharma

B.Com. (Prog.), I yr.
Represented DU &
participated in NZIUC.

BADMINTON

Aaryan Sapiah

B.Com. (Prog.), II yr.
Represented Haryana State;
1st in Mixed Doubles; 2nd in
Men's Team Champ. in
NZISC; 1st in Mixed
Doubles in 57th HSBC; 3rd in
Mixed Doubles in
AI(Senior)RBT; repr. DU
& secured 2nd in NZIU(B)C;
repr. DU in AIIUBC 2024.

Ashish Garg

B.Com. (Hons.), I yr.
Represents Delhi team in
various national champ.(s);
1st in Boys Team 47th Junior
National Champ.; 3rd in
Mixed Double U19
AI(Junior)RBT; 3rd in
Mixed Doubles NZISC; 2nd
in Mixed Doubles DSC.

SPORTS VICTORS 2025

CRICKET

BADMINTON

Ishaan Chawla

B.Com. (Prog.), I yr.

Represented DU & 2nd in NZIU(B)C; represented DU in KIAIUBC 2024.

Aditya Kumar

B.A. (Prog.), I yr.
Repr. Delhi in National Champ. of Cooch Bihar Trophy & Vinoo Makand Trophy Tournament 2024.

Sanskaar Rawat

B.Com. (Prog.), I yr.

Repr. Uttarakhand in National Champ. U23 Men's, Col. C.K. Naydu Trophy, Vijay Hazare Trophy, Ranji Trophy.

TENNIS

Mayank Sharma

B.Com. (Hons.), I yr.

Represented DU Capt. in NZIU(Tennis)C 2024, 1st in ANT (Doubles); In AITA Men's Tourn. - 1st at Chandigarh (Doubles), 2nd at Lucknow (Doubles), 2nd at Panipat (Singles); Best ranked 5th in Delhi, 62nd in All-India (AITA ranking).

HANDBALL

Akshay Panwar

B.Sc. (Prog.) Phy. Sc., I yr.

Moksh Gupta

B.Com. (Hons.), I yr.

Vikas Rai

B.A. (Prog.), III yr.

Represented DU in NZIU(Handball)C 2024.

HANDBALL

Janmejy Vats

B.A. (Hons.) Pol. Sc., III yr.

Represented DU in NZIU(Handball)C 2024; represented Delhi team in 38th National Games; 2nd in SNOC.

HOCKEY

Saurabh

B.A. (Prog.), II yr.

Md. Abraaz Siddiqui

B.A. (Prog.), II yr.

Rahul Sharma

B.A. (Prog.), II yr.

Md. Danish Ansari

B.A. (Hons.) Pol. Sc. II yr.

Represented DU in NZIU(Hockey)C 2024.

VOLLEYBALL

Adithya Anil

B.Com. (Hons.), II yr.

Repr. DU in NZIU(Volleyball)C; participated in Senior State Champ.

Shivam

B.A. (Hons.) Pol. Sc., III yr.

Represented DU Capt. in NZIU(Volleyball)C.

ZUDO

Akshay Panwar

B.Sc. (Prog.) Phy. Sc., I yr.

3rd in Inter College Zudo Competition in 80 kg cat.

Abbreviations NZIUC: North Zone Inter University Championship; KIAIUBC: Khelo India All India Inter University Badminton Championship.

NCC CHAMPION CADETS

Recommended for CDSE
Former SUO
Kshitij Kaushal got recommended from 20 SSB Bhopal. (CDS-1, 2024 OTA)
KSHITIJ KAUSHAL

Recommended for CDSE
Former JUO
Bhupendra Singh Soun got recommended from 1AFSB Dehradun. (CDSE-AFA, FLYING)
BHUPENDRA SINGH

Double Recommendation
Sergeant Himanshu Sangwan got recommended from 1AFSB Dehradun. (AFCAT-1) and 18 SSB Allahabad (CDS OTA-1, 2024)
HIMANSHU SANGWAN

Recommendation for NDA
Cadet Pankaj Godara got recommended from 22 SSB Bhopal. (NDA-153 course)
PANKAJ GODARA

Double Recommendation
Former Sergeant Aanchal got recommended from 2AFSB Mysore and 1AFSB Dehradun (AFCAT-1, 2024)
AANCHAL

Recommended for CDSE
Cadet Ankit Singh got recommended from 22 SSB Bhopal, CDS-OTA Entry.
ANKIT SINGH

2025

Double Recommendation
Cadet Yashdeep Hooda got recommended from 17 SSB Bangalore (NDA-154) and 20 SSB Bhopal (TES-53)
HASHDEEP HOODA

Recommendation for NDA
Cadet Kartikeya Pant got recommended from 17 SSB Bangalore. (NDA-154 course)
KARTIKEYA PANT

Recommendation for NDA
Cadet Shaurya got recommended from 32 SSB Jalandhar. (NDA-154 course)
SHAURYA

Double Recommendation
Cadet Suman Arya got recommended from 20 SSB Bhopal. (TES -53) Navy Tech (10+2) entry from NSB Vizag
SUMAN ARYA

Recommendation for NDA
Former JUO Ritik Sharma recommended from 22 SSB Bhopal from JAG entry, securing AIR-4
RITIK SHARMA

NCC CHAMPION CADETS

**JUNIOR NCC
OFFICER
SINGH SODHA**

DG Commendation
Card

**CDT NAYAN
RAJ**

ADG Commendation
Card

**SUO ADITI
NEGI**

ADG Medallion

**L/CPL PREETI
RAWAT**

ADG Medallion

**L/CPL SUMIT
KUMAR**

ADG Medallion

L/CPL DIYA

Contingent of Guard
Of Honour

CPL ABHISHEK

2nd Position All India
Best Cadet

SUO ADITI NEGI

3rd Position All
India Map Reading
Competition

“ Looking back over the passing years, I realise that Khalsa College did a lot for my studies and cricket career. ”

WHAT KHALSA MEANS TO ME: EXCERPTS FROM THE ALUMNI

A Turning Point: Mohinder Amarnath, Test Cricketer and Arjun Award Winner

Mohinder Amarnath
*Test Cricketer and Arjun
Award winner*

When I think of my informative years, I find there were several influences, which helped to shape my career and my attitude towards life. I can never forget the kindness and care of my amiable mother, the guidance and advice of my late father, the legendary cricketer of Yore, Lala Amarnath.

But, when I think of institutions, I can never forget the role of SGTB Khalsa College in shaping my career. I joined the College in September 1972, when it was in Dev Nagar. My first impression of the College was as a homely institution, Being a Punjabi myself, I felt comfortable in the ambience & environment of the College.

I got the help and opportunities to improve here. When I missed classes due to my involvement in cricket matches for the College, Delhi University and Delhi in the Ranji Trophy, my teachers went out of their way to give me special help in the form of extra classes or private guidance.

S. Daljit Singh Claire and S. Bir Inder Singh guided me in Political Science and S. Lakhmir Singh looked after all my problems in English. Above all, Khalsa College taught me that there are no short cuts in life. It inculcated in me the values of hard work, honesty, commitment and discipline. It was at the College I realised that the road to success was a long and winding one which could only be achieved through hard work. This helped in my cricket career, because whenever I had set backs I did not get depressed but struggled on gamely. I will always remember my Principal, S. G. S. Randhawa, a benevolent, warm-hearted and cultured person. He always enquired about my cricket career. In later years, whenever there was a test match in Delhi, he wished me all success. It is because of such incidents that I have fond memories of SGTB Khalsa College and wish the institution all success in years to come. My association with Khalsa College is still active, as I have instituted a scholarship in the memory of father Lala Amarnath for the best Sportsman of College.

Symbiotic Relationship: Prof. Ravinder Gargesh, Professor in Linguistics, Samarkand State University, Uzbekistan

“My relationship with SGTB Khalsa started way back in 1967 in the old building in Dev Nagar. I completed my B.A. (Hons.) in English in 1970 and M.A. in 1972. Those were the glorious days. Looking back now, I find how significant they were. The College had shaped my future. We had so many teachers who were devoted and committed. It was Prof. Gurbhagat Singh and Prof. Raj Nath who had initially thrown the beauties and the secrets of creative activity.”

I can never forget the kindness of Prof G S Randhawa and the human approach of the Library Staff and more precisely Giani Gian Singh and Giani Dhian Singh who let me borrow as many as 30 books at a time from the Library. What an academically satisfying time that was. I had joined Khalsa primarily for its hockey team which I continuously represented for five years. I represented the chess team also. For a year, I was also the student-editor of The Tegh and to cap it all, I was declared the best all-round organiser of the College in 1970. My relationship with the College has been a symbiotic one. The College not only sharpened my academic skills but also helped me in my overall development. I, on my part, too tried to give my best. True, I took to teaching in some other College but my relations with the College have continued. After joining the teaching profession. I have had a steady relationship with the staff of this wonderful institution, particularly with my teacher and friend Mr. Lakhmir Singh.

A Centre for excellence in Sports: Ashok Diwan, International Hockey Player

“I was at the College in 1973-75, when the College had shifted to North Campus. Khalsa, as usual, had a strong Hockey team. So, it was all but natural that I should join the College. In those days, there was a great interest in Hockey. It was more popular than Cricket. My elder brother was a fine football player, but he insisted that I should play Hockey and insisted that I should join Khalsa College.”

How happy I am today that I made the right decision to join this College and it made such a difference to my life, In 1973, while the sports infrastructure was being developed in the new premises, the hockey ground had already been prepared. No longer did the players have to go to other places to practice. Our practice sessions lasted for hours. I was a student at Khalsa College when I was selected to play for India in the 1975 World Cup in Kuala Lumpur. India emerged as World Champions. That is the only time India won the World Cup. And a Khalsa player was a part of the team. And the welcome I got on my return at Khalsa is still fresh in my memory. I am so happy that my College today has such beautiful Sports infrastructure- the best in this University.”

Those beautiful years: Maninder Singh, Test Cricketer

“I am so proud for having been a Khalsa student. I love my institution and the institution loves me. What more can one expect in life. I am happy that I joined the College. I got help from good-hearted and supportive people who boosted me a lot. We had in 1982-85, a strong Cricket team. Five or six of my teammates such as . . .

. . . Ashwani Kapoor. Bhupinder Singh, Shrish Srivastva and Amrinder Singh played Ranji regularly. Since most of the time was spent in playing cricket, I could prepare for the examinations only in the month of March. The teachers would take care of my studies. SGTB Khalsa College had been inviting me in a number of functions.”

Home Like Atmosphere: Kiran Sandhu, International Basketball Player

“I had my schooling in Punjab. When I came to Delhi, Khalsa looked a familiar place and more family like. When I came to join this College, no body bothered about my marks. Only my sporting credentials mattered. I did not even have to pay my fees. I think Khalsa has this real cult to promote sportspersons. During my three years stay in the College, I played for Delhi University. I was in the Indian probable and I captained Delhi University in Basketball. But, the pride that I had playing for the College exceeded anything else. Everyday in Khalsa at Dev Nagar was exciting and a special day for me – for all the three years. The atmosphere was lively, a strong sense of fellow feeling existed among all. And the teachers – what wonderful human beings, we had at Khalsa. It was here at Khalsa that I learnt that being the best means a lot. But also. That one should continue to strive hard till the goal is achieved. I am proud to be a Khalsite.”

The world of discipline: Harendra Singh. Hockey Inetrnational

“What I am in my life today, I owe to this great College. It shaped my career. When I joined this College, I was not a known player. The College emphasized on practice and discipline. It brought about a transformation in my playing abilities. Within six months, I played for Delhi University and the Combined Universities in 1984. Less than a year later I represented India at the Junior level. I played for the Combined Universities for all the three years. When I left the College, I was totally a changed player. But I must admit that my playing skills were sharpened on the Khalsa Grounds. This College taught me Hockey. But more than that, I learnt that a man could achieve much in life provided he has devotion and determination.”

Deepest Thanks: Dr. Nimmi Singh, Secretary, Interim Executive, SGTB Khalsa Alumni

Prof. Gurpreet Singh Tuteja: Exemplifying Excellence

Prof. Gurpreet Singh Tuteja is a distinguished academician with 28 years of teaching & research experience, currently serving as Controller of Examinations, DU. His academic journey includes a PhD in Applied Mathematics from the University of Delhi, with his research focused on Bubble Dynamics, Epidemiology, and MOOCs (Massive Open Online Courses). A prolific contributor to academia, he has authored two books along with numerous national and international publications. Beyond research, Prof. Tuteja has more than a decade of experience in Students' Welfare, Placements, and Admissions, significantly impacting student development and services. His skills in E-Learning, Curriculum Development, Team Building, and Public Speaking have further enriched the educational landscape. A Microsoft Certified Professional, he leverages his IT expertise to enhance digital learning. His commitment to digital education is evident from the workshops he has conducted on MOOCs, MAXIMA (CAS), and R across several Delhi University colleges, making him a key figure in modernising academic practices.

Fresco depicting the execution of Bhai Dayala and Bhai Mati Das before Guru Tegh Bahadur from Gurdwara Baba Bakala

Source: "Fresco depicting the execution of Bhai Dayala and Bhai Mati Das before Guru Tegh Bahadur from Gurdwara Baba Bakala." Wikipedia, Wikimedia Foundation, en.m.wikipedia.org/wiki/Bhai_Dayala. Accessed 2 May 2025.

BIDDING ADIEU

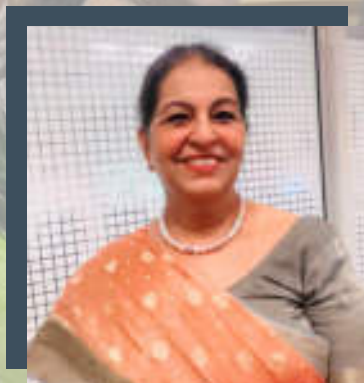

SAYING GOODBYES: GRATITUDE FOR OUR RETIRING EDUCATORS	112
SAYING GOODBYES: NON-TEACHING STAFF	116
OBITUARY DR. MANMOHAN SINGH JI	117
OBITUARIES	118

Saying Goodbyes

GRATITUDE FOR OUR RETIRING EDUCATORS

Dr. Sukhbir Kaur Gujral

Prof. Sukhbir Kaur Gujral's journey began at SGTB Khalsa College on her joining the Department of Botany in January, 1983 as temporary faculty and later-on as permanent faculty on 6th September, 1984. Prof. Sukhbir Kaur got promoted as senior lecturer in 1989 and as reader in 1997. Finally, she achieved the prestigious position as Professor in the college from July, 2018. Prof. Sukhbir Kaur received Doctorate degree in 1983 from Punjab Agriculture University, Ludhiana (Punjab) with specialization in "Plant Physiology". She joined post doctorate under supervision of Prof. H. Y. Mohan Ram, Department of Botany, University of Delhi during October, 1983 to January, 1984. Prof. Sukhbir Kaur attained various administrative positions in the college and effectuate her proficiency in every single field. She was Bursar of the college from September, 2017 to December, 2018.

She held the position of Secretary and Vice-President for college Staff Association and was the member of University Curriculum Committee. She took the command twice as department convener and had been the convener of college Garden Committee, Internal Complaints Committee (ICC) and Botanical Society. Prof. Sukhbir Kaur was actively involved in research projects under which she mentored many of the students. Her dedication towards "Plant Physiology" and "Cell Biology" has sown seeds of knowledge and shaped many minds. She published two volumes of book titled "Plant Physiology-Theory & Applications" published by Cambridge University Press, London and also published several research papers. Her patience, sincerity and wisdom has guided students towards their dreams and aspirations. With her pleasing personality, she shared a warm association with colleagues, young and senior alike.

Mrs. Daljeet I. P. Singh

(Fourth from left)

Good teachers help students excel in exams, but great teachers shape lives. Daljeet Ma'am has been more than just a teacher to us—she has been a guiding light, a source of inspiration, and a pillar of strength. Mathematics, a subject that many of us once feared, became a joy under her guidance. With her remarkable teaching style and deep understanding of the subject, she made complex concepts feel simple and engaging. Learning from her has never been just about formulas and equations; but rather about developing confidence, curiosity, and a love for problem-solving . . .

“ Learning from her has never been just about formulas and equations; but rather about developing confidence, curiosity, and a love for problem-solving. ”

(Left)

Beyond academics, Daljeet Ma'am instilled in us invaluable life lessons. She often shared inspiring stories from her own journey, teaching us resilience, perseverance, and the importance of believing in ourselves. Her words had a way of reaching our hearts, motivating us to dream big and work hard. She nurtured not just our intellect but also our character, encouraging us to face challenges with courage and grace. As we bid farewell to her as our teacher, we do so with immense gratitude and admiration. Daljeet Ma'am's legacy will live on in the countless students she has mentored, in the lessons she has imparted, and in the love for learning she has instilled in us. While she may be stepping away from the classroom, her wisdom and warmth will forever remain in our hearts. Thank you, Ma'am, for everything—you will always be cherished and remembered.

Divya Sharma

B.Sc. (Hons.) Mathematics, III yr.

S. Gurkirpal Singh

It is good to have a glorious end to the journey but it is the journey that matters in the end. The journey of S. Gurukirpal Singh- an Associate Professor in the Department of Commerce at Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College, from blue pen to red pen has been challenging, tough but accomplishing and memorable. Born with a passion for learning, he completed his schooling with flying colours, before embarking on his academic journey at SGTB Khalsa College where he topped in his batch of B.Com (H) 1980. His thirst for knowledge led him to the prestigious Delhi School of Economics for his post-graduation degree. However, fate brought him back to his own SGTB Khalsa college as a distinguished teacher, mentor, guide and he served the college with dedication and determination for over 41 years. A humble, enthusiastic, versatile academician as well as an alumni who has always enjoyed his work immensely. Always applying and experimenting innovative teaching methodologies. Very popular among students, a good host for college get-togethers, events, picnics etc.

He has continuously associated himself with each and every activity of the college and we highly appreciate his contributions towards academics, research and the corporate functioning of the college. He always prioritized others over himself, very spiritual person who contributed greatly towards every type of *sewa*. A remarkable colleague and good at encouraging and cultivating team spirit, eager to take new initiatives. He always found new ways to add value in everything, always echoing the motto-work smarter, faster and think out-of-the box. He inspired everybody with reasoning and professionalism. Having excellent academic track record and equally impressive career- his contributions go beyond education, he has been a great sports enthusiast, a keen follower of technology and always kept himself updated with global affairs. His knowledge extended far beyond textbooks, making his guidance invaluable to both the students and colleagues. He has all the grace and qualities that make him stand distinguished. The wheel has come full circle and it's time for new beginning. Wishing him gainful and restful second innings. While he may be retiring from the college, his impact, teachings and values will remain with us forever. On behalf of the entire Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College family, we extend our heartfelt gratitude to S. Gurukirpal Singh for his years of service, mentorship and inspiration. His journey will continue to inspire us and his impact will remain etched in our hearts. So, SALUTING THE BEST OF BEST. Thank you, for being a teacher, a mentor and a guiding light. You will always be a part of SGTB Khalsa college.

Teachers and Students
(The Department of Commerce)

Professor Gurmeet Kaur

Prof. Gurmeet Kaur joined the Department of Chemistry at SGTB Khalsa College in the year 1980. She obtained her graduate and post graduate degree in science from Kurukshetra University and was a gold medallist of her batch. Subsequently, she received her Ph.D. degree from the Department of Chemistry, University of Delhi. She is the recipient of “Distinguished Teacher Award” instituted by the University of Delhi to acknowledge excellence in teaching. She has also been awarded with “International Extraordinary Women Award” by the International Women’s Club in chemistry. She also went on a teaching assignment to teach chemistry at Egerton University, Kenya. Apart from her teaching assignments, she had been active in research and received the best research paper award from the society of Advancement of Electrochemical Science and Technology. She was promoted to the rank of Professor in the year 2021. She headed and served as the convenor of several committees of the college. Her inclination towards social welfare and animal welfare is highly admirable and inspiring. She remained a wonderful teacher who was loved by her students for her quiet and loving demeanour. We wish that her post retirement years turn out as wonderful and exciting as her career.

Professor Gurvinder Kaur

Prof. Gurvinder Kaur joined the Department of Chemistry at SGTB Khalsa College in the year 1985. She obtained her graduate degree in Science from the University of Delhi and Master’s degree in Science from Kurukshetra University. Later she received her M.Phil. and Ph.D. degree from the Department of Chemistry, University of Delhi. She taught organic chemistry and was immensely admired by the students. Her teaching skills coupled with her impeccable dressing sense earned her the title “Organic on Heels”. She was actively involved in the Departmental and central committees of the college. She had been a good researcher and was promoted to the rank of Professor in the year 2021. In addition to excelling in her career, she touched the lives of her students and colleagues with her kindness and wisdom. Her exemplary service to the college is highly admirable and as she embarks on her new journey, we wish her the best for future endeavors.

Saying Goodbyes

NON-TEACHING STAFF

Mr. Jaswinder Pal Singh
Lab Assistant, Botany
Retired on 31-05-2024

Mrs. Amrjit Kaur
Lab Assistant, Zoology
Retired on 30-06-2024

Mr. Gurdeep Singh
Lab Assistant, Electronics
Retired on 30-06-2024

Mr. Lakhan Singh
Security Guard, Administration
Retired on 30-06-2024

Mr. Jorawar Singh
Sr. Tech. Asst., Comp. Sc.
Retired on 31-07-2024

Mr. Manvinder Singh
Lab Assistant, Zoology
Retired on 30-09-2024

Mr. Amarjit Singh
Lab Assistant, Electronics
Retired on 31-08-2024

Mr. Narinder Singh
Lab Assistant, Physics
Retired on 31-08-2024

Mr. Raju
Semi Professional Asst., Library
Retired on 28-02-2025

OBITUARY

DR. MANMOHAN SINGH JI

A Legacy of Leadership and Reform

Dr. Manmohan Singh was the fourth longest serving Prime Minister of India and the first Sikh Prime Minister the country had seen. He served as the 13th Prime Minister from 2004 to 2014, under which the population witnessed a period of both economic growth and political challenges. His leadership was etched by a stable governance, a commitment to reforms, and an emphasis on diplomacy. India saw several legislations and projects in his term including the National Rural Health Mission, Unique Identification Authority, Rural Employment Guarantee Scheme, Right to Information, etc. Even BRICS got established with India as one of the founding members in 2009 during his tenure.

From a Bureaucrat to Statesman

Dr. Manmohan Singh, an Economist, Academician, Bureaucrat and a Politician, passed away at the age of 92, leaving behind a monumental legacy in Indian politics and global economic policy. Known for his quiet demeanor, humility, and towering intellect, Dr. Singh's contributions to India's economic growth and transformation are unrivalled. He was born on 26th September, 1932, in Gah, Punjab (now in Pakistan) and migrated to India during its terrifying partition. Hailing from a modest background, he became one of the most revered of the figures in the history of Indian politics and economics. Dr. Singh earned his academic credentials from prestigious institutions, including the Cambridge University and the Oxford University, where he specialized in Economics.

Dr. Manmohan Singh, before starting a political career, was a phenomenal teacher. After his return from England, he started teaching in the Panjab University. He was himself an alma mater of that university. He later taught as a senior teacher there from 1957–1959 after which, he got a chance to work with the United Nations. He subsequently began his bureaucratic career when he was hired by Mr. Lalit Narayan Mishra as an advisor in the Commerce and Industry Ministry. Mr. Singh held the major posts of the Chief Economic Advisor from 1972 to 1976, Governor of the Reserve Bank from 1982 to 1985 and Head of the Planning Commission from 1985–1987 while working for the Government of India. Dr. Singh joined politics in the year 1991 when PM P.V. Narasimha Rao inducted him into his cabinet.

Furthermore, India saw a rapid growth of economy under his tenure. In 1991, when the country faced a severe economic crisis, it was nobody but Dr. Singh who emphasised on liberalising the economy. As a Finance Minister for Prime Minister P.V. Narasimha Rao from 1991 to 1996, Dr. Singh devised structural reforms that liberalised India's economy and was hence the pioneer of India's Economic Liberalization. His policies of deregulation, opening up markets, and encouraging foreign investment reshaped India's economic landscape, paving the way for the country's rapid growth in the decades to come. Dr. Singh later became a symbol of dignified public service, often speaking on issues of national importance thoughtfully. His legacy as a statesman and an economist continues to inspire future generations. Dr. Manmohan Singh will not only be remembered for his policies but also for his leadership, which left an indelible mark on the world stage. He is survived by his family, including his wife, Dr. Gursharan Kaur, and their daughters.

OBITUARIES

Tanisha Parasar

My heart aches with loss of my closest friend 'Tanisha Parashar'. It is impossible to fill the void that has been left by her absence. 'The Purest of the souls' I have ever met and the one with the ability to fill the atmosphere around with that cheerful and lively personality of hers. A brilliant student, a wonderful friend and above all she was a 'gem of a person. The one on whom I could rely on day in and out, no matter what the situation is.

It is still very difficult to believe that she has left us so early. These are the things that are beyond our control but the most meaningful act we can do is to remember her for 'the beautiful memories and moments', that we all have spent with her and cherish those moments with utmost happiness and with a smiling face celebrating her legacy of love and kindness."

Forever in our hearts, her memory is never gonna fade away' and we all Khalsaites pray that 'May her soul rest peacefully'. As the saying goes, "Sometimes God picks his flowers for heaven when they are most beautiful in bloom."

-Ujjwal Alambyan

- *Department of History*

Sanya Chandra

Sanya Chandra was a student in the B.A. Hons English program of the college from 2020-23. She passed away, due to health complications she had been suffering from since her childhood, on 29 March 2025. Students of her calibre are very rare: from her first semester itself she showed exemplary academic performance and outshone most students of her batch. She was one of the very few to have been selected for the Oceanvale Workshop organised at Kirori Mal College and wrote a paper which got published recently. She also topped her class and finally secured an admission in the MA English program at Ashoka University.

But, more than her academic credentials, she was one of the sweetest and the most humble human beings to have come into the department at Khalsa. Her passing is immensely sad. It's a life which could have reached unimaginable heights. The world has lost a gem and we can only hope that she is in a better place. We will always remember her and carry a part of her in our memories.

- *Department of English*

Captain Singh

Captain Singh, an exceptionally gifted student from Mathura, Uttar Pradesh, left an indelible mark on everyone who knew him. Majoring in Mathematics under the Bachelor of Arts program, he consistently demonstrated outstanding academic brilliance and intellectual depth. A dynamic personality, he balanced his sharp logical mind with a deeply emotional and compassionate nature.

Beyond the classroom, he showcased his athletic spirit as a proud member of the college hockey team and cleared the NDA written examination twice-reaching the interview stage on both occasions. Known for his infectious energy, and fun-loving attitude, Captain Singh's legacy continues to inspire all of us.

-Ashish Kumar

- *Department of Mathematics*

COLLEGE BODIES

GAD: MALVIYA MISSION TEACHING CENTRE
VIKSIT BHARAT AMBASSADOR CLUB
RAJBHASHA PRAKOSHTH
INTERNAL COMPLAINTS COMMITTEE
STUDENTS WELFARE COMMITTEE
NATIONAL CADET CORPS
NATIONAL SERVICE SCHEME
LAKSHYA: THE ENABLING UNIT
STUDENTS' UNION
SOCIAL MEDIA COMMITTEE
ENVIRONMENT AND SUSTAINABILITY COMMITTEE
WOMEN DEVELOPMENT CELL
GIRLS COMMON ROOM COMMITTEE
MATA GUJRI LIBRARY

120
122
123
124
125
126
127
128
129
130
130
131
131
132

GURU ANGAD DEV MALVIYA MISSION TEACHER TRAINING CENTRE

Prof. Vimal Rarh

This is a centre of the University Grants Commission (UGC) under the MMTTP scheme of the Ministry of Education, Government of India. It has been selected to implement the next phase of training programmes for implementing NEP-2020 due to the massive training done since 2016 under GAD-TLC. **There were 112 centres in the beginning and now there are 144 MMTTC's across the country of which only 4 colleges have been awarded these centres from around 45,000 colleges in India.** Prof. Vimal Rarh has worked as Member of the Four-Member National Level Expert Committee at UGC for formulating the guidelines for functioning of all MMTTCs across the country.

In the realm of research, Prof. Rarh is actively guiding three Ph.D. students in Forensic Chemistry at Amity University, demonstrating his commitment to mentoring the next generation of scholars. His research endeavors include a published paper on anti-convulsant drugs in a reputable journal, contributing valuable insights to the field. This blend of teaching, research, and mentorship showcases his multifaceted role in academia. Additionally, Prof. Rarh has made significant strides in community outreach, particularly through cancer awareness programs. These initiatives have garnered substantial participation, reflecting his dedication to applying academic knowledge for societal benefit. By engaging with the community, he not only raises awareness but also promotes the importance of education in addressing public health issues.

A Grand total of 610 events with 1,15,501 beneficiaries were organised till March 2025.

Type of Event	Duration & Mode	No. of Events	No. of Participants
Conducted as Fully funded programmes under UGC-MMTTC (Annexure-1)			
Two-Week Online NEP Orientation and Sensitization Programme under UGC-MMTTC	8 Days in Two-Week; Equivalent to One-Week FDP	24	5161
National Faculty Development Programme/ Short Term Programme	1 Week (Online)	3	365
National Faculty Development Programme/ Short Term Programme	1 Week (Face-to-Face)	3	162
Faculty Induction Programme (FIP)	One-Month (Online)	1	109
Faculty Induction Programme (FIP)	One-Month (Face-to-Face)	1	60
Refresher Course	2-Week (Online)	3	382
Refresher Course	2-Week (Face-to-Face)	2	108
	Total	37	6347
Conducted as collaborative programmes (Annexure-2)			
National Faculty Development Programme/ Short Term Programme	1 Week (Online)	8	1295
National Faculty Development Programme/ Short Term Programme	1 Week (Face-to-Face)	3	69
Refresher Course	2-Week (Online)	1	51
Webinar/Workshop	1-2 day (Online)	1	567
	Total	13	1982
Grand Total		50	8329

Viksit Bharat Ambassador Club

Dr. Ruchi Kaur

Viksit Bharat @2047 envisions transforming India into a developed, self-reliant, and globally competitive nation by 2047. Following events were organized under this initiative.

SOUL (School of Ultimate Leadership) Conclave 2025

Ramandeep Singh represented DU at the SOUL Leadership Conclave 2025. Selected amongst 200 attendees, he interacted with Prime Ministers of India and Bhutan, Narendra Modi and Tshering Tobgay respectively. He also felicitated Arundhati Bhattacharya at the event.

VIVIBHA'24 - Vision For Viksit Bharat@2047

The Club participated in the Exhibition focused on 'Bharatiya' Education, Viksit Bharat's Vision, and Future Technology at the National Conference of Research Scholars on 15th November 2024 at SGT University, Gurugram. The event was enriched by the presence of Dr. S. Somanath (ISRO Chairman) and Dr. Kailash Satyarthi (Nobel Laureate).

UNNATI'25 - Inter College Presentation Competition 2025

The Club hosted the Inter-college Presentation Competition in the college on Feb. 20, 2025, under the theme "Viksit Bharat @2047 – Roadmap to a Developed India". Miranda House secured first place and PGDAV came second.

Viksit Bharat Young Leaders' Dialogue (VBYLD) 2025

Ramandeep Singh participated in Viksit Bharat young leaders dialogue organized by Ministry of Youth Affairs & Sports. He was given the opportunity to take part in multiple discussions & give his ideas. He also interacted with Prime Minister Shri Narendra Modi and visited the houses of various cabinet ministers.

International Women's Day 2025

Students of the college successfully celebrated International Women's Day at Pradhan Mantri Sangrahalaya on 7th March, wherein Hon'ble CM Smt. Rekha Gupta graced the event as the Chief Guest and inspired the attendees with her empowering address.

Apart from the mentioned events, the club also collaborated with societies like NSS and Manviki to fulfil its goal of uplifting the youth and making the country developed and self-reliant.

RAJBHASHA SAPTAH

23-25 September, 2024

Prof. Smita Mishra

Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College observed a series of lectures between 23rd and 25th September, 2024 under the joint aegis of 'Punjab and Sindh Bank' and 'Rajbhasha Cell' of the college, during the Official Language Week. The focus of the event remained - the historical background of Hindi language, its usage, form and the status in various fields. On 23rd September 2024, while talking about "Rajbhasha Sankalp: Aetihasik Pariprekshya" and Dr. Sumita Lohia (Associate Professor) made the learners aware of the important events in the developmental journey of Hindi language from its origin to the present. Dr. Kanwaljit Kaur (Assistant Professor) threw light on the subject of Hindi in banks and clerical spaces. She pondered on how the Union and State Governments together are committed to the promotion and propagation of the Hindi language mentioned in the Constitution. She enlightened the audience about the increasing importance of Hindi language, not only in banks but also in all major government and semi-government offices.

On 24th September, 2024, Dr. Kuldeep Kapil, while presenting his views on 'Hindi in Sciences', drew the attention of the learners towards the increasing demand of Hindi vocabulary in the science subjects. He talked about the steps being taken by the government for the studying various sciences in Hindi medium. Explaining the role of computers in the propagation of the official language, Dr. Gagandeep Kaur spoke about the growing importance of Hindi language in computers. Dr. Gurdeep Kaur Sura, keeping the Punjabi language at the centre, presented her views on the official language status of Indian languages. As the last episode of the lecture series, a **Rajbhasha Application Workshop** was organized on 25th September, 2024 in which Dr. Vijay Kumar Malhotra (Former Director, Official Language, Ministry of Railways, Government of India) and Dr. Om Nishchal (Former Senior Official Language Director, Allahabad Bank) were the invited speakers. The event concluded with Vote of Thanks from Ms. Armeen K. Ahuja expressing gratitude to all the guest speakers and the respective organising team.

ICC- Internal Complaints' Committee

Gender Sensitisation Sessions (September 10, 2024 to September 20, 2024)

Prof. Rachan Sareen

The members of the ICC organised a session on gender sensitisation explaining the students what constitutes sexual harassment under the law. Over 500 students attended these sessions, which were designed to foster a respectful and inclusive environment by raising awareness of gender roles, equality, and the need to challenge stereotypes. The presentation outlined the procedures for filing complaints, legal frameworks such as the POSH Act and UGC Guidelines, along the steps taken by the ICC to ensure impartial redressal. It also debunked common myths surrounding sexual harassment, emphasized the seriousness of the issue, and detailed the potential consequences for those found guilty of misconduct.

Training session of Internal Complaints' Committee(ICC) members (October 23,2024)

A training session for ICC members was conducted on October 23rd, 2024 by Ms. Rupinder Kaur, the External Member of ICC. She emphasized strategies to improve the ICC's effectiveness and addressed key issues related to workplace sexual harassment. Ms. Kaur highlighted the importance of recognizing inappropriate behavior, understanding the reporting process and ensuring fair investigations. She stressed the need for written complaints and responses to promote clarity, confidentiality, and transparency in the resolution process. Additionally, it was suggested that the list of ICC members with contact details be posted on the college website and notice boards to enhance accessibility and trust.

Period Pain Simulation Event (06th March 2025)

The Internal Complaints' Committee (ICC) and Women Development Cell (WDC) of SGTB Khalsa College, in collaboration with Womenite NGO, organized a Period Pain Simulation event to promote menstrual health awareness and gender sensitivity. The initiative aimed to challenge societal taboos and foster empathy among participants. The event educated students, especially men, about menstrual pain through a simulation device that mimicked period cramps. Participants voluntarily experienced the discomfort, leading to increased awareness and empathy. Many expressed surprise at the intensity of the pain, fostering meaningful conversations on menstrual health and breaking societal stereotypes. The event saw active participation, with attendees pledging to support menstrual awareness initiatives. It successfully fostered inclusivity and understanding, making it a significant step towards gender equality.

Students Welfare Committee

The Students' Welfare Committee, driven by its commitment to academic excellence and inclusivity, has undertaken several initiatives to support students from economically weaker sections and those with disabilities. These efforts aim to ensure that financial constraints do not hinder their educational aspirations. On November 8th, 2024, an **interview process** was conducted to identify and shortlist students in need of financial assistance from a pool of 200 scholarship applicants. Following a thorough evaluation, scholarships worth Rs. 9,17,000/- (Rupees Nine Lakh Seventeen Thousand only) were awarded to 106 deserving students, enabling them to pursue their studies with greater ease. To further enhance awareness about available financial aid opportunities, the committee organized an **online seminar** on December 5th, 2024, in collaboration with Buddy4Study Foundation. This session provided valuable insights into various scholarship programs, equipping students with the knowledge to explore and apply for financial assistance.

In addition to supporting economically weaker students, the committee also prioritized the needs of students with disabilities. Twelve ANGEL Devices were procured and distributed to ensure better accessibility and learning support. Furthermore, the Help the Blind Foundation (HTBF) awarded scholarships totaling Rs. 2,10,000/- (Rupees Two Lakh Ten Thousand only) to students under the Persons

with Disabilities (PWD) category, benefiting 10 first-year students and 11 second-year students in 2025.

Through these initiatives, the Students' Welfare Committee remains steadfast in its mission to foster an inclusive, equitable, and supportive academic environment, empowering students to achieve their full potential. The Student Welfare Committee held its **annual award ceremony** on May 7th, 2024, honoring 43 students who secured second position in their respective courses with a trophy and a certificate. Furthermore, seven students of Foreign languages viz. French, Spanish, German, Japanese, Korean and Chinese; were awarded with certificate of appreciation. Additionally, seven students received merit-cum-means scholarships, established by current and retired faculty members, as well as eminent personalities associated with the college. This event recognized academic excellence and provided financial support to deserving students, reinforcing the institution's commitment to nurturing talent and promoting educational opportunities.

Prof. Dharmendra Kumar

NATIONAL CADET CORPS

CTO. Dr. Gurjeet Kaur
CTO. Dr. Parkash Singh

Major events held by NCC, SGTB Khalsa College include the celebration of **International Yoga Day** on 21st June 2024 wherein they highlighted the importance of yoga. **Independence Day** was celebrated on 15th August, 2024 featuring a grand flag hoisting ceremony in the presence of DDG Brigadier Atul Bamzai. SGTB Khalsa NCC Company also honors the bravery of 21 soldiers who made the supreme sacrifice in the Battle of **Saragarhi**, every year on 12th of September. This year's event was attended by ADG Delhi Directorate, Commanding Officers and PI Staff.

Fateh Annual Training Camp (FATC)

SGTB Khalsa NCC Coy organised 7-day long training camp in October 2024 to prepare the cadets for the future camps which included activities ranging from drill, cultural events to sports and awarding the Best Cadet. The Training Camp was attended by ADG Delhi Directorate.

Annual Fest, FATEH'25

FATEH'25, the annual fest of NCC Coy was organised in February 2025 and was attended by over 400 cadets from 33+ colleges making it a huge success. The event was graced by the Chief Guest Lt. Gen. Satish Dua, Commanding Officers and PI Staff.

MAJOR CAMPS ATTENDED

- Republic Day Camp (RDC) 2025
- Prime Minister Rally 2025
- Youth Exchange Program (YEP) Country Representation 2025
- All India Thal Sainik Camp 2024
- Para Basic Camp

Other Camps attended by the college's NCC Coy are 'Ek Bharat shreshtha Bharat Camp', 'Army Attachment Camp', 'All India Trekking Camp' and 'Advance Leadership Camp'.

National Service Scheme

Dr.Ruchi Kaur

The National Service Scheme (NSS), launched in 1969 by the Ministry of Youth Affairs & Sports, fosters student character through community service. Inspired by Mahatma Gandhi's ideals, its motto, "Not Me, But You," emphasizes selfless service. This year the key initiatives included 'Ek Ped Maa Ke Naam' and 'Swacchata Hi Sewa'.

○ National Integration Camp

Ramandeep Singh, NSS President, represented University of Delhi in National Integration Camp, while Harshit Chauhan and Sumit participated in NIC. They both engaged in cultural exchanges, sharing ideas with volunteers from various states.

○ National Youth Festival 2025

Held from Jan 10th-12th, 2025, fourteen volunteers attended and assisted in the management of different cultural and academic events and competitions. Few volunteers got the opportunity to have dinner with cabinet ministers.

○ 7- Day Special Camp

A 7-day Special Camp was also organized by the Unit from the 21st to the 27th of March 2025. This camp included volunteers involved in various types of activities, both cultural and educational. Numerous events like seminars, awareness campaigns and field visits were organized. **Seminar under 'Daan Utsav'** and discussion on themes like 'One Nation, One Election', were also conducted. The volunteers also visited slums such as Timarpur and Azadpur to spread awareness, making this camp a success.

○ Various projects undertaken by the Unit includes:

- Project Seekho
- Project Jeev
- Project Sehat
- Project Dhara
- Project Khwaish

Lakshya THE ENABLING UNIT

Dr. Ruchi Kaur

Lakshya, the Enabling Unit of Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College, has been at the forefront of fostering inclusivity and empowerment through its diverse initiatives over the past year. The journey began with the grand celebration of Independence Day on August 14, 2024, in collaboration with the National Service Scheme (NSS) and National Cadet Corps (NCC), honoring the values of freedom, diversity, and harmony. Continuing its mission of inclusivity, Lakshya organized a **special school drive on Children's Day** at Abhyas Blind School, celebrating the joy of childhood while promoting awareness about accessibility. Volunteers engaged visually impaired children in storytelling, singing, and creative games, filling the day with laughter. The enthusiastic participation of the children, who showcased their talents with remarkable energy, made the event even more special. The initiative reinforced Lakshya's commitment to fostering an inclusive and compassionate society. The event concluded with the distribution of refreshments, strengthening the bond between the volunteers and students.

Building on its commitment to empowerment, Lakshya successfully hosted **Gyanodaya 2025**, an inter-college quiz competition for visually impaired students of Delhi University. With over ten teams participating, the event was graced by distinguished judges, Dr. Tarun Kumar, Dr. Ujjwal Mukherjee, and Dr. Bunny Singh Bhatia, who were warmly welcomed by Ms. Ruchi Kaur, the convenor of Lakshya. The competition commenced with a pen-and-paper round featuring 15 challenging questions across history, politics, economics, and culture. As the competition intensified, five teams advanced to the next round, where they had to respond within given time limit. The final rapid-fire round saw thrilling moments of quick thinking, and finally the winners were awarded cash prizes along with certificates of achievement, on the other hand all participants were given certificates of participation. The event concluded with a heartfelt vote of thanks from the convenor, acknowledging the dedication of Team Lakshya and the enthusiastic involvement of all participants.

Through these carefully planned and passionately executed events, Lakshya has consistently demonstrated its commitment to inclusivity, education, and empowerment. Whether celebrating national pride, spreading joy among visually impaired children, or fostering academic excellence through competitions, the society has left a meaningful impact. With every initiative, Lakshya continues to uphold its mission of enabling individuals, breaking barriers, and working towards a more equitable society.

STUDENTS' UNION

Prof. Jasneet Kaur Wadhwa

Students' Union Representatives 2024-25:

President: Akash
(B.A. (Hons.) Hindi)

General Secretary: Jasvir Singh
(B.A. (Hons.) Political Science)

Joint Secretary: Jasneet Singh
(B.A. (Hons.) English)

Central Councillor: Abhiraj Rana
(B.A. (Hons.) Political Science)

Central Councillor: Anurag Tomar
(B.A. (Hons.) Punjabi)

The Students' Union is central to student life at our college. It not only organizes the annual college festival "Lashkara" but also actively works to represent students and solve their problems throughout the year. Beyond this major event, the Students' Union serves as an important link between students and the college administration. They allow students to express their views and address issues related to their studies, facilities, and well-being, playing a key role in finding solutions. Their work goes beyond just planning events; they help create a supportive and inclusive campus where all students feel their voices matter.

OATH TAKING CEREMONY

29TH NOVEMBER, 2024

Akash
(President)

Jasvir Singh
(General Secretary)

Jasneet Singh
(Joint Secretary)

Anurag Tomar
(Central Councillor)

Abhiraj Rana
(Central Councillor)

The Student Union elections were held on 27th September, 2024 along with DUSU elections. As the latter's results were delayed till 25th November, the Oath Taking ceremony in our college took place on 29th November, 2024. The Oath Taking Ceremony took place after the College Divinity Society – 'Anhad' recited Gurbani (hymns). The Principal, Prof. Gurmohinder Singh and Vice Principal, Prof. Harbans Singh, presided over the formalities of the ceremony. He called upon the Students' Union to champion the institute's moral principles and to dedicate themselves to advancing the college's academic and extracurricular achievements. In 2025, the Union successfully organized the first Freshers Party of our college on 24th Jan and a three-day Annual Festival on April 3, 4, and 5.

Sitting: (Left to Right):

- Prof. Gurinder Singh
- Prof. Jasneet Kaur Wadhwa (Convenor)
- Prof. Gurmohinder Singh (Principal)
- Prof. Harbans Singh (Vice Principal)
- Dr. Nimmi Singh
- Dr. Ravinder Kaur Bedi

Standing (Left to Right):

- Jasneet Singh (Joint Secretary)
- Jasvir Singh (Secretary)
- Akash (President)
- Anurag Tomar (Central Councilor)
- Abhiraj Rana (Central Councilor)

SOCIAL MEDIA COMMITTEE

Dr . Ravinder Kaur Bedi

Constituted in the October of 2024, the Social Media Committee of the college was tasked with developing and managing the social media channels of the college. In an age where the public perception of institutions is formed through the dissemination or information in the most systematic, organised, and aesthetic manner, social media has become a poignant source of such forms of information dissemination and, alongside, inviting the world to share in the events of the said institution. The Social Media Committee of the college, with the same understanding, began working by creating official channels of the college on Instagram, Facebook, and X. Afterwards, the committee invited photographs and reports from all college societies and committees covering all the events they had organised since August 2024.

sgtbkc_official_media

SGTB Khalsa College

SgtbkcMedia

@Sgtbkhalsa

ENVIRONMENT AND SUSTAINABILITY COMMITTEE

Dr. Lakhvinder Kaur

Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College follows sustainable waste management through waste segregation at source, using labeled green and blue bins placed across the campus. Biodegradable kitchen waste from the canteen and hostel is processed through aerobin composting, with two units installed on December 19, 2023. Leaf litter is managed through leaf bin composting using mesh bins and pit composting, both supported by microbial cultures from ICAR-IARI. These activities are supervised by faculty and carried out by members of the Green Fingers Club, ensuring regular maintenance and compost collection.

The college also practices mushroom cultivation using agro-waste like rice and wheat straw, growing edible varieties such as Pleurotus, Agaricus, and Calocybe to promote waste recycling and economic use. Paper waste from labs, magazines, and practical files is sent to Jaagruti Waste Paper Recycling Services. Regular environmental activities such as a **cleanliness drive**, and **Green Campus Week** (March 18–23, 2024) including workshops, exhibitions, and plantation drives, are held throughout the year. On 26th March 2025 the committee organised an **awareness lecture on waste segregation at source** in collaboration with the Municipal Corporation of Delhi and DMSWSL, highlighting the college's strong commitment to sustainability and active student participation.

WOMEN DEVELOPMENT CELL

Dr. Roopam Jasmeet Kaur

Women Development Cell of SGTB Khalsa College organized insightful discussions, interactive events, and awareness campaigns, fostering dialogue on gender justice and social change under the aegis of the Internal Quality Assurance Cell (IQAC) throughout the academic year of 2024-25. A panel discussion titled "**Resisting Patriarchy**" was organised on 4th March, 2025, featuring distinguished speakers:

Dr. Madhvi Zutshi, (SGTB Khalsa College), Prof. Janaki Abraham (University of Delhi), Mr. Mukul Manglik (Formerly at Ramjas College) and Mr. Saikat Ghosh (SGTB Khalsa College). The discussion examined patriarchy as a deep rooted social structure, touching upon historical perspectives, gender-based violence, consent, and media representation. The session concluded with an engaging Q&A session addressing women's political agency, feminism's evolving waves, and inclusivity in gender discourse. In collaboration with the Internal Complaints Committee (ICC), WDC organized a '**Period Pain Simulator Event**', allowing participants—especially men—to experience the discomfort of menstrual cramps. The event successfully raised awareness, fostered empathy, and challenged menstrual taboos.

This year, WDC played a pivotal role in encouraging critical discussions on gender issues and breaking societal stigmas. Moving forward, WDC aims to organize more awareness programs and interactive discussions strengthening and promoting gender inclusivity and intersectionality. It aspires to continue working towards creating a safer and more equitable campus environment. With its unwavering commitment, WDC strives to empower students through education, dialogue, and action, contributing to a progressive and inclusive society.

GIRLS COMMON ROOM COMMITTEE

Dr. Roopam Jasmeet Kaur

With the commencement of the academic session, the GCR Committee initiated a **volunteer enrollment drive** through Google Forms, successfully registering several enthusiastic girl students. Following this, office bearers were appointed to lead the committee's activities. On 18th February 2025, the committee organized "**I Am Unstoppable**", an extempore speech competition exclusively for girl students fostering confidence and public speaking skills. Additionally, a proposal for the renovation of the Girls' Common Room (GCR) has been submitted, aiming to improve facilities and create a more comfortable space for students. The committee remains committed to empowering students and enhancing campus resources for their well-being.

MATA GUJRI LIBRARY

Mata Gujri College Library is a well-stocked facility with a collection of over 1,47,163 books, 7 Indian journals, 28 magazines, and 27 newspapers. The library is connected to the Delhi University wide area campus networking system, providing access to electronic resources through the DULS and UGC-INFONET Consortium. It is also a member of the UGC-NLIST program, offering access to e-resources to students and faculty.

The library, which serves both to undergraduate and postgraduate students, has an annual budget of Rs. 13,65,000/- (Rupees Thirteen Lakhs Sixty-Five Thousand Only) for acquiring books, and approximately 2,000 books are added each year. The library also has a dedicated section with over 8,000 books on Sikh Studies enabling researches in this area.

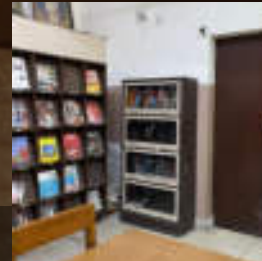
The library is automated, with books barcoded and accessible through OPAC (Online Public Access Catalogue) and is monitored by 32 CCTV cameras for security. The library also preserves all editions of the college magazine "THE TEGH" since 1953.

The library is housed in a three-story building with the facilities:

Ground Floor: Circulation counter, OPAC, processing section, and a reading room for PWD students.

First Floor: Textbooks, reference books, periodicals, and teacher's reading room.

Second Floor: A reading room with a seating capacity of 200 students, equipped with an LCD projector for orientation and training.

Library Services & Programs:

Orientation Program: Conducted at the start of each academic year to introduce new students to library resources.

N-LIST Demo Classes: Held twice a week to train students on e-resources.

Library Internship Program: One-month internship for Library Science students to gain practical experience.

New Arrival List: Displayed periodically in the reading hall for users.

Question Bank and Syllabus: Provides scanned and hard copies of previous year's question papers and syllabi.

New Initiatives:

The library is being air-conditioned and will be completed soon.

The library's webpage is now live on the college website and is accessible to all.

ACADEMIC SOCIETIES

AAKRITI
AAVRITI
CATENATION
CURIEX
FLORIDUS
SHOONYA
SPARKS
THE BUSINESS CAFE
ECOTRYST
RAAH

134
135
136
137
138
139
140
141
142
143

DASTAAN
POLIS
MANVIKI
FIRDAUS
INKSPIRE
NAV PALLAV

144
145
146
147
148
149

AAKRITI *The Zoological Society*

Dr. Harpreet Singh Raina

1. Student Election

The annual student election of the Zoological Society was held on September 9th, 2024, attracting a diverse group of students and faculty members dedicated in promoting Zoology, as a discipline. Students were encouraged to participate in a great number, with over 150 members casting their votes. Their enthusiasm was palpable, reflecting the strong interest in zoological studies within the department. The results of the election were announced shortly after the voting concluded.

2. World Animal Day Celebration

On the Occasion of World Animal Day, the Society organized a Debate Competition on 4th October, and a Poster Making Competition focusing on animal welfare and wildlife conservation. The debate was themed, **“This house believes that interventions by private organizations in wildlife conservation, such as Vantara in Namibia, can undermine local government decisions and sovereignty”**, it brought participation from six teams across schools and colleges. It was judged by Prof. P. Arun (Electronics) and Dr. Shweta (English), SGTB Khalsa College. On the other hand, the poster competition encouraged creative visual advocacy under the theme **“The World is Theirs Too”**. Both events successfully promoted awareness, critical thinking, and empathy for animal rights.

5. Bioscape 2025 – Life in the Wild

Aakriti hosted its annual flagship event, Bioscape 2025, on April 5 at the Department of Zoology. Centered on the theme **“Life in the Wild”**, the event featured three engaging rounds: Animal Grid (rebus puzzles), a biology-themed Relay Race, and an Escape Room with zoological riddles. Students from the home department and reputed colleges like KMC and Ramjas participated enthusiastically. Winners received cash prizes, while all participants were awarded certificates. The event concluded with a vote of thanks, marking a day of intellect, teamwork, and vibrant energy.

3. Cancer Day Celebration

On 4th February, 2025 the Aakriti Society successfully conducted a **Cancer Awareness Drive** to educate and inspire students about the importance of cancer prevention and early detection. The event saw enthusiastic participation from over 50+ students, who actively engaged in raising awareness through various activities. The drive commenced with a march around the college campus, where students raised their voices against cancer through impactful slogans and chants. In addition to the march, they organized a poster-making competition, allowing students to creatively express their thoughts and perspectives on cancer awareness.

4. Excursions

Six students from the Zoology Department participated in a 4-day **rural outreach program** in Hamirpur, Himachal Pradesh under the mentorship of Dr. Parminder Kaur Narang, organised under the International Microbiology Literacy Initiative (IMiLI). Also, an **educational excursion to Rajaji National Park and Kanatal** was organized under the supervision of Prof. Manoj Kumar Nimesh and Dr. Deepali Joon for B.Sc. (H) Zoology IV Semester students from 26th to 29th March, 2025 to fulfil the syllabus requirements for two core papers: Comparative Anatomy of Vertebrates and Animal Behaviour.

AVRITI

The Electronics Society

Dr. Nirupama Kapoor

Educational trip to National Laboratory

Department of Electronics arranged an educational visit for the students of the department to the National Physical Laboratory (NPL), New Delhi on 1st October, 2024. There, the students were educated about cryogenics (liquid nitrogen and helium plants) to maintain extremely low temperatures in experimental setups. They also got a chance to visit the fluid flow calibration laboratory, where they learnt how flow meters are calibrated. In the Carbon division of NPL, students saw different products made up of carbon fibres and a polymer matrix, used in applications requiring high strength and low weight. Students were also educated about different types of solar cells in the Photovoltaic labs of NPL. They saw sophisticated systems used to dope Si and prepare thin film solar cell structures. At the end, the students were educated about Scanning Electron Microscope used to study nano structures.

Seminar on Digital Signal Processing

A seminar on "Applications of Digital Signal Processing in Manipulating Audio Signals" was organised in the department on 1st February, 2025. It was conducted by one of the alumni, Mr. Tarun Thakur, currently working in a software industry. The students were made aware of the various methods by which audio signals can be manipulated using Discrete Fourier Transform algorithms. Students found it insightful and requested the presenter to conduct more sessions on other applications of Digital Signal Processing.

LASHKARA' 25

The students of the Electronics Department organized three activities during Lashkara'2025. These were **Buzz the Wire**, **Flex-reflex** and **2-D maze**. The activities were designed by the students using microcontrollers. The visitors who participated in the activities appreciated the efforts of the students. All of them enjoyed playing the designed games. The event concluded with prize distribution to the winners of the respective games.

ATTENTION

The Chemistry Society

Dr. Neelam Anand

The Chemistry Society of SGTB Khalsa College hosted its annual departmental event **FORMYS'25** on 5th April, 2025 on during the annual college festival- **Lashkara'25**. The day began with energetic preparations and creative decorations by the volunteers of the society. A major highlight was the **release of their annual magazine, ZWITTER Volume 9**, released by Dr. Neelam Anand (Convenor), respected faculty and professors. The members of the society were also awarded with certificates for their tenure in the society. The central attraction on the occasion of Lashkara, was the event, **“Inter-College Murder Mystery Game”**, a thrilling multi-level competition that tested wit and analytical skills of the participants. Students from various colleges enthusiastically participated, solving clues in an engaging, suspense-filled setup.

Alongside, fun stalls like the **“Scribble Tribble”** were organized in the college alley, adding a playful touch. The event concluded with a prize distribution ceremony, where winners were awarded certificates and prizes. The event left everyone with lasting memories, photographs, and a deep appreciation for the hard work of the student organizers.

CURIEUX

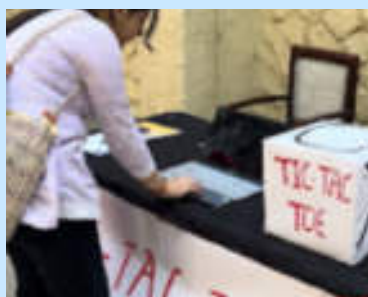
The Computer Science Society

Mr. Param Dev Sharma

The academic year 2024–2025 was a defining chapter for Curieux – The Computer Science Society of SGTB Khalsa College. It began with a smooth transition of leadership as the new council was elected through a spirited and democratic process in February. Representing a diverse and passionate cohort of students, the newly formed team set out with a vision to cultivate a culture of innovation, peer-led learning, and hands-on technical engagement within the department.

Their first major stride came with **Curieux'25**, a flagship event held on April 5 as part of the college's annual cultural festival, Lashkara'25. The day was packed with energy, intellect, and competition as students from various institutions gathered to test their coding skills, problem solving abilities, and strategic thinking.

One of the highlights was **Bug Bingo**, a high pressure debugging challenge that demanded both speed and algorithmic sharpness. Participants raced against the clock, fixing complex code snippets in a format that rewarded not just accuracy but efficiency. In this dramatic shift from conventional coding events, Code Relay Auction brought a great strategy—where teams bid for questions and engaged in real-time coding battles. The excitement in the students increased during tie-breaker relays, making the audience as engaged as the participants themselves.

Meanwhile, the AI-powered **Tic-Tac-Toe Challenge** proved to be a showstopper. Built using the Minimax algorithm with Alpha-Beta pruning, the AI posed an unbeatable challenge to anyone who dared to outsmart it. While most matches ended in a draw, a few managed to win, earning instant prizes and widespread applause. Beyond the game, the stall turned into an informal learning hub, where volunteers strived to find the logic behind the AI—sparking interest in machine learning among curious minds.

The event was inclusive, non-ticketed, and open to all, drawing overwhelming participation from both within and outside the college. A prize pool of ₹10,000 motivated the students, while the evaluation criteria focused not just on solving problems but on producing optimized, real-world solutions.

As the society looks forward, plans are already underway for AI/ML hackathons, technical bootcamps, and mentorship programs with industry experts. With creativity, curiosity, and coding at its core, Curieux continues to thrive as a beacon for tech-driven growth and student empowerment.

FLORIDUS

Dr. Gurpreet Kaur

The Botany Society

Teachers' Day

On 5th September, 2024, the Department of Botany celebrated Teachers' Day with great enthusiasm. The students felicitated teachers with plantlets and performed various activities such as singing and reciting poems, showcasing gratitude for teachers and non-teaching staff.

Plantation Drive

On 10th September, 2024, a talk on “**Ek Kadam Arogyata ki or**” by Dr. Sushma Aggrawal, retired Professor, Lakshmibai College was organized by the Botany Department followed by Tulsi plantation in the Sri Guru Har Rai Botanical Garden. An invited talk titled “**Unlocking the Art of Writing Popular Science Pieces**” was also organised on October 1, 2024 by Dr. Monika Jaggi, Scientist, CSIR-NIScPR, New Delhi.

Inauguration

The Botany Society organized its inaugural event on January 24, 2025. On this occasion, Prof. Rupam Kapoor from Department of Botany, Faculty of Sciences, University of Delhi, delivered a **lecture on “Harnessing Arbuscular Mycorrhizal Fungi for Sustainable Production of Medicinally Valuable Secondary Metabolites”**. The event was followed by introduction of newly elected student office bearers of the Botanical Society.

Educational trips and Botanical Excursions

A one-week long Botanical Excursion, (October 15-20, 2024) was organized to Pachmarhi and Jabalpur for the Botany (Hons.) 1st Year, 2nd Year and 3rd Year students for the Paper: Biodiversity & Archegoniate to study the flora of the area. An educational visit to Tughlaqabad Biodiversity Park, Okhla Phase-1, Delhi was organized on 23rd October, 2024 for the Botany (Hons.) and Life Sciences 3rd Year students for the paper: *Natural Resource Management*. One-day **educational trip to India Gate**, New Delhi was also organized on 07th November, 2024 for 2nd year students as a part of their practical curriculum for the paper: Phycology - The world of Algae. On 14th November, 2024 for Reproductive Biology of Angiosperms paper specific **interaction on “Realm of Pollination and Flowers”** was organised for 3rd year Botany (Hons.) students under supervision of Prof. Inderdeep Kaur.

Lashkara'25

The society organized its annual event ‘**Gardenia**’ on 5th April, 2025 with three Inter-College events: Rangoli Competition, on the spot Sketching Competition and Face Painting competition.

SHOONYA

The Mathematics Society

Dr. Ruchi Kaur

SHOONYA was re-initiated in 2022, and since its inception, the society has organised a variety of events, including competitions, interactive workshops, awareness marathons, and engaging activities throughout the academic years. The session began with an **orientation ceremony** for the new batch, and in September, 2024, Teachers Day was celebrated among the faculty and students. The day started with preparations, and a video presentation prepared by the students was delivered. Mrs. Daljeet I. P. Singh (former faculty) was also invited to grace the event.

CONFERENCE For the first time in history, Department of Mathematics organised the *International Conference on Mathematical Sciences and its Applications* during October 15–17, 2024. Each day of the conference began with plenary & invited talks, followed by 90+ paper presentations, all by eminent scientists from various organisations. Success of the conference was evident from positive feedback received from the delegates.

Apart from that, the society also celebrated various other occasions such as the Freshers' party for the newly joined batch, and a farewell for the out-going batch of 2025.

WRONSKIAN '25 Shoonya hosted various one-minute games (quickie quests) along with BidWiser: the IPL auction under LASHKARA '25. Over 150 teams from various colleges of DU & other institutes such as DTU registered, and top 10 teams made it to the college in-person for the final round. One minute games were also very enjoyable and the overall success was evident from popular participation and positive feedback received from all those participating in the event.

Dr. Hiyang Ramo Chothe

SPARKS

The Physics Society

On February 28, in view of National Science Day, the physics department of SGTB Khalsa College organised a visit to the **Inter University Accelerator Centre (IUAC)**. The visit was attended by the third-year students, accompanied by Dr. Kanwaljeet Singh and Dr. Daljeet Kaur. During the visit, the students had the opportunity to explore the various accelerator facilities at IUAC, gaining valuable insights into advanced research and technology. The visit was an enriching and inspiring experience, providing us with valuable insights into advanced scientific research and the working of particle accelerators. We believe sharing this on the college's official platform would not only highlight the importance of such educational visits but also encourage other students to participate in similar opportunities.

The Department hosted a series of fun-filled and engaging activities during the college Festival Lashkara'25. One of them being, **Mind Quest event: a Quiz Competition** wherein the teams battled it out through rounds of exciting physics questions, testing both knowledge and speed. Another event was, **The Scribble Event**, which brought out the creative side of students, as they illustrated scientific concepts with fun and quirky doodles. The Physics Stall in Jannat area was a major attraction, featuring interactive games with exciting prizes like the Bottle Flip Challenge, Buzzing Wire Test, and Spoon Launcher, blending science with entertainment. In the entirety, all the events were filled with fun, combining learning with laughter and was a result of Sparks society's dedication and team work.

THE BUSINESS CAFE

The Commerce Society

Ms. Praveen Kaur Lamba

The session started off with the launch of the seventh volume of the bi-annual magazine, **Bizgeist** on 29th July, 2024. Multiple submissions across campus were included and the issue received 1000+ views and 250+ downloads in a short span.

A pan-university treasure hunt, **Think-O-Quest 3.0** was held on November 25th, 2024 which witnessed the participation of 50+ teams. Prizes worth Rs. 10,000 were distributed, with cash prizes and gift hampers awarded to top 3 teams. The event featured participants divided into three slots, each offering a unique platform for performers to showcase their talents. The society conducted **MIC DROP 7.0** as part of Lashkara'25 on 5th April, 2025.

The CA Aspirants' Cell of the College in collaboration with the Northern India Chartered Accountants Students Association (NICASA), hosted **Career Planning for Success**. This session provided over 100 participants with insights from three accomplished professionals: CA Jay Kumar Hotani, Gaurav Narula, and Vishakha Kohli Mutreja.

Enkindled Minds, in collaboration with NICASA NIRC of ICAI, organized a **Round Table Conference** titled: "Network to Net Worth", that witnessed participation from over 50 delegates. The third edition of **Bazaar**, a flagship event of Enkindled Minds – the CA Aspirant Cell of the College – was successfully conducted during the annual college festival **Lashkara**.

The Department of Commerce, under IQAC, successfully organised two impactful **COMTalk Sessions** for the students, on 28th March, 2025 which accommodated two sessions, the first was titled: "Orientation cum Vision for 4th Year Programme" whereas the second session was titled: "3 C's to Ace Interviews". **ComZone' 25**, organised by the Society during the annual cultural fest. **Lashkara**, featured a vibrant mix of engaging and competitive games, one of which was the Game of Greed, which remained popular among students.

ECOTRYST

The Economics Society

Ms. Kanika Talwar

On 11th November, 2024, Ecotrust hosted a keynote lecture on "**An Introduction to Behavioural and Experimental Economics**" by Prof. Sujoy Chakravarty (CESP, JNU). He elaborated on the concepts of Homo Behavioralis, bounded rationality, and experimental methodologies such as RCTs. The session provided a deep understanding of economic decision-making and concluded with an interactive Q&A session.

In January 2025, Ecotrust organised a Beginner's **Workshop on STATA**, conducted by Dr. Apoorva Gupta (Hansraj College, DU). The hands-on session covered data entry, statistical commands, regression analysis, and time-series techniques. Dr. Gupta's practical demonstrations allowed students to develop essential econometric skills.

A significant highlight of the year was the participation of the department's six students under the guidance of the faculty member, Dr. Rupali Sharma, in the **Rethinking Economics Festival 2024** at Royal Thimphu College, Bhutan. The festival focused on sustainable and equitable socio-economic models, global public goods, and collaborative development approaches. Students engaged with experts from institutions like the World Bank and the Asian Development Bank. They also visited the Indian Embassy in Thimphu, participated in academic competitions and cultural exchange, enhancing their understanding of Indo-Bhutan relations and economic policy-making.

On 5th April, 2025, the final day of **Lashkara**, Ecotrust hosted its second edition of the much anticipated '**Da Vinci Code Mystery Room**'. Continuing its streak of creative academic engagement, Ecotrust also organised an exciting stall titled "**Econ Arcade**" under Lashkara. This vibrant corner of the event offered an innovative mix of learning and entertainment through specially designed board and cup games. The board games cleverly tested participants' understanding of economic concepts in an interactive way, while the cup games brought in elements of skill and strategy.

The year was marked by academic growth, international exposure, exciting events, and vibrant student engagement, reinforcing Ecotrust's commitment to fostering economic discourse and skill development.

RAAH *The Business Economics Society*

Prof. Bibhu Prasad Sahoo

The year came out as a revolutionary year for RAAH, the Business Economics Society of SGTB Khalsa College. Under the leadership of Naman Kaur Dhanoa and Anmol Kumar, the society successfully gained great momentum testified by the richness of the events organised by it.

Khel Utsav- The Annual Inter-Department Sports Competition, Khel Utsav, brought with itself great moments of extraordinary resilience from the young athletes of the department. While the boys' Volleyball team made their way to the semi-finals, the girls' team bagged a **silver** medal. The sense of teamwork and perseverance shown by the athletes was encouraging.

Elentiya- RAAH hosted an unforgettable **freshers' event**, Elentiya, on October 19, 2024, creating an atmosphere of celebration and camaraderie. The day was marked by great enthusiasm and memorable moments.

Exploring Actuarial Science- A highly engaging **seminar** on “Exploring Actuarial Science- A Journey with IAI” took place in the seminar hall on the 18th of November, 2024. The event was hosted by Mr. Gurpreet Babbar, a Qualified Actuary who is also an alumnus of the 2017 batch.

Evolving Financial Markets & Derivatives- On 29th of January, 2025, a thought-provoking **seminar** was hosted by Mr. Dinesh Jaisinghani on “Evolving Landscape of Financial Markets & Derivative Strategies”. The seminar included his learnings and how one can use the derivatives market to its full advantage.

Bizzit- A strategic **Inter-College BBE Mockstock Competition**, Bizzit was introduced for the very first time by the society on the 3rd of February, 2025 in the Seminar Hall of SGTB Khalsa College. This event aimed to maximise the society's portfolio and was an overall success.

Lashkara'25- RAAH successfully hosted its annual departmental event, ‘**Perspica**’ during the college fest. Lashkara on 5th April, 2025. The event featured two main competitions- Powerplay 2.0 – IPL Mock Auction and Biz & Build – The Ultimate Business Auction.

DASTAAN

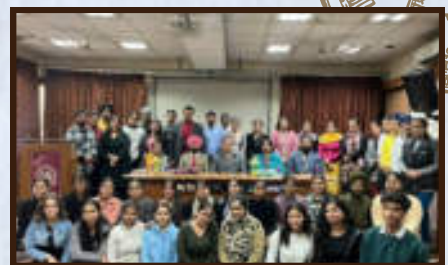
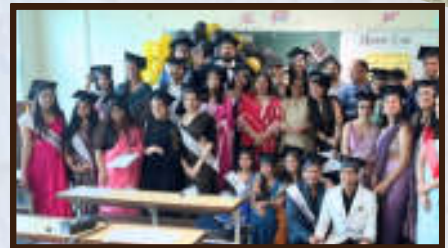
The History Society

Prof. Pratibha Chawala

The Department of History, with its society, Dastaan, at Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College, organized several engaging events throughout 2024, fostering academic growth, camaraderie, and awareness among students. The *Alumni Meet* on May 2, 2024, featured two successful UPSC qualifiers, alumni Nausheen Khan and Romit Bhatt. They shared their experiences and strategies for civil services preparation and their own story of perseverance and success. Their inspiring journey motivated students to pursue their goals. The *Annual Elections* on September 6, 2024, marked the return of the DASTAAN elections, where students elected new leaders to represent the department. Conducted with transparency, the elections were a significant milestone for student governance. The Freshers' Welcome - “अन्वेषण” on September 21, 2024, introduced the new batch to their department with a vibrant celebration, including interactive games, cultural performances, faculty participation, and a hearty lunch. The event helped freshers feel welcomed and connected.

On November 27, 2024, students embarked on an educational Department Visit to the National Museum and Purana Qila. The museum tour provided insights into various historical periods, while the visit to Purana Qila allowed students to explore Mughal architecture with firsthand experience. Faculty-guided discussions enriched the experience, making history more tangible with the trip and adding a joyous learning session. On 7th February, 2025, the Dastaan Society, in collaboration with the Punjabi and Political Science department, organised a seminar titled ‘*Colloquy on Partition Chronicles*’ with the esteemed author of ‘Dukhre Sann Santali de’, Stories of Partition; Sanwal Dhami. It was a heart-wrenching and eye-opening interactive session that made us travel back in time to the tragic mishaps of the partition. On 25th February, 2025, Dastaan invited Prof. Anirudh Deshpande for an engaging discussion on his book *King, Country, and War: Ideology, Memory, and Written Indian History, c.1600–1900*.

On 5th April, 2025, on the occasion of the annual college fest. "LASHKARA", the History Society organised an inter-college debate titled "Rethinking Traditions: Historical Legacy and the Evolution of the Idea of Viksit Bharat", along with a film screening of "Superboys of Malegaon", under the central theme "विरासत" (Legacy).

POLIS

The Political Science Society

Prof. Bipin K. Thakur

The Department of Political Science (POLIS) at Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College had an eventful academic session, marked by a series of well organised and intellectually enriching activities. From introducing first-year students to the department through the Orientation Program to fostering democratic participation in the Student Elections and culminating in the thought-provoking competitions of the event, **Adhikar '24**, each event reflected Polis's commitment to academic excellence, leadership, and political engagement.

To strengthen the bond amongst students, Polis hosted **Metanoia** —The Official Freshers' Party, a lively celebration that served as a platform for interaction and camaraderie. The event featured engaging performances and fun competitions, culminating in the selection of Mr. and Ms. Freshers. More than just a social gathering, Metanoia provided a sense of belonging to the incoming students, making them feel part of the larger Polis community.

True to its academic and democratic spirit, Polis upheld the principles of student representation through its **Student Elections for 2024-25**. The electoral process was marked by rigorous campaigning, structured debates, and a voting system that mirrored real-world democratic procedures.

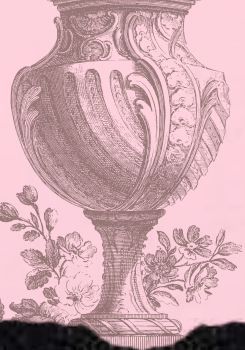
One of the most awaited academic events of the year was **Adhikaar '24**, an initiative that provided students with a platform to engage in intellectual and competitive activities related to the Constitution of India. The event featured two major competitions: the Quiz Competition and the Declamation Competition.

POLIS, organised its annual event as part of **Lashkara'25** on 5th April 2025, under the banner of **POLIFEST 2025**, featuring POLI-QUIZ, which was structured into three rounds and POLI-CANVAS, a poster-making competition on the theme of Viksit Bharat.

Through these initiatives, POLIS has reaffirmed its role as a hub of academic discourse, leadership, and active engagement. The successful execution of these events has not only enriched the learning experience of students but has also contributed to their personal and intellectual growth.

MANVIKI

The Humanities & Social Sciences Society

Prof. Amanpreet Singh Gill

MANVIKI, the Humanities and Social Sciences Society of Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College, hosted a variety of events, including academic workshops, cultural outings, and competitions. It provided a platform for students to showcase their talents, collaborate, and grow. The society has upheld initiatives like society recruitment, heritage walks, and speaker sessions, enhancing the overall student experience.

Heritage Walk

On November 14, 2024, the MANVIKI Society organised an insightful heritage walk, engaging 50 students in an exploration of Delhi's rich historical and cultural legacy. Guided by Dr. Roopam Jasmeet Kaur and Dr. Indulekha P. Roy Burman, the walk commenced from the college and took participants to key historical landmarks. The first stop, Nizamuddin Dargah, introduced students to Sufi traditions, followed by an engaging visit to Humayun's Tomb, a UNESCO World Heritage Site, where participants enjoyed activities while admiring Mughal architecture. The final destination, Gurdwara Damdama Sahib, offered an insightful exploration of Sikh teachings. This walk served as a captivating journey that deepened the students' understanding and appreciation of Delhi's cultural and historical significance.

Speaker Session

On February 13, 2025, Mr. Ritwick Bhattacharjee conducted a thought-provoking session on "**The Novel as an Art Form**". During this session, he delved into the evolution of the novel, its artistic elements, and its profound impact on the literary world. The session provided valuable perspectives on the novel as both a literary and creative expression, enriching the students' understanding of the medium.

Student Achievements

Amanjot Singh clinched the first prize in the Digital Drawing category at 'Toon-Fest', an online art competition organised by the B.Sc. Programme Society of St. Stephen's College on May 14th. Achintya Srivastava secured first place in the Poster Making Competition at 'The Fur-Tastic Forum,' hosted by - Aakriti, the Zoology Society of Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College, on October 4, 2024. Krishna Shreyansh achieved second place in the Debate Competition at 'The Fur-Tastic Forum' on October 4, 2024. The department excelled at Khel Utsav 2024, winning four gold medals across different sports categories: Women's Volleyball, Men's Volleyball, Men's Relay Race & Women's Cross Fit.

Lashkara'25

MANVIKI hosted two enriching events - Rapid Fire 2.0 and Ethereal Strokes in the annual college fest. - Lashkara'25, held on April 5th, 2025 under the inspiring vision of Viksit Bharat 2047.

FIRDAUS

The Punjabi Sahit Sabha

Dr. Ravinder Kaur Bedi

The Punjabi Sahit Sabha at SGTB Khalsa College has actively organised numerous events, fostering literary excellence, cultural engagement, and academic enrichment during the academic year 2024-25.

Orientation Programme

The Department of Punjabi warmly welcomed first-year students with an orientation on September 4, 2024. The session introduced students to the faculty, curriculum, and vibrant cultural life of the department.

Fresher's Party

The Department of Punjabi hosted a memorable Fresher's Party, introducing the first-ever Mr. Singh & Ms. Kaur competition. The celebration highlighted Punjabi culture with exciting games and activities.

Quiz Competition

In tribute to Guru Tegh Bahadur Sahib Ji, the department organised an inter-college quiz on his life and teachings. The event saw heartfelt participation, marking the martyrdom day with reverence and learning.

International Mother Tongue Day

The Punjabi Sahit Sabha celebrated the International Mother Tongue Day with vibrant events like Akharkari workshop, and art exhibition—celebrating language and culture while nurturing student growth at SGTB Khalsa College.

Session with Sahitya Akademi Awardee

Dr. Paul Kaur, Sahitya Akademi awardee, held a thought-provoking session on February 14, 2025, discussing her acclaimed book 'Sun Gunvanta Sun Budhivanta', tracing Punjab's philosophical and historical journey.

Lashkara'25

The Punjabi Department hosted a vibrant trio of events celebrating Punjab's rich heritage. Mini Punjab (April 3) recreated rural charm with folk music, stalls, mehendi, and lassi. The Inter-College Kaav Mukabla showcased poetic brilliance, judged by Prof. Prithviraj Thappar, while the energetic Lok Nach Mukabla (April 5), judged by D Kuldeep Kaur Pahwa and Dr. Amarjeet Kaur, brought Punjabi folk dance to life on stage.

Literary Translation Workshop

On October 10, 2024, the Departments of Punjabi and English, under IQAC, hosted a Literary Translation Workshop, fostering linguistic creativity and cross-cultural understanding.

Career Guidance Workshop

On January 31, 2025, the Punjabi Sahit Sabha organised a Career Guidance Workshop with Prakash Singh Gill from Punjabi Helpline, who enlightened students about diverse career paths in Punjabi studies.

Talk on Partition Chronicles

A heartfelt session titled 'Partition Chronicles: Meet the Author' was held on February 7, 2025. Jointly organised by the History, Punjabi, and Political Science departments, it explored the emotional dimensions of Partition.

INKSPIRE

Mr. Ritwick Bhattacharjee

The English Literature Society

The English Literary Society, Inkspire, has continued to flourish as a hub for creativity, critical thinking, and literary exploration in the academic year 2024-25. This year, the society has expanded its horizons to include a variety of engaging events which promote collaboration, learning and creative expression.

Newsletter Release

The launch of the annual newsletter showcased the success of Inkspire's flagship event, a seminar on "*Literature and the Art of Nonsense: The Nonsense Tradition in Literary Cultures and Visual Medium*" held on April 5-6, 2024. This event explored the traditions within nonsense literature through engaging discussions and student participation, reflecting society's commitment to intellectual discourse and literary appreciation.

Qafila-e-Irfan

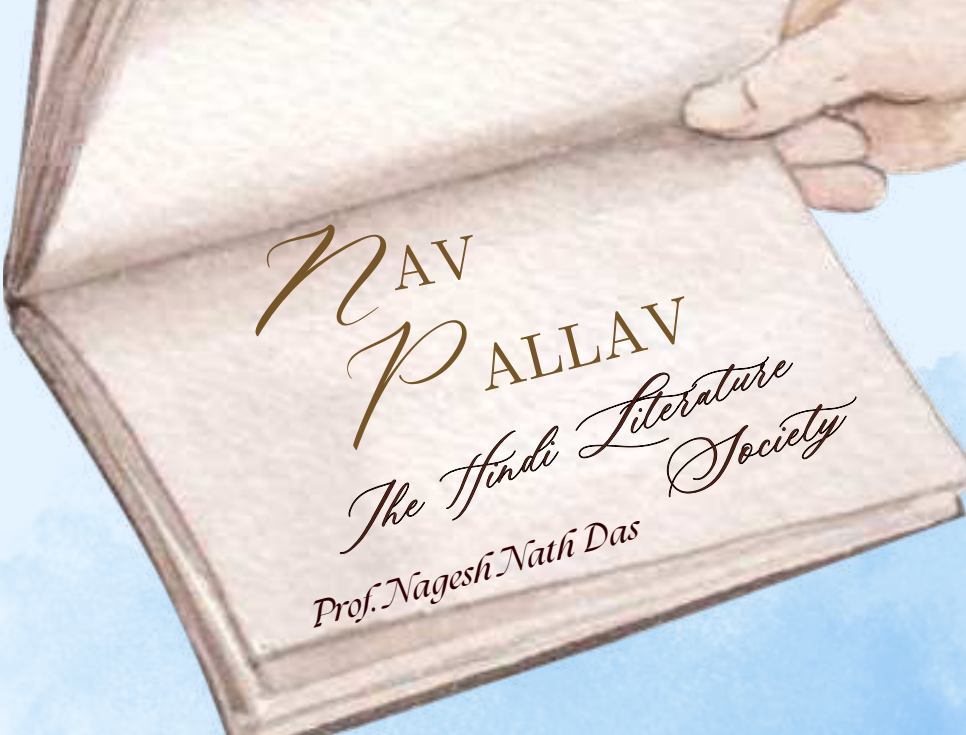
Qafila-e-Irfan, held at Mehrauli Archaeological Park, delved into the mystical world of Sufism. Students recited works by renowned Sufi poets, alongside their own compositions inspired by themes of love and spirituality. The historical venue provided a meaningful backdrop, enriching the exploration of literary and spiritual traditions.

Panel Discussion: "Invoking Gods and Goddesses: Interpreting Mythology and Its Evolution through Indian Literature"

A stimulating panel on "Mythology and Its Evolution through Indian Literature" featured three distinguished speakers — **Dr. Namita Sethi** (Associate Professor, JDMC), **Dr. Animesh Mohapatra** (Associate Professor, DCAC), and **Dr. Richa Bajaj** (Associate Professor, Hindu College). The discussion examined the representation of gods and goddesses through the ancient and medieval literary canon; the impact of defining events such as linguistic shifts, interrogation of cultural hierarchies and social divisions and the evolution of mythology in modern literature (spanning from Prem Chand to Partition), sparking insightful exchanges between students and faculty.

Inkspire also organised a cultural outing and went watch the stage play, *Umrao Jaan* (dir.by Varun Sharma) on Feb. 16, 2025. This event provides students with an opportunity to explore re-imagination of literary works through performance, offering a deeper understanding of literature within the context of theatre.

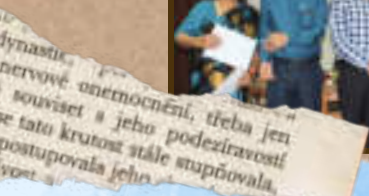

NAV PALLAV

*The Hindi Literature
Society*
Prof. Nagesh Nath Das

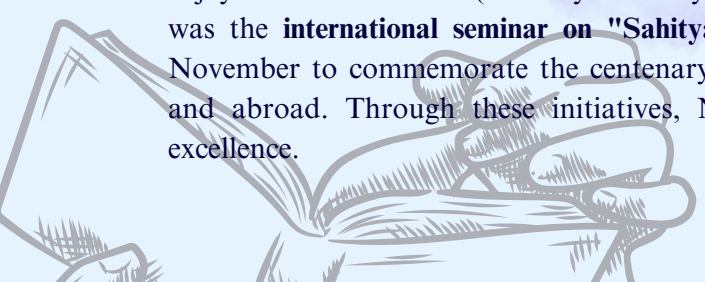
The Hindi Literary Society, Nav Pallav conducted various literary and cultural activities throughout the year, under the guidance of Prof. Nagesh Nath Das. On 5th September 2024, a grand event was organised to celebrate **Teachers' Day**, faculty members inaugurated the event with a lamp-lighting ceremony, followed by speeches on the guru-disciple tradition and the significance of teachers in Indian culture. The event concluded with a vote of thanks by Dr. Gagandeep Kaur.

From 10th to 14th September 2024, **Hindi Week** was celebrated with a series of inter-college competitions. The quiz competition on 10th September required participants to identify book titles and their authors. On 11th September, students recited poems based on the four "bhavs"—Veer (heroic), Shringar (romantic), Hasya (humorous), and Karun (compassion). An extempore speech competition was held on 12th September, where topics were assigned on the spot.

On 13th September, two contests took place: a dictation test and an idiom-based competition, where participants explained the meaning and usage of given phrases. The celebrations concluded on 14th September with a **panel discussion on "Challenges and Career Opportunities in Hindi"**, featuring experts such as Jagdish Ram Pauri (Director, Ministry of Education) and Dr. Gopal Yadav (Senior Officer, GAIL India, Jaipur). Speakers emphasized on Hindi's global significance, its career prospects, and the need to overcome societal biases against the language.

A lecture series (23rd–25th September), in collaboration with Punjab & Sind Bank and the Rajbhasha Cell, explored Hindi's historical evolution, scientific application, and role in governance. Speakers included Dr. Vijay Kumar Malhotra (Railway Ministry) and Dr. Om Nishchal (Allahabad Bank). The year's highlight was the **international seminar on "Sahitya Ki Shati Upasthiti: Ramdarash Mishra"**, held on 12th–13th November to commemorate the centenary of Ramdarash Mishra, bringing together scholars from India and abroad. Through these initiatives, Nav Pallav reaffirmed its dedication to literary and cultural excellence.

EOA SOCIETIES

ART

ACROSTIC	151
ANKUR	151
CHALCHITRA	152
ETRAM	152
PINHOLE	153
STROKES	153
SWARANG	154
VASTRAM	154

CULTURAL

ANHAD	155
BHANGRA	155
TEGH	156
LUDDI	156
FATEH	157

CO-CURRICULAR

180DC	158
CONFERO	158
CDF	159
DADS	159
ECOCLAN	160
ENACTUS	160
FINWISORY	161
GANDHI STUDY CIRCLE	161
IGNITE	162
JUNTO	162
KCG	163
KHALSA STREET	163
ROTARACT CLUB	164
TEDX	164
TEGHPRENEURS	165

ACROSTIC *The Poetry Society*

Prof. Smita Mishra

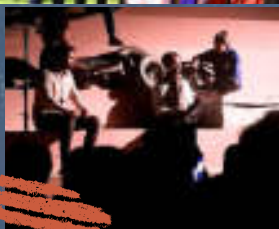
The society is established with the vision of offering students a platform to engage with the art of poetry. Acrostic has become a hub for creative expression and literary pursuits. It has actively organized numerous events and competitions, providing opportunities for students to explore their artistic talents. Through these efforts, the society has nurtured budding writers and artists, fostering a vibrant creative community on campus. **Qafila '24**, the flagship event, featured three inter-college poetry slams: **Hiraeth** (English), **Sunehe** (Punjabi), and **Shabdostav** (Hindi/Urdu), allowing participants creative freedom. The event saw enthusiastic participation, with judges like Anubhav Tekwani and Dr. Amarnath awarding prizes to the winners. An orientation session introduced the society to freshers, followed by a photo walk and impromptu poetry writing. Regular meetings, held on Mondays and Fridays, include poetry readings, discussions, and workshops. As part of Lashkara'25, Acrostic hosted '**Pixelated**', a poetry writing competition held on 3rd March, 2025. Conducted in English, Hindi, and Punjabi, the event invited participants to compose poetry inspired by images assigned through a number-based lottery system.

ANKUR *The Theatre Society*

Ms. Saheb Kaur

Ankur - The Theatre Society, scheduled its 2024-25 orientation and announced the street play, *Chakravyu* on August 27, addressing unemployment and the New Education Policy. The performance took place on September 5 in 'Jannat', within the college premises. On September 14, a flash mob on anti-ragging emphasized the importance of a ragging-free campus, promoting respect and unity. A workshop was conducted on September 28, 2024, under the guidance of Indian director, Akarsh Khurana. On August 22-23, Ankur collaborated with theatre societies at a workshop led by Anirudh Nair, faculty of DSM.

Ankur's performance, **Right Left Right**, adapted from Ajay Krishnan's "Butter and Mashed Banana," won first place at NIT Kurukshetra (October 11) and Manav Rachna College (October 19). Ankur secured third place in Jashn-e-Theatre and qualified for Mood Indigo and IIT Guwahati's 2025 stage play competition. Ankur's annual production of Mahesh Dattani's **Final Solutions** was performed on November 19-20, 2024, followed by an online meeting with Dattani. The play was directed by Archit Garg and Sia Bindrani. **Pratykash '25** was a two-day event held as part of Lashkara '25.

CHALCHITRA *The Film Making Society*

Dr. Guntasha K. Tulsi

Chalchitra kicked off its 2024-25 session wherein members of the society achieved significant recognition, with its in-house productions like **Dichotomy** and **Bhola-sa-Mann** winning multiple awards at prestigious festivals, including NSUT, Ramanujan College, and Shaheed Bhagat Singh College. Chalchitra's calendar is packed with activities such as workshops on cinematography, acting, and storytelling, often led by industry professionals and experienced alumni. The society's involvement in competitions, film festivals, and collaborations with other college societies has amplified its influence. A successful two-day Film-fair, which featured screenings, cosplay, open mics, and a special session with filmmaker Mr. Siddhartha Bedi. The Society organised its flagship event for this semester, the **Inter-College Film Screening competition, "Rang-de-Cinema"** (2025) as part of Lashkara '25.

EIRAM *The Western Dance Society*

Ms. Poonam Bedi

The Western Dance Society of SGTB Khalsa College recently collaborated with STROKES - The Fine Arts Society for a vibrant, Spanish-themed event that brought the essence of Spain's culture to life. The event was filled with rich colors, passionate art displays, and energetic music, setting the perfect stage for the team's 5-minute performance. The theme was well embraced with the choreography inspired by traditional Spanish styles, adding Spanish movements and dramatic flair to resonate with the event's spirit. This collaboration was an unforgettable experience that allowed us to connect with another society and explore a new cultural dimension in our art. Together, we crafted an immersive experience for the audience.

Etram also successfully hosted **Meraki**, a vibrant celebration of dance, talent, and creativity. Featuring the top 12 college teams from across Delhi, the event showcased electrifying performances that captivated the audience. Honoured to have renowned dance personality Mr. Akshay Sharma as the judge, whose insights enriched the competition. Team UHC claimed the top spot, with Team Spardha securing second place. The event's success was made possible by the constant support of the faculty, whose guidance ensured smooth execution. Meraki not only celebrated dance but also inspired collaboration and left a lasting impact.

PINHOLE *The Photography Society*

Dr Parminder Narang

The Photography Society has been a hub of creativity and storytelling throughout the academic year 2024-25. Under the guidance of the esteemed convener, Dr. Parminder Kaur Narang, the society has grown, embracing new ideas and initiatives while fostering a deep passion for photography. This year, the society hosted insightful workshops aimed at enhancing members' skills. A Filmmaking & Photography Workshop on 3rd October 2024, led by industry expert Kshitij Sheetak (Shoot Guru), introduced visual storytelling, composition, framing, and advanced editing techniques. Another session, **INSIGHT: A Photography Workshop**, conducted on 13th February, 2025 by a renowned photographer Tatsam Malhotra, focused on camera handling, lighting, composition, and post-processing. Exploring the city's beauty through photowalks has been a defining part of the society's journey. The society organised its flagship event, **Curiosity '25**, on 3rd April, 2025 at the ethereal venue known as 'College Jannat' as part of Lashkara '25. This highly anticipated affair was a fusion of creativity, spontaneity, and artistic celebration, comprising a live on-spot photography competition and a thoughtfully curated photography exhibition.

See

STROKES *The Fine Arts Society*

Dr Paramjeet Kaur

The Fine Arts Society of SGTB Khalsa College, organised a **graphics workshop** with the primary focus on explaining Canva and its various uses. The society regularly conducted **caricature workshops** with the aim of developing caricature skills into the new recruits. Strokes aims to showcase the artistic talents of its members in their events through a central exhibition, which serves as the main attraction. One such event was **La Fiesta**. These exhibitions highlight a "Recreation of famous paintings by Indian artists". To foster encouragement and promote learning in art, the society also organised a **meet-up** at Hauz Khas. **VIRASAT'25**, remained an exhibition which was a vibrant celebration of India's rich cultural heritage, bringing together the colours, traditions, and flavours of our diverse history in one unforgettable event. The society organised its annual event, **'Mirage'** on 3rd April, 2025 as part of the college's cultural fest, Lashkara'25. An open-themed art exhibition proudly showcased the unique styles and talents of all the society members. Two workshops of watercolor painting and caricature drawing were conducted by the members themselves.

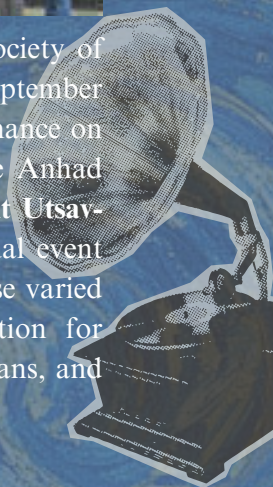
SWARANG *The Music Society*

Dr Ruchi Kaur

Swarang is more than just a musical ensemble—it's a family bound by a shared love for music. With each performance, they pour their hearts into every note, blending classical traditions with fresh, contemporary sounds. The music society kicked off its year by welcoming the freshers on the Orientation Day with a power packed performance.

The society collaborated with the fine arts society of the college for the event 'La Fiesta'. On September 12th, 2024, Swarang gave an amazing performance on **Saragarhi Day**. It even collaborated with the Anhad Society and the Music department for '**Basant Utsav-The Musical Event**'. Swarang hosted its annual event '**Mridang**' on 29th March, 2025. Through these varied activities, Swarang fosters a deep appreciation for music, provides a platform for student musicians, and enriches the cultural fabric of the college.

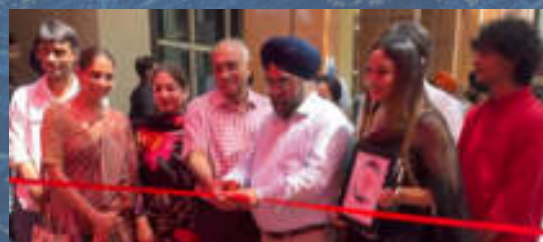

VASTRAM *The Sartorial Society*

Ms. Armeen Kaur Ahuja

The Sartorial Society visited a **Denim Exhibition** in Dwarka, where they saw plastic PET bottles being transformed into yarn for denim fabric in August 2, 2024. The academic year began with organising a photoshoot and launching a tabloid on '**Post-colonial Fashion**' focusing on the decades of 50s and 60s. By organising a seminar featuring industry experts like Akshay Pundir and Dr. Shraddha Chadha, Vastram left no stone unturned to leave an imprint of its own. A **workshop on Phulkari embroidery** was also conducted by Padma Shree awardee Dr. Lajwanti, on 22nd and 23rd October, 2024. She guided the students through techniques of stamping and embroidering.

Vastram also collaborated with the Fine Arts Society, **Strokes**, for an event titled 'La Fiesta'. The Content Head of Vastram, Akarshit Sinha, held a **workshop** to teach its members how to use Canva for creating graphics. The society launched its spring collection '**Falgun**' under the event Nargis as part of Lashkara, 2025. The Collection featuring the hand-embroidered thrift pieces received immense appreciation from the audience, faculty and peers alike.

ANHAD *The Divinity Society*

Prof. Harbans Singh

Anhad - The Divinity Society, played a pivotal role in organizing and participating in numerous spiritually enriching events throughout 2024-25. They began with a soulful performance on the **Prakash Purab of Sri Guru Granth Sahib Ji** on September 5th, captivating attendees with their heartfelt recitations.

On **Saragarhi Day** (September 12th), Anhad infused the occasion with spirituality through a moving recitation of shabad performance. Their literary contribution continued on October 10, 2024, with an inspiring translation workshop showcasing the importance of preserving cultural heritage. Anhad also triumphed in the Gurmat Sangeet competition, securing top positions, including first position for their powerful rendition of "Jap Man Har Har Naam Nidhan" performed at the Mata Sundri Annual Competition held on 23rd October, 2024. '**Anhadnaad'25** was held on 2nd April, 2025 as a part of the college's annual fest, Lashkara'25. The event accommodated various competitions, namely Bani Kanth, Declamation, Akharkari, and Kirtan. On 16th April, students of Anhad participated in a competition hosted by GTBIT, securing 1st in Akharkari, 2nd in Kirtan and Declamation, and 3rd in Bani Kanth.

FOLK DANCE *Bhangra*

Prof. Harbans Singh

The Folk Dance Society is known for celebrating Punjabi heritage through traditional dances like Bhangra and Luddi. On September 10, 2024 - the team held Orientation program introducing the new students with the team and the tradition of Bhangra. In **Lashkara'25**, the Bhangra Society took the centre stage by organising a high-spirited competition on April 3, 2025, which saw participation from various teams across the region, leaving the audience in awe and applause. Whether it's a college celebration or a cultural milestone, the society not only performs in them but also brings meaning and festivity to the event. With a strong competitive spirit, the team proudly represented the institution at various prestigious platforms throughout the year.

TEGH *The Gatka Team (Martial Arts)*

Prof. Harbans Singh

The Gatka Society of Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College performed on the **Independence Day** ceremony organised by the National Cadet Corps and National Services Scheme at the college ground. They performed at various **Samagams**, including those for the 'Pehla Prakash Purab of Sri Guru Granth Sahib Ji', 'Prakash Purab of Sri Guru Ramdas Sahib Ji', 'Shaheedi Sri Guru Tegh Bahadur Sahib Ji, and College's Founder's Day' and 'Prakash Purab of Sri Guru Gobind Singh Ji'. Members of TEGH team delivered an outstanding performance at the **Kids Carnival** held at Indira Gandhi Stadium on 17th of November, 2024, the team captivated the audience with their magnificent act. They actively participated in **Nagar Kirtans** across different dates, including those in Rohini on 24th November, 2024, 12th January, 2025 and 9th February, 2025, contributing to preserving Sikh martial tradition with their vibrant performances.

FOLK DANCE *Luddi*

Prof. Harbans Singh

The Folk Dance Society is a vibrant community dedicated to preserving and celebrating Punjabi cultural heritage through traditional folk dances like Bhangra and Luddi. It brings people together to foster unity, pride, and a deeper appreciation for regional traditions. The society promotes these art forms through performances, workshops, and events, ensuring their relevance in the modern world. The students performed at prestigious events within University of Delhi, including fests., celebrations, and **inter-college competitions**. Collaborated with various teams and cultural representatives and participated in International Bhangra competitions like **Sunakhi Punjaban** season 6 and **Bhangra Arena**. During **Lashkara'25**, the society hosted a captivating competition. Teams from various colleges came together showcasing their talent which left the audience in awe.

FATEH

The Sikh History Society

Prof. Harbans Singh

The society had the honour of hosting a deeply insightful lecture by **Dr. Charanjit Singh Shah** in the college seminar hall on **26th November 2024**. The session centred around the profound theme of Kirat—righteous and honest living—a cornerstone of Sikh philosophy. Dr. Shah's eloquence and depth of thought captivated the audience, as he explored the importance of integrity, hard work, and ethical living in both personal and societal contexts. His engaging delivery sparked thoughtful discussions among students and faculty, encouraging reflection on how timeless values can guide us in contemporary life.

Noor-e-Khalsa, an inter-college event organised by The Fateh Society on 3rd April, 2025 was a vibrant celebration of Sikh heritage, intellectual engagement, and community bonding. The event served as a heartfelt tribute to Sikh values, combining cultural expression with academic curiosity through two thoughtfully curated segments: the **Dastaar Tying Competition** an Inter-College Quiz Competition. Adding an enriching intellectual layer to the event, a book stall was set up where books on Sikh history & values were distributed free of cost. Visitors were encouraged to register and review the books after reading, promoting a cycle of learning and reflection. Adjacent to the stall, an interactive street card quiz game engaged onlookers in quick rounds of Sikh history trivia. The event culminated with a grand prize distribution ceremony in Master Tara Singh Auditorium, where winners were felicitated for their achievements. Certificates of appreciation were distributed among all volunteers whose contributions ensured the flawless execution of the event. Their tireless dedication and enthusiasm were crucial in bringing the event to fruition. Noor-e-Khalsa'25 was more than just an event—it was a vibrant confluence of faith, intellect, and creativity. It ignited historical curiosity, nurtured cultural pride, and promoted values of unity, learning, and service. The impact of the event extended beyond the participants, leaving a lasting impression on every soul who became a part of this meaningful celebration.

180 DEGREES CONSULTING

Dr. Jasdeep Kaur

180 Degrass Consulting (180 DC) launched ‘CaseCrux’, their annual case book, curated to equip aspiring consultants with essential frameworks, insights, and real-life case studies. They conducted the Consultant Accelerator Program, featuring expert-led sessions on strategy, business analysis, and industry insights. The society also undertook two impactful consulting projects. With Yellow Squash, a healthcare startup, they developed a comprehensive data room, built financial projections, and facilitated investor outreach. In collaboration with SWAN, a social enterprise focused on workforce empowerment. Another key milestone was the successful organization of **APEX 180**, their annual flagship event. This year, it featured three engaging competitions—Caseniti 2.0, C-Suite 1.0, and Synergy 1.0. Each event was crafted to test participants’ analytical, managerial, and networking skills, drawing enthusiastic participation from top colleges across the country. The competitions fostered strategic thinking, healthy competition, and peer learning, aligning with nurturing professional growth and experiential learning.

66

CONFERO

Confero, the Model United Nations (MUN) and Youth Parliament (YP) society of SGTB Khalsa College has actively engaged in multiple national-level MUN conferences, secured prestigious accolades, and organised impactful debates and discussions within the college. With over a decade of excellence, Confero has cemented its place as one of the leading MUN societies in Delhi and North India. In the academic year 2024–2025 alone, the society has proudly secured seven Best Delegation awards at prestigious institutions including Sri Venkateswara College, Jesus & Mary College, and Dyal Singh College. Apart from external achievements, Confero has been committed to fostering a culture of debate and diplomacy within the college. On the 29th and 30th of March, 2025, Confero successfully hosted its 9th MUN Conference on campus, drawing over 350 delegates from across the country. A significant highlight of this year’s conference was the collaboration with esteemed organizations such as WWF (World Wide Fund for Nature), CYPAN (Commonwealth Youth Peace Ambassadors Network), the Commonwealth Nations, and NSDC (National Skill Development Corporation).

Dr. Jagdish Singh

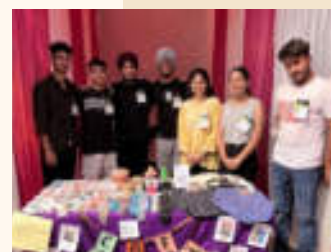
CDF

Connecting Dreams Foundation

Ms. Rigzin Kang

There are many projects undertaken by CDF, it was launched with a vision to provide quality education to underprivileged children in slum areas and bridge the gap in fundamental learning. With a focus on Sustainable Development Goal 4, the project aims to ensure inclusive, equitable, and quality education for all. **Project Kilkari** has made significant strides in bridging educational disparities through personalized learning support, strategic collaborations, and a strong volunteer-based approach.

Project Svashray is an initiative run by the society. Its aim is to empower women in slum communities by fostering a sustainable livelihood through a transformative chain of change. With a focus on Sustainable Development Goal 11 (Sustainable Cities and Communities) the project focuses on equipping these communities with essential skills in marketing, communication, and digital marketing, enabling them to build self-reliance and economic independence in stitching businesses.

DADS

The Debate and Discussion Society

Dr. Tarun Kumar

DADS kicked off the year with the excitement of 'Freshers', backed by meticulous planning and flawless execution. A dedicated help desk and registration booth ensured a smooth start, while newcomers were introduced to the society's vibrant activities, followed by a rigorous selection process. The enthusiastic response from freshers infused the society with renewed energy. The society conducted **orientation sessions** for covering debating fundamentals, competitive events, and the broader debating circuit, learning key techniques and diverse formats. Various debate formats were introduced, followed by bi-weekly sessions, blending theory with hands-on practice. Specialized knowledge sessions covered topics like feminism, power dynamics, and international relations. The society also organised an **Intra-College Debate Competition**. The society has continued to excel, securing top positions in prestigious competitions and fostering a culture of critical thinking, eloquence, and intellectual engagement.

ECOCLAN

Dr. Anjana Sagar

Ecoclan promotes the participation of students with the aim to educate them about the prevailing environmental conditions, the causes of environmental deterioration, along with the understanding of sustainable conservation of nature. During the academic year 2024-25, the club intensified its efforts to address pressing ecological issues through a blend of education, action, and advocacy.

Key initiatives included frequent **tree plantation drives** across the campus, promoting green cover, and an **E-Waste Collection Drive** to responsibly manage electronic waste. Highlighting the year was the celebration of **World Ozone Day'24** on 18th September, featuring a special lecture by Prof. Dinabandhu Sahoo, Head, Department of Botany, University of Delhi. His insightful talk on ozone layer depletion and sustainable solutions captivated over 150 attendees, including students and faculty. The lecture ended with participants taking “Environment Protection Pledge”, committing to eco-friendly practices, and proceeded with a sapling plantation drive on campus.

ENACTUS

The Social Entrepreneurship Society

Dr. Madhu

Enactus Khalsa empowers the society, through its various projects such as Poshan, Naina, Hifazat and Ehtiyaat. They successfully organised **Vichar 6.0**, their annual flagship event that brought together a vibrant mix of art, entrepreneurship, and social innovation. The event featured a dynamic lineup of celebrated artists such as Dr. Vegaas, Ekansh Taneja, Rajesh Yadav, Harsh Sharma Music, Nexus Band, Mayank Arya, and Ajitanshu, among others, who captivated the audience with their creative performances.

The society conducted an **awareness drive** in Connaught Place, New Delhi, to promote their project ‘Ehtiyaat’. Their teams went on to win competitions at prestigious institutions including IIITD, DTU, IHE, ARSD, Kalindi, and Symbiosis, further establishing a reputation for excellence. They even organized field visits to key areas such as Azadpur, Rajouri Garden, and Rohini. Additionally, their representation at a B-plan competition at IIT Roorkee and the setting up of stalls at renowned educational institutions like Vivekananda College and Bennett University underscored their commitment to nurturing future leaders. They also proudly collaborated with a prestigious organisation, Impulse, which further added credibility and support to their initiatives

FINWISORY *The High Finance Society*

Dr. Kamaldeep Kaur

The High Finance Society of Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College is a student-driven network, which began the 2024-25 session with its Official Help Desk on 3rd September, 2024 at 'Jannat'. This initiative introduced freshers to the society's mission, goals, and activities through interactive discussions. To create a welcoming atmosphere, a fun Finance Riddle game was organised.

One of the most notable events of the society was FinOrate 2.0: The Finance Dialogue, held on 27th November, 2024. This flagship event featured industry leaders like Mr. Khalid Wani, Mr. Rahul Sharma, and Ms. Vandana Tolani who shared insights on emerging trends, challenges, and opportunities in finance. The Society organised '**Valuation Finopoly – The Investment Battle!**' on 3rd April, 2025 during Lashkara '25. Alongside this, it set up an engaging and fun stalls such as "Guess the Meme", "Read the Colours", and "Cube Solve" challenges.

GANDHI STUDY CIRCLE

Prof. Jagir Kaur

In January, the society observed a Martyrdom Week, paying homage to Mahatma Gandhi's sacrifices for truth, non-violence, and justice. The highlight of the week was the **screening of "The Making of the Mahatma"**. The most enriching experience of the year was the educational visit to Gandhi Smriti and Gandhi Darshan.

The annual event of the society revolved around the theme "**Relevance of Tolerance and Coexistence in the Contemporary World**". The society also participated in Kasturba Nirwan Divas, attending a town hall session that deepened their understanding of Kasturba Gandhi's contributions. The society successfully organised a Declamation Competition and Quiz Competition focusing on Mahatma Gandhi's life and on the theme of sustainability on 3rd April, 2025, in the college's much anticipated annual fest., Lashkara.

CV

IGNITE

The Placement Cell

Prof. Bibhu Prasad Sahoo

Ignite – The Placement Cell of SGTB Khalsa College has been connecting students with top recruiters since 2006. In the academic year 2024-25, over 100 companies, including Deloitte, KPMG, EY, Tresvista, and D.E. Shaw & Co., visited the campus. More than 175 offers were made, with the highest package reaching INR 23.05 LPA and an average package of INR 5.8 LPA, contributing to a total CTC of INR 9.97 Crores.

Ignite also facilitated 325+ internship opportunities, offering stipends up to INR 80,000 PM, with an average of INR 20,000 PM. Recruiters like BCG, EY GDS, Redseer, and KPMG engaged with both students and alumni.

Beyond placements, Ignite fosters learning through ANUBHAVA, a PAN-India internship fair, and competitions like NITI (case studies and business quizzes). Events like ACIES and LAKSHYA provide career guidance from industry leaders, ensuring students are well-prepared for their professional journeys.

JUNTO

The Civil Services Society

Dr. Biswaranjan Mohanty

Junto, the Civil Services Society, was established in 2019 with the support of faculty and administration. It strives to make a difference by promoting awareness and assisting students in their civil services preparation. The society organised various events to engage the intellect of students and involve them in creative activities that are worthwhile.

The society organised a **webinar on “How to Score 440+ in GS?”** with guest speaker Pradeep Singh Charan, an esteemed IRS officer. The session provided aspirants with valuable insights on excelling in the General Studies (GS) papers of the UPSC Civil Services Examination. Participants gained expert guidance, making the webinar highly beneficial.

KHALSA CONSULTING GROUP

Dr. Harshdeep Kaur

Khalsa Consulting Group (KCG) successfully organised **Case Hunt 3.0** on **February 3, 2025**, in the Basketball Court, continuing its legacy of hosting prestigious consulting competitions. The event attracted an enthusiastic footfall of 200+ students, providing them with a dynamic platform to showcase their problem-solving skills. Participants navigated through challenging riddles across different locations, unlocking the next case study with speed and accuracy determining their progress. The competition blended intellectual challenges with a vibrant campus atmosphere, fostering strategic thinking and teamwork. A special speaker session enriched the event, offering valuable insights into the consulting world and enhancing participants' understanding of real-world problem-solving. The society curated an engaging and intellectually stimulating event as part of the college's annual fest., **Lashkara'25**. A major highlight was **'Suspectable'**, a strategy-driven group game inspired by *Among Us*. Flip the Bottle x Tic Tac Toe and Guess the Cricketer were among the games.

KHALSA STREET *Finance and Investment Cell*

Prof. Bibhu Prasad Sahoo

Khalsa Street, to develop the skills of new recruits, senior members conducted **six webinars** through the academic year 2024-25 based on: 'Excel & Financial Report-Making using Screener', 'Fundamental & Technical Analysis' and 'Marketing & Operations'. An IPO investment group was formed to educate members on IPO strategies, conduct in-depth research, and pool funds for strategic investing. The group applied stag investing strategies, ensuring informed decision-making and risk management. Khalsa Street regularly publishes one-page reports on various companies. Additionally, the society releases newsletters, such as the recent one on Zepto's IPO, covering key business developments, industry trends, and investment insights to keep members informed and engaged.

Khalsa Street, along with RAAH - The Business Economics Society, hosted a **seminar on "The Evolving Landscape of Financial Markets and Derivative Strategies"**. Dr. Dinesh Jaisinghani, faculty at Crown Institute of Higher Education, Canberra, led the session. Khalsa Street hosted the first **Equity Research Challenge- Analyst Arena**, judged by Mr. Piyush Kumar and other experts in the field. Wealth Wave 2.0, the flagship portfolio management competition by Khalsa Street, was successfully conducted as part of Lashkara 2025. Themed around War and Geopolitics, the event tested participants' strategic thinking through intense bidding and trading rounds within a mock stock market environment.

ROTARACT CLUB

Dr. Rupali Bhalla Mathur

The Rotaract Club of SGTB Khalsa College has been actively engaged in various community service projects, including **Project Parivartan** and a **cloth distribution drive** that provided essential clothing items to families in need. They conducted cognitive and aptitude skills training through **Project Prarambh**, provided career guidance through the **CAT Ace Master Class**, and organised **seminars** on leadership and networking. Their **vocational training programs** have also enabled their members to acquire industry-specific skills. Their international relations activities have enabled them to connect with Rotaractors from around the world. They exchanged letterheads with several **international clubs**, facilitating cultural exchange and collaboration. Rotaract hosted **Vibrance** – The Rotaract Carnival on April 3, 2025, near the Basketball Court. With over 250 students participating, the event fostered a strong sense of community, showcasing the club's dynamic spirit, and sparked interest among potential new members. A resounding success, it was filled with fun, games, and team-building energy.

The Rotaract Club is committed to creating positive change in the community, developing the skills and knowledge of their members, alongwith fostering global connections.

TEDx

Mr. Ritwick Bhattacharjee

TEDx society of Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College conducted an event: 'ASTRA'. In a historic first, SGTB Khalsa College proudly hosted its inaugural TEDx Women Event, a celebration of resilience, creativity, and the unparalleled strength of women on 8th November, 2024. Inspired by the divine weapons of mythology, the theme symbolized the unique power every woman possesses to drive change and leave a lasting impact. The event unfolded with a wide array of speakers, performers, and guests who contributed to a day of motivation, introspection, and conceptual exploration. Ms. Dakshita Das, a seasoned bureaucrat; Swarnima Bhattacharya, co-founder of Gytree; Misha Sarowal, artist and media personality; Mahima Dayal Mathur (Bawari Basanti), a soulful musician and many more. The announcement of our Flagship event was nothing short of spectacular. A renowned Musical Band was called to perform on the day of the official Freshers on behalf of TEDxSGTBKC. The event took place in the Basketball Court. A huge banner was dropped from the top of the generator shed, unveiling 'SEHAR' (TEDxSGTBKC 2.0) proving to be a major attraction among the students.

TEDx

TEGHPRENEURS

The Entrepreneurship Cell

Dr. Mansi Bansal

The **Chai pe Charcha** session conducted by the E-Cell helped attendees connect with each other and the E-Cell team, sparking conversations on startup ideas, challenges in the business world, and career aspirations. Whereas, the Teghpreneurs' Learning Session was an interactive event designed to be educational and engaging. It covered essential concepts such as business planning, idea validation, and market analysis, giving students a practical framework for exploring their entrepreneurial ambitions. An online webinar in collaboration with the International School of Business & Media (ISB&M) was hosted by the E-Cell as part of a Student Development Program. The session, titled "**Introduction to New Concepts like Digital Marketing,**" was conducted by Dr. Rajeswari Saha, an experienced educator and development professional with over 10 years of experience in the field.

Founder of the Year 4.0 was another event hosted by the E-Cell which included the final presentation round of three-phase case study competition. The society also hosted a **Startup Expo'25** delivering two electrifying days of innovation and inspiration.

LITERARY CONTRIBUTIONS

ENGLISH SECTION
HINDI SECTION
PUNJABI SECTION

167
189
209

Chronos

A JOURNEY INTO TIME-TRAVEL

EDITORIAL BOARD

Dr. Guntasha K. Tulsi

Faculty Editor

Vibhor Jain

B.A. (Hons.) English, III Year

Swakshi Dhembla

B.A. (Hons.) English, II Year

Ashmeet Kaur

B.A. (Hons.) English, I Year

Namleen Kaur Gill

B.A. (Hons.) English, I Year

Sai Amruta Mohanty

B.A. (Hons.) English, I Year

Ritwick Bhattacharjee

Department Convenor

EDITOR'S NOTE

Any creative expression of the students is usually a mix of spontaneity and deliberation. When the idea of “Time-Travel” was pitched as a theme for this year’s English section of Tegg’ 25, our team was keen on an area of interest which could traverse across multiple genres and forms. We wanted to explore a domain which could navigate the multiple spheres of history, science, fiction, literature and popular forms of reading.

Almost over a span of more than three months, our student team worked immensely hard to set designs and visual templates for “*Khronos*: A Journey into Time-Travel”. From the designing of posters to the release of Concept Note for the magazine; from energizing students to write to collecting, editing and structuring the write-ups and materials – our student team has left no effort in incentivizing, collectivizing and curating the best from the base.

As a mentor, I have been fortunate to spearhead *Khronos*, while also utilizing the opportunity of putting together the efforts of my department and efforts of the students, volunteers and involved teachers therein. We hope you will enjoy this section and we wait for your candid reviews, comments and suggestions.

Dr. Guntasha K. Tulsi

Faculty Editor

A note from the STUDENT

When we first proposed *Khronos: A Journey into Time-Travel* as the theme for the English Department's pages in Tegh'25, we knew we were stepping into a realm as expansive, as it was exhilarating. It wasn't merely about traversing timelines—it was an invitation to re-imagine storytelling itself: to let memory blur into myth, science merge with sentiment, and history dance with fantasy. As the student editorial team, our vision for *Khronos* was clear—we wanted to create more than just a magazine. We wanted to build a portal. A space where ideas flowed freely across genres and mediums, where design and narrative worked in tandem to transport the reader. The process, much like time, was anything but linear. It was chaotic, challenging, and constantly charged with creativity. Each submission brought with it a distinct voice and a new way of thinking about time—some tender, some whimsical, some deeply strange. What held it all together was the shared belief that stories can move, shift, and carry us through time in ways we never fully expect. *Khronos* is the result of many hands, many voices, and one collective impulse: to tell stories that resonate beyond the moment.

It is a labour of love, shaped by collaboration, curiosity, and care. We are deeply grateful to Dr. Guntasha Kaur Tulsi, our faculty editor, whose steady support, keen editorial insight, and quiet faith in our vision have been instrumental in shaping *Khronos*. Her guidance echoed through every stage of this journey. We also extend our heartfelt thanks to Mr. Ritwick Bhattacharjee, our Department Convenor, for his unwavering encouragement and for nurturing a space where student-led creativity is not only welcomed, but truly empowered. To every contributor, volunteer, and reader—thank you. *Khronos* is, above all, a testament to what becomes possible when imagination is shared.

So step in. Wander through these timelines. Let yourself be carried. We promise—it's worth the journey!

With warmth and gratitude,
The Student Editorial Team

EDITORS

Vibhor Jain
B.A. (Hons.) English, IIIrd year

Swakshi Dhembla
B.A. (Hons.) English, IInd year

Ashmeet Kaur
B.A. (Hons.) English, Ist year

Namleen Kaur
B.A. (Hons.) English, Ist year

Sai Amruta Mohanty
B.A. (Hons.) English, Ist year

Table of **CONTENTS**

- 1** Memory as a Portal through Time
- 2** Train to Past: On the Travel in Time-Travel
- 3** First Day for the Rest of our Lives
- 4** Anemoia
- 5** The Twelve Realms of Time
- 6** Verse and Voice: Poems
- 7** A Stitch in Time
- 8** Mysterious Power of Time
- 9** Beyond Time : A Tale of Love and Fate
- 10** Freezing Time Beyond a Lifetime
- 11** Weekend Time-Traveler
- 12** Time Travel and the Future of Fiction
- 13** Living Without Time
- 14** Literary Ruminations: Qafila-e-Irfan
- 15** A Glimpse into 2024-25
- 16** Panel Discussion
- 17** Annual Students' Seminar

Memory as a Portal through Time

Memory is a doorway, but it does not open easily. It is an unreliable time-machine, pulling us back not when we wish, but when it chooses. It does not let us walk through the past—only brush against its ruins, catching glimpses of things lost. Time travel is not the clean slipstream of science-fiction but the slow, aching pull of remembrance. It happens in the stillness of an old woman folding a sari she will never wear again, in the scent of a home which no longer exists, curling up from the fabric, like a whisper.

We think of time as linear, moving forward without pause. But for those who have survived ruptures—Partition, Exile, War—time does not simply pass. It lingers in objects, in rituals, in the unspoken habits which shape our everyday lives. It is stored in silence, in the weight of a name never spoken, in the way a grandmother hesitates, before saying where she was born.

Somewhere in Punjab, an old woman sits by a locked trunk; its brass edges rusted, the wood darkened with age. Inside, there is a shawl she has not touched in years; a photograph she does not look at; a sari folded with careful hands—the last thing she carried across the border. The house it came from is gone, yet its ghost lingers in her gestures; in the way she folds her clothes; in the way she closes her eyes at the mention of a place she no longer claims. She has learned to keep her memories locked away, just as she keeps the trunk shut.

But, time finds its way through silence. It slips between generations, moving through blood. Somewhere, in Delhi, a girl—her granddaughter—runs her hand over a scar on the old woman's arm. "How did this happen?", she asks. There is a pause, the kind which feels like standing at the edge of something deep. The grandmother does not answer. She only looks out of the

window, watching the city hum with a life which she cannot touch.

Time does not move forward, as we are taught to believe. It loops; it lingers. It presses itself into the creases of old letters, into the weight of untold stories, into the folds of a sari untouched for seventy years. It holds within the locked trunks of old women; in the forgotten scent of a house which no longer exists, or in the question of a granddaughter who never meant to travel through time, but has already arrived.

Perhaps time-travel is not an act of science, but of reckoning. Perhaps, it is what happens when we begin to remember, to unearth the things which were meant to be buried. Memory is not just a recollection; it is a portal — a way to slip between moments and to bridge the impossible distance between past and present.

And, sometimes, even without meaning to, we step through.

- Swakshi Dhembla,
B.A.(Hons.) English, IInd year

Train to Past: On the “Travel” in Time-Travel

—2M2 X 5—

A single eccentric attribute is counted as normal for any person as them-being-them. Sneaking out before the sunrise—very blatantly at that—to the neighbour’s backyard shed for a popping-bones grandma—that’s still hard to imagine as she-being-she.

There’s a baby-cam in our room. Its alarm goes off, so Amma runs to catch Grandma, and Baba tries to block the way, seeing that, grandma jumps out of the window just to get past them, and on some days, the popping-bones abate, and on some days, Amma and Baba are simply quicker.

She’s not like that all day. Only at nights. Not on all nights either. It’s only when there’s a red horizon and the neighbor’s shed starts shaking—the shaking isn’t even that loud to wake someone up, just faint bubbling. But tremors run down; she cries, “Uper the gur gur.”

This is new. Ever since she was moved to Nueshire from

Iradabad and found a green-gooley-banana near the shed, these night-sprints began. Amma and Baba talked to a doctor about it. Amma and Baba brought the prescribed meds. Everyone slept tight that night. She ran into the shed. In the morning, Amma and Baba didn’t say a thing.

—II ⊙ ⊙ II X II ⊙ ⊙ II—

The red of the cushioned coach looked like those cherry lollipops that make our tongue tingle back home. The brass handrail lent its patches of corroded grips to the hand-holders hanging above like pio’s palms back home. The wooden flooring was chipped off like the window rames above the seats. The gaps in the glass let the air whistle in my ears, like those sirens again. This takes me back in time, but this doesn’t look much like a time-machine.

It was neither blocked, nor curtained; the outside was visible. It had turned purple with violet clouds from the time we boarded the train. At one side,

the view still had that blush from when we first came here. But, it was running away. We were still. The train was not running on any flux capacitor or particle accelerator. It was gliding in space, through and to a time.

I joked; hope we don’t come out as those gel-bananas. What do you want to come out as? Still safe for the most part, that hasn’t changed, but I don’t have many days left. In a time machine, you have all the time. I don’t need all the time. All I want is—a hand tugged. My grandchild’s.

“Why are you here?”, I followed: “that is how”. And went to pester the neighbor about the time machine.

I called my grandchild over, and put my hand over their head and creased slowly through their hair, like Amma used to. You know, I had not asked them to bring me here. One day, you are at home. One day, the home is not there. All I need is that time back. They stop me from going back. They brought me here. I had not asked them. They forced me to move. But how do you force a heart to accept that?

All watched as the train stopped at a station back in the year—

- Dhruv Rahal, M.A. Eng. (Prev.)

First Day for the Rest of our Lives

Personnel Log 12: Day 33

I always believed time was like a flowing river, but near an event horizon, I'm convinced it's like a spilled glass of water everywhere, all at once. There's no point in taking notes, but I have to record something; proof that it wasn't me.

The Thing, the cosmic reject, it's still here, hiding in the shadows, yet a step ahead. His absence is a silence much heavier than any growl it ever let out. I can see it sometimes in the corner of my eye. A glimpse, never more. I see through it, I see hunger, hunger for anyone's rations, for anyone's belongings... for anyone. I was told I could watch stars die within a blink, but so far, the only deaths I've witnessed are of my own people. Every second here feels like eternity. Maybe I'm in "Hell." It's okay—I'm terrified by the idea of Hell, I think of it as Heaven for bad people. But how long will I be stuck here; will it be "Forever"?

It started with Luke, our humorous engineer—one second, he was fixing the inertial dampeners and then within a second, he was dust. Then it was Anakin; the doctor who tried to study it. He vanished in front of our eyes, all before his notes hit the ground. By then, only Leia and I were left, but The Thing took her today. I still remember her pretty smile which was made unique by her titanium incisors and how she always smelled of rain-soaked earth. But, she's gone and I'm alone in this metal coffin drifting towards the event horizon.

Personnel Log 13: Day 420

It's... warm. Used to be cold.

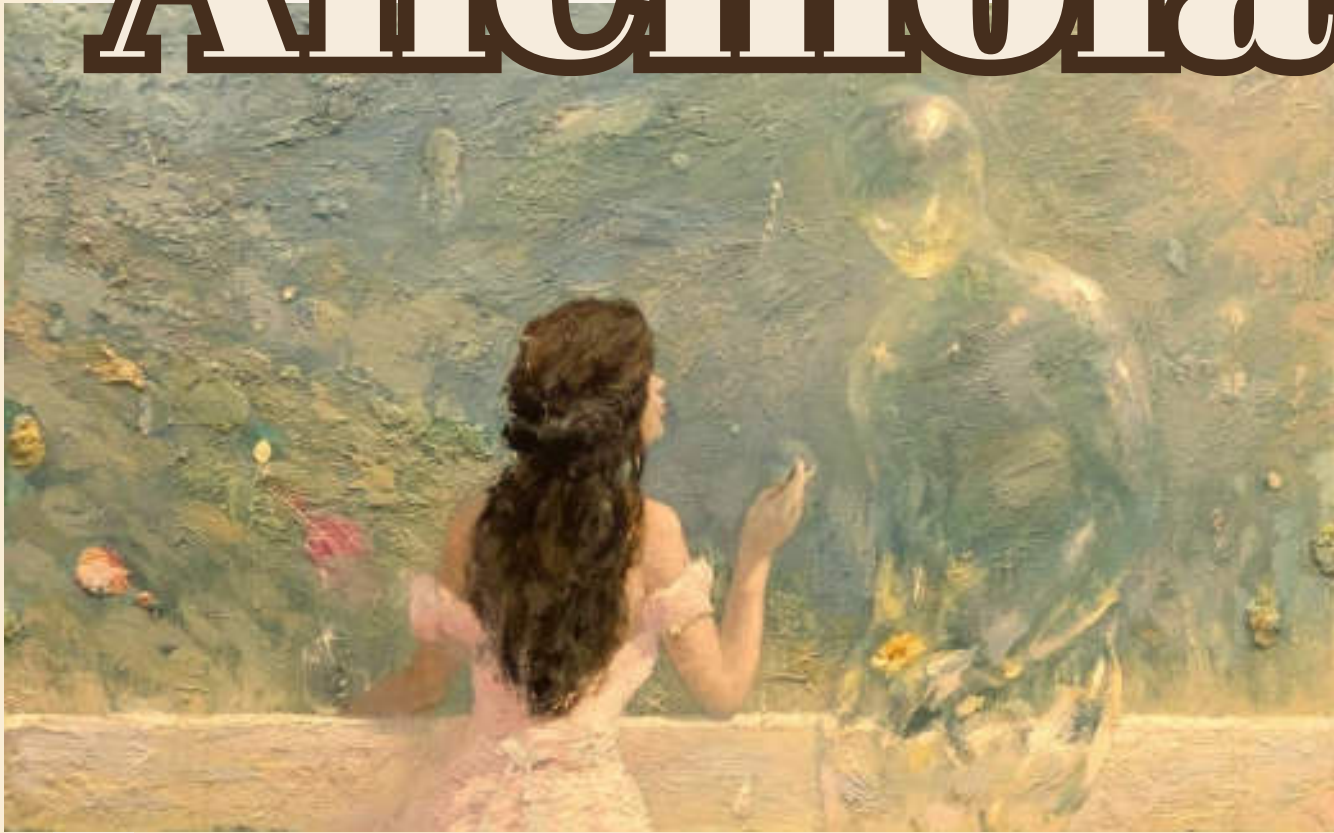
I bent time and time bent for me. The hole in the sky is getting bigger each day. I smell my fear in the halls. The food didn't last long, so I had to 'borrow' friends. Made a new friend today. Her teeth are shiny like metal, but she smells of home. Tomorrow, the hunt begins once again.

- Satjeev Singh,
B.A.(Hons.) English, IInd year

Anemoia

Walking down the same road I once walked with you, I feel time slip. The past and present blur, overlapping like reflections on rippling water. A wave of memories crashes over me— memories that don't belong to this world. They feel both real and unreal, solid yet slipping through my grasp. I stand there, staring at the empty corner of the street, but I see you. With me.

But this isn't our time, is it?

I've never been here before. Not with you. And yet, I see us. Holding your hand, walking beside you, as you guide me to the safer side of the road. We go to an old café. The steam from your coffee rises, curling into the air like a fleeting moment.. The world around us fades, slipping into the edges of something dreamlike, something outside of time. I know none of this is real. I remind myself of that. I even say it aloud. But, the illusion tightens its grip. I stand there, watching us leave, moving away into a distance that feels endless. And, then I look back. You're gone. We're gone. We never had the chance to live this moment.

But I did.

I lived it in a place that exists only in my mind. A past that never was, a past that time has stolen from me. And yet, I still long for it.

- Ashmeet Kaur,
B.A. (Hons.) English, 1st year

THE TWELVE REALMS of Time

Charles had always been mesmerized by clocks. His grandfather was a clockmaker and owned a small studio. As a kid, he would spend hours admiring the clock tower in the town. After his grandfather's death, he inherited the store. He discovered a variety of clocks, some of which he had never seen before. One of those items caught his attention. Crafted from brass and wood, engraved with symbols of each zodiac sign, instead of numbers. The face of the clock only had an hour hand and a small keyhole in the middle.

After going through his grandfather's old stuff, he finally found the key and inserted it in the keyhole. The moment he removed the key, the clock started ticking and each of its symbols came to life. The air around him thickened, like some force pulling him into another realm.

He first found himself on a battleground, surrounded by warriors. Aries, a symbol of courage, made him charge forward, almost getting killed, but as the hour passed, the scenario changed. The clock turned from Aries to Taurus, and the battlefield transformed into a garden, representing the stability of Taurus. He felt calm, until the serenity began to suffocate him, and the scene shifted again.

He got teleported into a bustling city. In his ears, he heard two distinct voices, representing Gemini's duality. His ears began to bleed, and it became unbearable. Teleporting from the city to a stormy sea; he was overwhelmed by fear, tied to Cancer. He felt different emotions every time, the clock transported him to different dimensions. He sensed the pride and attention-seeking nature of

Leo. Virgo's drive to achieve perfection and Libra's balance made him numb with indecisiveness. He entered a dark dungeon where Scorpio tried to manipulate him into giving up his life, but he fought back and travelled to a tiny chamber, where he experienced the loneliness of Sagittarius's idea of liberation.

Charles eventually arrived at the ocean, where Pisces tested him with overwhelming emotions. He knew how to get out of this realm, but he was paralysed by his own anxieties. These twelve hours of agony would have to repeat itself, if he was unable to get out of this world. In a desperate attempt to escape, he took the key and turned the clock backwards—only to find himself trapped forever.

- Rabnoor Kaur,
B.A.(Hons.) English, 1st year

VERSE and VOICE

Ruminations

I will not lie,
I am a man of many mistakes and no
matter how hard I try,
I'd end up having silly debates.
I live in the past,
thinking, what else I could've done.
That the present seems to slip away,
and the future is also no fun.
I contemplate my decisions,
and my life since the day it had begun.
Hate the souls I am with...
Yet, I hate being abandoned.
Wish I could turn back time,
to the olden days.
When I was a kid,
and I had no hate.
Wish I could peek into the future,
to the modern days.
When I'll be more mature,
and counting my days.

- Mayank Sharma
B.A. (Hons.) Economics, IInd year

Between Now and Then

I walk through time,
Time walks through me,
An endless stretch of memories.
Some slip like sand, from between
my hands,
While others bury me
underneath.
When I look inside, the clock
rewinds,
To moments I hold dear
I wander within,
To the joys and aches of then
As my heart gently laughs, and
tears.
Oh, how easy it is, to traverse
through time,
And, live in those old moments.
Oh, how easy it is, to escape and
find,
A place in what could have been.

- Raghav Bodani
B.A.(Hons.) English, Ist year

Whispers Through Time

Walked through a door not meant to be,
A glimmer of light, filling the spree.
Past and future, entwined in a stream,
Unravelling moments like a dream.

There met a lady, mystical in being,
Showed the way, with a gleam.
With a magical wand in her hand,
Purposed to ravel lights of life.

Fluttered the wand, tighten the grip,
Taking mankind to a trip.
Revealing mankind of their fate,
As they pass through the golden gate.

Danced with the stars in a sky,
Watched empires rise and die.
Echoed the laughter in ages long past,
Whispered to kings, although it couldn't hold fast.

Rested on clouds for a while,
When she entered with us into our dusk time.
Fishing the ways for the light,
Glancing through the doors which opened bright.

Yet to see the future aside, for which she came to thy,
Glistening the way like a life newborn to my eyes.
For all that I witnessed, for all that I tried,
The present remained, where my heart must abide.

Back through the doorway, I let myself guide,
With stories unspoken and secrets denied.
Whisper is the time, a fleeting embrace,
And, all that we have is this, a sacred place.

- Jaskirat Kaur
B.A.(Hons.) English, IInd year

Tungabhadra: A River Through Time

I am valour, I am your past,
Bygone, yet forever I last.
I still serve millions, far and wide,
History flows within my tide.

I have seen kingdoms rise and fall,
Vijayanagar's glory standing tall.
Where Sugreev's echoes still resound,
In Kishkindha's land, once battle-bound.

I watched as Ram, so fierce and bright,
Fought for Sita with all his might.
Amidst my gopurams, carved so grand,
A tale of devotion shaped this land.

The Bahmani swords clashed on my shore,
Empires ruled, then were no more.
Yet scholars spoke, and wisdom grew,
As moonlit waters shimmered through.

Empires may fall, but I shall remain,
Flowing through time, through joy and pain.
A silent witness, deep and vast,
Carrying "Bharata" echoes the past.

Can you guess me? I stand so clear:
"Tungabhadra"—
forever here

- Shreya Agarwal
B.A.(Hons.) History, Ist year

A Stitch in Time

Dr. Neil, a theoretical physicist, had spent all his life chasing time. He had devoted decades working on the equations and paradoxes, convinced that time-travel was not just possible, but also inevitable. After putting all his study and experiments into a device, a wrist mounted contraption, in place, his only intention was to journey back five minutes.

The device hummed and the air thickened and a brilliant flash engulfed his senses. Through the light, he found a new version of himself, who looked back with wide eyes, standing exactly where he had been. He saw his previous identity had just hit the button on the device. Neil felt elated. Excitement surged through him. "It worked!", he said. But then something unexpected

happened; his past self also whispered, "It worked!" every movement, every blink was identical. He and a hidden self: both made efforts to advance.

As he tried to step forward, so did his double. They mirrored each other with perfect precision. Panic set in. He attempted to raise his hand, but his past-self raised it at the same time. He tried to speak, but his words were already spoken. He felt like he was struck in a loop, unable to break free from his own shadow. In a desperate attempt, he attempted to use the device, but his former self followed the same.

He was not ahead of his past self and the realisation hit him like a thunderbolt. The only way to travel through time was through repetition, not free-will. All his actions appeared to have already taken place. The button was pressed by the former self which caused him to be terrified and shocked, as his past-self disappeared, only for a new version of himself to appear again and again. He was stuck in a chrono-loop of repeating cycle of time. Time was not a river to be navigated. It was a stitched loop, sewn too tight to unravel. With a sinking heart, he understood that he had not travelled through time, he had been trapped in an unbreakable cycle. Had he become time?

- Ayush Singh,
B.A.(Hons.) English, IInd year

Mysterious Power of Time

Ishani, who was in her early twenties, always felt regretful about life. Then, one night, on her way home from the office, crossing the road, lost in her thoughts about her life, and where it had gone wrong. Suddenly, a truck appeared with its glaring headlights, and everything went blurry. All at once, she collapsed.

When she opened her eyes, she found herself in her childhood bedroom, but something was off. The calendar on the side table caught her eye. It was exactly two years earlier before the accident happened. She put her hand on her heart as she realized, she had travelled back in time, to when she was in her last year of school.

Now she was determined to change her future. She recollected all the mistakes that led her to her disconsolate present: not choosing her passion, rejecting her best friend's support, and a fear of loss pre-occupying her. This time, she promised to do things that would give her happiness. This time, she was willing to push herself to take every risk for her passion for music, instead of quitting like she did in the past.

As months passed, she saw an improvement in her practice. She took part in various competitions, won first prize, bonded with her friend again, and became a star pianist after her graduation in music. Her confidence grew, and, for the first time, she felt like she had made decisions for herself. But something strange started happening in the following days. That night came, the night of the accident. Somehow, she took the same route to her home that night. When she realized it was too late to pick up the whole situation, a message appeared on her phone: "Time is ticking to return. Be prepared."

She looked out of the window of her car; a truck could be seen in the distance coming towards her, as it was at the time of the accident. For a moment, panic rushed through her, but she didn't allow it to overrule the situation. At the very moment, the truck passed an inch away from her car and she collapsed.

When she woke up, she found herself in her bedroom, surrounded by some people. She scanned the room and found her friend beside her, who looked relieved. When, she opened her eyes after what had happened, she finally realized the mysterious power of fate in her life.

- Ishpreet Kaur Kochar,
B.A.(Hons.) English, IIIrd year

BEYOND TIME : A TALE OF LOVE AND FATE

Once upon a time, in the 21st century, there was a young doctor named Alex. Passionate about his profession, he placed his trust in science, dismissing emotions like ‘love’ as mere distractions. Meanwhile, in the 17th century, there was a fearless and independent princess named Jasmine. Her world turned upside down when she learnt that her elder brother was suffering from a brain tumor. The royal doctors delivered a grim prognosis—there was no cure in their time, and he would not survive for long. Determined to save him, Jasmine vowed to do whatever it took. Desperate to give him a new life, she recalled a legend told by her mother’s wisdom: “Deep in the dense forest of our kingdom lies a hidden cave. Inside, an ancient time-machine rested, capable of transporting one into the future.” Hope ignited in Jasmine’s heart.

Jasmine embarked on a perilous journey, found the cave and on seeing the machine, stepped forward with courage. The machine activated and started spinning faster and faster until, in a flash of blinding light, she was gone. When Jasmine arrived in the 21st century, she found herself lost in a world beyond her imagination: towering buildings and strange machines everywhere. She wandered until fate led her to Alex. She introduced herself, recounting her incredible journey through time. At first,

Alex was skeptical, unable to comprehend such an impossible tale. But, Jasmine’s unwavering determination and sincerity unsettled something within him. Despite his logical mind’s protests, he felt compelled to help her in save her brother.

As they worked together, Alex, the man who had never believed in love, found himself drawn to Jasmine’s fiery spirit. Whereas Jasmine, who had only known duty and responsibility, discovered warmth in Alex’s presence. Alex fell in love with her. Alex faced a heartbreaking dilemma. If he succeeded in saving her brother, Jasmine would have to leave, vanishing back into the past, possibly never to return. If he failed, she would lose the one person, she had fought so hard to save.

The day finally arrived. Jasmine observed: “Alex, come with me” — she pleaded, reaching for his hand. With one final glance at the life he had built, Alex stepped forward. The moment their hands touched, the time machine activated, spiraling them into a whirlwind of light. When they emerged, Jasmine and Alex arrived in the 17th century. Rushing to her brother’s side, Alex administered the cure. Days passed, and miraculously, the prince’s condition improved. But with his mission complete, Alex now faced a new reality—he was a man out of time, trapped in the 17th century. Yet, as he looked at Jasmine, he knew, he had made the right choice.

- Harjas Singh,
B.A.(Hons.) English, IInd year

Freezing Time Beyond a Lifetime: Amrita Pritam and Imroz' Letters as Time Capsules

Amrita Pritam and Imroz' shared a love which transcended time, space, and societal conventions—immortalized through decades of intimate, artful letters. Their relationship was not defined by marriage or traditional expectations; instead, it unfolded through language and artistic expression, sustained across the years.

These letters became more than simple correspondence; they were time capsules filled with longing, the quiet companionship of solitude, and the tender details of everyday life. In a letter dated 24th October 1959, Imroz' expressed how distance seemed to dissolve in the presence of their bond, suggesting that the

the nine-hundred-mile desert between them faded into oblivion. Their epistolary exchange challenged the linear flow of time—revisiting memories, preserving emotions, and extending their love beyond even Amrita's lifetime.

In another letter, dated 27th November 1967, Amrita reflected on the distance which separated them, aligning herself with Imroz's solitude by describing herself as a part of his exile. Despite the physical divide between Bombay and Delhi, their words bridged the space, and even after Amrita's passing, Imroz' continued to write to her. His enduring belief that love,

once born, never truly fades, lived on in these letters. Together, their correspondence remains a testament to the idea that love does not conform to clocks or lifespans—it simply is, timeless and eternal.

Their exchange began with a defining one-line letter: "*Bombay welcomes its artist*". The following is a reimagined reflection on that moment, maintaining its poetic spirit:

Bombay welcomes its artist.

The city stands still beneath neon lights and monsoon skies, the scent of salt and old ink suspended in the air. If one could walk its corridors of yesterday, they might find him there—with a paintbrush in hand, sketching futures that never came to pass. Across the years, a voice might whisper—stay, for time is only a trick of the universe, and eternity is ours to share.

This was not a letter from a room or a city, but from the very fold of time. With eyes closed, one could be there again. Love, as he once said, was the only thing that defied time—and she believed him. She still would.

And if time could be frozen, it would be in the way his fingers curled around a teacup, the way laughter folded into the Bombay wind. For now, she had become the city itself—and the city welcomed him still.

Bombay welcomes her artist...

—Eternally, Yours.

- Mayusha Kashyap
B.A. (Hons.) English, IInd year

Time Travel and the Future of Fiction:

Is Time Travel Fiction Dead?!!!!!!!

Time-travel typically evokes images of machines that whisk us across eras, yet modern science offers a very different perspective. According to Einstein's Theory of Relativity, any object with mass cannot travel faster than light—a speed reserved solely for massless particles like photons. This means that traditional time-travel, as portrayed in popular fiction, is physically impossible.

However, the discussion doesn't end with this scientific limitation. Our universe is multidimensional, even though we experience only three spatial dimensions. The physical laws we know have been confirmed only within these familiar dimensions. This opens the door to the possibility that higher dimensions, still largely unexplored, might offer alternative ways to experience time.

Fiction has long been a source of inspiration for scientific discovery. Iconic works like H.G. Wells' *The Time Machine* have spurred creativity and innovation, suggesting that even seemingly impossible ideas can influence real-world progress. Today, writers are challenged to rethink time-travel by exploring concepts which align with modern scientific understanding.

A contemporary example is found in the TV series, *Lucifer*. In its sixth season, the protagonist's daughter is unexpectedly thrust back in time through a mysterious cosmic mechanism—a self-correcting time-loop that preserves the natural order. In this narrative, she does not control time, but is instead swept into a predetermined temporal pathway dictated by the universe. This twist implies that while manipulating time may be out of reach, the cosmos could permit travel through specific, inherent loops designed to maintain equilibrium.

The true mechanics behind such phenomena remain speculative. Although, our current understanding of physics deems time-travel via traditional means impossible, it does not entirely close the door on the idea. The interplay between our three-dimensional world and potential higher dimensions suggests that time, as we perceive it, might be more malleable than our everyday experience suggests.

In summary, while conventional time-travel using machines is ruled out by modern physics, the concept remains rich territory for fiction. By exploring ideas like cosmic time-loops and higher-dimensional travel, writers can continue to push the boundaries of creativity. Modern scientific insights thus invite a new era of storytelling which reimagines time travel in innovative ways.

- By Parth Dinesh Kumar,
B.A.(Hons.) Business Economics, Ist year

Living without Time

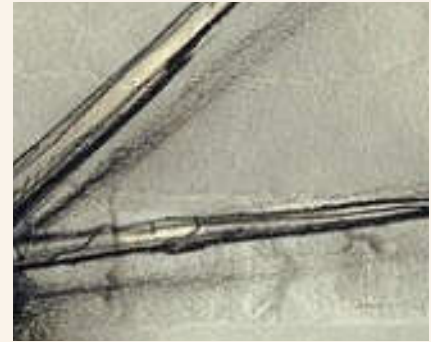

What if time didn't control us, but we controlled time? Imagine a world where the past, present, and future intertwine—where moments are ours to command. Would life become more meaningful without the pressure of time?

Time is a constant force, shaping our lives, guiding the flow of our days. It's not just a way to measure existence, but the framework within which it unfolds. Time governs decisions, ambitions, and the moments we cherish. But what would life be like without it? Without clocks, calendars, or the steady passage of minutes, where moments stretch endlessly, with no end in sight? Perhaps we would savour each second more fully, unburdened by the ticking rhythm of a world that cruelly, continuously moves on. In the absence of deadlines and

obligations, we might feel more present, embracing life's fullness without the pressure to rush. But in that boundless space, we could also lose ourselves, trapped in an everlasting present where nothing has urgency. Would we still understand the value of action, or would everything feel infinite and meaningless? Time, though often seen as a limitation, provides the structure in which we find meaning. The awareness of its passing makes our emotions—love, grief, joy, fear, regret, nostalgia, and anything else

we feel—deeper and more significant, because we know they are fleeting. It is this nature of time that makes our experiences real. Without it, would we appreciate life as we do now? Would moments be as precious without the looming knowledge that they end? Time shapes our growth, pushes us to pursue dreams, drives us to take risks. It creates the pressure that propels us forward. Without time, would we still have the same motivation to strive, to make choices that matter? Or, would the drive to act simply dissolve, leaving us suspended in a state of endless possibility, without the incentive to decide or change? In the end, “time” is both our greatest constraint and our truest guide. It's the invisible thread that weaves our fleeting moments into a tapestry of meaning. What would we be without it? Would we even be?

Perhaps, it is only because time is fleeting, that we learn to truly live within it.

- Agamya Chandra
B.A. (Hons.) English, Ist year

LITERARY RUMINATIONS:

*Qafila-e-Irfan &
“Beyond- the-
Classroom” Space*

- Dr Anuradha Gupta,
Department of Physics

On September 15 2024, students from English Literary Society of our college, across all three years, along with some of us from the faculty, gathered at Mehrauli Archaeological Park (Mehrauli) to begin the activities of the Literary Society’s academic calendar in what was aptly named "Qafila-e-Irfan". The theme was the history of Sufi wisdom and the Bhakti tradition. The setting was perfect—a beautifully curated and well-maintained archaeological, or rather, architectural park with wonderful greenery and a *jheel* behind us, surrounded by historical buildings. The scenery was breathtaking.

The anchors of the event first recounted the history and heritage of Delhi. It was quite enlightening and, I felt, well-researched. I can safely say that these students are on the right path.

I could see their enthusiasm for this kind of research, and I know such beginnings will take them a long way in their academic pursuits. The first step in any research project is always identifying the problem and then pursuing it with full dedication.

Then came well-rehearsed and memorable recitations from the works of Baba Farid, Guru Nanak Dev Ji—the first Guru in the Sikh tradition—Bulleh Shah, as well as the ancient enlightened poet Rumi. A student from Assam even shared insights on the Bhakti tradition of that region and recited Sufi wisdom from there. A very interesting moment was when some MBA students from another university also joined in, encouraging our students.

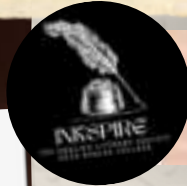
The historical buildings within the complex were another attraction, and countless group and individual photographs were taken. Some students also visited the nearby Qutub Complex. Overall, it was a beautiful journey with the students. Thank you for this wonderful experience. And, of course, I also recited some of my self-composed couplets:

हमारे साथ चलते हैं,
तुम्हारी यादों के साये,
चलेंगे साथ तब तक ये,
जब तक साँझ ना हो जाए |

A GLIMPSE INTO

2024-25

The Department of English & The English Literary Society of SGTB Khalsa College, is committed to fostering a deep appreciation for literature and creative expression amongst students. Through a range of events, discussions, seminars and workshops, the society provides a platform for literary exploration, critical thinking, and artistic creativity.

We encourage students to engage with diverse literary genres, enhancing their understanding of both classic and contemporary works, and cultivate a vibrant community of readers, writers, and thinkers within the college, along with productive and collaborative mentorship provided by faculty members.

We envisage excellence of individual effort and best of collective and creative energies.

INK
and
IDEAS

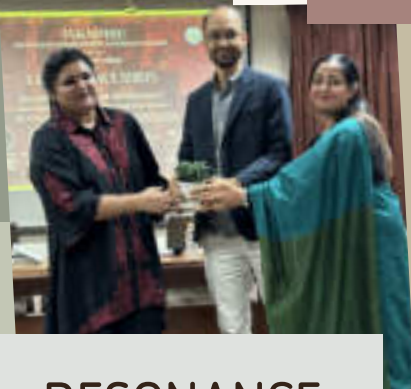
Reminiscence

WHERE
THE PAGE
MEETS
THE
PODIUM

verse

NARRATIVE

READING,
REFLECTING,
AND
REDEFINING
PERSPECTIVES

RESONANCE

THROUGH
THE LITERARY
LENS

EXPRESSION

aesthesis

Bridging
Eras
Through
Literature

ECHO

BEYOND BOOKS

PANEL DISCUSSION

Invoking Gods and Goddesses:

Interpreting Mythology and Its Evolution through Indian Literature

The English Literary Society hosted an engaging panel discussion titled “Mythology and Its Evolution through Indian Literature,” on November 20, 2024, featuring distinguished scholars Dr. Namita Sethi (JDMC), Dr. Animesh Mohapatra (DCAC), and Dr. Richa Bajaj (Hindu College).

The panel explored the dynamic nature of mythology in Indian literature, beginning with representations of gods and goddesses in classical and medieval texts. The speakers examined how these divine figures, particularly goddesses, had been shaped by religious, social, and political forces across time. From Sanskrit epics to Bhakti poetry, the discussion highlighted the interplay between mythology and cultural narratives.

The conversation then shifted to modern literature, where the panelists discussed how contemporary writers used myth as a lens to critique social realities. They also addressed the impact of major historical shifts—linguistic transitions, colonialism, and Partition—on mythological storytelling, revealing how these events had prompted both continuity and transformation in the interpretation of myths.

Dr. Bajaj focused on myth as metaphor in post-Partition literature, while Dr. Mohapatra emphasized its evolving symbolism in the face of collective trauma. Dr. Sethi offered a critical lens on the cultural utility of myth, particularly in shaping gender and social hierarchies.

The session concluded with a lively interaction between students and faculty, who raised questions about feminist readings, reinterpretation, and the relevance of mythology in the contemporary literary and cultural landscape. The discussion affirmed that mythology is not static—it evolves, adapts and continues to shape the narratives of modern India.

ANNUAL STUDENTS' SEMINAR

The “END” as “Beginning”: Exploring Narrative Closures and Subversions

Literature is a continuous dialogue in which every ending marks the beginning of new intellectual pursuits. Reflecting this idea, Inkspire, the English Literary Society of Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa College, University of Delhi, organized its flagship seminar titled “‘End’ as ‘Beginning’: Evaluating Narrative Closures and Subversions” on April 16–17, 2025. Building on the success of its previous seminar on ‘Nonsense–Literature’, this year’s flagship event introduced a distinctive mentorship-based academic model which emphasized the research process over the final product. Participants— including undergraduate, postgraduate, and PhD scholars— were paired with experienced academic mentors, encouraging critical inquiry and collaboration at every stage of their research journey.

The seminar explored the fluidity of endings and beginnings within literary narratives, examining how texts challenge, reinforce, or reimagine traditional closures. It underscored the idea that literary and academic explorations are not finite, but ongoing processes of reinterpretation and dialogue.

The Keynote address was delivered by Prof. Ira Raja (Department of English, University of Delhi), whose insights added depth to the theme. The peer-review panel comprised of the following esteemed scholars/faculty:

- Dr. Mona Sinha (Maharaja Agrasen College, University of Delhi)
- Prof. Madhumita Chakraborty (Zakir Husain Delhi College [Evening], University of Delhi)
- Dr. Sanjukta Naskar (Janaki Devi Memorial College, University of Delhi)

The mentorship program was supported by the following faculty members from SGTB Khalsa College (also, members of Seminar Organizing Committee):

- Dr. Akhilesh Kumar
- Dr. Guntasha Kaur Tulsi
- Mr. Ritwick Bhattacharjee

Through integrating academic mentorship with literary scholarship, the seminar created a space where knowledge was not only shared, but actively questioned and re-imagined. The theme, ‘ “End” as “Beginning” ’, served as a compelling reminder that conclusions in literature—and in learning— often mark the start of a deeper exploration.

हिंदी खंड

संपादन मंडल

संपादक

प्रो. नागेश नाथ दास

डॉ. कवलजीत कौर

विद्यार्थी संपादक

अनिकेत मिश्र

अभिकल्प

आयुषी सिंह
दिव्या उपाध्याय

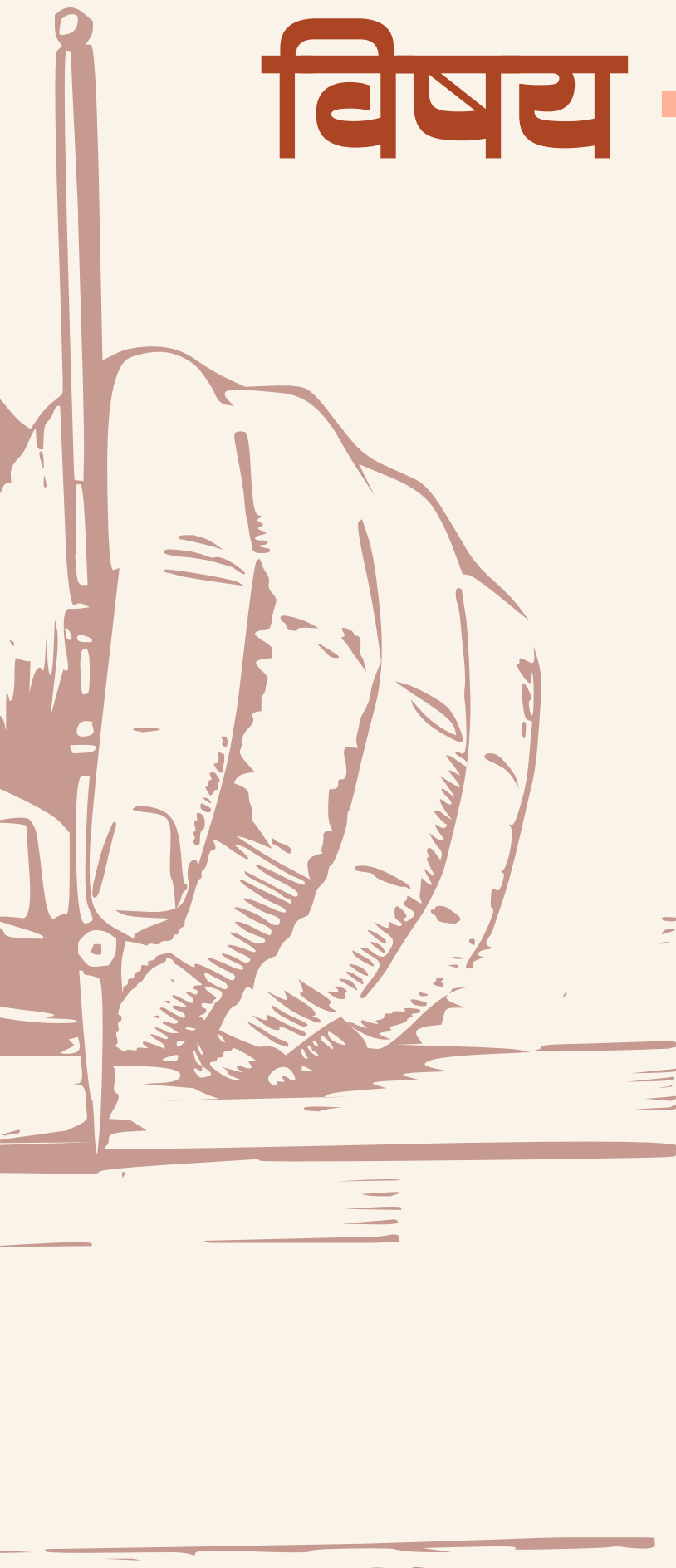
विद्यार्थी सह संपादक

आकृति अवस्थी
पियूष सिंह
अंशु कुमार

विषय - सूची

1. संपादकीय
2. वार्षिक गतिविधियाँ
3. अंतर्राष्ट्रीय संगोष्ठी
4. कविताएँ
  - कलम की लकीर
  - मेरी नज़र से देखो
  - विद्या का श्रृंगार
  - राष्ट्रधर्म
  - तल्खी
  - चाहती हूँ
  - दिल में एक बोझ
  - न भूलना
  - तू जा रहा है
5. कहानी
  - टूटी खिड़की
6. संस्मरण
  - मैं ,मिट्टी और मेट्रो
7. वर्ष विशेष
  - महाकुंभ
  - विश्व पुस्तक मेला
8. ज्ञानपीठ पुरस्कार
9. साहित्य अकादमी पुरस्कार

संपादकीय

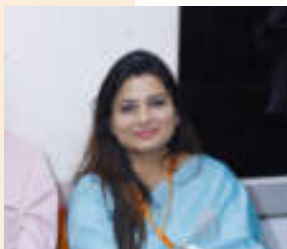

**"कुछ लिख के सो, कुछ पढ़ के सो,
दुजिस जगह जागा सवेरे,
उस जगह से बढ़ के सो!"**

जीवन की दौड़ में समस्त संसार आज बेचैनी तथा अशांति से भर रहा है। उसे बहुत हद तक ढाढ़स दे सकता है तो वह है साहित्य। चूंकि पुस्तकें प्रत्येक युग में मानव की प्रेरणा स्रोत तथा ज्ञान का भण्डार रही हैं। भारतीय संस्कृति में ग्रन्थों का पठन- पाठन एक परम्परा के रूप में प्रवाहित है और भावी पीढ़ी को इसी परम्परा का अनुसरण करते हुए देखना अपने आप में सुखद है। नव युवकों को साहित्य सृजन करते देख भवानीप्रसाद मिश्र की पंक्तियाँ अनायास ही स्मरण हो आती हैं कि प्रतिदिन आगे बढ़ना कितना आवश्यक है। कृत्रिम बुद्धिमत्ता तथा सोशल मीडिया के दौर में युवा पीढ़ी का साहित्य रचना के प्रति सकारात्मक लगाव बौद्धिक तथा सामाजिक विकास का प्रमाण है। तेरा पत्रिका के इस अंक में अनेक प्रतिभाएँ हैं जो भावी साहित्य जगत में अवश्य चमकते हुए सितारें होंगे। कथा कहने के साथ ही कविता तथा संस्मरण के माध्यम से विद्यार्थी वर्ग ने अपनी रचना कैशल को प्रस्तुत किया है। हिन्दी विभाग इन सभी के उज्ज्वल भविष्य की कामना के साथ तेरा पत्रिका का अंक सुधी पाठक वर्ग के हाथों में समर्पित करता है।

प्रो. नागेश नाथ दास
(संपादक एवं विभाग प्रभारी,
हिन्दी विभाग)

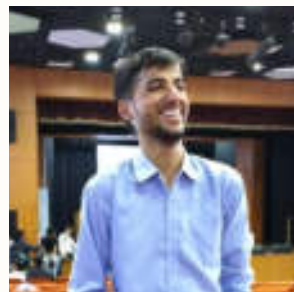
डॉ. कंचनजीत कौर
(सह संपादक)

साहित्य का सरित-प्रवाह वागेश्वरी की वाग्धारा की विमल भाव- उर्मियों के अनेक विषय-अंशों में जीवन- जगत के बहुविध यथार्थ का दिग्दर्शन है! सृजन की रचनात्मकता साहित्य के रचनात्मक विविध रूपों में 'तेरा' के इस वार्षिक अंक में प्रकाशन के लिए प्रस्तुत है!

आज का युवा मानस नित्य प्रति जीवन की सहजता के प्रतिकूल अपने अंतर्मन की अनुभूतियों में तमाम संगति, असंगति और विसंगतियों के लिए सचेत है। वैश्विक आपदा के संघर्ष से साक्षात्कार के साथ ही नव पाठ्यक्रम में रचनाधर्मिता का शैक्षिक फलक पाकर युवा वर्ग की सृजनात्मक प्रतिभा धारदार हो उठी है। इसका अभिनव रंग 'तेरा' के लिए विभिन्न विषयों में कविता और गद्य की अलग अलग विधाओं में सहज भाषा में प्रस्तुत हुए हैं। युवा मन की यह सहज प्रस्तुति श्लाघनीय है।

**"लिखते तो वह लोग हैं, जिनके अंदर कुछ दर्द है, अनुराग है, लगन है, विचार है।
जिन्होंने धन और भोग-विलास को जीवन का लक्ष्य बना लिया, वह क्या लिखेंगे?"**

अपनी प्रकृति को समझना तथा पहले से और बेहतर होने की व्यग्रता हम सभी में होनी चाहिए। तुलना नहीं तल्लीनता किसी भी कार्य को उसके मुकम्मल अंत तक पहुंचाने में अपनी अहम भूमिका निभाती है। 'तेरा' का यह संस्करण उसी तल्लीनता का परिणाम है जिसमें संपादन मंडल का प्रयास तथा सृजनकारों की कलम से उतरा खास, तेरा के इस संस्करण में आपको दृष्टिगत होगा। 2024 से 2025 के मध्य हिन्दी विभाग की खूबसूरत यात्रा से लेकर महाकुंभ के स्नान तक यह नवीन संस्करण अपने को संजोए है और अब आप सभी के बीच है। हमें विश्वास है कि हमारा यह प्रयास आप सभी सुधी पाठकों को रास आयेगा तथा आपकी स्नेह से आप्लावित प्रतिक्रिया हमें और बेहतर व रचनात्मक होने के लिए लालायित करेगी।

अनिकेत मिश्र
(छात्र संपादक)

वार्षिक गतिविधियाँ

नव पल्लव

2024-25

हिंदी साहित्य सभा

नव पल्लव, हिंदी साहित्य सभा द्वारा श्री गुरु तेग बहादुर खालसा महाविद्यालय में विभाग प्रभारी प्रो. नागेश नाथ दास के निर्देशन में पूरे वर्ष साहित्यिक एवं सांस्कृतिक गतिविधियाँ आयोजित की जाती रहीं। सर्वप्रथम, वर्ष 2024-25 के सत्रारंभ में हिंदी साहित्य सभा नव पल्लव की कार्यकारिणी हेतु विद्यार्थी पदाधिकारियों को मनोनीत किया गया।

दिनांक 05 सितंबर 2024 को शिक्षक दिवस के शुभ अवसर पर नव पल्लव, हिंदी विभाग, श्री गुरु तेग बहादुर खालसा कॉलेज द्वारा भव्य कार्यक्रम का आयोजन किया गया। गुरुजनों के आशीर्वाद के साथ-साथ विभाग द्वारा नवागंतुक प्रथम वर्ष के छात्र-छात्राओं का अभिविन्यास कार्यक्रम भी हुआ। कार्यक्रम का शुभारंभ विभागीय अध्यापकों ने दीप प्रज्वलन करके किया। विभाग प्रभारी डॉ. नागेश नाथ दास ने विभागीय अध्यापकों सहित सभी विद्यार्थियों को शिक्षक दिवस की शुभकामनाएँ प्रेषित कीं। अपने आशीर्वाचनों में उन्होंने संत कबीर द्वारा गुरु की महिमा पर विचार रखते हुए भारतीय संस्कृति में गुरु के महत्त्व से विद्यार्थियों को परिचित कराया। विभाग प्रभारी सहित इसी क्रम में प्रो. स्मिता मिश्र, डॉ. सुमिता लोहिया, डॉ. अमरेंद्र कुमार पांडे एवं सभी श्रद्धेय गुरुजनों द्वारा प्रथम वर्ष के विद्यार्थियों को विभाग की गुरु-शिष्य परंपरा से अवगत कराया गया। विद्यार्थियों ने अध्यापकों को पुष्पगुच्छ एवं उपहार दे कर शिक्षक दिवस की शुभकामनाएँ दी। अंत में, नवागंतुकों का क्रमवार औपचारिक परिचय लिया गया जिसके उपरान्त डॉ. गगनदीप कौर द्वारा धन्यवाद ज्ञापन कर कार्यक्रम की समाप्ति की गई।

हिंदी दिवस उत्सव के उपलक्ष्य में 10 से 14 सितंबर 2024 के मध्य पंच दिवसीय राजभाषा सप्ताह मनाया गया। जिसके अंतर्गत विभिन्न अंतर महाविद्यालयी प्रतियोगिताओं का आयोजन हुआ जो निम्नलिखित हैं -

नव-पल्लव, हिंदी साहित्य सभा, श्री गुरु तेग बहादुर खालसा महाविद्यालय द्वारा, हिंदी दिवस उत्सव, राजभाषा सप्ताह 2024, के प्रथम दिवस (10 सितंबर 2024) 'खोज प्रतियोगिता' का आयोजन हुआ।

प्रतियोगिता में प्रतिभागियों को कुल 25 वाक्य दिए गए थे तथा कुल 40 मिनट की अवधि का समय निश्चित था। प्रतिभागियों को प्रदत्त वाक्यों में से कृति का नाम खोज कर उसके लेखक का नाम लिखना था।

विजेता :- प्रथम - राज (हिंदू महाविद्यालय)

द्वितीय - संदीप यादव (किरोड़ीमल महाविद्यालय)

राजभाषा सप्ताह 2024, द्वितीय दिवस (11 सितंबर 2024)

‘रस आधारित काव्य-पाठ प्रतियोगिता’ का आयोजन हुआ। रस आधारित काव्य-पाठ प्रतियोगिता में प्रतिभागियों को वीर, शृंगार, हास्य, करुण इन चार रसों के आधार पर काव्य पाठ करना था। नियमावली अनुसार उनके पास चार विकल्प थे तो वह किन्हीं दो रस का चयन कर अपनी काव्य प्रस्तुति दे सकते थे।

विजेता :- प्रथम - प्रभव पंकज (हिंदू महाविद्यालय)

द्वितीय - साहिल (दयाल सिंह महाविद्यालय, प्रभात)

राजभाषा सप्ताह 2024, तृतीय दिवस (12 सितंबर 2024)

‘आशुभाषण प्रतियोगिता’ का आयोजन हुआ। आशुभाषण प्रतियोगिता में प्रतिभागी को प्रतियोगिता स्थल पर ही विषय दिया जाना था जिसकी तैयारी हेतु 5 मिनट का समय निर्धारित था। भाषण की भाषा पूर्णतः हिंदी रखी गई थी।

विजेता :- प्रथम - गौरव सिंह राठौड़ (हंसराज महाविद्यालय)

द्वितीय - नंदिनी हलदर (मिरांडा हाउस महाविद्यालय)

राजभाषा सप्ताह 2024, चतुर्थ दिवस (13 सितंबर 2024)

‘श्रुतलेख एवं लोकोक्ति/मुहावरे प्रतियोगिता’ का आयोजन हुआ।

प्रतियोगिता दो चरणों में आयोजित हुई। प्रथम चरण में श्रुतलेख प्रतियोगिता थी जिसके अंतर्गत बोले गए शब्दों को सुन कर लिखना था। दूसरे चरण में प्रतिभागी को मुहावरे/लोकोक्ति का अर्थ एवं उसका वाक्य प्रयोग करना था।

विजेता :- प्रथम - शिवम मिश्रा (हिंदू महाविद्यालय)

द्वितीय - आलोक (एस.जी.टी.बी. खालसा महाविद्यालय)

राजभाषा सप्ताह 2024, की अंतिम कड़ी के रूप में दिनांक 14 सितंबर 2024 को ‘हिंदी विद्यार्थी का संघर्ष एवं हिंदी में रोज़गार के नए अवसर’ विषय पर परिचर्चा का आयोजन हुआ।

इस परिचर्चा के मुख्य अतिथि श्री जगदीश राम पौरी (निदेशक, राजभाषा, शिक्षा मंत्रालय, भारत सरकार) और डॉ. गोपाल यादव (राजभाषा, वरिष्ठ अधिकारी, गेल इंडिया लिमिटेड, जयपुर) रहे। विषय प्रवर्तन करते हुए प्रो. स्मिता मिश्र ने न्याय को सुशासन का आधार बताया और कहा कि हिंदी के साथ अन्य भारतीय भाषाओं को पढ़ने, बोलने और लिखने की व्यवस्था में निरंतर प्रयास किया जाना चाहिए। प्रो. गुरमोहिन्दर सिंह (प्राचार्य, श्री गुरु तेग बहादुर खालसा महाविद्यालय) ने कहा कि हिंदी भाषा विश्व में तीसरी सबसे अधिक बोली जाने वाली भाषा है, परन्तु हिंदी समाज द्वारा अपनी ही भाषा के प्रति हीन भावना की मानसिकता ने हिंदी के महत्त्व को कम किया और यही कारण है कि हिंदी व्यवसाय की भाषा नहीं बन पाई है। गेल इंडिया लिमिटेड के वरिष्ठ राजभाषा अधिकारी डॉ. गोपाल यादव ने कहा कि यदि अवसर की तलाश है तो उत्कृष्टता की राह में अग्रसर होना होगा। संगोष्ठी की अध्यक्षता कर रहे श्री जगदीश राम पौरी ने संस्कृत श्लोकों के माध्यम से श्रोताओं के मध्य अपनी बात रखी एवं कई प्रेरित सूक्तियों के माध्यम से उन्होंने हिंदी विद्यार्थियों का मनोबल बढ़ाया। प्रश्नोत्तरी के माध्यम से विद्यार्थियों ने हिंदी भाषा के प्रति अपनी जिज्ञासा को प्रकट किया। सभागार में उपस्थित मुख्य अतिथिओं द्वारा 10 से 13 सितंबर के मध्य आयोजित प्रतियोगिता के विजेताओं को पुरस्कार राशि एवं प्रमाण-पत्र से सम्मानित किया गया। अंत में, धन्यवाद ज्ञापन करते हुए डॉ. अमरेंद्र कुमार पांडे ने कार्यक्रम को सफल बनाने हेतु सभी उपस्थित जनों का आभार प्रकट किया।

23 से 25 सितंबर 2024 के मध्य श्री गुरु तेग बहादुर खालसा महाविद्यालय में 'पंजाब एंड सिंध बैंक' एवं 'राजभाषा प्रकोष्ठ' के संयुक्त तत्वावधान में राजभाषा सप्ताह के अंतर्गत हिंदी भाषा की ऐतिहासिक पृष्ठभूमि, उसका राजभाषिक स्वरूप तथा विभिन्न क्षेत्रों में हिंदी की स्थिति एवं उसके प्रयोग को लेकर व्याख्यान माला का आयोजन किया गया।

23 सितंबर 2024 को 'राजभाषा संकल्पना : ऐतिहासिक परिप्रेक्ष्य' पर बात करते हुए डॉ. सुमिता लोहिया (एसोसिएट प्रोफेसर) ने हिंदी भाषा के इतिहास से वर्तमान तक की विकास यात्रा की महत्वपूर्ण घटनाओं से शिक्षार्थियों को अवगत कराया। डॉ. कंवलजीत कौर (सहायक प्रोफेसर) ने बैंकों में हिंदी विषय पर प्रकाश डाला। उन्होंने बताया कि कैसे संघ और राज्य सरकारें मिलकर संविधान में वर्णित हिंदी भाषा के प्रचार एवं प्रसार के लिए प्रतिबद्ध हैं। उन्होंने बैंकों ही नहीं सभी प्रमुख सरकारी एवं अर्द्ध-सरकारी कार्यालयों में हिंदी भाषा की बढ़ती महत्ता से श्रोताओं को अवगत कराया।

24 सितंबर 2024 को डॉ. कुलदीप कपिल ने विज्ञान में हिंदी पर विचार रखते हुए हिंदी शब्दावली की बढ़ती माँग और उसकी पूर्ति को लेकर शिक्षार्थियों का ध्यान आकृष्ट किया। उन्होंने हिंदी में विज्ञान विषय के अध्ययन को लेकर सरकार द्वारा उठाए जा रहे क़दमों पर बात की। राजभाषा प्रसार में कंप्यूटर की भूमिका को समझाते हुए डॉ. गगनदीप कौर ने बताया कि कैसे कंप्यूटर में हिंदी भाषा का महत्त्व बढ़ रहा है। डॉ. गुरदीप कौर सूरा ने पंजाबी भाषा को केंद्र में रखते हुए भारतीय भाषाओं की राजभाषिक स्थिति पर अपने विचार रखे। व्याख्यानमाला की अंतिम कड़ी के रूप में 25 सितंबर 2024 को राजभाषा अनुप्रयोग कार्यशाला का आयोजन हुआ जिसमें डॉ. विजय कुमार मल्होत्रा (पूर्व निदेशक, राजभाषा, रेल मंत्रालय, भारत सरकार) तथा डॉ. ओम निश्चल (पूर्व वरिष्ठ राजभाषा निदेशक, इलाहाबाद बैंक) आमंत्रित वक्ता रहे।

23 अक्टूबर को सत्र 2024-25 के नवागंतुक छात्र-छात्राओं के स्वागत समारोह का आयोजन हुआ। जिसके अंतर्गत नृत्य, गायन, कविता-पाठ और कॉमेडी जैसी मनोरंजक गतिविधियाँ कराई गईं। इस दौरान द्वितीय एवं तृतीय वर्ष के विद्यार्थियों ने भी बढ़-चढ़कर गतिविधियों में भाग लिया।

दो दिवसीय - अंतर्राष्ट्रीय संगोष्ठी “ साहित्य की शती उपस्थिति : रामदरशमिश्र”

“ जहाँ आप पहुँचे छलांगे लगाकर,
वहाँ मैं भी आया मगर धीरे-धीरे। ”

हिंदी विभाग, श्री गुरु तेग बहादुर खालसा महाविद्यालय, दिल्ली विश्वविद्यालय तथा राजकमल प्रकाशन समूह एवं हिंदी अकादमी (दिल्ली) के संयुक्त तत्वावधान में दिनांक 12 नवंबर 2024 को दो दिवसीय-अंतर्राष्ट्रीय संगोष्ठी ‘साहित्य की शती उपस्थिति : रामदरश मिश्र’ के प्रथम दिवस का शुभारंभ महाविद्यालय की ‘अनहद’ सोसाइटी द्वारा शब्द कीर्तन तथा संगीत विभाग द्वारा स्वागत गीत से किया गया।

उद्घाटन सत्र :- पारंपरिक रूप से उद्घाटन सत्र का आरंभ विशिष्ट उपस्थिति साहित्य शलाका सम्मानित शताब्दी पुरुष डॉ. रामदरश मिश्र तथा आमंत्रित अतिथियों द्वारा दीप प्रज्ज्वलित कर किया गया। साहित्य अकादमी पुरस्कार, व्यास पुरस्कार आदि प्रतिष्ठित पुरस्कारों से सम्मानित तथा ‘अपनी तबीयत से ज्यादा और अपनी धुन में मस्त’ एक सौ एक वर्ष के रामदरश मिश्र की जीवन यात्रा को डॉक्यूमेंट्री फ़िल्म द्वारा खूबसूरती से प्रदर्शित किया गया। समारोह में शताब्दी पुरुष डॉ. रामदरश मिश्र (शती साहित्यकार) की विशिष्ट उपस्थिति में पद्मश्री डॉ. रमेश पोखरियाल ‘निशंक’ (पूर्व केंद्रीय शिक्षा मंत्री, भारत सरकार एवं कवि - कथाकार) ने बतौर अध्यक्ष, पद्मश्री श्री सुरेंद्र शर्मा (उपाध्यक्ष, हिंदी अकादमी, दिल्ली) तथा पद्मभूषण सरदार तरलोचन सिंह (अध्यक्ष, प्रबंधन समिति, एस.जी.टी.बी. खालसा महाविद्यालय, दिल्ली विश्वविद्यालय) ने बतौर मुख्य अतिथि व विशिष्ट अतिथि के रूप में शिरकत की। पद्मश्री प्रो. हरमोहिंदर सिंह बेदी (कुलाधिपति, केंद्रीय विश्वविद्यालय, हिमाचल प्रदेश) तथा आमोद माहेश्वरी (सह सचिव, राजकमल प्रकाशन समूह, दिल्ली) की गरिमामयी उपस्थिति रही। महाविद्यालय प्राचार्य प्रो. गुरमोहिंदर सिंह ने ईश्वर को धन्यवाद ज्ञापित करते हुए डॉ. रामदरश मिश्र की विशिष्ट उपस्थिति को महाविद्यालय का सौभाग्य माना तथा सभी आमंत्रित अतिथियों का आभार प्रकट किया।

प्रथम अकादमिक सत्र : 'रामदरश मिश्र का काव्य-लोक'

दिनांक 12 नवंबर 2024 को दो दिवसीय-अंतर्राष्ट्रीय संगोष्ठी 'साहित्य की शती उपस्थिति : रामदरश मिश्र' के प्रथम दिवस के प्रथम सत्र में शताब्दी पुरुष मूर्धन्य साहित्यकार रामदरश मिश्र के 'काव्य-लोक' पर संगोष्ठी का आयोजन किया गया। संगोष्ठी के संचालक डॉ. अमरेंद्र कुमार पाण्डेय (सहायक प्रोफेसर, हिंदी विभाग, एस.जी.टी.बी. खालसा महाविद्यालय) ने आमंत्रित वक्ताओं तथा अतिथियों का स्वागत किया। संगोष्ठी की अध्यक्षता प्रो. रामदेव शुक्ल (विख्यात आलोचक, पूर्व विभागाध्यक्ष, डी.डी.यू. गोरखपुर विश्वविद्यालय) ने की। वरिष्ठ व्यंग्यकार डॉ. प्रेम जनमेजय तथा साहित्य अध्येता एवं आलोचक डॉ. आशा मेहता बतौर मुख्य वक्ता उपस्थित रहे। प्रो. नागेश नाथ दास (हिंदी विभाग प्रभारी, एस.जी.टी.बी. खालसा महाविद्यालय, दिल्ली विश्वविद्यालय) ने आमंत्रित वक्ताओं एवं अतिथियों को धन्यवाद ज्ञापित किया।

द्वितीय अकादमिक सत्र :- 'रामदरश मिश्र के साहित्य में स्त्री'

विख्यात कथाकार ममता कालिया ने सत्र की अध्यक्षता की। प्रो. बंदना झा (प्रोफेसर भारतीय भाषा केन्द्र जे.एन.यू.) और सुश्री सोनी पाण्डेय (चर्चित लेखिका एवं हिंदी अधिकारी, भारतीय शिक्षा बोर्ड, नोएडा) ने बतौर वक्ता सत्र में अपनी ज्ञानप्रद उपस्थिति दी, साथ ही वक्ता के रूप में सुश्री दिव्या माथुर (विख्यात प्रवासी लेखिका इंग्लैंड) ऑनलाइन माध्यम से साहित्य के इस महोत्सव में उपस्थित रहीं। सत्र का संचालन डॉ. गगनदीप कौर (सहायक प्रोफेसर, हिंदी विभाग, एस.जी.टी.बी. खालसा महाविद्यालय, दिल्ली विश्वविद्यालय) द्वारा किया गया। तत्पश्चात् प्रो. मुकेश कुमार (प्रोफेसर, हिंदी विभाग, एस.जी.टी.बी. खालसा महाविद्यालय, दिल्ली विश्वविद्यालय) ने आमंत्रित वक्ताओं एवं अतिथियों का धन्यवाद ज्ञापन किया।

द्वितीय अकादमिक सत्र :- ‘मिश्र जी का अनूदित साहित्य (परिचर्चा)’

विषय पर परिचर्चा हेतु डॉ. वेदमित्र शुक्ल (प्रसिद्ध कवि, बाल लेखक एवं एसोसिएट प्रोफेसर, अंग्रेजी विभाग, राजधानी कॉलेज), डॉ. अमरजीत कौर (प्रसिद्ध कवयित्री एवं विख्यात अनुवादक) तथा प्रो. वेणुगोपालन (प्रोफेसर, वाणिज्य विभाग, एस.जी.टी.बी. खालसा महाविद्यालय, दिल्ली विश्वविद्यालय) बतौर वक्ता आमंत्रित थे। डॉ. अरमीन कौर (सहायक प्रोफेसर, अंग्रेजी विभाग, एस.जी.टी.बी. खालसा महाविद्यालय, दिल्ली विश्वविद्यालय) ने सत्र की मध्यस्थता की। डॉ. गुरदीप कौर सूरा (सहायक प्रोफेसर, पंजाबी विभाग, एस.जी.टी.बी. खालसा महाविद्यालय, दिल्ली विश्वविद्यालय) ने आमंत्रित वक्ताओं एवं अतिथियों को धन्यवाद ज्ञापित किया।

चतुर्थ अकादमिक सत्र :- ‘रामदुर्ग मिश्र का कथेतर गद्य-साहित्य’

सत्र की अध्यक्षता प्रो. सुधीर प्रताप सिंह (अध्यक्ष, भारतीय भाषा केंद्र, जे.एन.यू., नई दिल्ली) ने की। डॉ. सुनील कुमार वर्मा (सहायक प्रोफेसर, हिंदी विभाग, दिल्ली विश्वविद्यालय) तथा डॉ. वेदप्रकाश (सहायक प्रोफेसर, हिंदी विभाग, किरोड़ीमल महाविद्यालय, दिल्ली विश्वविद्यालय) आमंत्रित वक्ता रहे। डॉ. मनीष कुमार मिश्र (ताशकंद स्टेट यूनिवर्सिटी ऑफ ओरिएंटल स्टडीज, उज्बेकिस्तान), प्रो. कृष्ण कुमार झा (सह प्रोफेसर, महात्मा गांधी संस्थान, मॉरिशस) बतौर वक्ता विषय पर अपने विचार रखने के लिए ऑनलाइन माध्यम से जुड़े। डॉ. सुमिता लोहिया (एसोसिएट प्रोफेसर, हिंदी विभाग, एस.जी.टी.बी. खालसा महाविद्यालय, दिल्ली विश्वविद्यालय) ने सत्र का सफल संचालन किया। प्रो. कुलदीप कुमार (प्रोफेसर, भौतिकी विज्ञान विभाग, एस.जी.टी.बी. खालसा महाविद्यालय, दिल्ली विश्वविद्यालय) ने आमंत्रित वक्ताओं तथा अतिथियों को धन्यवाद ज्ञापित किया।

समानांतर अकादमिक सत्र (द्वितीय दिवस) :- ‘प्रपत्र-प्रस्तुतीकरण’

दिनांक 13 नवंबर 2024 को समानांतर सत्र का आयोजन हुआ जिसके अंतर्गत ऑफलाइन व ऑनलाइन माध्यम में भारत के प्रतिष्ठित विश्वविद्यालयों जैसे दिल्ली विश्वविद्यालय, जवाहर लाल नेहरू विश्वविद्यालय, महात्मा गांधी अंतर्राष्ट्रीय हिंदी विश्वविद्यालय (वर्धा), अलीगढ़ मुस्लिम विश्वविद्यालय, जामिया मिलिया इस्लामिया, इत्यादि विश्वविद्यालयों से आए व जुड़े प्राध्यापक, शोधार्थी तथा विद्यार्थियों ने प्रपत्र प्रस्तुत कर मिश्र जी की साहित्य साधना पर अपने विचार रखे। प्रपत्र-प्रस्तुतीकरण ऑनलाइन माध्यम की अध्यक्षता प्रो. कृष्ण कुमार झा (सह प्रोफेसर, महात्मा गांधी संस्थान, मॉरिशस) ने की। डॉ. बीरेंद्र के सफल संचालन द्वारा ऑनलाइन समानांतर सत्र पूर्ण हुआ।

ऑफलाइन समानांतर सत्र- एक की अध्यक्षता डॉ. नीलम झा (सहायक प्रोफेसर, हिन्दू कॉलेज, दिल्ली विश्वविद्यालय) ने की। इस सत्र का संचालन डॉ. अनिरुद्ध कुमार ‘सुधांशु’ (सहायक प्रोफेसर, हिंदी विभाग, मोतीलाल नेहरू कॉलेज, दिल्ली विश्वविद्यालय) के द्वारा किया गया।

समानांतर सत्र-दो की अध्यक्षता डॉ. प्रकाश उप्रेती (सहायक प्रोफेसर, हिंदी विभाग, पी.जी.डी.ए.वी. कॉलेज, दिल्ली विश्वविद्यालय) ने की। इस सत्र का संचालन डॉ. कंवलजीत कौर (सहायक प्रोफेसर, एस.जी.टी.बी. खालसा कॉलेज, दिल्ली विश्वविद्यालय) ने किया।

पाँचवा अकादमिक सत्र (द्वितीय दिवस) :- 'रामदरश मिश्र का कथा साहित्य (परिचर्चा)'

चर्चित कवि-पत्रकार श्री अंजुम शर्मा ने परिचर्चा की मध्यस्थता की। प्रो. अनिल राय (अधिष्ठाता, अंतर्राष्ट्रीय संबंध, समाज विज्ञान एवं मानविकी संकाय, दिल्ली विश्वविद्यालय), प्रो. विनय विश्वास (प्रोफेसर, कॉलेज ऑफ वोकेशनल स्टडीज दिल्ली विश्वविद्यालय) व प्रो. चंद्रदेव यादव (प्रोफेसर, हिंदी विभागाध्यक्ष, जामिया मिलिया इस्लामिया, दिल्ली) सत्र के मुख्य वक्ता रहे। प्रो. स्मिता मिश्र (प्रोफेसर, हिंदी विभाग, एस.जी. टी.बी. खालसा कॉलेज) ने आमंत्रित वक्ताओं एवं अतिथियों का धन्यवाद ज्ञापन किया।

छठा अकादमिक सत्र (द्वितीय दिवस) :- 'रामदरश मिश्र का काव्य : गेयता एवं छंद विधान'

प्रसिद्ध कवि एवं आलोचक डॉ. ओम निश्चल ने इस सत्र की अध्यक्षता की। श्री शरद आलोक (वरिष्ठ कवि, नाटककार एवं संपादक नॉर्वे), डॉ. सत्यप्रिय पाण्डेय (एसोसिएट प्रोफेसर, श्यामलाल कॉलेज, दिल्ली विश्वविद्यालय) एवं प्रो. राम नारायण पटेल (प्रोफेसर, हिन्दी विभाग, दिल्ली विश्वविद्यालय) वक्ता के रूप में उपस्थित रहे। इस कार्यक्रम का संचालन युवा कवि डॉ. सुशील द्विवेदी ने किया। डॉ. अल्का मणि (अतिथि प्राध्यापक, हिंदी विभाग, एस.जी.टी.बी. खालसा कॉलेज, दिल्ली विश्वविद्यालय) ने आमंत्रित वक्ताओं एवं अतिथियों की गरिमामय उपस्थिति के लिए धन्यवाद ज्ञापित किया।

समापन सत्र :-

इस सत्र की अध्यक्षता डॉ. एन. पी. सिंह (पूर्व आई. ए.एस. चेयरमैन, भारतीय शिक्षा बोर्ड) ने की। के. के. बिड़ला फाउंडेशन के निदेशक प्रो. सुरेश ऋतुपर्ण मुख्य अतिथि के रूप में उपस्थित रहे। कालिंदी कॉलेज की चेयरमैन एवं हिंदी विभाग, दिल्ली विश्वविद्यालय की प्रोफेसर मंजू मुकुल विशिष्ट अतिथि रहीं। इसी के साथ शिक्षक संच, दिल्ली विश्वविद्यालय के अध्यक्ष प्रो. ए. के. भागी एवं वर्ल्ड पंजाबी कांग्रेस, कनाडा के अध्यक्ष सरदार ज्ञान सिंह कंग का विशेष सान्निध्य प्राप्त हुआ। सत्र का संचालन प्रसिद्ध कवि-गीतकार एवं आलोचक डॉ. ओम निश्चल ने किया। प्रो. स्मिता मिश्र द्वारा समापन व्यक्तव्य दिया गया। प्रो. पी. अरुण (प्रोफेसर, इलेक्ट्रॉनिक्स विभाग, एस.जी.टी.बी. खालसा कॉलेज, दिल्ली विश्वविद्यालय) द्वारा आमंत्रित अतिथियों को धन्यवाद ज्ञापित किया गया।

कविताएं

कलम की लकीर

ज़िंदगी कलम से रवींची गई
लकीर के पीछे चलती जा रही है,
लकीर सही है कि ग़लत
इसका भी कुछ पता नहीं है,
सबने बस ऐसा ही करने को बोला है
तो मैं सबकी बात सुनते जा रहा हूँ,
आँख बंद कर के इस लकीर पर
चलते जा रहा हूँ,

मेरे साथ मेरे कंधे पर
सबकी उम्मीदें भी लदती जा रही हैं,
ज़िंदगी कलम से रवींची गई
लकीर के पीछे चलती जा रही है

जिनकी रुवशियों के लिए
इस लकीर पर चल रहा हूँ,
कहीं ये लकीर उन्हें ही
तो नहीं खा जाएगी,
बचपन से ही ऐसी दौड़ में हैं
कि भागे तो बचपन में थे
पर अब ये दौड़ मौत तक जाएगी,
बीच में रह गई है जवानी
जो किताबों के भार के नीचे
सिकुड़ती जा रही है,
ज़िंदगी कलम से रवींची गई
लकीर के पीछे चलती जा रही है ..।

अभिनंदन सिंह,
बीए (ऑनर्स) हिंदी, तृतीय वर्ष

मेरी नज़र से देखो

मेरी नज़र से देखो
क्या हो तुम ?
उस चाँद की रौशनी
उस चाँद की चाँदनी
जिसे देख कर चाँद भी भरमा जाए
वो हो तुम
मेरी नज़र से देखो क्या हो तुम ?
कड़कती धूप के बाद
बारिश की पहली उस बूँद की ठंडक
उस ठंडक से जो मिले सुकून हो तुम
मेरी नज़र से देखो क्या हो तुम ?
जिसे बनाकर ईश्वर का
भी मन डगमगाया हो
कामदेव भी अपने मन से
जिसे ना निकाल पाया हो
ऐसी रूबसूरती की बला हो तुम
मेरी नज़र से देखो क्या हो तुम ?
हिमालय से बहती गंगा की धारा
उस धारा से उत्पन्न ध्वनि
उस ध्वनि से जो मिले वो सुकून हो तुम
मेरी नज़र से देखो क्या हो तुम ?
बसंत में खिली पहला फूल
उस फूल पर भँवरों को रवींच लाए
ऐसी सुगंध हो तुम
मेरी नज़र से देखो क्या हो तुम ?

अंशु कुमार,
बीए (ऑनर्स) हिंदी, द्वितीय वर्ष

विद्या का श्रृंगार

सोलह श्रृंगार करूँ या न करूँ
लेकिन विद्या का श्रृंगार मेरा
शाश्वत रहेगा

आभूषणों तक मेरी पहुँच
आवश्यक नहीं
जिज्ञासा का भाव
सदैव ज़िंदा रहेगा...
और कुछ रहे
न रहे
मेरे कमरे में
पुस्तकें
और हाथ में एक पेन रहेगा

डॉ. गगनदीप कौर

सहायक प्रोफेसर
एस.जी.टी.बी. खालसा कॉलेज
दिल्ली विश्वविद्यालय

राष्ट्रधर्म

मैंने यह हृदय में ठान लिया, इस कर्म को अपना मान लिया,
मुझे अपने देश से लागी ऐसी प्रीत, सबसे ऊपर है राष्ट्रहित।
राष्ट्रधर्म ही सबसे आगे, कायर है वे जो इस कर्तव्य से भागे,
पढ़ा मैंने विष्णुगुप्त के राजनीति और धर्मनीति के सार को,
चंद्रगुप्त के राष्ट्रधर्म और भारत के विस्तार को।

महान अशोक के राष्ट्र उत्थान जनहित के कल्याण को,
वीर महाराणा प्रताप के भौर्य और भव्यता के बरवान को।

शिवाजी की निडरता और गौरव के गुणगान को,
राष्ट्रधर्म के रवातिर भगत सिंह के देश प्रेम और बलिदान को,
गांधी की अहिंसा नीति के स्वराज के स्वाभिमान को।
चंद्रशेखर के अभिमान को और बोस के न्यौछावर प्राण को,
है राष्ट्रधर्म वह, जोड़ा पटेल ने बिरबरे भारत का आकार,
या था वह बाबा साहब के रूप में जनहित की पुकार।
है राष्ट्रधर्म, अब्दुल कलाम ने किया भारत का अंतरिक्ष में नाम,
या है वह अटल की राष्ट्रप्रथम पर अटलता का परिणाम।
हुए यहाँ ऐसे व्यक्तित्व महान, जिन्होंने राष्ट्रधर्म को माना प्रधान।

राष्ट्रधर्म के रवातिर हमें हमेशा तत्पर रहना होगा।
कर्तव्य पथ पर चलकर सबको राष्ट्र को सुरक्षित करना होगा,
देश की विरासत के संग देश का विकास करना होगा।
राष्ट्रधर्म के प्रण को लेकर हम सब को आगे बढ़ना होगा,
देश के हित की रवातिर राष्ट्रकर्म को पूरा करना होगा।
है राष्ट्रधर्म वह, करे हर व्यक्ति राष्ट्रहित में योगदान,
छोटे-छोटे प्रयास बना सकते हैं देश को महान।

उत्कर्ष बरनवाल,
बीए प्रोग्राम, द्वितीय वर्ष

तल्खी

ज़िंदगी का रोज़ एक पहलू देख रहे हैं
कभी सख्ती, कभी तल्खी, कभी सुवशी तो
कभी ग़म देख रहे हैं
चेहरे रोज़ बदल रहे हैं नज़ाब अपना
अपना अक्स भी हम अब ग़लत देख रहे हैं
कभी समा जाती है सारी दुनिया किसी के दो
अल्फ़ाज़ों में
कभी किसी की तकरीरो का असर भी बे-
असर देख रहे हैं
लोगों के हुनर ये आम नहीं हैं रवास हैं कुछ
ये लोग हर बार वही हैं
बदल रहे हैं लोग
बदल रहे हैं लहज़े इनके
फिर भी नज़रो में सबकी सुवद को ही हम ग़लत
देख रहे हैं
ज़िंदगी का रोज़ हम एक नया पहलू देख रहे हैं
कभी सख्ती, कभी तल्खी, कभी सुवशी तो
कभी ग़म देख रहे हैं !

सानिया परवीन,
बीए(ऑनर्स) पंजाबी
तृतीय वर्ष

चाहती हूँ

दिनभर अपने खयालों की दुनिया में मस्त रहती हूँ,
कभी फिल्मों की उस पहाड़ों के पार वाली दुनिया में होती हूँ
तो कभी अपने खयालों में हैरी पॉटर की जादुई झाड़ू से सैर कर रही होती हूँ
तो कभी प्यार से भरी काल्पनिक दुनिया में होती हूँ,
पर जब सर उठा कर वास्तविकता में झाँकती हूँ
तो दिखती है वो जिम्मेदारियाँ, जिसने इन्सान का चेन गँवा दिया,
दिखती है लोगों का टूटा हुआ दिल, जिसने उन्हें हँसना भुला दिया,
दिखते हैं धोखे खाये हुए लोग, जिन्होंने विश्वास का मतलब भुला दिया,
सुनाई देती है उस महिला डॉक्टर की चीखें, जिसके रेप और हत्या को
आत्महत्या का नाम दे दिया गया, जब नज़रें घुमाती हूँ
तो दिखती है विनेश के साथ हुआ अन्याय
वो जंतर मंतर से लेकर ओलंपिक तक का सफ़र
जिसमें उसे अयोग्य साबित कर दिया गया,
दिखती है उस नेशनल टेस्टिंग एजेंसी का चेहरा
जिसने चंद फ़ायदों के लिए लोगों का भविष्य दाँव पर लगा दिया,
दिखाई और सुनाई देती है, बांग्लादेश के अल्पसंख्यकों की चीखें
जिन्हें तड़पा-तड़पा के मारा गया, दिखती है वो मज़हबी नफ़रत
जिसने इन्सान को इन्सान के खून का प्यासा बना दिया,
सुनाई देती है देश-विदेश से दिल को देहला देने वाली खबरें
जिसमें इन्सानियत का बेरहमी से क़त्ल कर दिया गया,
पता चलता है ये दुनिया कितनी भयावह है
उस दुनिया से जिसमें मैं मस्त रहती हूँ,
बस इसलिए,
उस पहाड़ों के पार वाली दुनिया में चली जाना चाहती हूँ
वास्तविकता से भाग जाना चाहती हूँ
पर अंत में सच्चाई जानते हुए इन मसलों को अनदेखा भी नहीं करना चाहती हूँ।

आकृति अवस्थी, बीए(ऑनर्स) हिंदी, प्रथम वर्ष

दिल में एक बोझ

बहुत खूबसूरत होती है वह
आँखें जो अक्सर भीग जाती
हैं
मेरी आँखों को तो भीगे हुए
अरसा हो गया,
मेरे भीतर के रेगिस्तान को
गीला करते-करते
मेरी आँखों में एक रेगिस्तान
पैदा हो गया।
अब तो जब भी रोता हूँ
आँखों में रेत का
तूफ़ान चलता है
दिल में एक बोझ और
बढ़ता है।

पियूष सिंह
बीए(ऑनर्स) हिंदी,
द्वितीय वर्ष

न भूलना

अपने आप की दुनिया में, न वीर जवानों को भूलना,
न भूलना, उनके बलिदान को, न भूलना, उनके त्याग को
न भूलना, उनके सतत् संघर्ष को
अगर फिर भी याद न रहे
वीर जवान की यह समर्पण शक्तियाँ,
तो ढूँढ़ना अपने आस-पास, उस वीर जवान के परिवार को
फिर तुम पाओगे कुछ और नया!
पाओगे तुम उस माँ को जिसकी आँखों में खोज है
अपने लाल की,
फिर तुम कुछ और ढूँढ़ना, मिलोगे तुम उसके बूढ़े बाप से
फिर दिखेगा तुम्हें एक अजीब प्रश्न
जो वर्षों से पूछ रहा है वह अपने आप से
फिर आवाज़ आएगी खिलखिलाते बच्चों की;
अब उनको क्या पता कि सैनिक क्या होते हैं?
क्या खोते हैं और क्या पाते हैं?
पर डर तो दिखता है उसकी पत्नी की आँखों में
पर जीत भी है उस पत्नी की और हार भी है उस पत्नी की!
कैसे काटती होगी पूरी ज़िंदगी, यह सोच भी मचा देती है
दिल में खलबली, फिर भी तुम्हें कुछ न दिखे
तो झाँकना अपने आप में
क्यों जिए जा रहे हो दुनिया अपने आप में!
फिर से यही कहूँगा कि, अपने आप की दुनिया में
न वीर जवानों को भूलना
न वीर जवानों को भूलना

प्रियतम कुमार, बीए(ऑनर्स) हिंदी, तृतीय वर्ष

तू जा रहा है

तू जा रहा है तो, मेरा क्या होगा
खैर इससे ज़्यादा अब, बुरा क्या होगा
रोशनदान में मोमबत्ती, जलाई है किसी ने
अंधेरे ने उजाले का, क़रा क्या होगा
अता क्या करनी सज़ा-बदन को रुख़शी
हरा ही है ज़रूज़, और हरा क्या होगा
शाह वो नेक है, नादानियाँ बरखाता है मगर
उसकी दरियादिली का, दायरा क्या होगा
एक हाथ में मेरी उंगली, दबोची है उसने
दूसरी मुट्ठी में जाने, भरा क्या होगा
जीने को तमाम उम्र, मरता रहा "अचिंत्य"
और ज़्यादा अब कोई, सर-फ़िरा क्या होगा"

अचिंत्य श्रीवास्तव
बीए (ऑनर्स) मानविकी और
सामाजिक विज्ञान, द्वितीय वर्ष

टूटी खिड़की

कहानी

खेल का एक बड़ा मैदान जिसमें मोहल्ले के बच्चे पागलों की तरह क्रिकेट खेल रहे हैं। खेल इतना गर्मजोशी के साथ खेला जा रहा है जिसकी गर्मी दूर तक महसूस की जा सकती है। आज राहुल बता ही देगा कि विराट कोहली के बाद वही क्रिकेट का अगला शेर है। जिस दिशा में बल्ला घुमाता है बॉल भी उधर की सैर करने को मजबूर हो जाती है। एक दिशा है, जहाँ पर बॉल का जाना निषेध किया गया है क्योंकि यदि वहाँ बॉल गयी तो यह उम्मीद रखना व्यर्थ है कि बॉल वापस भी मिलेगी। मैदान के सामने एक दो मंजिला घर है जिसकी आयु लगभग पचास वर्ष होगी। घर में मिस्टर बत्रा, उनका बेटा सुनील और उनकी बहू शालिनी साथ रहते हैं। साथ तो हैं पर साथ हैं ये ठीक तरह से कह नहीं सकते। अभी अधिक दिन नहीं हुए हैं और ये समाचार मोहल्ले में गर्म है कि बूढ़े मिस्टर बत्रा को उनका बेटा और बहू अकेला छोड़ कर चले गए हैं। आए दिन घर में बेटे और पिता में झगड़ा होता रहता था जिसमें बेटे की बराबर चिल्लाने की आवाज़ चार घर तक पहुँचती थी। यूँ तो मिस्टर बत्रा ने अपने बेटे की परवरिश में कभी कोई कमी नहीं की थी लेकिन उनके बेटे के लिए उनका बुढ़ापा एक बोझ बन गया था। पत्नी की मौत के बाद मिस्टर बत्रा ने बेटे सुनील को माँ की कमी महसूस नहीं होने दी थी। मिस्टर बत्रा एक जिंदादिल इंसान थे और मोहल्ले के बच्चों से उनका गहरा लगाव था। जब भी गेंद उनकी खिड़की की शीशे को तोड़ कर अंदर चली जाती तब मिस्टर बत्रा हाथ में गेंद ले कर आते और ऐसे कहते जैसे कुछ हुआ ही न हो। वो कहते, “बच्चों तुम सब को पता है तुम्हारे बत्रा अंकल काँच तोड़ने का कोई बयाना नहीं लेंगे तभी बार बार ये मस्ती करते हो; चलो कोई नहीं!” लेकिन ये सब बदल गया।

मिस्टर बत्रा ने बेटे को आगे की पढ़ाई के लिए विदेश भेजा था। सुनील जब वापस लौटा तो जो भारत में हर समय पर होता है वही हुआ। ये हो ही जाता है, इसमें प्रयास की ज़रूरत नहीं होती। सुनील अपनी मर्जी की लड़की के साथ विवाह कर घर आया था जिस पर मिस्टर बत्रा ने उस लड़की को अपनी बहू के रूप में हृदय से स्वीकार किया था। बेटे के लौटने के एक महीने बाद मिस्टर बत्रा के व्यवहार में ऐसा परिवर्तन आया जिस पर किसी का भी विश्वास करना मुश्किल हो गया था। वो इतने चिढ़चिढ़े से हो गए कि ज़रा ज़रा सी बात पर किसी से भी उलझ जाते थे। किसी से भी सीधे मुँह बात नहीं करते थे। बेटे का लौटना उनकी खुशियों का श्राप बन गया था।

अरे...जिसका डर था वही हुआ ! राहुल की गेंद जा पहुँची मिस्टर बत्रा के घर की खिड़की तोड़ उनके घर में। पहले जहाँ गेंद के चले जाने का कोई भय नहीं था। जहाँ से गेंद स्वयं मिस्टर बत्रा के हाथों खुद खेलने वालों तक पहुँच जाती थी आज वहीं से गेंद वापस लाने में हर कोई घबरा और डर रहा है। डर इस बात का कि मिस्टर बत्रा कैसा व्यवहार करेंगे? बच्चों का ये डर सही भी था जिसके लिए मिस्टर बत्रा प्रचलित भी हो चुके थे। इतिहास अपने आप को दोहराता है और यहाँ भी दोहराया गया। समूह में राहुल पर दबाव बनाया जाता है कि जिसके शॉट के चलते गेंद मिस्टर बत्रा के घर में क़ैद हो गई है वो ही जा कर गेंद को रिहा कराएगा। राहुल इतिहास से सारी हिम्मत सोख कर मिस्टर बत्रा के घर के दरवाज़े तक पहुँचता है। दरवाज़ा आधा खुला है। राहुल को अजीब सा महसूस हो रहा है और एक अजीब सी बदबू आ रही है जैसे कोई मांस सड़ रहा हो।

राहुल हिस्सों में घर के भीतर दाखिल होता है; पहले पैर, उसके बाद धड़ और उसके बाद सिर। फ़र्श पर काँच के टुकड़े बिखरे हैं जिस पर काफ़ी धूल जमी हुई है और आस-पास कुछ पत्थर के टुकड़े। घर में एक अजीब सन्नाटा है और राहुल को बस अपने क़दमों की आवाज़ महसूस हो रही है। घर में हल्का और डरावना सा अंधेरा है जिसमें टूटी खिड़की से आ रही धूप से कुछ संबल मिल रहा है। राहुल आँखों से कमरे की सरसरी तहकीकात करने के बाद गेंद को ढूँढ़ने में लग जाता है। सड़े मांस की बदबू बराबर आ रही है और जितना राहुल घर के भीतर जा रहा है बदबू नाक से दिमाग तक पहुँच रही है। राहुल अब चाहता है कि किसी भी तरह गेंद मिले और घर से बाहर निकले। अस्थिर गति में आगे बढ़ते हुए राहुल की उड़ती हुई नज़र सामने वाले कमरे पर पड़ती है जिसका दरवाज़ा खुला है। खून की एक पतली धार कमरे के भीतर से बहती हुई बाहर आ रही है जो फर्श की खास ढलान की वजह से एक जगह जमा हो गई है। राहुल बिना किसी सोच की स्थिति में कमरे की ओर क़दम बढ़ा रहा है। हृदय और श्वास की गति अवरुद्ध है और इस बात की अनिश्चितता कि क्या होगा कमरे में!?

राहुल देखता है कि मिस्टर बत्रा झूला कुर्सी पर दाईं ओर बिलकुल लटकी अवस्था में झुके हैं, मुँह आधा खुला है, चेहरा बेरंग हो गया है और कुछ सड़ भी गया है। मक्खियाँ सर पर लगी चोट पर भिन्न-भिन्न कर के आ रही हैं, ठहर रही हैं, दूर जा रही हैं और ये क्रम ऐसे ही चल रहा है। सर से बहा खून ही पतली धार बन कर कमरे के बाहर आ कर जमा हो गया है। मिस्टर बत्रा के गोद में एक डायरी रखी है जो इस तरह से रखी है मानो उसमें भी जान थी जो मिस्टर बत्रा की जान के साथ ही चली गई। राहुल के सामने के इस दृश्य ने उसके चेहरे का रंग उड़ा दिया है। राहुल शव से कुछ दूरी पर एक दम जड़ सा हो गया है; जैसे वह अपनी इंद्रियाँ खो चुका हो।

“राहुल! राहुल! राहुल!” -

दोस्तों का सामूहिक स्वर भी राहुल को जड़ से चेतन में लाने में असफल है। बहुत देर हो चुकी है और राहुल अब तक लौटा नहीं है। सभी दोस्त मिस्टर बत्रा के घर में प्रवेश लेते हैं। वही सड़े मांस की बदबू, अंधेरा...। सभी दोस्त राहुल को ढूँढ़ते हुए उस कमरे में दाखिल होते हैं जहाँ राहुल अचेत अवस्था में, एकटक मिस्टर बत्रा की ओर आँख गड़ाए खड़ा है। दोस्त बार-बार उसे नाम ले कर पुकार रहे हैं लेकिन कोई भी प्रतिक्रिया नहीं। उन सब में से एक लड़का मिस्टर बत्रा की गोद में रखी डायरी उठाता है और डायरी का वो पन्ना दिखता है जहाँ मिस्टर बत्रा ने अपने बेटे सुनील ले लिए एक संदेश लिखा है। जब सभी दोस्त राहुल को पुकार रहे होते हैं तो इसी क्रम में वो लड़का डायरी पर लिखे वो आखिरी शब्द पढ़ने लगता है जिसे सुनने के लिए सभी शांत हो जाते हैं।

लिखा है...“मेरे प्यारे बेटे क्या हुआ था और ऐसा क्या किया था मैंने जिसकी तूने इतनी बड़ी सज़ा दी। मैंने तो तुझे सब दे दिया था और बदले में क्या माँगा था!?”

यही न कि अपने बाप को अकेले छोड़ कर मत जा...सब साथ रहें हैंसी-खुशी। पर तूने तो जाने का ठान ली थी और बाप से एक बार भी नहीं पूछा कि आप साथ चलोगे पापा। कोई नहीं बेटा तू जीवन में हमेशा खुश रहे...मैं जा रहा हूँ हमेशा के लिए, इसमें तेरी कोई ग़लती नहीं है। मैं ये सब अपनी मर्जी से कर रहा हूँ। सपनों का एक दर्पण था बेटे जो हमेशा के लिए टूट गया, हमेशा के लिए टूट गया!!!”

संस्मरण

मैं, मिट्टी और मेट्रो

‘गाँव’- ये शब्द सुनते ही मन के परदे के पीछे कुछ यादें जगमगाने लगती हैं। बचपन के पाँच साल गाँव में बीते फिर परिवार के साथ दिल्ली आना हुआ उसके बाद तो 4-5 साल में एक बार ही ये क़दम दिल्ली की मेट्रो छोड़ गाँव की मिट्टी में पड़ते हैं। मेरे जीवन ने दिल्ली में ही आकार लिया पर गाँव की छाप हमेशा रही। दिल्ली की ज़हरीली हवा में गाँव की यादें धीरे-धीरे धुँधली होती जा रही हैं। यूँ तो मेरा गाँव मेरे दिल में बसता है पर अगर नक्शे में ढूँढ़ोगे तो नेपाल से लगे भारत के अंतिम रेलवे स्टेशन जयनगर से थोड़ा पहले नेशनल हाइवे के पास मिलेगा - ‘हरिपुर’। हमारे मिथिला के बारे में कहा जाता है, “पग-पग पोखर माँछ मखान, मधुर बोल मुसकी मुख पान।” पग-पग पोखर (तालाब) ये बात एकदम सही बैठती है हमारे गाँव पर भी। घर के दस क़दम आगे भी पोखर है और दस क़दम पीछे भी पोखर है और उसमें वो छोटी-छोटी काली मुड़न माँछ (मछली) तैरती रहती हैं। वॉटर मैनैजमेंट एंड कंज़रवेशन की शहरों में ख़ूब चर्चा होती है; बस चर्चा होती है अगर देखना हो तो कभी जाइए भारत के गाँवों में।

तैरना तो आता नहीं था पर हाँ, पास में पेड़ के नीचे बैठता था और वहाँ अलग ही सुकून था। तालाबों की बात उठी है तो हमारे दिल्ली में भी बहुत तालाब देखने को मिलते हैं, बस फ़र्क़ इतना है कि इन्हें देखने के लिए बारिश के मौसम का इंतज़ार करना पड़ता है। दस क़दम आगे या पीछे जाने की ज़रूरत नहीं है देखने के लिए। हर जगह मिल जाएँगे गलियों में, सड़कों पर, यहाँ तक की ग्राउंड फ्लोर और बेसमेंट में भी। गाँव के तालाबों में मछली तैरती हैं और यहाँ सरकारी व्यवस्था...छोड़ो! मैं भी कहाँ गाँव के नीले पानी से दिल्ली के नालों तक पहुँच गया।

मेरा गाँव आमक गाछियो (आम के बागीची) का घर है। जब-जब भी गाँव जाने का मौक़ा मिलता है गाछी ज़रूर जाता हूँ। बम्बैया, मालद, कलकतिया, दसेरी, कृष्णभोग जितने तरह के दिल्ली में फल नहीं मिलते उतने तरह के आम हमारे गाँव में मिल जाएँगे। मेरे गाँव के आमों की खासियत है कि यह छोटे होते हैं पर मिठास अद्भुत और दिल्ली के आम बड़े होते हैं पर उनमें वो मिठास नहीं होती। शायद यही बात इंसानों पर भी लागू होती है कि बड़े होने से मीठे स्वभाव की गारंटी नहीं मिलती है। स्वभाव से याद आया गाँव के लोग! हमारे मिथिला के हर घर में सबसे आगे एक ‘दलान’ होता है। अंग्रेज़ी में ‘ओपन कम्यूनिटी हाल’ कहना उचित रहेगा। एक दूसरे से दलान में बैठकर लोग घंटों बातें करते हैं। मैं गाँव के लोगों से इतना घुला मिला नहीं हूँ इसलिए दलान के कोने में चुपचाप बैठा रहता था शायद इसलिए भी कि फ़ोन में नेटवर्क केवल उसी कोने में आता था। पर मेरे बाबा का नेटवर्क बहुत तेज़ पकड़ता था। सामने से कोई भी गुज़रेगा “कि हाल चाल छै” पूछने के बहाने बिठाकर पूरे गाँव की खोज-खबर ले लेंगे। भले ही वो मुझसे परिचित न हों पर हाल चाल पूछेंगे “अउर विद्यार्थी पढ़ाई केहेन चलाय छियै?” और सलाह देंगे। गाँव के दलान गाँव को जोड़ने का काम करते हैं। गाँव में पराए भी अपने लगते और यहाँ शहर में अपने भी पराए लगते हैं। दिल्ली के फ़्लैटों में हॉल तो है पर गाँव जैसा हाल नहीं। यहाँ पूरा एक साल हो गए नए फ़्लैट में शिफ़्ट हुए, हमारे उपर-नीचे कोन रहते हैं इसका पता ठीक से नहीं चल पाया है।

‘अपनेपन का एक और प्रतीक है भोज। हरिपुर में एक महीने के 30 दिन में से 40 दिन भोज ही रहता है। आज किसी की शादी तो कल बर्थडे, परसों किसी का स्वर्गवास, मूरन, उपनयन आदि। भोज शुरू होने की सूचना भी एक अलग अंदाज़ में दी जाती थी “बिजोह भा गेल”। ये सुनने की देर थी कि मैं और बाबा टॉर्च और पानी का गिलास लेकर निकल पड़ते थे। लोगों की खातिरदारी भी कमाल की होती थी। 4-5 लोगों की झूटी बस इसलिए लगाई जाती थी कि जा-जाकर व्यक्तिगत रूप से पूछते रहें, “खाना कैसा है?” एक-एक को ज़बरदस्ती पूड़ी - तरकारी डाल देते थे। बाक़ी यहाँ की पार्टियों में तो वैसे भी “बुफ़े सिस्टम” चलता है; सर्व योरसेल्फ़ स्कीम (Serve yourself scheme) खुद लो, खुद खाओ। कई बार तो जिसकी पार्टी है उसे ही खोजना मुश्किल हो जाता है। एक दो बार लोग औपचारिकता करने आ जायेंगे “भैया दिल्ली के बेस्ट केटरर से खाना बनवाया है अगर कुछ कमी लगे बता देना, अभी पैसे काटूँगा इनके।” यहाँ किसी को किसी से कोई परवाह नहीं है पार्टियों में सिवाय कैमरामैन के।

गाँव के सबसे अद्भुत प्रसंगों में से एक होता था काली पूजा। पूरे मधुबनी में सबसे बड़ी और सुंदर काली पूजा हमारे गाँव में ही होती है जो लगभग 110 सालों से चल रही है। मिथिला शाक्त भक्तों का प्रदेश है। मेरा गाँव भी इसी शक्ति उपासना का केंद्र है। खेती से लेकर खाने तक, मास्टरी से लेकर मधुबनी पेंटिंग तक, सरपंच से लेकर सहकारी समितियों तक हमारे गाँव में महिलाओं का योगदान और भागीदारी अतुलनीय है। शक्ति उपासना दिल्ली-कलकत्ता जैसे बड़े शहरों में भी होती है पर उसी शक्ति को सड़कों पर उतर न्याय माँगना पड़ता है।

सड़क की बात उठी ही है तो गाँव में सड़क अब सरकार ग़लती से बनाने लगी है। जीवछ पुल से गाँव के स्कूल तक एकदम नई रोड पिछले साल ही बनी है। ‘जीवछ पुल’ बिहार का पुल है तो क्या हुआ? घबराइए मत, पिछले 30-40 वर्षों से जिंदा है। बिहार के बाक़ी पुलों की तरह अभी इसने पानी में डूबकर समाधि नहीं ली है। हिन्दी के क,ख,ग से लेकर कंप्यूटर के 0-1 तक सारी पढ़ाई दिल्ली में ही हुई; गाँव के स्कूलों में पढ़ना नहीं हुआ मेरा। एक बार की घटना याद आती है बारिश का दिन था। दो सरकारी स्कूल की लड़कियाँ शायद चप्पल भी नहीं पहनी होंगी उन्होंने; बड़ी मुश्किल से बैग बचाकर जा रही थी स्कूल। पढ़ाई को लेकर ये उत्साह अद्भुत था। मैं जब-जब गाँव जाता हूँ आसपास के बच्चे किताबें जानने, नये बातें जानने के लिए, प्रश्न पूछने के लिए आते रहते हैं। मास्टर जी और बच्चों में भी एक अलग ही रिश्ता है जो सरकारी स्कूल की ज़बरदस्त दीवारों को भी लाँघ जाता है। स्कूल के मास्टर लोग बच्चों को भविष्य के लिए सलाह बाँटते मिल जायेंगे, “ये वाले पेपर की तैयारी करो, ये वाली किताब पढ़ो, सी.बी.एस.ई में भी यही है।” कहते हैं न “Education is the weapon to change the world.” ये बच्चे शायद वही हथियार ढूँढ़ने निकले हैं। बाक़ी यहाँ दो दिन पहले व्हाट्सैप पर मैसेज आता है कि “मास बंक करें?” टीचर और बच्चों का रिश्ता अटेंडेंस तक सीमित रह गया है। ये देखकर शायद उस प्रश्न का उत्तर मिल जाता है कि बड़े अधिकारी, प्रोफ़ेसर, गणितज्ञ आदि अधिकतर छोटे शहरों और गाँवों से ही क्यों आते हैं।

बस यही बिखरी यादें गाँव से आज भी जोड़कर रखती हैं मुझे। दिल्ली में उत्तम नगर में रहता हूँ। पूरा दिन भाग दौड़ में रहता है। घर, कॉलेज, मेट्रो इन तीनों में जीवन सिमट गया है। संसाधन तो है पर सुकून नहीं। मैं, मिट्टी और मेट्रो तीनों यही सोचते हैं कि शायद ‘उत्तम’ गाँव में छूट गया है और ‘नगर’ यहाँ बस गया है।

भाग दौड़ भरे जीवन को इन्हीं यादों की चादर से सीता हूँ और दिल्ली में रहकर आज भी कहीं न कहीं अपने बिहार में जीता हूँ।

- अनंत कुमार झा, बी.एस.सी(ऑनर्स) कंप्यूटर साइंस द्वितीय वर्ष

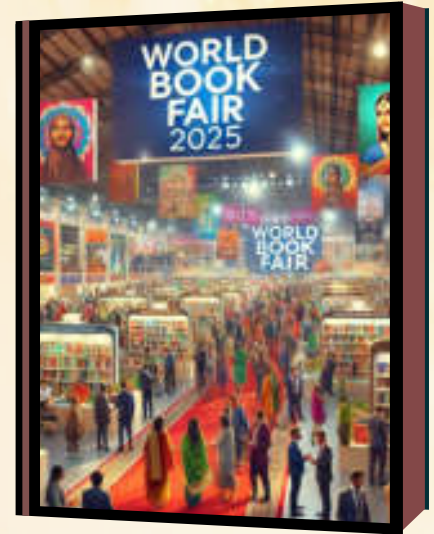

वर्ष विशेष

विश्व पुस्तक मेला 2025

पुस्तक : इंटरनेट और भविष्य

आज के इस दौर में जब सभी कार्य इंटरनेट की सहायता से आसानी से पूर्ण किए जा रहे हैं, तब सवाल उठता है 'किताबों के अस्तित्व' पर ! इंटरनेट के बाद पुस्तकों की बिक्री, मांग और उनके भविष्य पर अनेक सवाल उठते हैं । इस विषय में मैंने "विश्व पुस्तक मेला 2025" में कुछ प्रकाशकों से बात की तथा इस समस्या पर उनके विचार जाने। परिकल्पना प्रकाशन के स्टॉल को संभालने वाली रूबी चौधरी ने बताया कि वह परिकल्पना प्रकाशन से लगभग ग्यारह वर्षों से निरंतर जुड़ी हुई हैं। उन्होंने बताया कि 2015 से 2018 के मध्य हमें अपने साथ एक सहायक और एक कैशियर को रखना पड़ता था तथा अधिकतर पुस्तकें मेले में बिक जाती थीं। इसके अलावा ग्राहक पुरानी पुस्तक भी आधे दाम पर खरीदते थे। वह आगे बताती हैं कि इंटरनेट के बाद पुस्तकों की तेज तर्रार बिक्री में 40% से 60% तक की गिरावट नज़र आई है। उन्होंने कहा, "पहले छोटे-मोटे प्रकाशक भी अच्छी-खासी कमाई कर लेते थे किंतु इंटरनेट के बाद नामचीन प्रकाशकों के सामने भी अब वित्तीय परेशानियाँ आ गई हैं।" संवाद प्रकाशन को संभालने वाले सत्यम प्रजापति ने बताया कि उनकी अधिकतर पुस्तकें पाश्चात्य साहित्यकारों जैसे काफ़का, कांट, सार्त्र, नीत्शे आदि पर होती हैं। इन पुस्तकों की इतनी अधिक मांग रहती है कि जे एन यू , डी यू के साथ-साथ अन्य कॉलेजों के छात्र एक-एक सप्ताह पूर्व ही ऑर्डर दे जाते थे। सत्यम बताते हैं कि, "पुस्तक मेले के दौरान हमें कई नए लोगों को काम पर रखना पड़ता था पर अब धीरे-धीरे सब शांत हो गया। बच्चे इन किताबों के कथानक, सार इत्यादि को यूट्यूब से देखकर अपना सिलेबस पूरा कर लेते हैं। पुस्तक प्रेमी इन पुस्तकों को ऑनलाइन ही पढ़ लेते हैं।" मैपल्स प्रकाशन गृह के साथ काम करने वाले सोनू सैनी ने बताया कि इंटरनेट के कारण पुस्तकों की गिरावट में 30 फ़ीसदी तक की कमी अवश्य आई है, किन्तु आज भी पुस्तक

प्रेमी हमें इतना निराश नहीं करते और इसीलिए हमने भविष्य की स्थिति का अंदाज़ा लगाकर अपनी ऐप्स, वेबसाइट तथा ई-प्लेटफ़ार्म जैसे अमेज़न, फ़्लिपकार्ट इत्यादि का सहारा लिया। हमारी भावी योजनाओं में अपने प्रकाशन का ऐप बनाना सर्व प्रमुख है। आखिर हम कब तक टेक्नोलॉजी को ख़ारिज करते रहेंगे। हमें उसके साथ ही ढल जाना चाहिए, यही बेहतरीन उपाय है। राजकमल प्रकाशन में काम करने वाली सोनाली ने बताया कि पहले के मुताबिक़ अब पुस्तक खरीदने वालों की संख्या में तेज़ी से गिरावट आई; किंतु हमने कोरोना के बाद इसमें एक चढ़ाव देखा है। लोगों में पुस्तकों को लेकर पुनः रुचि जागी है। हाँ, यह कहना ज़रूरी है कि अधिकतर पाठक ऑनलाइन पढ़ना पसंद करते हैं और यही कारण है कि हमने प्ले स्टोर पर अपनी ऐप बना रखी है। पाठक वहाँ से भी पुस्तक खरीद सकता है अथवा ऑनलाइन कुछ पैसे देकर पी. डी. एफ़. का उपयोग कर सकता है।

~ पीयूष सिंह बी.ए (ऑनर्स) हिंदी, द्वितीय वर्ष

वर्ष विशेष

महाकुंभ

भारतवर्ष एक ऐसा देश है जिसकी पहचान का माध्यम वहाँ की विविधता तथा महान संस्कृति है। एक ऐसा देश, जिसकी संस्कृति का विरोध तो किया जा सकता है, किंतु उसे नकारा नहीं जा सकता है। संस्कृति के प्रमुख अंगों में से एक अंग त्यौहार है। भारत में एक माह भी ऐसा नहीं होता, जिसमें कोई त्यौहार न हो। त्यौहार संस्कृति के मूल होते हैं। इनमें लोगों की आस्था होती है। त्यौहार राष्ट्र के सामाजिक, राजनैतिक तथा आर्थिक तीनों क्षेत्रों को प्रभावित करते हैं। कई त्यौहार मेले के रूप में भी मनाए जाते हैं।

कुम्भ मेलों के पाँच प्रकार हैं:-

1. महाकुंभ मेला - यह केवल प्रयागराज में आयोजित किया जाता है तथा 144 वर्षों के बाद आता है।
2. पूर्ण कुंभ मेला - आयोजन प्रयागराज, हरिद्वार, नासिक और उज्जैन में होता है। यह प्रत्येक 12 वर्ष बाद आता है।
3. अर्द्ध कुंभ मेला - यह केवल हरिद्वार और प्रयागराज में आयोजित होता है तथा प्रत्येक 6 वर्ष के अंतराल में आता है।
4. कुंभ मेला - यह प्रत्येक तीन वर्ष बाद आयोजित होता है।
5. माघ कुम्भ मेला - यह प्रयागराज में प्रत्येक वर्ष माघ माह में आयोजित किया जाता है।

हिन्दू धर्म में तथा सम्पूर्ण विश्व का सबसे बड़ा मेला - कुंभ मेला है। कुंभ के विषय में गोस्वामी तुलसीदास ने भी कहा है।

"माघ मकरगत रवि जब होई, तीरथपतिहिं आव सब कोई।
देव दनुज किंनर नर श्रेणी, सादर मज्जाहिं सकल त्रिवेणी।"

भावार्थ- माघ में जब सूर्य का प्रवेश मकर राशि में होता है तब लोग तीर्थराज प्रयाग में आते हैं। देवता, दैत्य, किन्नर और मनुष्यों के समूह सब आदरपूर्वक त्रिवेणी में स्नान करते हैं।

कुंभ का वास्तविक अर्थ 'घड़ा या कलश' होता है। पौराणिक मान्यताओं के अनुसार समुद्र मंथन के समय देवताओं और राक्षसों के मध्य अमृत कलश को लेकर 12 दिन तक युद्ध चला था। इस युद्ध के दौरान अमृत की कुछ बूँदें पृथ्वी पर गिरी थी। पहली बूँद प्रयाग में, दूसरी हरिद्वार में, तीसरी उज्जैन और चौथी नासिक में गिरी थी। अतः इन चार स्थानों पर कुंभ मेले का आयोजन किया जाता है। कुंभ मेला लगभग 48 दिनों तक चलता है। दुनियाभर से साधु, तपस्वी, तीर्थयात्री तथा आम जनमानस भक्ति भाव से यहाँ आते हैं। इसे 'धार्मिक तीर्थयात्रियों की दुनिया की सबसे बड़ी मंडली' के रूप में जाना जाता है। कुंभ का लिखित प्रमाण कई पौराणिक ग्रन्थों में तो मिलता ही है, साथ में हर्षवर्धन के शासनकाल के दौरान (629-45 ई०) में चीनी यात्री ह्वेन त्सांग ने भारत भ्रमण किया था तथा अपने वृत्तांत में कुंभ मेले का उल्लेख किया था। ऐसा माना जाता है कि कुंभ के दौरान उक्त चार पवित्र स्थलों पर स्नान करने से मनुष्य अनंत काल तक धन्य हो जाता है।

महाकुंभ और वर्ष 2025

इस वर्ष महाकुंभ 13 जनवरी 2025 से 26 फरवरी 2025 तक आयोजित हुआ था। कहा जा रहा था कि इस भव्य आयोजन में देश-विदेश से आये करीबन 40 से 50 करोड़ लोगों ने स्नान किया। दुनिया भर से आये श्रद्धालु इस अवसर पर एकत्रित हुए। कई दिग्गज हस्तियों ने भी महाकुंभ में स्नान किया। वहीं सोशल मीडिया के इस दौर ने देश तथा दुनिया के कोने-कोने में भारतीय संस्कृति की एक गहरी छाप छोड़ी, जिसने लोगों को यहाँ आने पर मजबूर कर दिया। इस प्रकार आस्था का इतना विशाल संगम कुंभ अपने आप में विचित्र है। हर 12 साल में बृहस्पति अपनी 12 राशियों की यात्रा पूरी करता है अर्थात् वह सूर्य का एक चक्कर पूर्ण करता है, तब कुंभ का आयोजन किया जाता है। जब बृहस्पति वृषभ राशि में तथा सूर्य मकर राशि में होता है और जब यह चक्र 12 बार होता है तब महाकुंभ मनाया जाता है। यह दर्शाता है कि पाश्चात्य वैज्ञानिकों की खोज के हजारों वर्षों पूर्व से ही भारतीय आम जनमास सौरमंडल, ग्रहों की परिक्रमा तथा सटीक ज्योतिष विद्या का धनी है।

~ पीयूष सिंह बी.ए (ऑनर्स) हिंदी, द्वितीय वर्ष

ज्ञानपीठ पुरस्कार

विनोद कुमार शुक्ल

‘हताशा से एक व्यक्ति बैठ गया था,
व्यक्ति को मैं नहीं जानता था हताशा को जानता था।
इसलिए मैं उस व्यक्ति के पास गया।
मैंने हाथ बढ़ाया।
मेरा हाथ पकड़कर, वह खड़ा हुआ।
मुझे वह नहीं जानता था।
मेरे हाथ बढ़ाने को जानता था।

ज्ञानपीठ चयन समिति ने वर्ष 2024 के लिए सुप्रसिद्ध हिंदी साहित्यकार विनोद कुमार शुक्ल को 59वें ज्ञानपीठ पुरस्कार से सम्मानित किया है। विनोद कुमार शुक्ल हिंदी के प्रमुख कवि एवं उपन्यासकार हैं। उन्हें अपने उत्कृष्ट साहित्यिक योगदान के लिए वर्ष 1999 में नौकर की कमीज़ (उपन्यास) के लिए साहित्य अकादमी पुरस्कार, वर्ष 2021 में खिलेगा तो देखेंगे (कविता संग्रह) के लिए व्यास सम्मान तथा वर्ष 2023 में साहित्य में अनूठे योगदान के लिए पद्मश्री से सम्मानित किया गया। शुक्ल जी की रचनाएँ अनुवाद के माध्यम से अंग्रेजी, फ्रेंच, जर्मन आदि भाषाओं में प्रसिद्ध हुई हैं। अशोक वाजपेयी, कृष्णा सोबती, निर्मल वर्मा जैसे लेखकों ने उनकी रचनाधर्मिता की प्रशंसा की है।

साहित्य अकादमी पुरस्कार

गगन गिल

वर्ष 2024 का साहित्य अकादमी पुरस्कार गगन गिल को उनके कविता संग्रह ‘मैं जब तक आई बाहर’ के लिए दिया गया। कवयित्री गगन गिल का जन्म 19 नवंबर 1959 को नई दिल्ली में हुआ। वह स्त्री के दुखों और उदासियों को रचने वाली कवयित्री हैं और कुछ मौकों पर ‘महादेवी वर्मा’ भी कही गई हैं। दुःखों और उदासियों के अलावा उनकी कविताओं में भारतीय चिंतन परंपराओं की रेख भी मौजूद है। लगभग 35 वर्ष लंबी उनकी रचना-यात्रा की नौ कृतियाँ मौजूद हैं। ‘एक दिन लौटेगी लड़की’ (1989), ‘अँधेरे में बुद्ध’ (1996), ‘यह आकांक्षा समय नहीं’ (1998), ‘थपक थपक दिल थपक थपक’ (2003), ‘मैं जब तक आई बाहर’ (2018) उनके पाँच काव्य-संग्रह हैं। दिल्ली में उनींदे (2000), अवाक् (2008), देह की मुँडेर पर (2018) इत्यादि गद्य रचनाएं हैं।

हिंदी साहित्य से संबंधित महत्वपूर्ण वेबसाइट

१. कविता कोश

विषय : काव्य संग्रह, कविताएँ, और साहित्यिक लेख।

विशेषता: 2007 से संचालित, यहाँ 10,000+ कविताओं का विशाल संग्रह है। अलेक्सा रैंक (ग्लोबल: 65,820) के साथ यह हिंदी साहित्य का सबसे लोकप्रिय प्लेटफ़ॉर्म है।

लिंक: kavitakosh.org

२. हिंदी कुञ्ज

विषय : हिंदी साहित्य, कविता, और वेब पत्रिकाएँ।

विशेषता: 2009 में स्थापित, यह ब्लॉग डॉ. आशुतोष दुबे द्वारा संचालित है और साहित्यिक लेखों का विशाल भंडार प्रदान करता है।

लिंक: hindikunj.com

३. ज्ञान दर्पण

विषय : राजस्थानी इतिहास, साहित्य, और सांस्कृतिक विमर्श।

विशेषता: इसमें ऐतिहासिक दस्तावेज और साहित्यिक विश्लेषण शामिल हैं। अलेक्सा रैंक (भारत: 145,504) के साथ यह एक विश्वसनीय स्रोत है।

लिंक: gyandarpan.com

४. गीता-कविता

विषय: गीता की व्याख्या और कविताएँ।

विशेषता: 2005 से सक्रिय, इस साइट पर 1,400+ कविताओं का संग्रह है। राजीव कृष्ण सक्सेना द्वारा संचालित।

लिंक: geeta-kavita.com

५. हिंदी साहित्य

विषय: साहित्यिक लेख, पुरस्कारों की जानकारी, और रचनाकारों का परिचय।

विशेषता: 2011 में लॉन्च हुई यह साइट हिंदी साहित्य के विद्यार्थियों के लिए उपयोगी है।

लिंक: hindisahitya.org

६. साहित्य एवं कला विमर्श (e-abhivyakti)

विषय: साहित्यिक चर्चाएँ, कला, और सांस्कृतिक विषय।

विशेषता: यह ब्लॉग हिंदी साहित्य के गहन विश्लेषण और समकालीन विमर्श पर केंद्रित है।

लिंक: e-abhivyakti.blogspot.com

७. हिंदी समय

विषय: साहित्य, संस्कृति, और समाज पर आधारित लेख।

विशेषता: महात्मा गांधी अंतरराष्ट्रीय हिंदी विश्वविद्यालय द्वारा समर्थित, यह साइट गंभीर साहित्यिक चर्चाओं के लिए प्रसिद्ध है।

लिंक: hindisamay.com

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ

ਅਧਿਆਪਕ ਸੰਪਾਦਕ
ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬੇਦੀ
ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕ
ਅਮਨਜੋਤ ਸਿੰਘ
ਕਵਲਨੀਤ ਕੌਰ
ਅਵਨੀਤ ਕੌਰ
ਹਰਲੀਨ ਕੌਰ

1. ਸੰਪਾਦਕੀ

- ਅਧਿਆਪਕ ਸੰਪਾਦਕੀ
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕੀ

2. ਕਵਿਤਾਵਾਂ

- ਅਖੀਰਲੀ ਕਵਿਤਾ
- ਨੂਰ - ਏ - ਗੋਬਿੰਦ
- ਜੋ ਮੈਂ ਕਲਮ ਹੁੰਦੀ
- ਕੁਦਰਤ
- ਬਾਬੁਲ ਦਾ ਵਿਹੜਾ
- ਬਾਪੂ
- ਪਿਆਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ
- ਚੰਨ ਮਾਹੀ
- ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ...

- ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜੋਤ

3. ਲੇਖ

- ਬਲਾਤਕਾਰ: ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆ
- ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ
- ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ
- ਲੋਕ ਨਾਚ
- ਜੀਤ ਤੇ ਹਾਰ
- ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ
- ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ
- ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤ
- ਹਾਸਿਆਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ: ਕਵੀ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦਿਲਬਰ

4. ਸਾਹਿਤਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ (2024-25)

'ਤੇਗ' ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅੰਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਤੇਗ' ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਲਿਖਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਕਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਕਲਮ ਚੁੱਕੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਲਿਖਾਰੀ ਬਣਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਪਰ ਪਕੜ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸ ਲਈ ਲਿਖਣਾ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਛੋਟੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਕੜ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋੜ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਅੰਕ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ, ਦੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

ਸੰਪਾਦਕ - ਪੰਜਾਬੀ ਅੰਕ
ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ
 ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ

**"ਉਰਦੂ ਦਾ ਮੈਂ ਦੇਖੀ ਨਾਹੀਂ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ,
 ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਬੋਲੀ- ਹਾਂ ਜੀ ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਏ।"**

ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵੀ ਉਸਤਾਦ ਦਾਮਨ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਦੀ ਅਸਲ ਆਵਾਜ਼ ਹਨ। ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਲਈ ਪਿਆਰ, ਮਾਣ ਤੇ ਜੁੜਾਅ ਦੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ। ਮਾਂ ਸਾਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ 'ਮਾਂ ਬੋਲੀ' ਆਖਦੇ ਹਾਂ। ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਸਾਡੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਵੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ 'ਤੇਗ' ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਗ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਭਾਵਾਂ, ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਤੇ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਉਦਮ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਮੈਡਮ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਗ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਯਕੀਨਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ।

ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕਾਲਜ ਹੋਰ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਣੀ ਰਹੇ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਜ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਦੀਆਂ ਲਈ ਯਾਦ ਰਹਿਣ।

**“ਆਏ ਹੋ ਤਾਂ ਕੁਝ ਐਸਾ ਲਿਖ ਜਾਓ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਪੜ੍ਹੇ,
 ਜਾਂ ਕੁਝ ਐਸਾ ਕਰ ਜਾਓ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਲਿਖਦੀ ਰਹੇ।”**

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕ
ਅਮਨਜੋਤ ਸਿੰਘ
 ਬੀ. ਏ. ਹਯੂਮੈਨਿਟੀਜ਼ ਐਂਡ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਇੰਸਿਸ (ਆਨਰਜ਼), ਦੂਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨਾਂਅ ਹੋਵੇਗੀ
ਪਰਤ ਦਰ ਪਰਤ
ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਖਿੜਦੀਆਂ
ਜਿਸਦੀਆਂ ਸਭ ਸਤਰਾਂ
ਸਿੱਜਦਾ ਕਰਨਗੀਆਂ
ਮਹਿਕਾਂ ਵੰਡਣਗੀਆਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ ਨੂੰ
ਜਿੱਥੇ ਤੇਰੀ ਪੈੜ ਹੈ

ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਕੋਈ ਸਤਰ ਤੈਨੂੰ
ਵੱਗਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਜਾਪੇ
ਤੂੰ ਜ਼ਰਾ ਰੁੱਕ ਕੇ
ਉਸ 'ਚ ਆਪਣਾ
ਅਕਸ ਦੇਖ ਲਵੀਂ
ਕੀ ਪਤਾ ?
ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਦਿੱਸ ਜਾਵਾਂ
ਕਦੇ ਹੱਸਦੀ ਗਾਉਂਦੀ
ਕਦੇ ਅਡੋਲ
ਤੈਨੂੰ ਨਿਹਾਰਦੀ
ਕਦੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ
ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ

ਇੰਝ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੈ
ਕੋਈ ਅਮਲਤਾਸ ਤੈਨੂੰ
ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਦੀ ਸਤਰ ਜਾਪੇ
ਜੋ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ
ਤੇਰੀ ਝੋਲੀ
ਕਿਰ ਜਾਵੇ
ਕਿਰਦੇ ਰੰਗ ਤੈਨੂੰ
ਮੇਰੀ ਚੁੰਨੀ ਵਾਂਗ ਜਾਪਣ
ਜਿਹਦਾ ਇੱਕ ਪੱਲਾ
ਕਦੇ ਧਰਤ ਚੁੰਮਦਾ
ਕਦੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਖਹਿੰਦਾ
ਮਗਰੋਂ ਹਵਾ 'ਚ ਲਹਿਰਾਉਂਦਾ ਸੀ

ਕਿਸੇ ਸਤਰ 'ਚ
ਦਿਸ਼ਾਹੀਣ , ਬੇਤਰਤੀਬੇ
ਬੇਹਿਸਾਬੇ ਤੇ ਅਰਥ ਵਿਹੂਣੇ
ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹੋਣਗੇ
ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਉਡੀਕਦੇ
ਉਂਝ ਈ ਰਹਿ ਗਏ
ਕੁੱਝ ਮਹਿਸੂਸ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਲਓ
ਜੋ ਅਨਾਮ
ਅਣਜਾਨ ਈ ਰਿਹਾ
ਡਿੱਗਦੇ-ਢਹਿੰਦੇ
ਦੋ ਕਦਮ ਵੀ ਨਾ ਤੁਰ ਸਕੇ
ਨਾ ਸਮਝਾ ਸਕੇ
ਨਾ ਬੋਲ ਸਕੇ
ਜੋ ਗਵਾਹ ਹੋਣਗੇ
ਅਣਕਹੀ ਅਣਕਿਆਸੀ
ਘੁੱਟ - ਘੁੱਟ ਮਰਦੀਆਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇ
ਜੋ ਇੱਕੋ ਵਾਰ
ਮੁੱਕਣਾ ਲੋਚਦੀਆਂ

ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਤਰਾਂ
ਸਭ ਬਿਆਨ ਕਰਨਗੀਆਂ
ਪਰ ਸੱਚ ਜਾਣੀ
ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕੁ ਸਮਝ ਆਉਣਾ
ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ
ਕੁਦਰਤ ਦਾ
ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਪੜ ਲਵੇਗਾ
ਅਖੀਰਲੇ ਬੋਲ
ਸਦਾ ਸਾਂਭੇ ਰਹਿਣਗੇ
ਹਰ ਕਿਤੇ ਦਿੱਸਦੇ ਰੰਗਾਂ 'ਚ
ਬਸ ਤੂੰ ਉਹ ਨਜ਼ਰ ਲੈ ਆਵੀਂ
ਮੁੱਹਬਤ ਸਮੇਟ ਲੈ ਆਵੀਂ
ਤੈਨੂੰ ਸਭ ਅਰਥ ਮਿਲ ਜਾਣੇ
ਬਸ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ
ਥੋੜੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇਕੇ
ਸਦੀਵੀਂ ਸਾਂਭ ਲਵੀਂ
ਅਖੀਰਲੇ ਬੋਲ

ਅਸੀਰਲੀ ਕਵਿਤਾ

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ
ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ

ਨੂਰ - ਏ - ਗੋਬਿੰਦ

ਤੇਰੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ 'ਚ ਚਲਦੀ ਕਲਮ ਮੇਰੀ,
ਤੇਰੇ ਨਾਮ 'ਚ ਏਕ ਰੂਹਾਨੀ ਮਸਤੀ ਹੈ।

ਕੀ ਲਿਖਾਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ,
ਇਸ ਮਸਕੀਨ ਦੀ ਕੀ ਹਸਤੀ ਹੈ?

ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਏਕ ਪਿਆਸ ਹੈ,
ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਆਸ ਹੈ।

ਤੂੰ ਹੀ ਅੰਤ ਮੇਰਾ, ਤੂੰ ਹੀ ਆਗਾਜ਼ ਹੈ,
ਤੂੰ ਹੀ ਜਿੱਤ, ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰੇ ਅਲਫ਼ਾਜ਼ ਹੈ।

ਤੂੰ ਹੀ ਨਾਮ ਮੇਰਾ, ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰੀ ਨਮਾਜ਼ ਹੈ,
ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਜ਼ ਮੇਰਾ, ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ।

ਤੂੰ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਮੇਰੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ -
ਕੀ ਲਿਖਾਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ, ਤੇਰਾ ਨੂਰ ਹੀ ਇੱਕ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ।

ਜਤਿਨ ਮਦਾਨ ਸਿੰਘ

ਬੀ.ਏ. ਪੰਜਾਬੀ (ਆਨਰਜ਼), ਦੂਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਜੇ ਮੈਂ ਕਲਮ ਹੁੰਦੀ

ਜੇ ਮੈਂ ਕਲਮ ਹੁੰਦੀ,
ਤਾਂ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ।
ਕੀ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਦੁਨੀਆਂ,
ਸੱਚੀ ਅਤੇ ਝੂਠੀ।

ਸੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਤਾਕਤ,
ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹੈ ਹੁੰਦੀ।
ਹਰ ਰੋਜ਼ ਲਿਖਦੀ ਨਵੇਂ ਲੇਖ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ,
ਜਿਸ 'ਤੇ ਲੋਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਰਦੇ ਮੇਰੀ ਤਾਰੀਫ਼ਾਂ।

ਜੇ ਮੈਂ ਕਲਮ ਹੁੰਦੀ,
ਹਰ ਪੰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੋਹਣੀ ਕਹਾਣੀ।
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ,
ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਵਗਦਾ ਪਾਣੀ।

ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ,
ਸਭ ਲਿਖਣਾ ਮਸਕੀਨ ਹੈ ਹੁੰਦਾ।
ਸੱਚ ਅਤੇ ਝੂਠ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਕਰਨਾ,
ਸਭ ਲਈ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਲਮ ਆਮ ਹੈ,
ਪਰ ਲੇਖਕਾਂ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਹੈ।
ਕਲਮ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ,
ਮੈਨੂੰ ਕਲਮ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ।

ਜੇ ਮੈਂ ਕਲਮ ਹੁੰਦੀ,
ਤਾਂ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ।
ਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੱਚ,
ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਣਾਈ ਝੂਠੀ।

ਮੇਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਬੀ.ਏ. ਪੰਜਾਬੀ (ਆਨਰਜ਼), ਦੂਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਕੁਦਰਤ

ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਛਾਂ, ਨਦੀਆਂ ਦੀ ਰੀਤ,
ਕੁਦਰਤ ਗਾਵੇ ਇੱਕ ਮੌਨ ਗੀਤ।

ਹਵਾ ਦੀ ਸਰਗਮ, ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਤਾਨ,
ਧਰਤੀ ਬੋਲੇ ਬਿਨਾਂ ਜੁਬਾਨ।

ਸੂਰਜ ਦੀ ਕਿਰਨ ਜਿਵੇਂ ਮਾਂ ਦੀ ਓਟ,
ਚੰਦ ਦੀ ਚਾਨਣ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਲੋਟ।

ਟਹਿਣੀਆਂ ਉੱਤੇ ਪੰਛੀ ਗਾਵਣ ਰਾਗ,
ਹਰ ਕਣ 'ਚ ਲੁਕਿਆ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਤਾਗ।

ਮੀਂਹ ਦੀ ਬੂੰਦ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ,
ਸੰਨਾਟੇ 'ਚ ਵੀ ਸੁਣਾਈ ਦੇਵੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਗੱਲ।

ਝਰਨੇ ਦੀ ਹੱਸੀ, ਬਾਦਲਾਂ ਦਾ ਰੰਗ,
ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਣੇ ਇਕ ਸੁਰੀਲਾ ਸੰਗ।

ਪਰ ਅਸੀਂ? ਅਸੀਂ ਲੰਘ ਗਏ ਹੱਦ ਤੋਂ ਪਾਰ,
ਕੱਟ ਰਹੇ ਹਾਂ ਵਣ, ਰੋ ਰਹੀ ਕੁਦਰਤ ਬਾਰੰਬਾਰ।

ਸਾਹ ਲੈ ਰਹੀ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਪੀੜ ਭਰੀ,
ਸੰਭਾਲ ਲਵੋ ਹੁਣੇ, ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਇਹ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ।

ਕੁਦਰਤ ਕੋਈ ਦਾਤ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਾਂਝੀ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ,
ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਈਏ, ਇਹੀ ਅਸਲੀ ਇਬਾਦਤ ਹੈ।

ਅਮਨਜੋਤ ਸਿੰਘ

ਬੀ. ਏ. ਹਯੂਮੈਨਿਟੀਜ਼ ਐਂਡ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਈੰਸਿਸ (ਆਨਰਜ਼),
ਦੂਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਬਾਬੁਲ ਦਾ ਵਿਹੜਾ

(ਧੀ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਗੂੰਜ)

ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਵੀ ਤੱਕੜੀ 'ਚ ਤੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ,
ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਵੀ ਘੱਟ-ਵੱਧ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ।

ਪਿਆਰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ,
ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਨਿਭਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।
ਵਿਰਲੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਉਹ -
ਜੋ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਨਿਭਾ ਜਾਣ,
ਵਿਰਲੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਉਹ -
ਜੋ ਪਿਆਰ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਜਾਣ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰਲਿਆਂ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਮੇਰਾ ਬਾਬੁਲ ਹੈ,
ਜਿਸ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਸਾਥ ਮੇਰਾ।
ਬਾਬੁਲ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ,
ਉਹਦੇ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਾਰਾਂ।

ਬਾਬੁਲ ਦੇ ਹੱਥ ਵਰਗੀ ਠੰਢੀ ਛਾਂ,
ਜਦ ਵੀ ਲੋੜ ਪਈ,
ਉਹਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧਾਈ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ।

ਰਾਣੀ ਵਾਂਗ ਰੱਖਿਆ ਮੈਨੂੰ,
ਹੁਣ ਕੌਣ ਰੱਖੇਗਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ?
ਬਾਬੁਲ ਦਾ ਵਿਹੜਾ ਛੱਡ ਕੇ
ਦੂਰ ਕਿਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ...
ਤੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਵਰਗਾ ਸੁਕੁਨ
ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਤੇ ਮਿਲ ਪਾਣਾ।

ਸਭ ਤੋਂ ਸੁਖਾਲਾ ਮੇਰੇ ਬਾਬੁਲ ਦਾ ਵਿਹੜਾ,
ਜਿੱਥੇ ਬਿਤਾਇਆ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਬਚਪਨ ਮੇਰਾ।
ਰੱਬ ਨੇ ਕੀ ਨਿਆਰੀ ਖੇਡ ਬਣਾਈ,
ਧੀਆਂ ਜੰਮਦੀਆਂ ਕਿਧਰੇ,
ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਡੋਰ
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹੱਥ ਫੜਾਈ।

ਹਮੇਸ਼ਾ ਖਿੜਦੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਰੱਖੀ
ਮੇਰੇ ਬਾਬੁਲ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਨੂੰ,
ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਮੁਰਝਾਈ...
ਮੇਰੇ ਬਾਬੁਲ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਨੂੰ।

ਜਲਨਿਧ ਕੌਰ

ਬੀ. ਏ. ਹਯੂਮੈਨਿਟੀਜ਼ ਐਂਡ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਇੰਸਿਸ (ਆਨਰਜ਼),
ਦੂਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਬਾਪੂ

ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਮੇਰੇ ਚਾਅ,
ਜਿੰਨੀ ਰੀਝ ਨਾਲ ਤੂੰ ਪੂਰੇ ਕਰਦਾ ਏਂ।
ਮੇਰੀ ਹਰ ਮੰਗ, ਮੰਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ,
ਉਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਧੁੱਪਾਂ 'ਚ ਮਰਦਾ ਏਂ।
ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਤਾਂ ਘਰ ਬੈਠੀ ਰਜਾਈਆਂ 'ਚ ਵੀ ਕੰਬਦੀ ਏ,
ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਕਮਾਈਆਂ ਕਰਦਾ, ਸਿਆਲ 'ਚ ਵੀ ਠਰਦਾ ਏਂ।

ਨਿਆਣੇ 'ਚ ਤਾਂ ਚੱਲ ਏਨੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਸੀ,
ਪਰ ਹੁਣ ਦਿਲ ਜ਼ਰੂਰ ਸੋਚਦਾ ਏ -
"ਬਾਪੂ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਚਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇ,
ਸਾਡੇ ਲਈ ਏਨਾ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਏਂ?"
ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਭੈੜੀ, ਤੇਰੀ ਧੀ ਨੂੰ ਰਵਾ-ਰਵਾ ਮਾਰਦੀ ਏ,
ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਦੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਇੱਕ ਹੰਝੂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦਾ।

ਸੱਚੀ ਦੱਸਾਂ, ਜਦੋਂ ਸੋਚਦੀ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਬਾਰੇ,
ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਰੱਬ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖਦੀ ਹਾਂ।
ਕਦੇ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਨਾ ਕਹਿ ਹੋਣਾ ਏ,
ਮੇਰੇ ਬੋਲਦੇ ਦੇ ਬੋਲ ਘਟੇ ਜਾਣਗੇ,
ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਦੇ ਨੂੰ ਅੱਖਰ ਥੁੜ ਪੈਣਗੇ,
ਤੇਰਾ ਦਰਜਾ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਵੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਤੈਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ,
ਹੱਸ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹਿ ਜਾਂਦਾ ਏਂ।
ਤੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਪਰਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਕੁੜੀ ਜਵਾਨ ਹੈ ਤੇਰੀ, ਤੂੰ ਏਨਾ ਨਾ ਸੋਚਿਆ ਕਰ,
ਮੈਂ ਸਿਆਣੀ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ ਹੁਣ - ਮੁੜ ਕੇ ਜਵਾਕ ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਗੀ।
ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ, ਬੱਸ ਤੂੰ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖੀਂ।
ਮੈਂ ਸਿਵਿਆਂ 'ਚ ਵੀ ਪਈ ਹੋਵਾਂ ਨਾ,
ਤਾਂ ਵੀ ਤੇਰੀ ਪੱਗ ਤੇ ਦਾਗ਼ ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਗੀ।

ਮੇਰੇ ਨਖ਼ਰੇ ਚੱਕ-ਚੱਕ, ਮੈਨੂੰ ਸਿਰ ਤੇ ਤਾਂ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਏ,
ਆਹ ਤੇਰੀ ਸ਼ੇਰਨੀ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੱਸ 'ਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ।
ਪੱਲਾ ਫੜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਇੱਕ ਦਿਨ, ਤੇਰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਦੇਣਾ ਏ।

ਪਰ ਬਾਪੂ,
ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਏਂ ਨਾ—
ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਤਕੜੀ ਸਾਂਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ।
ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਐਦਾਂ ਸਾਂਭੀਓ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ।

ਰੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਬੀ.ਏ. ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ (ਆਨਰਜ਼), ਤੀਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਪਿਆਰ ਦੀ ਸੀਮਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਹਰ ਇਕ ਤੋਂ ਚੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਪਿਆਰ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿਚ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਰੰਗ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੋਹਣਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਦਿਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ,
ਹਰ ਮੁਸਕਾਨ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਮੁਹੱਬਤ ਵਜੋਂ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਿਆਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ

ਹਰਲੀਨ ਕੌਰ

ਬੀ. ਏ. ਪੰਜਾਬੀ (ਆਨਰਜ਼), ਤੀਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਚੰਨ ਮਾਹੀ

ਵੇ ਚੰਨ ਮਾਹੀ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ,
ਤੇਰਾ ਰੱਜ ਰੱਜ ਕੇ ਦੀਦਾਰ ਕਰਾਂ।
ਪਾ ਅੱਖੀਆਂ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ,
ਹਰ ਜਜ਼ਬੇ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਾਂ।

ਤੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰੇ, ਮੈਂ ਜੀ ਆਖਾਂ,
ਤੇਰੀ ਹਰ ਗੱਲ ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਕਰਾਂ।
ਤੇਰੀ ਦੀਦ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਪਣੀ,
ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਕਰਾਂ।

ਸਾਨੀਆ

ਬੀ. ਏ. ਪੰਜਾਬੀ (ਆਨਰਜ਼), ਤੀਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ...

ਲੱਖ ਚੁਭ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ ਗੱਲਾਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੁਸਕਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ,
ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਆਏ ਹੰਝੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੁਪਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
ਫਕਤ ਲੱਗੇ ਕਈ ਖੰਜਰ ਦਿਲ 'ਤੇ, ਫਿਰ ਵੀ,
ਹਰ ਜ਼ਖ਼ਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦਫ਼ਨਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਸਾਨੀਆ

ਬੀ. ਏ. ਪੰਜਾਬੀ (ਆਨਰਜ਼), ਤੀਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜੋਤ

ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੰਮਿਆ ਜਿਸ ਵੇਲੇ,
ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਓ ਦੀ ਧੀਰ ਬਣਿਆ।

ਭੈਣ ਨਾਨਕੀ ਲਈ ਪਰ ਉਹੋ ਨਾਨਕ,
ਸੋਹਣਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸੀ ਵੀਰ ਬਣਿਆ।

ਉਹਨੇ ਮੁੱਖੋਂ ਉਚਾਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜਾ,
ਜ਼ੁਲਮ ਮੇਟਣੇ ਲਈ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ ਬਣਿਆ।

ਬਣਿਆ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸੱਚਾ,
ਸਿਦਕੀ ਮੋਮਨਾਂ ਦਾ ਕਾਮਲ ਪੀਰ ਬਣਿਆ।

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਜਿਹੀ ਬਾਣੀ ਚ ਉਚਾਰਿਆ ਸ਼ਬਦ,
ਜਗਤ ਲਈ ਜਿੰਦੜੀ ਜੀਣ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਿਆ।

ਸਭ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਲਾ ਕੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ,
ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਬਣਿਆ।

ਜਸਕੀਰਤ ਕੌਰ

ਬੀ. ਏ. ਇੰਗਲਿਸ਼ (ਅਨਰਜ਼), ਦੂਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਬਲਾਤਕਾਰ: ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆ

ਬਲਾਤਕਾਰ ਇੱਕ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਜ਼ੁਲਮ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਹਾਨੀ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕੜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ, ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਮਨ ਦਰਜੇ ਦੇ ਮਾਨਵ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੈਟਰਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਖ਼ਿਰਕਾਰ ਬਲਾਤਕਾਰ ਜਿਹੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਸਾਧਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨ ਹਨ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਦੋਂ ਤਕ ਜਲਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਦੋਂ ਤਕ ਬਲਾਤਕਾਰੀ ਹੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮਿਆਦ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਤਕਲੀਫ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਆਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਲੋਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹੌਸਲਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਲਦ ਨਿਆਂ ਮਿਲੇ।

ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੀਆਂ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੇ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਸਿਰਫ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਸਮਾਨਤਾ, ਮਾਨਵ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੈਲਪ ਲਾਈਨ ਨੰਬਰਾਂ ਅਤੇ ਮਹਿਲਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਪੀੜਤਾਂ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਬਦਲਾਅ ਲਈ ਅਹੰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵੀ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮੰਚ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ, ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਧਾਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ।

ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜੰਗ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਸੁਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜ, ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਫੈਲਦੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਰੱਖੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਸਿਰਫ਼ ਤਦ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ। ਸਿੱਖਿਆ, ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਸਭ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਅਹੰਕਾਰ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਬੀ. ਏ. ਪੰਜਾਬੀ (ਆਨਰਜ਼), ਦੂਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਜਦੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਨਾਮ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਮਕਦਾ ਹੈ - ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ, ਪੀੜਾਂ, ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਅਕਸੀਰ ਹੈ।

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦਾ ਜਨਮ 14 ਜਨਵਰੀ 1945 ਨੂੰ ਪ੍ਰੋ. ਸੁਰਜੀਤ ਹੰਢਾ ਦੇ ਨਾਂਅ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਟਿਆਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉੱਚੀ ਵਿੱਦਿਆ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰੇਟ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦਰਦ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮੂਹਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। 1947 ਦਾ ਵੰਡ, 1984 ਦੇ ਦੰਗੇ, ਖਾੜਕੂ ਦੌਰ, ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਇਹ ਸਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ, ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਝ, ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਕਸੀਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਕਾਵਿ-ਕੁੰਜੀਆਂ ਹਨ - "ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਹਰਫ਼", "ਪਤਝੜ ਦੀ ਪਵਨ", "ਘੁੰਗਰੂ ਟੁੱਟ ਗਏ", "ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ", "ਨਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਸੁਪਨਾ"। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਤਰ ਜੀ ਨੇ ਇਨਸਾਨੀ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਲਮ ਰਾਹੀਂ ਉਭਾਰਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ, ਲਾਜਵਾਬ ਵਿਅੰਗ, ਤੇ ਦਿਲ ਫੂਹਣ ਵਾਲੀ ਸਾਧਾਰਨਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਰਗ, ਨਾਰੀ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ, ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਬਣਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਰੂਹਾਨੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਵਿਗਿਆਨਕ, ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਵੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵਿਤਾ "ਜੇਕਰ ਮੇਰੀ ਗ਼ਜ਼ਲ" ਵਿੱਚ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—

**"ਜੇਕਰ ਮੇਰੀ ਗ਼ਜ਼ਲ, ਕਿਸੇ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ,
ਦਿਲ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦੇ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਸਫਲ ਹੈ।"**

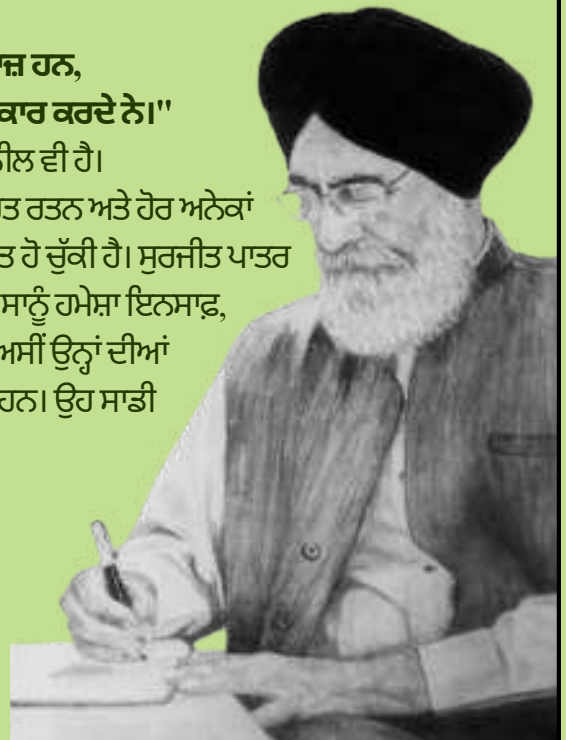
ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਾਇਰੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੋਚ ਹੈ ਜੋ ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਲਮ ਰਾਹੀਂ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। 1984 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, 1990 ਦੇ ਸੰਕਟਾਂ ਤੱਕ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੀੜਤ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਲਿਖਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਝੁਕਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ "ਮੈਂ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ" ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ:

**"ਮੈਂ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ, ਜੋ ਬੇਵਾਜ਼ ਹਨ,
ਜੋ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਨੇ, ਜੋ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਨੇ।"**

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰਫ਼ ਕਵਿਤਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਦਲੀਲ ਵੀ ਹੈ। ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ, ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਰਤਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਇਨਾਮ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਜੀਵੰਤ ਆਵਾਜ਼ ਵਜੋਂ ਰਹਿਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਨਸਾਫ਼, ਹੱਕ, ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬਦਲਾਅ ਲਈ ਲੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਅੱਜ ਵੀ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ 'ਚ ਨਵੀਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਜਗਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਡੀ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਅਵਨੀਤ ਕੌਰ

ਬੀ. ਏ. ਪੰਜਾਬੀ (ਆਨਰਜ਼), ਤੀਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਲਾ ਪੱਖ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਆਰਥਿਕ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਨੈਤਿਕਤਾ, ਇਨਸਾਫ਼, ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਗ਼ਲਤ ਇਸਤੇਮਾਲ, ਧੋਖਾਧੜੀ, ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਤਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਵੇ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਰਥ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਨਿੱਜੀ ਲਾਭ ਲੈਣ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਵਤ, ਨਕਲੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਣਾਉਣਾ, ਬੇਈਮਾਨੀ ਰਾਹੀਂ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗ਼ਲਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੇ ਵੀ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਏ ਹਨ।

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਫ਼ਾਇਦੇ ਲਈ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ਾਰਟਕੱਟ ਰਾਹੀਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਵਤ, ਧੋਖਾਧੜੀ, ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਗੋਲਮੇਲ ਵੱਧਦਾ ਹੈ। "ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਇੱਕ ਐਸੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਖਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ" - ਭਗਤ ਸਿੰਘ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵੱਡੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੂਪ-ਹੋਲਸ (ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਧਾਨ) ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। "ਕਾਨੂੰਨ ਤਦ ਹੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਉਹ ਸਭ ਉੱਤੇ ਬਰਾਬਰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ" - ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਅੰਬੇਡਕਰ।

ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਹੋਰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗ਼ਲਤ ਵਰਤੋਂ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਗ਼ਲਤ ਫ਼ਾਇਦਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵੱਧਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। "ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਜੜ੍ਹ 'ਤੇ ਵਾਰ ਹੈ" - ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰੀ ਫੰਡ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਲੋਕ ਲੁੱਟ ਲੈ, ਤਾਂ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। "ਇਕ ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਦੀ ਕੀਮਤ, ਇੱਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ" - ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ।

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। "ਸੱਚੀ ਤਾਕਤ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਮਿਟਾ ਸਕਦੇ ਹਨ" - ਅੰਨਾ ਹਜ਼ਾਰੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। "ਇਕ ਸੱਚਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਦੇ ਵੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ" - ਅਬਦੁਲ ਕਲਾਮ। ਜੇਕਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸਚਾਈ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਸਮਾਜ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਗੇ।

ਅਸੀਂ ਅਕਸਰ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਹ ਸੋਚ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। "ਤੁਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਓ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ" - ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ। ਅਸੀਂ ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੀਏ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਈਏ, ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜਵੰਦ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਸਮੱਸਿਆ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼, ਜੋ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ, ਹਰ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਅਤੇ ਹਰ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅੰਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। "ਭਵਿੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੋਂ ਲੜਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ" - ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ।

ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਸਭ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ, ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਭਾਰਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਜੈਸਮੀਨ ਕੌਰ

ਬੀ. ਏ. ਪੰਜਾਬੀ (ਆਨਰਜ਼), ਤੀਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਲੋਕ ਨਾਚ

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਨਾਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧੜਕਦੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਫੁੱਲ੍ਹੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਨੱਚ ਕੇ ਆਪਣਾ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਸਾਂਝੇ ਅਨੁਭਵ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਟੇਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਜਾਵਟ ਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਜਿੰਦ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜਜ਼ਬੇ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦ ਉਡਾਣ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਚ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੋਰੰਜਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ, ਸੰਸਕਾਰ, ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਹਨ। ਵਿਆਹ, ਤਿਉਹਾਰ, ਫਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭੰਗੜਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੇ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ। ਇਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਸਮੇਂ ਇਹ ਨਾਚ ਖੇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਰੀੜਾਂ, ਕਟਾਈ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭੰਗੜੇ ਦੀਆਂ ਤਾਲਾਂ ਨਾਲ ਜੋਸ਼ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਢੋਲ ਦੀ ਗੂੰਜ ਨਾਲ ਪੈਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਥੜਕਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਚ ਸਰੀਰਕ ਸਫ਼ਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

**"ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਨੱਚਦੇ ਪੰਛੀ ਵੇ, ਸਾਡਾ ਭੰਗੜਾ ਨੱਚੇ ਢੋਲ ਦੀ ਤਾਲ ਤੇ
ਕੱਚੇ ਘੜਿਆਂ ਵਾਲੀਏ ਨੀਂ, ਤੂੰ ਵੀ ਆਜਾ ਨਾਲ ਵੇ..."**

ਗਿੱਧਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਰੰਗੀਲਾ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਪੂਰਵਕ ਨਾਚ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭੰਗੜਾ ਮੁੰਡਿਆਂ ਲਈ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਗਿੱਧਾ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ, ਹਾਸ-ਮਜ਼ਾਕ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਗੀਤ, ਜਾਂ ਬੋਲੀਆਂ, ਸਮਾਂ ਚਮਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਹਾਸੇ-ਮਜ਼ਾਕ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਮੁਲਕ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਹੱਸੀਆਂ-ਮਜ਼ਾਕਾਂ ਸਚਾਈਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

**"ਨੱਚੀਏ ਗਾਈਏ ਸੇਹਣਿਆਂ ਦੀ ਵਾਰੀਏ,
ਸਾਡੀ ਯਾਰ ਦੀ ਅੱਜ ਵਿਹੂਣੀ ਸਾਰੀਏ।"**

ਕਿੱਕਲੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਖੇਡ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਰਵਾਇਤੀ ਨਾਚ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਖੇਡ ਨਹੀਂ, ਸਹਿਯੋਗ, ਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿੱਕਲੀ ਦੇ ਘੁੰਮਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ, ਨਿਰੀ ਮੌਜ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਬਚਪਨ ਦੀ ਮਸਤੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇਫ਼ਿਕਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।

**"ਕਿੱਕਲੀ ਕਲੀਰ ਦੀ, ਪੱਗ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਦੀ।
ਦੌਣੀ ਘੁਮਾਈਏ, ਰੱਬ ਨੂੰ ਰਜਾਈਏ।"**

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਨਾਚ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਂਝੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਲੋਕ ਧਰੋਹਰ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਸੰਪੰਨਤਾ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਜੀਵਨ ਰੀਤ ਦੀ ਛੋਹ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਚਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਿੱਥੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰੀਤਾਂ-ਰਿਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਜੋਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਤਾਲ ਹੈ, ਢੋਲ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰੂਹ ਨੱਚਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਹੈ ਸਾਡੀ ਅਸਲ ਪਹਿਚਾਣ।

ਪਹਲੀਨ ਕੌਰ

ਬੀ. ਏ. ਪੰਜਾਬੀ (ਆਨਰਜ਼), ਪਹਿਲਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਜੀਤ ਤੇ ਹਾਰ

"ਕਦੀ ਬੁੱਢਾ ਖੇਡਦਾ ਕਦੀ ਬਚਪਨ ਖੇਡਦਾ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਨਵਾਂ ਸਰੂਰ ਹੈ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਬੋਲਦਾ ਗਰੂਰ ਹੈ"

ਬਚਪਨ ਚ ਨੱਠ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਜਿੱਤ ਹਾਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕਿ ਹੁੰਦਾ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਮਾਣਦਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਲੱਗੇ ਵੀ ਜਿੱਤ ਨਾਲੋਂ ਹਾਰ ਚੰਗੀ, ਜਿੱਤ ਦੀ ਕੋਈ ਭੂਮਿਕਾ ਨਹੀਂ। ਯਾਰ ਮੇਰੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਖਾਤਰ ਵਿਕ ਜਾਣ ਉਹ ਯਾਰ ਨੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਾਰਦੇ ਐਸਾ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜੇ ਕਰਦੇ ਨੇ ਸੌਂਦੇ ਯਾਰੀਆਂ ਦੇ ਉਹ ਫਿਰ ਵਿਕਦੇ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਕਬਾੜੀਆਂ ਦੇ ਮੋਢੇ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਸੀ ਫੇਰ ਵੀ ਅੱਗੇ ਯਾਰੀਆਂ ਸੀ ਨਾਲੋਂ ਹਾਰਨ ਦਾ ਦੁੱਖ ਕਦੀ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਜਮਾਤ 'ਚ ਪੱਟੀ ਪੋਚਕੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਫੈਲ ਹੋਣ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਮੇਰੇ ਡੰਡਾ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਈ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਇਆ ਮੇਰਾ ਅੰਡਾ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਦੋਂ ਵੀ ਜਿੱਤ ਹਾਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੋਈ।

ਜਦੋਂ ਹਾਰਿਆ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਝਾੜਿਆ

ਜੀਤ ਕੇ ਹਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਹਾਰ ਕੇ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ Looser ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ।

ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਹੀ ਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੂਜੇ ਦਾ ਕਾਹਦਾ ਸਨਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੱਕਦਾਰ ਦੋਵੇਂ ਨੇ ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਅੱਵਲ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਹੀ ਨਾਂ ਹੁੰਦਾ, ਦੂਜੇ ਤੀਜੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਵੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਹੀ ਨਾਂ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਉਂ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਗਏ, ਜਿੱਤ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਖੱਟ ਲੈਂਦੇ ਹੋ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਹਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

"ਅਗਰ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਮਾਣਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਹਾਰ ਨੂੰ ਸਹਿਣਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ"

ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਹਾਰਨ ਦਾ ਵੀ ਅਲੱਗ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਸਵਾਦ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਕਰੋ ਜਿੱਤ ਜਾਂ ਹਾਰ ਤੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਸਵਾਦ ਲੈਣਾ।

ਮੈਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਇੱਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਦੀ ਹਾਰਨਾ ਵੀ ਸਿਖਾਓ ਕਿ ਜਿੱਤਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਕੀ ਕਈ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਅਸਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ।

ਕਿਸ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਗਰ ਘੱਟ ਨੰਬਰ ਜਾਂ ਬੱਚਾ ਪੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਬਣਾਇਆ ਕਰੋ ਨਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਦੀ ਰਾਏ ਜਾਂ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੈਠ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਰੋ।

"ਕੌਣ ਕੀਹਨੂੰ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਕਲਾ ਮਿੱਤਰੇ ਇਸ ਜੱਗ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਮੁਫਤ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮਿੱਤਰੇ"

ਹਾਰ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੈ ਹਾਰ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਦੀ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਵੀ ਅਹਿਸਾਸ ਮਾਣਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਹਾਰ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੱਕ ਖੇਡ ਹੀ ਹੈ ਹਾਸਾ ਖੇਡਾਂ ਠੱਠਾ ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮਝ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੇ ਹਾਰ ਜਿੱਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਜਾਂ ਜਿੱਤ ਹਾਰ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜੱਗ ਦਾ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ ਨਹੀਂ।

ਜਿਹੜੀ ਯਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਹ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਛੁਰੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਨੇ।

ਫੇਰ ਅੱਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਹਲੀਆਂ ਨੇ। ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਠੱਗੀ ਮਾਰੀਆਂ ਨੇ।

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਐਮ. ਏ. ਪੰਜਾਬੀ, ਪਹਿਲਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ

“ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ” ਤੁਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ‘ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ’ ਦੀ 19ਵੀਂ ਪੋੜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸਲੋਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਜੱਗ-ਜਨਨੀ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਸਮਝਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰਾਜਿਆਂ-ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਜਨਮ-ਦਾਤੀ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਹੈ।

ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵੱਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਕੋਈ ਹਵਨ-ਜੱਗ ਆਦਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਹਰ ਪੱਖ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਸਨ। ਲੜਕੀਆਂ ਗੁਰੂਆਂ ਕੋਲੋਂ ਲੜਕਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਮੰਨੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਕਾਮਨੀ’, ‘ਸਰਪਣੀ’ ਆਦਿ ਕਹਿ ਕੇ ਅਪਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਜਾਂ ਪਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਪੈ ਗਿਆ। ਮਰਦ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਤੇ ਨੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੁੰਦਰੀਆਂ, ਦਾਸੀਆਂ ਤੇ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਤੀ ਬਣਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਨਾਥ-ਜੋਗੀ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਬਾਘਣ ਕਹਿ ਕੇ ਭੰਡ ਰਹੇ ਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ‘ਪੈਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ’ ਵਾਂਗ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇੰਜ ਔਰਤ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ‘ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਕੋਜੇ ਤੇ ਘਟੀਆ ਸਮਾਜਕ ਅਨਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਭਰਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੰਦਿਆਂ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ :-

“ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ”

ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਜਿਸ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪਰਦਾ ਪ੍ਰਥਾ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਵਾਇਆ। ਆਪ ਨੇ ਹੰਕਾਰੀ ਮਰਦ ਦੀ ਘਟੀਆਂ ਸੋਚ ਨੂੰ ਹਲੂਣਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੁਰਖ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜਿਆਂ-ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਜਨਮ-ਦਾਤੀ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਸਤਰੀਆਂ ਹੀ “ਜੱਗ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ” ਭਾਵ ਜੱਗ-ਜਨਨੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਗਤੀਮਾਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਅਪਮਾਨਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਇਸਤਰੀ ਪਿਆਰ, ਸੁੰਦਰਤਾ, ਕੋਮਲਤਾ, ਮਮਤਾ, ਤਿਆਗ, ਸਿਦਕ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮੁਜੱਸਮਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਹੁਣ ਅਬਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ‘ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ’ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਔਰਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ‘ਚ ਮਰਦ ਨਾਲ ਮੇਢੇ ਨਾਲ ਮੇਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

**ਆਉ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦਵਾਈਏ,
ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਭਵਿੱਖ ਬਚਾਈਏ।**

ਚਰਨੀਤ ਕੌਰ

ਬੀ. ਏ. ਹਯੂਮੈਨਿਟੀਜ਼ ਐਂਡ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਇੰਸਿਸ (ਆਨਰਜ਼), ਪਹਿਲਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ

ਪੰਜਾਬ ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਿਉਹਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਵਿਸਾਖ ਦੀ ਸੰਗਰਾਂਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਪੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਝੂਮਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਕੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਬਾਰੇ ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾੜ੍ਹਕ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ :-

**ਤੂੜੀ ਤੰਦ ਸਾਂਭ ਹਾੜੀ ਵੇਚ ਵੱਟ ਕੇ, ਲੰਬੜਾਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕੱਟ ਕੇ,
ਕੱਛੇ ਮਾਰ ਵੰਝਲੀ ਅਨੰਦ ਛਾ ਗਿਆ, ਮਾਰਦਾ ਦਮਾਮੇ ਜੱਟ ਮੇਲੇ ਆ ਗਿਆ।**

ਇਸ ਮੇਲੇ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਜਲਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਬੇਦੇਸ਼ੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਰਨਲ ਡਾਇਰ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਹਾਦਸੇ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ੨੦,੦੦੦ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖੂਨੀ ਖੂਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਵੀ ਜਲਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਦੀਵਾਰਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅੰਕਿਤ ਹਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਿਨ ਜਗ੍ਹਾ-ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਮਿਠਾਈਆਂ, ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਸਜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗੁਰਨੀਤ ਕੌਰ

ਬੀ. ਏ. ਪੰਜਾਬੀ (ਆਨਰਜ਼), ਪਹਿਲਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਪੱਕ ਪਈਆਂ ਕਣਕਾਂ, ਲੁਕਾਠ ਹੱਸਿਆ,
ਬੂਰ ਪਿਆ ਅੰਬਾਂ ਨੂੰ, ਗੁਲਾਬ ਹੱਸਿਆ।
ਬਾਗ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਰੰਗ ਫੇਰਿਆ ਬਹਾਰ ਨੇ,
ਬੇਰੀਆਂ ਲਿਫਾਈਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨੇ।
ਪੁੰਗਰੀਆਂ ਵੱਲਾਂ, ਵੇਲਾਂ ਰੁੱਖੀਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ,
ਫੁੱਲਾਂ ਹੇਠੋਂ ਫਲਾਂ ਨੇ ਪਰੋਈਆਂ ਲੜੀਆਂ।
ਸਾਈਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਜੱਗ ਤੇ ਸਵੱਲੀ ਏ,
ਚੱਲ ਨੀ ਪਰੇਮੀਏਂ ! ਵਿਸਾਖੀ ਚੱਲੀਏ।

– ਲਾਲਾ ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾੜ੍ਹਕ

ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤ

ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਢੁਕਵਾਂ ਸਥਾਨ ਤਾਂ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਨਾਲ ਔਰਤ ਅਜੇ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖਲੋਤੀ ਹੈ। ਔਰਤ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ, ਗ਼ੁਲਾਮੀ, ਪਰਦਾ ਪ੍ਰਥਾ ਅਤੇ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਵਰਗੀਆਂ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਕੋਰੋਨਾ ਦਾ ਕੀੜਾ ਅੰਦਰੋਂ ਕੱਢਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਗਏ ਹਾਂ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਉੱਥੇ ਹੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਮਰਦ ਜਾਂ ਔਰਤ ਹੋਵੇ।

ਔਰਤ ਜਿੰਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਅੱਜ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਵੀ ਮਾਪਿਆ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ ਇਸ ਲਈ ਵਿਆਹ ਜਲਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋੜ ਹੈ। ਮਰਦ ਨਾਲ ਮੇਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਘਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚੱਲ ਸਕੇਗਾ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਅਧਿਕਾਰ ਮਰਦ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਧਿਕਾਰ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਔਰਤ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨੀਚ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੀ ਔਰਤਾਂ ਇਕ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਹਨ ਜਾਂ ਔਰਤ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਗ਼ੁਲਾਮ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸ ਬਾਰਾਂ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਦੋ ਬੋਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੇ। ਸਿਰਫ਼ ਗ਼ਾਲੀ ਗਲੋਚ ਲਈ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਔਰਤਾਂ ਚੰਨ ਤੱਕ ਚੱਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਕਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੰਮ ਵੀ ਕਿੱਤੇ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਔਰਤਾਂ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਉਹ ਔਰਤ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਇੱਕ ਔਰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਮਾਨ ਸਨਮਾਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿਵਾਈ ਜਾਏ। ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਲਈ ਵਧੀਆ ਸੋਚ ਰੱਖੇ ਕਦੀ ਵੀ ਗੰਦੀ ਸੋਚ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਨਾ ਬਣੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਅਪਣਾਓ। ਔਰਤ ਕਦੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੀ। ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਔਰਤ ਮਰਦ ਦੇਵੇਂ ਇਕ ਗੱਡੀ ਦੇ ਪਹੀਏ ਨੇ, ਦੇਵੇਂ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਇਕ ਸੋਹਣੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹਾਂ, ਸੋਚ ਬਦਲੋ ਸਮਾਜ ਬਦਲੇ ਤਾਂ ਹੀ ਸਮਾਜ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਵਲਨੀਤ ਕੌਰ

ਬੀ. ਏ. ਪੰਜਾਬੀ (ਆਨਰਜ਼), ਤੀਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਹਾਸਿਆਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ - ਕਵੀ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦਿਲਬਰ

ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦਿਲਬਰ ਹਾਸ-ਰਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮਹਾਂਕਵੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਮੁਰਦਾ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਰੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਹਾਸ-ਰਸ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਚੁੱਭੀ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਲ ਹੀ ਗੁੱਡੀ ਰੂਪੀ ਕਵਿਤਾ ਲੋਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਆਕਾਸ਼ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਵੀ ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖਦੇ ਸਨ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ।

ਸ. ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 15 ਅਪ੍ਰੈਲ 1929 ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾਬਾਦ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸ. ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਜਲੰਧਰੀ ਸੀ। ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ ਅਤੇ ਮਾਂ ਹੀ ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ। ਕਵੀ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੇ ਬੇਤਾਜ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਚਿਰਾਗ਼ ਦੀਨ ਦਾਮਨ ਅਤੇ ਕਵੀ ਸੁੰਦਰ ਦਾਸ ਆਸੀ ਦੀ ਕੀਤੀ ਸ਼ਾਗਿਰਦੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਵਿ ਗੋਦ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਸੰਨ 1943 ਵਿੱਚ ਆਪ ਨੇ ਕੈਪਸੂਲ, ਚੌਕੇ-ਛੱਕੇ ਤੇ ਔਣੇ ਲਿਖਣੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤੇ ਤੇ ਇਸੇ ਵਿਧਾ ਨੇ ਆਪ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਛੋੜਿਆਂ ਦੇ ਦਰਦਾਂ 'ਚੋਂ ਅਕਸਰ ਬਿਰਹਾ ਉਪਜਦੀ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੰਡ ਨੂੰ ਪਿੰਡੇ 'ਤੇ ਹੰਢਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਨੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਟਿੱਚ ਕਰ ਜਾਇਆ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮੰਨ, ਹਾਕਮਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਦਰਦ ਦੇ ਬਦਲੇ ਪਰਜਾ 'ਚ ਹਾਸੇ ਬਿਖੇਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਕਸਦ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਕਵੀ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਪਿਛੋਂ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਆ ਵਸੇ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਸੁਧਰਨ ਬਾਅਦ ਸੰਨ 1953 ਵਿੱਚ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਨਗਰ ਸਿਰਸਾ ਆ ਵਸੇ। ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਲਈ ਵਿਆਹ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜਿਕ ਰਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹਲਵਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਕੀਰਤੀ ਹੱਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

"ਵੱਡਾ ਨਾਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਰਸਮ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ,
ਗੁਰੂ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਸੰਗ ਸਾਜਦਾ ਹਾਂ।
ਇੱਕ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਜਿਹਨੇ ਮਾਂਜੇ ਸੀ ਜ਼ਾਲਿਮ,
ਦਿਲਬਰ ਮੈਂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਕੜਾਹੀਆਂ ਮਾਂਜਦਾ ਹਾਂ।"

ਸਾਲ 1953 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਨੇ ਤਤਕਾਲੀਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੌਮੀ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਗਭਗ ਸਵਾ ਕੁ ਸੌ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਰ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ੋਹਰਤ ਦਾ ਝੰਡਾ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤਾ। ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹਾਸ-ਵਿਅੰਗ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅਕਸਰ ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰਾਂ 'ਚ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕਾਵਿ ਦਾ ਰੰਗ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਉੱਪਰ ਪਾ, ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਹੋਰ ਗੂੜ੍ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਨੇ 2500 ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਸ. ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਨੇ 'ਕਰਮੀ ਦੇ ਰਗੜੇ', 'ਮੈਂ ਤੇ ਰੱਬ', 'ਦਿਲਬਰ ਦੇ ਰੰਗ', 'ਦਿਲਬਰ ਦੇ ਚੌਕੇ-ਛੱਕੇ' (2009), 'ਦਿਲਬਰ ਦੇ ਵਿਅੰਗਮਈ ਹਾਸੇ' (2017), 'ਦਿਲਬਰੀਆਂ' (2017) ਸਮੇਤ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਈਆਂ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਪਸਰੇ ਬੇਈਮਾਨ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਕ ਤੰਤਰ ਉਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਇੱਕ ਚੌਕਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

"ਦੁੱਧ ਫਟ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਨੀਰ ਬਣ ਜਾਏ। ਰੁੱਖ ਟੁੱਟ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸ਼ਤੀਰ ਬਣ ਜਾਏ।
ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਤੂੰ ਰੁੱਖ ਰਾਮ ਰਾਮ। ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਦੋਂ ਕੋਈ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣ ਜਾਏ।"

ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਕਾਵਿ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਇਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਤਣਾਓਂ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਲੜ ਵੀ ਲਾਇਆ। ਨਸ਼ਾਖੋਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ ਹੋ ਰਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜੀ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਸਮਾਜ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਸੁੱਖ ਮੰਗਦਾ ਹੋਏ ਲਿਖਦਾ ਹਨ -

"ਇਹ ਨਾ ਹੋਏ ਕਿ ਬਾਬਾ ਪੋਤਿਆਂ ਤੋਂ ਪਊਆ ਮੰਗਵਾਏ।
ਆਵਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜੀ ਜੇਕਰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਏ।
ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਝੰਡਾ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਲਹਿਰਾਏ।"

ਦਿਲਬਰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਟੇਜੀ ਕਵੀ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਟੇਜ ਪੱਖੋਂ ਹੀ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕੇਵਲ ਹਾਸਾ ਉਪਜਾਉਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਾਵਾਂ-ਭਾਵਾਂ, ਚਾਹਾਂ ਤੇ ਖਾਬਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਲੂਣਨਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ, ਦਰਦਾਂ, ਔਕੜਾਂ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਵਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਮੁਲਕ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ, ਨੇਤਾਵਾਂ, ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਨਾ ਸੀ। ਅੰਤ 7 ਮਈ 2017 ਨੂੰ ਦਿਲਬਰ ਜੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਤੁਰ ਗਏ।

ਅਮਨਜੋਤ ਸਿੰਘ

ਬੀ. ਏ. ਹਯੂਮੈਨਿਟੀਜ਼ ਐਂਡ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਈੰਸਿਸ (ਆਨਰਜ਼), ਦੂਜਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਸਾਹਿਤਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ

ਓਰੀਐਂਟੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ - ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ 4 ਸਤੰਬਰ, 2024 ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਫਲ ਓਰੀਐਂਟੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਭਾਗ ਫੈਕਲਟੀ, ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸੀ।

ਸਾਹਿਤਕ ਅਨੁਵਾਦ ਵਰਕਸ਼ਾਪ - 10 ਅਕਤੂਬਰ, 2024 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲੈ ਕੇ ਸਾਹਿਤਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ, ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ।

ਫਰੈਸ਼ਰ ਪਾਰਟੀ - ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ 3 ਦਸੰਬਰ 2024 ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਬੈਚ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਫਰੈਸ਼ਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 'ਮਿਸਟਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਿਸ ਕੌਰ' ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪਹਲੀਨ ਕੌਰ ਨੇ ਜੇਤੂ ਸਥਾਨ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ। ਪਾਰਟੀ ਦੌਰਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵੀ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਾਰੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮਨਮੋਹਕ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਅਤੇ ਰੌਣਕ ਭਰਿਆ ਸਮਾਂ ਰਿਹਾ।

ਅੰਤਰ-ਕਾਲਜ ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਮੁਕਾਬਲਾ - ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ - ਫਿਰਦੌਸ ਵੱਲੋਂ 5 ਦਸੰਬਰ 2024 ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਰਚਨਾ' 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਇੱਕ ਅੰਤਰ-ਕਾਲਜ ਸਵਾਲ - ਜਵਾਬ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਸਫਲ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ 350ਵੇਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸੀ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਸਮਾਪਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਅਤੇ ਇਨਾਮ ਵੰਡੇ ਗਏ।

ਕਰੀਅਰ ਗਾਈਡੈਂਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ - ਫਿਰਦੌਸ - ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ 31 ਜਨਵਰੀ 2025 ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਰੀਅਰ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਸਫਲਤਾਪੂਰਕ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈਲਪਲਾਈਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਪਲੱਬਧ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰੀਅਰ ਮੌਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਹੈਲਪਲਾਈਨ ਦੇ ਫਾਇਨੈਂਸ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸੁਖਰਾਜ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ।

ਅੰਤਰ ਕਾਲਜ ਲਘੂ ਨਾਟਕ ਮੁਕਾਬਲਾ - 12 ਫਰਵਰੀ, 2025 ਨੂੰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੁਆਰਾ, IQAC ਅਧੀਨ, ਰੁਬਰੂ ਥੀਏਟਰ ਗਰੁੱਪ, ਵਿਜੇ ਸੂਰੀ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਾਜਿਕ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ, ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਠ - ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਥੀਏਟਰ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ।

ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਚਰਚਾ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਨਾਲ ਰੁਬਰੂ - ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਲੇਖਿਕਾ ਡਾ. ਪਾਲ ਕੌਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੈਸ਼ਨ 14 ਫਰਵਰੀ 2025 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿਖੇ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਆਈਕਿਊਏਸੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਆਰਟਸ ਕੌਂਸਲ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਆਯੋਜਿਤ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਕਿਤਾਬ "ਸੁੰਨ ਗੁਣਵੰਤਾ ਸੁੰਨ ਬੁਧਿਵੰਤਾ (ਇਤਿਹਾਸਨਾਮਾ ਪੰਜਾਬ)" 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਸੀ। ਪਾਲ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਖੋਜ ਸਫ਼ਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਵਿ-ਇਤਿਹਾਸਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਜੋਂ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਸੈਸ਼ਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਡਾ. ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਮਨਮੋਹਕ ਪਾਠ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰੋਤਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਲਾਹਿਆ ਗਿਆ।

ਅੱਖਰਕਾਰੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ - ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਿਵਸ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, 20 ਫਰਵਰੀ 2024 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਫਿਰਦੌਸ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਅਤੇ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ "ਅੱਖਰਕਾਰੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ" ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦੌਰਾਨ ਲਿਪੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਦਿਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ 'ਤੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 21 ਫਰਵਰੀ 2024 ਨੂੰ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਝਲਕੀਆਂ, ਨਤੀਜੇ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਯੋਗਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਇੱਕ ਡਿਸਪਲੇ ਬੋਰਡ ਵੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਿਆ।

ਮਿੰਨੀ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ - ਸਾਲਾਨਾ ਉਤਸਵ ਲੜਕਾਰਾ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਫਿਰਦੌਸ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ 3 ਅਪ੍ਰੈਲ 2025 ਨੂੰ 'ਮਿੰਨੀ ਪੰਜਾਬ' ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰੌਣਕਾਂ ਭਰੀ ਵਿਰਾਸਤ, ਰਵਾਇਤੀ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ, ਮਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਸੁਆਦ ਭਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੱਸੀ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਝਲਕ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਬੜਾ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਤਿਉਹਾਰ ਵਾਂਗ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਮੁਕਾਬਲਾ - ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਫਿਰਦੌਸ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਸਾਲਾਨਾ ਉਤਸਵ 'ਲੜਕਾਰਾ' ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ 5 ਅਪ੍ਰੈਲ 2025 ਨੂੰ ਅੰਤਰ ਕਾਲਜ ਕਾਵਿ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਭਾਗ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਵਿ-ਕਲਾ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜਮੈਂਟ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਿਥਵੀਰਾਜ ਥਾਪਰ (ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਈਵਨਿੰਗ ਕਾਲਜ) ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ।

ਲੋਕ ਨਾਚ ਮੁਕਾਬਲਾ - ਸਾਲਾਨਾ ਉਤਸਵ ਲੜਕਾਰਾ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਫਿਰਦੌਸ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ 5 ਅਪ੍ਰੈਲ 2025 ਨੂੰ ਇਕ ਜੋਸ਼ ਭਰਿਆ ਲੋਕ ਨਾਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸੀ। ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-

ਵੱਖ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਜਜਮੈਂਟ ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਡਾ. ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਉਤਸ਼ਾਹਪੂਰਕ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਰਿਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਸਿਫਤ ਕੀਤੀ।

ਦੋਸ਼ੀ ਕੌਣ ਇਕਾਂਗਰੀ - "ਦੋਸ਼ੀ ਕੌਣ ਇਕਾਂਗਰੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼" ਸਾਲਾਨਾ ਉਤਸਵ ਲੜਕਾਰਾ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ 5 ਅਪ੍ਰੈਲ 2025 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਫਿਰਦੌਸ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਸੋਚ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕਾਂਗਰੀ "ਦੋਸ਼ੀ ਕੌਣ" ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਇਕਾਂਗਰੀ ਰਾਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਇਕਾਂਗਰੀ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਸਿਰਫ ਰੰਗਮੰਚੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਸਮਾਜਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵੱਲ ਇਕ ਉਮੀਦ ਭਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ।

Editorial Board

(Left to right)

Standing: Ashmeet Kaur, Swakshi Dhembala, Amrita Kaur, Vyakhya Paliwal, Gurleen Kaur, Anubhav Dutt Lakhera, Harman Sobti, Naman Taggar, Garvit Chawla, Vibhor Jain, Sai Amruta Mohanty.

Sitting: Dr. Kavaljit Kaur, Prof. Jasneet Kaur Wadhwa, Dr. Guntasha Kaur Tulsi, Ms. Armeen Kaur Ahuja, Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Dr. Ravinder Kaur Bedi, Ms. Parminder Kaur, Dr. Paramjit Kaur, Dr. Preeti Kaur.

On Ground: Amanjyot Singh, Kawalneet Kaur, Avneet Kaur, Harleen Kaur, and Namleen Kaur.

Students' Union

(Left to Right)

Standing: Jasneet Singh (Joint Secretary), Jasvir Singh (Secretary), Akash (President), Anurag Tomar (Central Councilor), Abhiraj Rana (Central Councilor).

Sitting: Prof. Gurinder Singh, Prof. Jasneet Kaur Wadhwa, Prof. Gurmohinder Singh (Principal), Prof. Harbans Singh (Vice Principal), Dr. Nimmi Singh, Dr. Ravinder Kaur Bedi.

TEGH
2024-2025

Commemorating 350 Years of Martyrdom
Sri Guru Tegh Bahadur Ji

Scan this to visit TEGH's Digital Archive.